

WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA

im. Jarosława Dąbrowskiego

ROZPRAWA DOKTORSKA

Temat: **DOSKONALENIE SYSTEMU EWAKUACJI
OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI W SYTUACJI
ZAISTNIAŁYCH ZAGROŻEŃ NATURALNYCH
I SPOŁECZNYCH**

Autor:

por. mgr inż. Janusz PIETRUSZKA

Promotor:

prof. dr hab. Lech KOŚCIELECKI

Promotor pomocniczy:

dr Wawrzyniec KOWALSKI

Warszawa 2024

STRESZCZENIE

Jedną z formacji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne w Polsce jest Służba Więzienna, która jest służbą uzbrojoną i umundurowaną. Wykonuje karę pozbawienia wolności, realizuje środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania jak również, realizuje kary skutkujące ograniczeniem wolności, współtworząc system ochrony społeczeństwa przed sprawcami przestępstw. Przedmiotem badań są procesy, zależności oraz zjawiska występujące w Służbie Więziennej identyfikowanej w aspekcie ewakuacji osób pozbawionych wolności.

Celem pracy było opracowanie koncepcji doskonalenia systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w sytuacji zaistniałych zagrożeń naturalnych i społecznych.

Główny problem badawczy brzmi następująco: Jakie zagrożenia wpływają na funkcjonowanie obecnego systemu ewakuacji osadzonych w sytuacji zagrożeń naturalnych i społecznych oraz jakich zmian należy dokonać aby zagwarantować skuteczność systemu modyfikując istniejące procedury.

Odnosząc się do zaprezentowanego problemu badawczego sformułowano hipotezę główną: Występujące nieprawidłowości obecnego systemu ewakuacji osadzonych w sytuacji zagrożeń naturalnych i społecznych wymagają wypracowania i wdrożenia jednolitych standardów w celu poprawy sprawności jego funkcjonowania, co przekłada się bezpośrednio na podwyższenie bezpieczeństwa publicznego oraz bezpieczeństwa ewakuacji osadzonych.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów a także, wstępu oraz zakończenia.

Rozdział pierwszy omawia założenia metodologiczne, m.in.: cel badań, problem główny, problemy szczegółowe, hipotezy oraz zmienne. Zaprezentowano techniki oraz metody badawcze a także, opisano przebieg badań oraz próbę badawczą.

Rozdział drugi prezentuje uwarunkowania prawne oraz podstawy organizacyjne regulujące działalność Służby Więziennej.

Rozdział trzeci przedstawia strukturę organizacyjną i funkcjonowanie Służby Więziennej.

Rozdział czwarty identyfikuje osoby pozbawione wolności w odniesieniu do kary pozbawienia wolności oraz ich praw i obowiązków.

Rozdział piąty artykułuje ewakuację jako determinant zagrożenia bezpieczeństwa osadzonych w warunkach zagrożeń.

Rozdział szósty charakteryzuje zdarzenia nadzwyczajne w praktyce funkcjonowania Służby Więziennej oraz działania ewakuacyjne w kontekście logistyki działań ewakuacyjnych.

Rozdział siódmy formułuje koncepcję oraz kierunki a także, płaszczyzny doskonalenia bezpieczeństwa systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych.

ABSTRACT

The Prison Service is one of the formations responsible for internal security in Poland, which is an armed and uniformed service. It carries out imprisonment, implements a preventive measure in the form of temporary detention as well as implements punishments resulting in the restriction of freedom, co-creating the system of protection of society from offenders. The subject of the study are the processes, relationships and phenomena occurring in the Prison Service identified in the aspect of evacuation of persons deprived of liberty.

The purpose of the study was to develop a concept for improving the evacuation system for people deprived of liberty in situations of natural and social threats.

The main research problem is as follows: What threats affect the functioning of the current evacuation system of detainees in situations of natural and social threats, and what changes should be made to ensure the effectiveness of the system by modifying the existing procedures.

Referring to the presented research problem, the main hypothesis was formulated: The existing inadequacies of the current evacuation system of inmates in situations of natural and social threats require the development and implementation of uniform standards to improve the efficiency of its operation, which translates directly into an increase in public safety and the safety of evacuation of inmates.

The work consists of seven chapters and also an introduction and a conclusion. The first chapter discusses methodological assumptions, including: the purpose of the research, the main problem, specific problems, hypotheses and variables. Research techniques and methods are presented and the course of the research and the research sample are described.

The second chapter presents the legal conditions and organizational basis governing the Prison Service.

Chapter three presents the organizational structure and functioning of the Prison Service.

Chapter four identifies persons deprived of their liberty in relation to imprisonment and their rights and obligations.

Chapter five articulates evacuation as a determinant of security risks for inmates in emergency conditions.

Chapter six characterizes emergency events in the practice of the Prison Service and evacuation operations in the context of the logistics of evacuation operations.

The seventh chapter formulates the concept and directions as well as planes for improving the security of the evacuation system of detainees deprived of liberty in case of natural and social threats.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	- 9 -
I. PODSTAWY METODOLOGICZNE PROCESU BADAŃ	- 15 -
1.1. Uzasadnienie wyboru tematu	- 15 -
1.2. Przedmiot i cel badań.....	- 16 -
1.3. Problemy badawcze i hipoteza	- 17 -
1.4. Metody badawcze	- 22 -
1.5. Dobór próby badawczej	- 23 -
1.6. Przyjęte założenia i ograniczenia, zmienne zależne i niezależne	- 24 -
1.7. Krytyczna ocena literatury przedmiotu badań	- 26 -
II. UWARUNKOWANIA PRAWNE I PODSTAWY ORGANIZACYJNE REGULUJĄCE DZIAŁALNOŚĆ SŁUŻBY WIĘZIENNEJ	- 31 -
2.1. Historia aktów prawnych regulujących działalność Służby Więziennej i jej historycznych odpowiedników	- 31 -
2.2. Struktura aktualnie obowiązujących aktów prawnych dotyczących Służby Więziennej	- 37 -
2.3. Ustawa o Służbie Więziennej z 2010 roku i inne akty prawne rangi ustawowej wpływające na funkcjonowanie Służby Więziennej.....	- 39 -
2.4. Rozporządzenia, zarządzenia i regulaminy wpływające na funkcjonowanie Służby Więziennej	- 45 -
2.5. Akty prawa międzynarodowego a funkcjonowanie Służby Więziennej	- 48 -
2.6. Wnioski	- 50 -
III. STRUKTURA ORGANIZACYJNA I FUNKCJONOWANIE SŁUŻBY WIĘZIENNEJ	- 53 -
3.1. Struktura organizacyjna Służby Więziennej	- 53 -
3.2. Zakłady karne i inne jednostki operacyjne w ramach Służby Więziennej	- 61 -
3.3. Zadania i funkcjonowanie Służby Więziennej	- 75 -
3.4. Wnioski	- 88 -
IV. IDENTYFIKACJA OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI	- 90 -
4.1. Kara pozbawienia wolności w Polsce.....	- 90 -
4.2. Prawa osób pozbawionych wolności	- 105 -
4.3. Obowiązki osób pozbawionych wolności.....	- 109 -
4.4. Wnioski	- 117 -

V. EWAKUACJA JAKO DETERMINANT ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA OSADZONYCH W WARUNKACH ZAGROŻEŃ (WYWOŁANYCH DZIAŁANIEM SIŁ NATURY I SPOŁECZNYCH)	- 118 -
5.1. Definicja ewakuacji	- 118 -
5.2. Główne przesłanki ewakuacji	- 128 -
5.3. Postępowanie w przypadkach zagrożeń.....	- 146 -
5.4. Wnioski	- 159 -
VI. ZDARZENIA NADZWYCZAJNE W PRAKTYCE FUNKCJONOWANIA SŁUŻBY WIĘZIENNEJ ORAZ DZIAŁANIA EWAKUACYJNE W KONTEKŚCIE LOGISTYKI DZIAŁAŃ EWAKUACYJNYCH	- 160 -
6.1. Identyfikacja zagrożeń stanowiących asumpt do działań ewakuacyjnych	- 160 -
6.2. Rola logistyki Służby Więziennej w procesach wywołanych działaniem sił natury, cywilizacyjnych lub destrukcyjnych.....	- 170 -
6.3. Wnioski	- 187 -
VII. KONCEPCJA ORAZ KIERUNKI I PŁASZCZYZNY DOSKONALENIA BEZPIECZEŃSTWA SYSTEMU EWAKUACJI OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI W PRZYPADKU ZAGROŻEŃ NATURALNYCH I SPOŁECZNYCH -	189
-	
7.1. Charakterystyka respondentów	- 189 -
7.2. Przebieg badań ankietowych	- 197 -
7.3. Wnioski z przeprowadzonych badań ankietowych.....	- 217 -
7.4. Sondaż badawczy w postaci wywiadu eksperckiego.....	- 219 -
7.5. Wnioski z przeprowadzonych wywiadów eksperckich	- 227 -
7.6. Wnioski wynikające z analizy SWOT przeprowadzonej w celu doskonalenia strategii ewakuacji osób pozbawionych wolności	- 228 -
7.7. Koncepcja doskonalenia ewakuacji osób pozbawionych wolności.....	- 233 -
7.8. Ocena implementalności opracowanej koncepcji oraz kierunki i płaszczyzny doskonalenia bezpieczeństwa systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych	- 237 -
ZAKOŃCZENIE	- 239 -
BIBLIOGRAFIA	- 245 -
WYKAZ POJĘĆ I SKRÓTÓW	- 269 -
SPIS RYSUNKÓW	- 271 -
SPIS TABEL	- 272 -
WYKAZ WYKRESÓW	- 272 -
ZAŁĄCZNIKI	- 276 -

WSTĘP

Jednostki penitencjarne są szczególnymi obiektami, w których osoby osadzone¹ odbywają karę pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania. Osadzeni w wymienionych placówkach mają zapewnione prawa wynikające z Kodeksu Karnego Wykonawczego, a także z Konstytucji RP. Najważniejszym z tych praw jest niewątpliwie prawo do życia. Zagrożenia, z jakimi funkcjonariusze Służby Więziennej (SW) mogą zetknąć się podczas wykonywania czynności służbowych związanych z osobami pozbawionymi wolności podzielić można na dwie grupy - na zagrożenia zewnętrzne i wewnętrzne. W momencie wystąpienia fundamentalnego zagrożenia następuje ewakuacja obiektów.

W dysertacji podjęto próbę scharakteryzowania form zagrożeń oraz skutków ich występowania i na tej kanwie określenia głównych elementów działań związanych z ewakuacją osób pozbawionych wolności.

W placówkach, w których zgromadzeni są ludzie, np. w budynkach użyteczności publicznej, szpitalach, szkołach czy też w zakładach penitencjarnych, funkcjonują wyspecjalizowane systemy zapewniające bezpieczeństwo, które obejmują: planowanie operacyjne, planowanie i organizację świadczeń na rzecz obrony oraz planowanie i realizację szkolenia obronnego. Systemy kierowania bezpieczeństwem podlegają okresowej kontroli, sprawowanej przez jednostki do tego powołane. Ewakuacja, jako jedna z form zapewnienia bezpieczeństwa, jest również ściśle określona przepisami i procedurami. Niewątpliwie wpływ na dobrze zorganizowaną ewakuację mają ludzie, którzy ją przeprowadzają. W odniesieniu do zakładów penitencjarnych zarówno funkcjonariusze więziennictwa, jak i policji przechodzą odpowiednie szkolenia ochronne i obronne, dzięki czemu są przygotowani na wszelkiego rodzaju niebezpieczeństwa zewnętrzne.

Polska, jako członek Unii Europejskiej, jest zobowiązana przestrzegać zaleceń Rady Europy, a zwłaszcza Komitetu Ministrów, także w obszarze dotyczącym Służby Więziennej. Pracujący w tej organizacji stanowią personel organu administracji publicznej. Z racji wykonywanego zawodu, bardzo specyficznego i trudnego, objęci są przywilejami

¹ Osadzony – określenie więźnia przebywającego w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, obejmujące zarówno skazanych, jak i tymczasowo aresztowanych, a także ukaranych. Równoległe stosowane jest pojęcie: osoba pozbawiona wolności.

socjalnymi, biorą udział w kursach specjalistycznych, a według zaleceń Rady Europy, powinni stosować Europejskie Reguły Więzienne.

W dysertacji, na podstawie obowiązujących unormowań prawnych, dostępnej literatury przedmiotu, badań własnych oraz osobistych ośmioletnich doświadczeń autora wynikających z pracy w Służbie Więziennej – podjęto problem ewakuacji osób pozbawionych wolności oraz ich praw i obowiązków. Tam, gdzie jest to możliwe, proces podejmowania decyzji powinien być wspomagany dostępnymi metodami i narzędziami naukowymi. Dysertacja jest autorską próbą wypełnienia luki w naukowym zbadaniu przedmiotowego problemu.

Celem pracy jest zaprezentowanie sprawozdania z badań, które prowadzono w ramach przewodu doktorskiego. Osiągnięciu tak sformalizowanego celu ma służyć struktura pracy. Składa się z części metodologicznej (rozdział pierwszy), rozdziałów merytorycznych, zakończenia, bibliografii, spisu wykresów, tabel, rysunków oraz załączników, w których zaprezentowano materiały badań. Przyjęta metodologia rozwiązania głównego problemu badawczego i osiągnięcia celu pracy wpływa na strukturę dysertacji. Pierwsza część o charakterze wyjaśniającym i koncepcyjnym, oparta na literaturze krajowej i zagranicznej z zakresu ewakuacji osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń, stanowiła punkt odniesienia dla drugiej badawczej części rozprawy.

Pierwszy rozdział dysertacji zatytułowany „*Podstawy metodologiczne procesu badań*” poświęcono charakterystyce procedury badawczej. Uzasadniono w nim potrzebę podjęcia badań (zarysowano sytuację problemową), określono przedmiot badań, wytyczono ich cel główny i cele (zadania) szczegółowe, sformułowano problem badawczy, zaprezentowano hipotezy, które zostały poddane weryfikacji w trakcie badań, oceny wyników badań oraz wskazano metody, techniki i narzędzia badawcze, wykorzystane w procesie badań naukowych.

Przedmiotem rozważań rozdziału drugiego pod tytułem „*Uwarunkowania prawne i podstawy organizacyjne regulujące działalność służby więziennej*” jest treść historycznych aktów prawnych obowiązujących od zakończenia II wojny światowej do czasów współczesnych. Ponadto rozdział poświęcony został analizie legislacyjnej, która wskazała, jakie akty prawne stanowią podstawę dla współczesnego funkcjonowania Służby Więziennej oraz w jaki sposób omówione tu przepisy przekładają się na praktykę działalności Służby Więziennej w Polsce. Przedstawiono hierarchię przepisów wykonawczych regulujących działalność Służby Więziennej, co w rezultacie wskazuje,

skąd wynikają jej kompetencje, prerogatywy, a także w jaki sposób SW została osadzona w polskim systemie bezpieczeństwa i ochrony prawa. Analizę tego rozdziału podzielono na kilka części, w ramach których skupiono się na tych ustawach, aktach wykonawczych, zarządzeniach oraz regulaminach, które wpływają bezpośrednio na działalność Służby Więziennej, a także omówiono akty prawa międzynarodowego, które rzutują na funkcjonowanie formacji. Wskazano cele warunkujące zastosowanie pozostałych elementów składowych, między innymi takich jak struktura organizacyjna czy baza materialna więziennictwa, które urzeczywistniane w ramach infrastruktury Służby Więziennej służą realizacji ustawowych celów.

Rozdział trzeci noszący tytuł „*Struktura organizacyjna i funkcjonowanie Służby Więziennej*” to retrospektywne spojrzenie na problem funkcjonowania Służby Więziennej. Organizacja więziennictwa oznacza ustanowienie szeroko rozumianych typów aktów prawnych, a także stworzenie podmiotów, które zapewniają sprawne wykonywanie kar izolacyjnych. W rozdziale podjęto się wykazania, że strukturę organizacyjną Służby Więziennej należy przypisać do podsystemu bezpieczeństwa publicznego, równoległe z innymi wyspecjalizowanymi służbami. Tak więc znaczenie SW i jej organizacja jest elementem większego systemu, jakim jest bezpieczeństwo kraju. W pierwszej części rozdziału przedstawiono Służbę Więzienną jako całość – system, który ma na celu zoptymalizować działalność penitencjarną państwa. Następnie skoncentrowano uwagę na aresztach śledczych i zakładach karnych, po czym opisano zadania oraz organizację Służby Więziennej. Wykazano, że SW jest elementem systemu bezpieczeństwa, który całościowo zmierza do eliminacji zagrożeń i tworzenia warunków dla funkcjonowania i rozwoju państwa. Omówiono system organizacyjny więziennictwa polskiego, który jest przystosowany do tego, aby realizować karę izolacyjną w warunkach zgodnych z regułami prawnymi oraz dobrymi praktykami. Ponadto, w ramach struktury organizacyjnej, przedstawiono poszczególne szczeble dowodzenia oraz zarządzania a także analizę struktury organizacyjnej jednostki podstawowej. Ostatnimi kwestiami, na które zwrócono uwagę w tym rozdziale, są podstawowe punkty klasyfikacji osadzonych, dzieląc ich na szereg kategorii wraz z obowiązkami i uprawnieniami.

W rozdziale czwartym o tytule „*Identyfikacja osób pozbawionych wolności*” dokonano -przez pryzmat kary i na bazie obowiązujących aktów prawnych –identyfikacji osób pozbawionych wolności. Podjęto próbę wykazania, że obecnie funkcjonujący system sprawiedliwości dąży do tego, aby kara była równocześnie słuszna i celowa. Natomiast w odniesieniu do Kodeksu Karnego Wykonawczego za dwa główne cele kary uważa się

cel sprawiedliwościowy oraz zapobiegawczy. Zaznaczono, że dla osiągnięcia głównego celu kary występują zindywidualizowane oddziaływania na osoby skazane – w ramach systemu wykonywania kary w różnych rodzajach oraz typach zakładów karnych. Na potrzeby rozdziału zdefiniowano, czym jest kara pozbawienia wolności, zaprezentowano dane statystyczne, które pozwolą zrozumieć, jaki jest odsetek osób pozostających w zakładach karnych, a także jak długi zapada wyrok oraz z jakiego tytułu. Zaprezentowano statystyki dotyczące ilości osób pozbawionych wolności wraz z podziałem na m.in.: płeć, wiek, rodzaj czynu zabronionego, wymiar kary, a także zatrudnienie oraz płace. Zwrócono uwagę na prawa osób skazanych, odnoszące się do pięciu dziedzin życia w zakładzie karnym oraz na konkretne obowiązki osadzonych przy równoczesnym oddziaływaniu resocjalizacyjnym oraz poszanowaniu praw. Poruszono kwestie dotyczące identyfikacji i statusu osób pozbawionych wolności. Na koniec porównano sytuację w analizowanym zakresie w Polsce, w krajach Unii Europejskiej oraz na świecie, prezentując powszechność stosowania kary pozbawienia wolności związanej z funkcjonowaniem państwa i prawa.

Piąty rozdział noszący tytuł *„Ewakuacja jako determinanta zagrożenia bezpieczeństwa osadzonych w warunkach zagrożeń”*, poświęcony został obszarom ewakuacji w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa osadzonych. W rozdziale zdefiniowano analizowane pojęcia, a także główne przesłanki działań ewakuacyjnych oraz przedstawiono przykładowe obowiązujące aktualnie instrukcje. Wskazano na stopnie ewakuacji, podstawowe modele oraz działania ewakuacyjne uwzględniające szereg ją określających czynników oraz warunków. Omówiono zasady obowiązujące w toku ewakuacji oraz poruszono kwestie ewakuowanego przedmiotu lub podmiotu. Zdefiniowano stany nadzwyczajne, a także postępowanie na wypadek zagrożeń zewnętrznych oraz wewnętrznych, mogących skutkować zakłóceniem wewnętrznej stabilności Służby Więziennej. Omówiono zasady współpracy Służby Więziennej z innymi służbami oraz jednostkami systemu zarządzania kryzysowego w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej lub konwoju, jeśli bezpieczeństwo nie może być zapewnione siłami i środkami własnymi. Wskazano osoby oraz zawody wyłączone z procesu ewakuacji. Omówiono obowiązki kierujących akcją ewakuacyjną w trakcie zrealizowania praktycznej instrukcji alarmowej w aspekcie ewakuowania osadzonych z miejsca zagrożenia do rejonów bezpiecznych, a zarazem wciąż zapewniając ochronę przez Służbę Więzienną.

Rozdział szósty o tytule „*Zdarzenia nadzwyczajne w praktyce funkcjonowania Służby Więziennej oraz działania ewakuacyjne w kontekście logistyki działań ewakuacyjnych*” koncentruje się na wybranych zagadnieniach zdarzeń nadzwyczajnych dotyczących kwestii logistyki w Służbie Więziennej. Zostały w nim omówione aspekty struktury systemu logistycznego oraz realizowane podstawowe procesy logistyczne funkcjonujące w Służbie Więziennej. Ze względu na złożoność oraz szerokie spektrum definicji logistyki, na potrzeby niniejszego rozdziału autor zawęził rozważania do terminologii związanej ze statusową działalnością SW. Na potrzeby działalności jednostek organizacyjnych logistykę można rozpatrywać nie tylko na poziomie wykonawczym, taktycznym ale także strategicznego zarządzania przepływami w ramach formacji. Wykazane zostało, że dla Służby Więziennej logistyka spełnia dwa kluczowe zadania: transport oraz zaopatrzenie. Jako transport bezsprzecznie należy wymienić przewóz osadzonych pomiędzy jednostkami macierzystymi oraz jednostkami wymiaru sprawiedliwości. Zaopatrzenie zapewnia prawidłowe funkcjonowanie jednostki penitencjarnej poprzez dostarczenie szeregu produktów oraz zapasów. Działalnością dodatkową natomiast są zagadnienia magazynowania oraz logistyki zwrotnej, które również mają znaczenie dla organizacji systemu logistycznego w SW. Wykazano, że kwestie logistyki mają usankcjonowanie w przepisach resortowych SW, w których są sprecyzowane aspekty warunkujące przewóz osób pozbawionych wolności, a także typy, kategorie oraz sposoby gospodarowania środkami transportu. W podsumowaniu rozważań tego rozdziału wykazano, że logistyka ponadto pełni ważną rolę w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej, wymagającej uruchomienia systemu ewakuacji.

Opracowanie wyników badań i koncepcję doskonalenia ewakuacji osób pozbawionych wolności stanowi rozdział siódmy dysertacji zatytułowany „*Kierunki i płaszczyzny doskonalenia bezpieczeństwa systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych*”. Dokonano w nim analizy i oceny przeprowadzonych badań ankietowych, jak również wywiadów eksperckich oraz kwerendy archiwów Centralnego Zarządu Służby Więziennej. W rozdziale siódmym posiadana przez autora wiedza, doświadczenie oraz wyniki badań wskazały obszary wymagające modyfikacji i zmian w sferze funkcjonowania systemu ewakuacji w Służbie Więziennej.

Autor jest świadom, że podjęta dziedzina tematyczna jest zbyt obszerna, skomplikowana i stosunkowo mało spenetrowana naukowo, aby w jednej dysertacji rozpatrzyć kompleksowo procedury odnoszące się do indywidualnych sytuacji ewakuacji

osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych. Niemniej wyraża nadzieję, że sformułowane wnioski oraz spostrzeżenia mogą posłużyć ich zastosowaniu w przyszłych zaawansowanych badaniach naukowych.

I. PODSTAWY METODOLOGICZNE PROCESU BADAŃ

1.1. Uzasadnienie wyboru tematu

Pierwsze wzmianki dotyczące funkcjonowania rodzaju ludzkiego opisywały wszelkie formy zagrożeń, z jakimi człowiekowi przyszło się mierzyć, poczynając od katastrof naturalnych, choroby/epidemie poprzez wojny, aż do przestępczości, które stanowiły integralną część koegzystencji społeczeństw. W decydujący sposób zagrożenia rzutowały na bezpieczeństwo jak i komfort życia i funkcjonowania w danej społeczności. Postęp cywilizacyjny systematycznie wprowadzał zmiany w obszarach dotyczących szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Okres XX i XXI wieku wprowadził szersze postrzeganie problemu bezpieczeństwa. W drodze dyplomacji zredukowano konflikty militarne, jednak wzmoczeniu uległy zagrożenia w postaci terroryzmu, kryzysów ekonomiczno – gospodarczych, czy cyberprzestępczości. Powyższe czynniki negatywnie wpływają na poczucie bezpieczeństwa każdego człowieka, który instynktownie dąży do zaspokojenia osobistych potrzeb w postaci stabilności ekonomicznej, życia, zdrowia czy wspomnianego bezpieczeństwa osobistego oraz rodziny.

Podstawową rolą państwa jako instytucji jest zagwarantowanie poczucia bezpieczeństwa mieszkańcom a także obrona przed szerokim spektrum zagrożeń. Do priorytetowych zadań aparatu państwa zaliczyć należy również stworzenie najlepszych warunków rozwoju człowieka i społeczeństwa. W celu zapewnienia bezpieczeństwa na odpowiednim poziomie, Państwo musi dysponować odpowiednimi narzędziami w postaci sprawnie działających organów państwowych oraz kompetentnej administracji, funkcjonujących zgodnie z normami prawnymi. Organami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo w Polsce są szeroko rozumiane służby, którym ustawowo przypisano ochronę życia i zdrowia obywateli. Większość służb przeznaczonych do utrzymywania bezpieczeństwa w kraju stanowią służby podległe Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji. Wyjątek stanowi Służba Więzienna, która podlega organizacyjnie Ministrowi Sprawiedliwości.

Służba Więzienna jest formacją uzbrojoną i umundurowaną, która odgrywa bardzo ważną rolę w systemie bezpieczeństwa Państwa. Wykonuje karę pozbawienia wolności, realizuje środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania jak również, realizuje kary skutkujące ograniczeniem wolności. Poza zadaniami związanymi z zapewnieniem bezpieczeństwa w podstawowych jednostkach organizacyjnych, do podstawowych czynności SW należy przeprowadzanie oddziaływań penitencjarnych

oraz resocjalizacyjnych, które zapewnić mają powrót osadzonego po odbyciu kary do społeczeństwa oraz wstrzymanie się od dalszego popełniania przestępstw. Ponadto formacja musi zapewnić osobom pozbawionym wolności przestrzeganie ich praw, poszanowanie godności oraz humanitarnego traktowania. Powyższe wskazuje, że Służba Więzienna jest wyspecjalizowana w swojej działalności realizując ściśle określone szczególne wymagania. Pomimo tak szerokiej działalności, pojawia się wiele głosów o konieczności poprawy efektywności oraz sprawności funkcjonowania formacji, co przekłada się bezpośrednio na odpowiedni dobór kadry, personelu, szkoleń jak również infrastruktury. W praktyce działalności służby można spotkać się z opinią, że wiele aspektów dotyczących ewakuacji osób pozbawionych wolności nie funkcjonuje należycie. Nasuwające się refleksje oraz przemyślenia obejmują identyfikację problemów, które stanowiły podstawę do sformułowania przedmiotu badań, określenia celu, rozpoczęcia badań oraz przedstawienia wyników w postaci dysertacji doktorskiej.

1.2. Przedmiot i cel badań

Rozważana w rozprawie problematyka Służby Więziennej w aspekcie ewakuacji osób pozbawionych wolności wymaga odniesienia do istniejącego stanu rzeczy, jaki funkcjonuje w praktyce, jak również w teorii. Powyższe wymagało nieodzownego zdiagnozowania obecnie uwidacznianych w SW sytuacji, a tym samym skonkretyzowanie niezbędnych badań empirycznych oraz związanego z tym określeniem przedmiotu badań. W nawiązaniu do przedstawionych treści założono, że przedmiotem badań były procesy zależności i zjawiska występujące w Służbie Więziennej identyfikowanej w rozprawie w aspekcie ewakuacji osób pozbawionych wolności. Uwzględniono wszystkie elementy systemu oraz ich wzajemne interakcje zachodzące podczas procesu zapewnienia bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności.

Początkowe założenia oraz przedmiot badań usankcjonowały doprecyzowanie głównego celu badań rozstrzyganego w kategoriach teoretycznych (poznawczych) oraz utylitarnych (praktycznych).

Celem badań była identyfikacja i ocena systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności oraz wypracowanie naukowo uzasadnionych wytycznych, aby móc poprawić jego funkcjonowanie, a zatem celem głównym w pracy doktorskiej było sformułowanie rekomendacji dotyczącej uniwersalnego – optymalnego dopracowania modelu zarządzania ewakuacją więźniów. Identyfikacja teoretycznych założeń, biorąc pod uwagę specyfikę Służby Więziennej, pozwoliła na sprecyzowanie celu poznawczego. Cel praktyczny

(użyteczny), poza przeprowadzeniem diagnozy ewakuacji, wskazał kierunek rozwoju oraz najnowsze tendencje, jakie są przyjmowane w praktyce i teorii ewakuacji, a także przedstawienie osiągnięcia celów szczegółowych, które wymagało realizacji określonych zadań badawczych, sformułowanych na potrzeby prowadzonych badań w następujący sposób:

- a) identyfikacja uwarunkowań prawnych i podstaw organizacyjnych regulujących działalność Służby Więziennej,
- b) zdefiniowanie struktury organizacyjnej i funkcjonowania Służby Więziennej,
- c) charakterystyka osób pozbawionych wolności,
- d) charakterystyka ewakuacji jako determinanty zapewnienia bezpieczeństwa osadzonych w warunkach zagrożeń wywołanych działaniem sił natury (naturalnych), cywilizacyjnych lub destrukcyjnych (społecznych) oraz przedstawienie standardów i zaburzeń w obszarze ewakuacji,
- e) dokonanie przeglądu zdarzeń nadzwyczajnych i działań ewakuacyjnych, przegląd stosowanych dotychczas rozwiązań pod kątem ich użyteczności, rozpoznanie dysonansów zidentyfikowanych pomiędzy rzeczywistym stanem a obowiązującymi procedurami,
- f) badanie i ocena bezpieczeństwa systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności,
- g) określenie kierunków doskonalenia bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności,
- h) zaproponowanie proceduralnych zmian o charakterze jakościowym.

Wszystkie wnioski z przeprowadzonej analizy literatury przedmiotu badań, pozyskana wiedza metodologiczna i merytoryczna oraz zdefiniowane cele i zadania badawcze okazały się niezbędne do sformułowania celów szczegółowych oraz określenie hipotezy badawczej. Ponadto przedstawione cele pozwolą na identyfikację faktycznego stanu procedur ewakuacji osób pozbawionych wolności w SW wraz z określeniem w tym zakresie dysfunkcji. Ponadto uwypuklony zostanie zakres oraz poziom procedur, co jednoznacznie przełoży się na proces sformułowania wniosków jak również zaproponowanie kierunków i zakresu zmian w procesie ewakuacji.

1.3. Problemy badawcze i hipoteza

Służba Więzienna jako formacja umundurowana i uzbrojona odgrywa bardzo ważną rolę w szeroko rozumianym systemie bezpieczeństwa kraju. Poprzez ustawowe wykonywanie tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia lub ograniczenia

wolności współtworzy system ochrony społeczeństwa przed sprawcami przestępstw, zwłaszcza tych najcięższych. Szeroko zakrojona działalność SW oraz specyfika, narzuca dysponowanie odpowiednio wyselekcjonowanej i wyszkolonej kadry, zasobów oraz infrastruktury chcąc sprawnie i bezpiecznie przeprowadzić ewakuację. Wstępne badania wykazały, że obowiązujący w Służbie Więziennej system ewakuacji nie w pełni wpisuje się w założenia współczesnych standardów opuszczania rejonów zagrożonych. Przedstawiony stan rzeczy zachęca do przeanalizowania problematyki. W przypadku natomiast stwierdzenia istotnych rozbieżności- do głębszego eksplorowania skutecznych rozwiązań. Przedstawione obserwacje stanowią uzasadnienie potrzeby analizy stanu zagadnienia oraz podjęcia badań naukowych.

Sformułowanie problemu badawczego polega na określeniu i objaśnieniu pewnego obiektywnego stanu niewiedzy na gruncie dotychczasowej wiedzy². Problem badawczy, jak pisze S. Nowak, jest pytaniem lub zespołem pytań, na które szukamy odpowiedzi w procesie badawczym³. Zdaniem J. Sztumskiego jest przedmiotem wysiłków badawczych oraz tym, co skupia przedsięwzięcia poznawcze badacza⁴.

Główny problem badawczy prowadzący do osiągnięcia powyższego celu, sformułowano w postaci pytania. Jakie zagrożenia wpływają na funkcjonowanie obecnego systemu ewakuacji osadzonych w sytuacji zagrożeń naturalnych i społecznych oraz jakich zmian należy dokonać aby zagwarantować skuteczność systemu modyfikując istniejące procedury?

Rozwiązanie głównego problemu badawczego wymagało zdefiniowania i rozwiązania szeregu następujących problemów szczegółowych:

- a) W jakim zakresie obowiązujące przepisy warunkują bezpieczeństwo ewakuacji osób pozbawionych wolności?
- b) Jakie współzależności w strukturze organizacyjnej Służby Więziennej zachodzą między bezpieczeństwem ewakuacji osób pozbawionych wolności a jej jakością?
- c) Jakie cechy charakterystyczne posiadają osoby pozbawione wolności?
- d) Czym charakteryzuje się bezpieczeństwo osadzonych w warunkach zagrożeń wywołanych działaniem sił natury, cywilizacyjnych lub destrukcyjnych?
- e) Jakie cechy wyróżniają zdarzenia nadzwyczajne i działania ewakuacyjne odnoszące się do osób pozbawionych wolności?

² J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Bernardinum, Gdynia 2022, s. 44.

³ S. Nowak, *Metodologia badań ogólnych*, PWN, Warszawa 1985, s. 30.

⁴ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 1999, s. 41.

- f) Jakie rozwiązania charakteryzują bezpieczeństwo systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności?
- g) Jakie działania należy podjąć, aby w maksymalnym stopniu poprawić poziom bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności?

Wstępne wnioski z przeprowadzonej analizy literatury przedmiotu badań, zebrane fakty, pozyskana wiedza metodologiczna i merytoryczna, jak również określony cel badań i sformułowany problem badawczy oraz określające go pytania szczegółowe pozwoliły na postawienie następującej hipotezy: Występujące nieprawidłowości obecnego systemu ewakuacji osadzonych w sytuacji zagrożeń naturalnych i społecznych wymagają wypracowania i wdrożenia jednolitych standardów w celu poprawy sprawności jego funkcjonowania, co przekłada się bezpośrednio na podwyższenie bezpieczeństwa publicznego oraz bezpieczeństwa ewakuacji osadzonych. Działanie to obejmowałoby w szczególności koordynację procedur na poziomie organizacji Służby Więziennej, nadzór nad procedurami przez podmioty (instytucje) zewnętrzne i implementację rozwiązań stosowanych przez struktury służb więziennych innych państw.

Ponadto należy przypuszczać, że wprowadzenie sprawdzonych i skutecznych z punktu widzenia rozwiązań ewakuacyjnych osób pozbawionych wolności powinno pozwolić na dostosowanie obecnych procedur do oczekiwań kierownictwa resortu i możliwej kontroli nad wymiarem sprawiedliwości, co powinno przełożyć się na poprawę stopnia realizacji zadań służbowych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej i zwiększenia bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności.

Na podstawie posiadanej wiedzy oraz wstępnego badania problemów szczegółowych sformułowano odpowiednie do nich następujące hipotezy robocze, które stanowią założenia odpowiedzi na pytania zawarte w sformułowanych wyżej problemach szczegółowych:

H1. Pogłębione badania w zakresie diagnozy obowiązujących przepisów dotyczących ewakuacji osób pozbawionych wolności pozwolą na wypracowanie opinii w zakresie bezpieczeństwa ewakuacji w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych. Zakłada się, że istnieją luki prawne oraz nieprzejrzystość procedur cyklu ewakuacji więźniów.

H2. Przypuszcza się że występują współzależności między strukturą organizacyjną SW i bezpieczeństwem ewakuacji więźniów a jakością tych działań oraz, że zagrożenia w tym obszarze ewoluują. Poziom znajomości istniejących przedmiotowych regulacji jest częstym źródłem zagrożeń i ryzyka obniżania bezpieczeństwa wewnętrznego.

H3. Więźniowie są szczególną grupą osób pozbawioną wolności wbrew swojej woli i w związku z tym są one odrębnie traktowane przez państwo i społeczeństwo. Ich zachowania mogą też różnić się od przyjętego powszechnie postępowania reszty społeczeństwa.

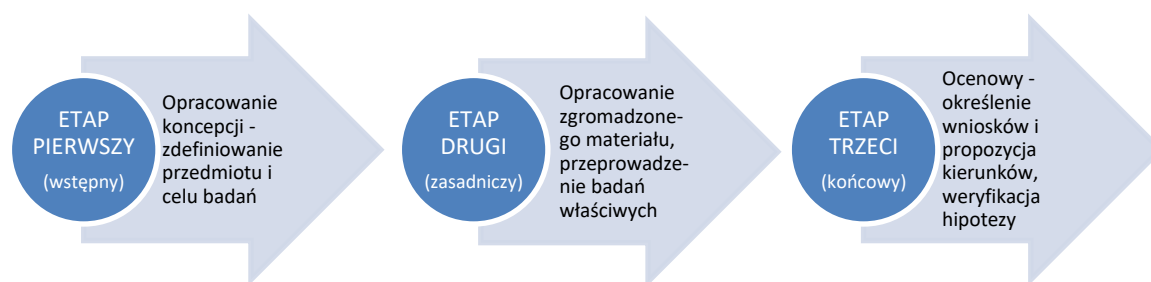
H4. Bezpieczeństwo osób osadzonych (więźniów) wymaga szczególnych, usankcjonowanych w przepisach prawa, działań ze strony Służby Więziennej.

H5. W oparciu o teorię i praktykę należy założyć, że istnieją cechy szczególnie wyróżniające zdarzenia nadzwyczajne i działania ewakuacyjne dotyczące osób pozbawionych wolności.

H6. Istnieją rozwiązania charakteryzujące bezpieczeństwo systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności. Wymagają jednak działań zmierzających do dalszego rozwoju i wzmocnienia w zapewnieniu prawnym i organizacyjnym wspomnianego systemu.

H7. Zakłada się, że czynniki organizacyjne, prawne, finansowe i techniczne pozwolą na doskonalenie uniwersalnego modelu zarządzania bezpieczeństwem ewakuacji osób pozbawionych wolności i będą podstawą do tworzenia przyszłych zmian w obowiązującym ustawodawstwie. Opracowany model doskonalenia istniejącego systemu jest możliwy do wdrożenia i może być integralnym komponentem systemu bezpieczeństwa.

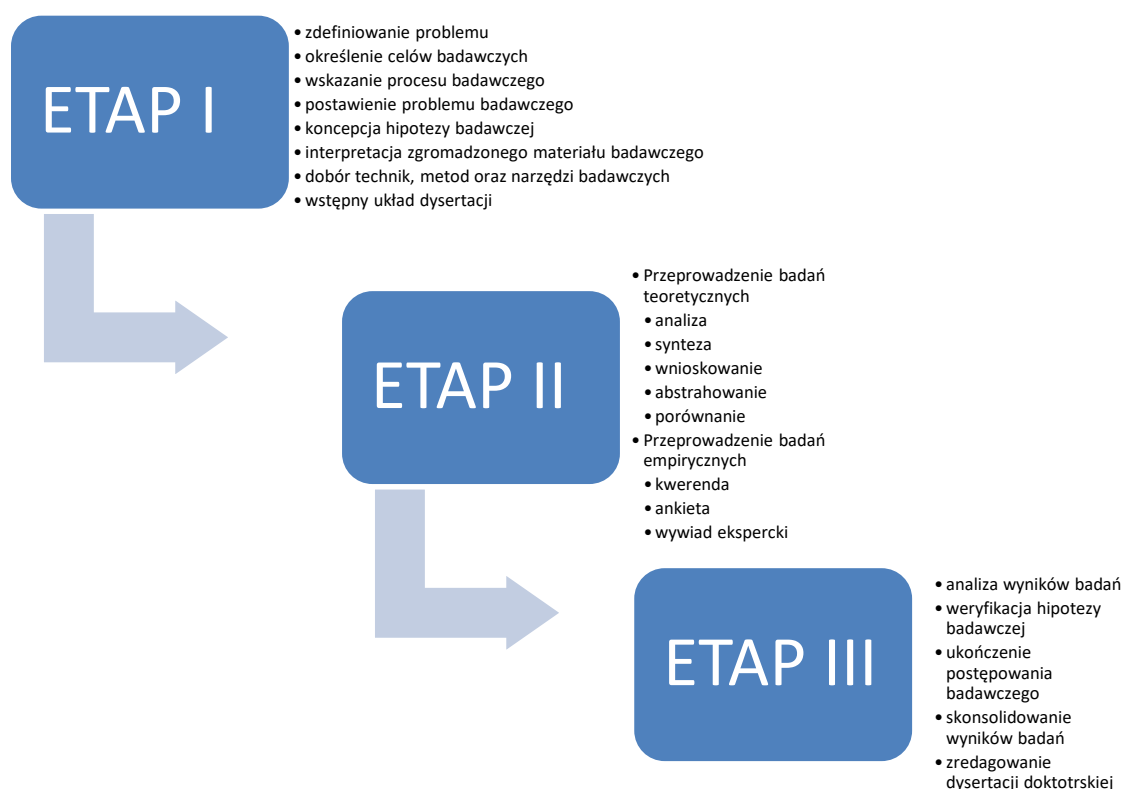
W celu rozwiązania przedstawionych problemów badawczych i weryfikacji przyjętej hipotezy w ramach dysertacji zrealizowano proces badawczy, który podzielono na następujące etapy (rysunek 1):

Rys. 1. Etapy procesu badawczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Apanowicz, *Metodologia* ogólna, Bernardinum, Gdynia 2002, s. 108-114.

Etap pierwszy nazywany również etapem wstępnym (konceptualnym), polegał zasadniczo na uporządkowaniu zebranego materiału naukowego, który stanowiły normatywne akty prawne, literatura oraz materiały pozyskane z wyniku przeprowadzenia kwerendy archiwum Centralnego Zarządu Służby Więziennej. W celu skonsolidowania zebranego materiału zastosowano metodę analizy literatury przedmiotu, co w konsekwencji pozwoliło na wyodrębnienie obszaru badań a następnie na uszczegółowienie przebiegu procedury badawczej - rysunek 2:

Rys. 2. Przebieg procesu badawczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Cieślarczyk (red.), *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, AON, Warszawa 2003, s. 20-39.

Powyższa procedura pozwoliła na określenie czynników mających wpływ na skuteczność ewakuacji osób pozbawionych wolności jak również jej ograniczenia. W przedmiotowym etapie sformułowano główny problem badawczy oraz charakteryzujące go problemy szczegółowe co w rezultacie miało bezpośredni wynik w osiągnięciu celu badawczego. Co najważniejsze materiał naukowy stanowił podstawę do wskazania hipotezy badawczej, która została w trakcie badań poddana weryfikacji. Ponadto etap pierwszy identyfikował cel i przedmiot badań oraz analizę zmiennych i wskaźników a także wybór metod i technik badawczych. Natomiast narzędziami badawczymi były opracowane kwestionariusze ankiet

oraz arkusze wywiadów eksperckich. Analiza powyższych obszarów pozwoliła na opracowanie wyników badań a w efekcie do opracowania koncepcji rozprawy doktorskiej.

Etap drugi (zasadniczy) obejmował opracowanie materiałów naukowych oraz przeprowadzenie badań właściwych co bezpośrednio przedkładało się na wskazanie istoty ewakuacji osób pozbawionych wolności z jednostek Służby Więziennej. W etapie tym określono metody teoretyczne oraz praktyczne, sprecyzowano zależności i związki na podstawie których zrealizowano badania naukowe. Uzyskane wyniki badań stanowiły fundament do opracowania wniosków a także na weryfikację oraz uzasadnienie postawionej hipotezy badawczej w kolejnym etapie.

Trzeci etap zwany końcowym, stanowi podsumowanie badań oraz sformułowanie wniosków. Ponadto w tej części została zweryfikowana hipoteza badawcza oraz zostały zasugerowane kierunki zmian organizacyjnych w procesie ewakuacji z jednostek SW. Ponadto w etapie tym uporządkowano zebrany materiał oraz zaprezentowano wyniki przeprowadzonych badań. Decyzje, jakie podjęto podczas naukowych dywagacji, zainicjowały zaprezentowaniem wyników badań, czego rezultatem jest owa dysertacja. Różnokierunkowość następujących po sobie etapach pracy badawczej, w odniesieniu do problemów badawczych, dała możliwość zidentyfikowania wszelkich składników przedmiotu badań oraz jego zależności i powiązania ze środowiskiem.

1.4. Metody badawcze

Podczas realizacji procesu badawczego zostały wykorzystane teoretyczne oraz empiryczne metody badawcze. Badania empiryczne polegały na przeprowadzeniu ankiet wśród funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz wywiadów eksperckich. Ankiety rozpropagowane zostały wśród funkcjonariuszy zajmujących stanowiska służbowe w różnych pionach służby, działach organizacyjnych, jak również samodzielnych stanowiskach w jednostkach organizacyjnych SW w całym kraju. Wywiady eksperckie natomiast zostały doręczone osobom zajmującym się *stricte* problematyką szeroko rozumianej ewakuacji. Uzyskane informacje w postaci uwag oraz opinii wskażą, na jakim poziomie wiedzy i doświadczenia jest współczesna Służba Więzienna w odniesieniu do ogólnie rozumianej ewakuacji.

Autor realizując badania teoretyczne wykorzystał poniższe metody badawcze:

- metoda analizy - zastosowana w pełnym procesie badawczym. Zasadniczo wykorzystywana podczas zgłębiania aktów prawnych, dokumentów oraz literatury przedmiotu badań,
- metoda syntezy - skutkująca wyodrębnieniem, w wyniku przeprowadzonej analizy, stwierdzeń oraz faktów poświęconych zagadnieniom ewakuacji osób pozbawionych wolności,
- metoda wnioskowania –zmierza do wytłumaczenia badanego fragmentu wiedzy lub do utworzenia nowej teorii w badanym obszarze,
- metoda porównania - która wskazuje zarówno cechy wspólne, jak również różnice pomiędzy uzyskanymi wynikami analizy oraz syntezy,
- metoda uogólnienia -wprowadzająca uporządkowanie wyników przeprowadzonych badań teoretycznych.

Spośród metod empirycznych zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankietowania i wywiadu (eksperckiego). Metoda sondażu diagnostycznego polegała na zbieraniu danych o opiniach poszczególnych osób (ekspertów) i zbiorowości. Przygotowano do jej realizacji narzędzia: kwestionariusz ankiety i arkusz wywiadu (załącznik nr 1 i 2) - umożliwiły zebranie opinii badanych przedstawicieli funkcjonariuszy Służby Więziennej.

1.5. Dobór próby badawczej

Sondaż diagnostyczny przeprowadzono wśród funkcjonariuszy pełniących aktualnie służbę w Służbie Więziennej. Zrealizowano go przy wykorzystaniu kwestionariusza ankiety oraz przez przeprowadzenie wywiadu eksperckiego. Zgodnie z założeniami metodycznymi, w celu realizacji badań metodą sondażu diagnostycznego, określono minimalną próbę badawczą. Priorytetem było ustalenie stanu osobowego funkcjonariuszy Służby Więziennej. Według informacji zebranych przez autora, pod koniec grudnia 2022 roku służbę w SW pełniło 27 740 funkcjonariuszy, którzy stanowili wielkość populacji, z której wybrano próbę badawczą⁵

$$N_{min} = \frac{N_p(\alpha^2 \cdot f(1 - f))}{N_p \cdot e^2 + \alpha^2 \cdot f(1 - f)}$$

Wykorzystując podany wyżej wzór, określono liczebność próby badawczej:

⁵ Naukowiec.org, https://www.naukowiec.org/wzory/metodologia/minimalna-liczebosc-proby_902.html (dostęp 29.12.2022 r.)

$$N_{min} = \frac{27740 \cdot (0,95^2 \cdot 0,5(1 - 0,5))}{27740 \cdot 0,05^2 + 0,95^2 \cdot 0,5(1 - 0,5)} = 89,957$$

Wyjaśnienie symboli:

N_{min} – minimalna liczebność próby

N_p – wielkość populacji, z której brana jest próba 27740 (na dzień 31.12.2022 r.)

α – poziom ufności dla wyników, wartość wyniku w rozkładzie normalnym dla założonego poziomu istotności – 0,95

f – współczynnik frakcji 0,5

e – założony błąd maksymalny, wyrażony w liczbie ułamkowej – 5% to 0,05

Z wzoru wynika, że minimalna ilość próby badawczej powinna wynosić 90 osób. W badaniach przeprowadzonych w ramach dysertacji zatem spełniono kryterium próby badawczej, z uwagi na faktyczne przebadanie 336 funkcjonariuszy Służby Więziennej z przygotowanych dla nich 450 ankiet. W celu spełnienia pełnej reprezentatywności grupy badawczej udostępniono funkcjonariuszom pięć razy więcej ankiet, niż wymaga tego warunek minimum grupy badawczej. Chciano w ten sposób wyłonić próbę reprezentacyjną dla całej populacji badawczej o jak największym stopniu prawdopodobieństwa. Struktura próby z punktu widzenia cech funkcjonalnych jest taka sama, jak struktura badanej zbiorowości. Należy zaznaczyć, że badana populacja funkcjonariuszy Służby Więziennej raczej niechętnie dzieli się opiniami i spostrzeżeniami na temat swojej pracy (z 450 ankiet wróciło 336, co stanowi 74,66%, a więc 1/4 ankietowanych nie chciała uczestniczyć w anonimowej ankiecie).

1.6. Przyjęte założenia i ograniczenia, zmienne zależne i niezależne

Rozważania i badania, które zostały podjęte w rozprawie, zostały ograniczone zakresem podmiotowym, przedmiotowym, czasowym oraz przestrzennym. Zakres podmiotowy odpowiada na pytanie kto jest objęty badaniem i odnosi się do badanych osób, czyli badaniu przeprowadzonym na potrzeby dysertacji podlegali funkcjonariusze Służby Więziennej.

Zakres przedmiotowy obejmuje obszary, które podlegają badaniu, a zatem w dysertacji jest to organizacja – Służba Więzienna i jej organy, w której ludzie zmierzają do realizacji wyznaczonych celów (wykonania zadań) wykorzystując zasoby intelektualne

i materialne⁶. Zgodnie z ideą nauk o zarządzaniu i nauk o bezpieczeństwie, które zajmują się między innymi funkcjonowaniem, przekształcaniem, rozwojem i współdziałaniem organizacji⁷, przedmiotem badań przeprowadzonych na potrzeby dysertacji jest tworzenie, funkcjonowanie i rozwój wszelkich form działania o charakterze zorganizowanym, czyli określenia, a także wypracowania koncepcji unowocześnienia głównych elementów działań związanych z ewakuacją osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych. Zatem zakres przedmiotowy objął system zapewnienia bezpieczeństwa działań związanych z ewakuacją osób pozbawionych wolności w tych szczególnych warunkach.

Zakres przestrzenny przeprowadzonych badań realizowany był na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i obejmował znajdujące się na nim jednostki penitencjarne podległe Służbie Więziennej. W polskim systemie penitencjarnym obecnie funkcjonuje 39 aresztów śledczych, 64 zakłady karne oraz 68 oddziałów zewnętrznych zakładów karnych różnego typu, na które przypada łącznie około 85 tys. miejsc więziennych. Aktualnie osadzonych jest ok 72 tys.

Zakres czasowy został ograniczony do pierwszej połowy roku 2023. Ponadto wskazano zalecenia wymagające realizację w celu poprawy funkcjonowania systemu zapewnienia bezpieczeństwa działań związanych z ewakuacją osób pozbawionych wolności. Określono zalecane kierunki rozwoju systemu z także przedstawiono trendy, które mogą mieć wpływ na funkcjonowanie systemu w przyszłości.

Do głównych ograniczeń w prezentowanym procesie badawczym należało:

- trudności w przekonaniu funkcjonariuszy SW o wypełnieniu ankiet i uzyskanie opinii ekspertów,
- trudności w dotarciu do bez klauzulowej dokumentacji dotyczącej akcji przeprowadzonych w celu zapewnienia bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności,
- niechęć kadry kierowniczej do udziału w badaniu sondażowym,
- brak ogólnodostępnych opracowań odnośnie zrealizowanych akcji prowadzonych w celu zapewnienia bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności,

⁶ A. Zakrzewska – Bielawska [W] A. Zakrzewska – Bielawska (red.), *Podstawy zarządzania. Teoria i ćwiczenia*. Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 28.

⁷ S. Sudoł, *Nauki o zarządzaniu. Węzłowe problemy i kontrowersje*. Dom Organizatora, Toruń 2007, s.28.

- mała ilość i w większości niska jakość dokumentów przedmiotowych akcji, uniemożliwiających identyfikację zagrożeń ewakuacji bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności.

Odnosząc się do problemu zmiennych w procesie badawczym należy stwierdzić, że zmienne w warunkach społecznych najczęściej opisywane są jako dowolna cecha, właściwość lub czynnik, która przybiera charakterystyczne wartości w badanym zbiorze. W badaniach przeprowadzonych w dysertacji odnoszona jest do całości problemu, którą można zaobserwować na różnych poziomach i w różnym natężeniu.

Głównymi zmiennymi w przeprowadzonym na użytek dysertacji procesie badawczym są zmienne niezależne oraz zmienne zależne. W pracy zmienną niezależną jest ta zmienna, którą w badaniu podlega manipulacji, czyli podjętemu działaniu, zamierzeniu – wtedy zmienia się jej wartość, kierunek, siła. Zmienną niezależną będzie więc poziom bezpieczeństwa w procesie ewakuacji osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych oraz funkcjonariuszy Służby Więziennej.

Zmienna zależna natomiast jest tą zmienną, która podlega pomiarowi, a która nie podlega manipulacji w badaniu i wartość jest niejako „zależna” od wartości zmiennej niezależnej. Zmienną zależną w badaniach przeprowadzonych w dysertacji jest sprawność prawna i organizacyjna Służby Więziennej w przypadku ewakuacji osób pozbawionych wolności.

Zmienna zależna opisuje więc wynik przeprowadzonych badań, który zależy od tego jaką wartość poziomu sprawności organizacyjnej i prawnej nada się w każdej sytuacji, w jednostce organizacyjnej zmiennej niezależnej.

Obszar badań zrealizowany w ramach dysertacji wskazuje charakter interdyscyplinarny, jednak jako priorytetowa była dyscyplina nauki o bezpieczeństwie z zakresu dziedziny nauk społecznych.

1.7. Krytyczna ocena literatury przedmiotu badań

Ocena literatury przedmiotu badań była podstawą do rozpoznania sytuacji problemowej. W trakcie jej studiowania autor skupił się na zagadnieniach dotyczących metodyki badań naukowych, istocie i determinantach ewakuacji osób pozbawionych wolności oraz zagrożeniach naturalnych i społecznych występujących w jednostkach penitencjarnych. Literatura przedmiotu jest wciąż dość uboga, dlatego kwestie związane z ewakuacją osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych oraz pożądane właściwości i potencjał wiedzy możliwe były do zbadania

w sposób empiryczny, za pomocą odpowiednich metod i technik badawczych. Dostępne źródła autor podzielił na trzy zasadnicze grupy: literatura z zakresu metodyki badań naukowych, literatura obejmująca problemy szeroko pojętego bezpieczeństwa i jego aspektów oraz literatura dotycząca przedmiotu badań. Wykaz wszystkich źródeł, z których autor korzystał przy pisaniu dysertacji, umieszczono w punkcie Bibliografia (s.227). Literatura z zakresu badań naukowych, która jest pośrednio związana z tematem dysertacji, jednakże niezbędna do osiągnięcia założonego celu, była wyznacznikiem w procesie organizowania i realizacji badań. Literatura z tego zakresu była konieczna podczas formułowania problemów badawczych, hipotez oraz doboru metod i technik badawczych. Autor wskazał kilka publikacji, z których najczęściej korzystał:

1. Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Bernardinum, Gdynia 2022.
2. Cieślarczyk M., (red.), *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, AON, Warszawa 2003.
3. Kołodziejczyk A., Marciniak M., Adamkiewicz J., *Poradnik metodyczny dla dyplomantów kierunków bezpieczeństwo narodowe i obronność państwa*, WAT, Warszawa 2023.
4. Majewski T., *Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002.
5. Sztompka P., *Porządkowanie materiałów badawczych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1973.
6. Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2005.
7. Nowak S., *Metodologia badań socjologicznych. Zagadnienia ogólne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1970.

Literatura obejmująca problemy bezpieczeństwa jest związana z tematem dysertacji i stanowi bazę pojęciową niezbędną do przedstawienia związków pomiędzy przedmiotem badań (procesy, zależności i zjawiska występujące w Służbie Więziennej) a realizowanymi zadaniami przez Służbę Więzienną, która identyfikowana jest w rozprawie w aspekcie jej możliwości (prawnych, organizacyjnych i ekonomicznych) ewakuacji osób pozbawionych wolności.

Literatura ta stanowiła bogate źródło wiedzy, definicji i unormowań niezbędnych do przeprowadzenia badań.

Spośród dostępnych publikacji poświęconych tematyce bezpieczeństwa, autor wskazał jako najważniejsze, następujące pozycje:

- K. Ficoń , *Inżynieria zarządzania kryzysowego. Podejście systemowe*, BEL Studio, Warszawa 2007.
- J. Wołęjszo, R. Jakubczak, (red.), *Obronność. Teoria i praktyka*, Wyd. Bellona, Warszawa 2013.
- J. Ziarko, J. Walas-Trębacz, *Podstawy zarządzania kryzysowego. Część I: zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Krakowska Akademia im. Andrzeja.
- Z. Ciekankowski, J. Nowicka, H. Wyrębek, *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń* , Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2016.
- N. Malec, *Rola Służby Więziennej w zapewnianiu bezpieczeństwa i porządku w jednostkach penitencjarnych w Polsce*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2018.
- W. Otwinowski, *Podstawy zarządzania kryzysowego i systemu obronnego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Usług, Poznań 2015.

Najważniejszą grupą publikacji stanowiła literatura dotycząca przedmiotu badań. Stosunkowo niewielka liczba publikacji dotyczących funkcjonowania Służby Więziennej, a w szczególności ewakuacji osób pozbawionych wolności, stanowiła podstawę do precyzyjnego zdefiniowania i rozwiązania tych procesów.

Z dostępnych na rynku wydawniczym publikacji autor wskazał kilka najważniejszych:

- R. Borek-Buchajczuk, i inni, *Służba Więzienna: komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.
- E. Connors, *Planning And Managing Security for Major Special Events: Guidelines for Law Enforcement*, U.S. Department of Justice, Waszyngton 2007.
- D.Gajdus, B.Gronowska, *Europejskie standardy traktowania więźniów – rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej*, Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 1998.
- B. Hołys, W.Ambroziak, P. Stępień (red.), *Więziennictwo. Nowe wyzwania*, Wydawnictwo Centralny Zarząd Służby Więziennej, Uniwersytet im. Adama

Mickiewicza, Polskie Towarzystwo penitencjarne, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Warszawa - Poznań – Kalisz 2001.

- M. Kalaman, *Służba Więzienna w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*[w:]
A. Misiuk, M. Kalaman, (red.), *Kierunki zmian organizacyjno-technicznych w Służbie Więziennej*, Difin, Warszawa 2016.
- E. Kurzępa, *Stany nadzwyczajne w polskim porządku prawnym*, Poltext, Warszawa 2017.
- N. Malec, *Rola Służby Więziennej w zapewnianiu bezpieczeństwa i porządku w jednostkach penitencjarnych w Polsce*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2018.
- Ł. Osilkowicz, K. Szczerba, *Zasady bezpiecznej ewakuacji obiektów*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2012.
- T. Przeclawski, *Służba Więzienna w Polsce. Administracja i podstawy działania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.
- A. Maculan, D. Ronco, F. Vianello, *Prisons in Europe: overview and trends.*, European Prison Observatory, Rzym 2013.

Bardzo przydatne do legislacyjnego posadowienia rozważań przeprowadzonych w dysertacji okazał się blok aktów prawnych, począwszy od Konstytucji RP, poprzez konwencje, ustawy, dekrety, rozporządzenia, zarządzenia i wyroki, liczący łącznie 53 pozycje prawne wymienione w Bibliografii.

Przegląd literatury wykazał, że istnieje niestety niewielka liczba publikacji dotyczących lub odnoszących się bezpośrednio do problemu ewakuacji osób pobawionych wolności, a co za tym idzie wskazanie nowych wyzwań i kierunków doskonalenia w przedmiotowym zakresie. Konieczne jest zatem prowadzenie badań w tym obszarze, gdyż dotyczą one zarówno bezpieczeństwa osadzonych, jak i funkcjonariuszy i pracowników cywilnych Służby Więziennej oraz w szerszej perspektywie bezpieczeństwa obywateli. Ponadto należy zauważyć, że według oceny autora, uzasadnionej kilkoma latami pracy w jednostkach Służby Więziennej, badania naukowe zagadnień z zakresu bezpieczeństwa ewakuacji osób osadzonych są konieczne i powinny być prowadzone w formie ciągłej w perspektywie interdyscyplinarnej chociażby ze względu na dynamikę życia społecznego i zmiany we współczesnym świecie. W zamierzeniu autora – dysertacja stanowi próbę uzupełnienia luki w tym obszarze i może

stanowiąc punkt odniesienia do badań nad kształtowaniem polityki – czyli norm i standardów z zakresu bezpieczeństwa ewakuacji osób osadzonych. Ze względu na obszerność tematu rozważań i przypadków, których mogą one dotyczyć – badania ograniczono do ewakuacji osób pozbawionych wolności w sektorze przypadków zagrożeń naturalnych i społecznych.

II. UWARUNKOWANIA PRAWNE I PODSTAWY ORGANIZACYJNE REGULUJĄCE DZIAŁALNOŚĆ SŁUŻBY WIĘZIENNEJ

2.1. Historia aktów prawnych regulujących działalność Służby Więziennej i jej historycznych odpowiedników

Naczelnym celem Służby Więziennej w polskim systemie penitencjarnym jest realizacja jednej z pryncypalnych zasad kodeksu karnego wykonawczego, czyli ochrony społeczeństwa przed przestępczością oraz zapewnienie bezpieczeństwa w zakładach karnych i aresztach śledczych, a także realizacja tymczasowego aresztowania oraz kary pozbawienia wolności. Środkiem zmierzającym do osiągnięcia wskazanego celu jest utrzymywanie dyscypliny w zakładach karnych i aresztach śledczych, a także - wspomniane wcześniej - wykonywanie zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania w postaci tymczasowego aresztowania. W praktyce Służba Więzienna liczy ponad 27 tysięcy funkcjonariuszy, którzy wyposażeni są we właściwe uprawnienia rangi ustawowej i podstawowej. Spośród obowiązków i uprawnień funkcjonariuszy Służby Więziennej w trakcie wykonywania przez nich obowiązków służbowych, należy wymienić chociażby realizację przysługujących osadzonym praw oraz egzekwowanie od nich wykonywania obowiązków (o czym była już mowa w poprzednim rozdziale), stosowanie środków przymusu bezpośredniego, użycie broni palnej lub psa służbowego, dozоровanie i konwojowanie⁸. Rozdział drugi dysertacji poświęcony został analizie legislacyjnej, która pokaże, jakie akty prawne stanowią podstawę dla funkcjonowania Służby Więziennej. Będzie to przyczynek do dalszej prezentacji tej służby dokonanej w rozdziale czwartym.

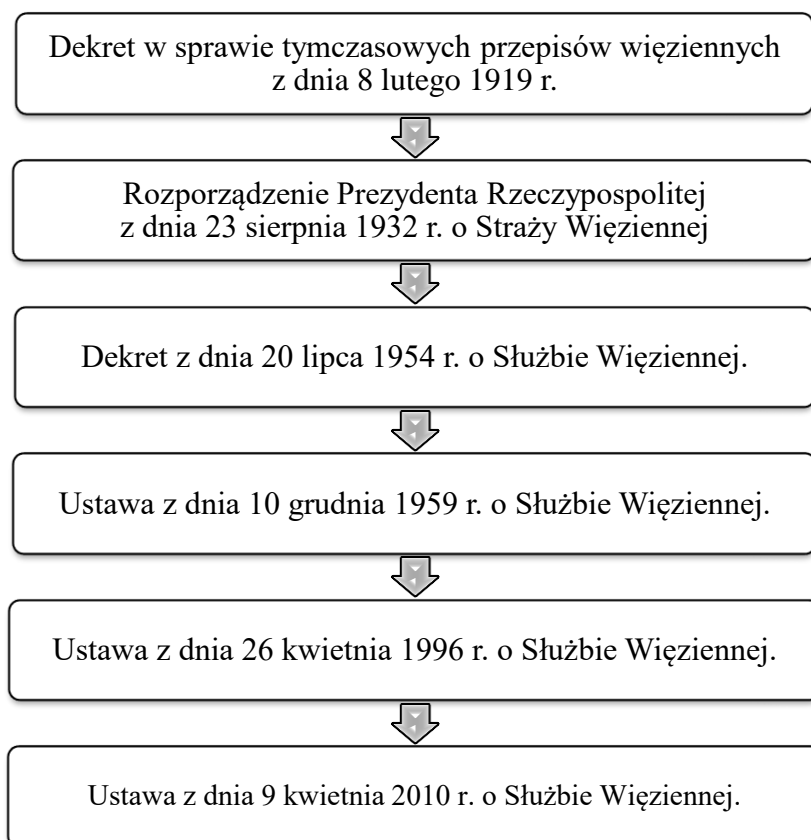
Zanim będzie można przejść do wskazania na konkretne akty prawne, należy wskazać na potrzeby przedmiotowej analizy. Służba Więzienna, podobnie jak każdy inny organ publiczny w Polsce jest zobowiązana do działania na podstawie i w granicach prawa⁹. W poszczególnych aktach prawnych, tak rangi ustawowej, jak i rozporządzeń, można dostrzec zarys struktury organizacyjnej oraz zadań instytucji. Znaczenie mają także zapisy prawa międzynarodowego, które wpływają na prawo krajowe, modyfikując jego zapisy. Zasadniczo więc, aby zrozumieć Służbę Więzienną, konieczne jest rozpoznanie aktów prawnych, które ją regulują, tak aby wskazać, skąd wynikają jej kompetencje, prerogatywy, a także, w jaki sposób została ona osadzona w polskim systemie

⁸ T. Bulenda i inni, *Modernizowanie więziennictwa. V Kongres Penitencjarny*, Centralny Zarząd Służby Więziennej, Warszawa 2015, s. 188.

⁹ M. Stahl i inni, *Prawo administracyjne: pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 125.

bezpieczeństwa i ochrony prawa. Prezentację tego rozdziału podzielono na kilka części i w ich ramach omówiono ustawy, akty wykonawcze, zarządzenia i regulaminy oraz prawo europejskie.

Wyjść jednak należy od krótkiego wprowadzenia historycznego, w którym pokazano, jakie akty prawne uchwalano w historii, a które regulowały działalność Służby Więziennej. Zaprezentowano je na rysunku 3, przy czym ograniczono się wyłącznie do tych kluczowych, co zostało opisane pod diagramem.

Rys. 3. Historia aktów prawnych regulujących funkcjonowanie Służby Więziennej oraz jednostek poprzedzających jej powstanie

Źródło: opracowanie własne.

Polska odzyskała niepodległość w listopadzie 1918 roku, niemniej państwo jako takie było organizowane przez kolejne lata, czy wręcz dekady. Dlatego też duża część prawa oraz rozwiązań systemowych, to adaptacja regulacji, czy praktyki działania państw zaborczych. Dopiero z czasem niepodległa II Rzeczpospolita tworzyła własne rozwiązania ustawowe oraz instytucjonalne¹⁰. W przypadku więziennictwa, kwestii ważnej dla każdego

¹⁰ W. Roszkowski, *Historia Polski 1914-2015*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020, s. 21 i następn.

państwa, pierwszą rodzimą regulacją był wydany już w lutym 1919 roku dekret Naczelnika Państwa w sprawie tymczasowych przepisów więziennych. Dokument ten stanowi m.in., że więzienia oraz zakłady wychowawczo-poprawcze pozostają pod zarządem Ministerstwa Sprawiedliwości. Na czele więzienia stoi naczelnik, który kieruje całą administracją więzienną, sprawuje nadzór nad urzędnikami i wykonuje władzę dyscyplinarną m.in. nad personelem więziennym¹¹. Faktycznie więc nie ma jednoznacznego odniesienia się w dekreście do personelu zajmującego się administracją więzienną. O tym, w jaki sposób była realizowana więcej opisano w kolejnych partiach dysertacji, gdzie pokazana została historia Służby Więziennej, w tym organizacji, które były dlań protoplastami.

Znacząca konkretyzacja zapisów dekretu z 1919 roku nastąpiła w prezydenckim rozporządzeniu z 1928 roku w sprawie organizacji więziennictwa. Był to nowoczesny akt prawny, który w dużej mierze przypominał współczesne ustawodawstwo. Dla tych rozważań największe znaczenie ma sekcja II rozporządzenia – kierownictwo i nadzór. Na czele więzienia stoi naczelnik i to on kieruje placówką. Brak jest ponownie wprowadzenia kategorii analogicznej dla Służby Więziennej, przy czym artykuł 10 rozporządzenia z mocą ustawy wskazuje, że do składu osobowego więzienia należą poza naczelnikiem: pomocnicy naczelnika, asystenci więzienni, urzędnicy kancelaryjni, dozorczy i dozorzynie, a ponadto możliwe jest zatrudnianie: duchownych, nauczycieli, lekarzy i innych pracowników¹². Zatem nie ustanowiono jeszcze na tym etapie Straży Więziennej, jako poprzedniczki Służby Więziennej, niemniej ustawa rozpatrywała już istnienie personelu tego typu.

Ważniejsze wydaje się rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 1931 roku w sprawie regulaminu więziennego. W jego rozdziale II mowa jest o obowiązkach funkcjonariuszy więziennych. To właśnie osoba o takiej pozycji może uchodzić za odpowiednika dzisiejszych funkcjonariuszy SW. Między innymi wskazuje się, że każdy z funkcjonariuszy zobowiązany jest w zakresie swoich czynności ściśle przestrzegać przepisów prawa, a także dbać o moralną poprawę więźniów, czuwać nad nimi i nie dopuszczać do ucieczek i innych zabronionych prawem zdarzeń. Warto zauważyć, że w rozporządzeniu pada sformułowanie „służba więzienna”, ale w kontekście tego, że „funkcjonariusz więzienny obowiązany jest jak najdokładniej znać zakres Służby

¹¹ Dekret w sprawie tymczasowych przepisów więziennych, Dz. Pr. P.P. nr 15, poz. 202, uchylony.

¹² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa, Dz. U. 1928 nr 29 poz. 272, uchylone.

Więziennej”, o czym mowa jest w paragrafie 5¹³. Przy czym już na tym etapie ustawodawca musiał być świadom, że istnieje potrzeba dla stworzenia podmiotu, który będzie specjalizował się w działaniach związanych z karą pozbawienia wolności.

Kluczowym aktem prawnym dla tych rozważań, który z jednej strony powoływał do życia, a z drugiej regulował funkcjonowanie Straży Więziennej, było rozporządzenie prezydenta RP z 1932 roku. Jak wskazano w jego artykule 1: „Straż Więzienna jest powołana do wykonywania kar pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania w zakresie wymiaru sprawiedliwości”. Zadaniem Straży jest nie tylko działalność na terenie zakładów karnych, ale także w zakresie konwojowania więźniów. Artykuł 2 ustawy wskazuje, że Straż Więzienna to korpus jednolity, umundurowany oraz uzbrojony, a kolejny artykuł mówi o podległości Ministrowi Sprawiedliwości. Na czele Straży stał Główny Inspektor Straży Więziennej. Kolejne części rozporządzenia mówiły o: ustroju Straży Więziennej, uzupełnieniu i wyszkoleniu, stosunku służbowym oraz odpowiedzialności porządkowej i dyscyplinarnej funkcjonariuszy¹⁴. Zatem o ile w więzieniach już wcześniej pracowali wyszkoleni i wyspecjalizowani funkcjonariusze, to rozporządzenie z 1932 roku jest o tyle znaczące, że tworzyło jednolity korpus, którego obowiązki jednoznacznie określono.

Ustawą, która została uchwalona jeszcze w II RP, ale wdrażano ją już w Polsce Ludowej, była ustawa o organizacji więziennictwa z 1939 roku. Obowiązywała aż do 1970 roku¹⁵. II wojna światowa to okres niebytu państwa polskiego. Okupacja niemiecka i radziecka ziem polskich skończyła się całkowicie dopiero w 1945 roku, niemniej już od 1944 roku tworzone były zręby nowego państwa. Przy tym wiązało się to z całkowitą zmianą ustroju politycznego i gospodarczego, w kierunku inspirowanym oraz sterowanym przez Związek Radziecki¹⁶. Jeszcze w 1944 roku szef Resortu Bezpieczeństwa Publicznego działającego w ramach Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego wydał istotny okólnik nr 1, w którym powoływał Straż Więzienną. Funkcjonowała w więzieniach, bazując na przepisach porządkowych z 1931 roku. W 1945 roku wydano instrukcję w sprawie postępowania z więźniami, która była uzupełnieniem ustawodawstwa przedwojennego. W tym przekazano nadzór nad więzieniami VI Departamentowi

¹³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931 r. w sprawie regulaminu więziennego, Dz. U. 1931 nr 71 poz. 577, uchylone.

¹⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 sierpnia 1932 r. o Straży Więziennej, Dz. U. 1932 nr 74 poz. 667, uchylone.

¹⁵ Ustawa z dnia 26 lipca 1939 r. o organizacji więziennictwa, Dz. U. 1939 nr 68 poz. 457, ze zmianami.

¹⁶ W. Roszkowski, dz. cyt., s. 171-177.

Więziennictwa i Obozów MBP rządu tymczasowego¹⁷. Zatem praktycznie natychmiast po II wojnie światowej władze zajęły się kwestiami więziennictwa i organizacją nadzoru nad więźniami.

Rozporządzenie prezydenckie z 1932 roku o Straży Więziennej w praktyce funkcjonowało aż do 1954 roku. Wówczas to doszło do przemianowania Straży na Służbę Więzienną i stało się to w dekrete Rady Państwa z 1954 roku. Dekret ten w rozdziale 1 wskazywał, że „Służba Więzienna jest zorganizowaną na wzór wojskowy i uzbrojoną formacją służby bezpieczeństwa publicznego”. Szczególnie znamienne jest sformułowanie „na wzór wojskowy”, co było novum w myśleniu o tej formacji. Stąd też zapewne zmiana nazwy, aby podkreślić różnice między cywilną Strażą i zmilitaryzowaną Służbą. Podstawowymi stopniami w SW były: strażnik, starszy strażnik, przodownik oraz starszy przodownik, a w ramach stanowisk oficerskich wyróżnić należy: aspiranta, podinspektora, inspektora, starszego inspektora, komisarzy od III do I stopnia oraz głównego komisarza. Ustawa opisywała także obowiązki funkcjonariuszy, ich prawa oraz kwestie związane z odpowiedzialnością dyscyplinarną oraz stosunkiem służbowym¹⁸. Powstała w 1954 roku Służba Więzienna była formacją całkowicie inną od dzisiejszej SW, niemniej przyjęta wówczas nazwa obowiązuje po dziś dzień.

Dekret z 1954 roku przetrwał zaledwie kilka lat, gdyż w 1959 roku została uchwalona pierwsza ustawa o Służbie Więziennej. W tekście ogłoszonym z 1959 roku wskazywano, że „Służba Więzienna jest powołana do spełniania zadań w zakresie wykonywalności kar pozbawienia wolności i postanowień o tymczasowym aresztowaniu (...) jest formacją jednolitą, uzbrojoną i umundurowaną”. Kolejne zapisy przypominały dekret z 1954 roku, przy czym to co jest kluczową zmianą, to wykreślenie zapisów na temat organizacji SW na wzór wojskowy¹⁹. Kluczowym aspektem jest fakt, że ustawa ta obowiązywała do początku września 1996 roku, a więc przez ponad trzy i pół dekady. Przy tym była wielokrotnie nowelizowana, ażeby wymienić tylko ustawę z dnia 12 czerwca 1975 roku zmieniającą ustawę o Służbie Więziennej²⁰, ustawę z dnia 22 listopada 1983 r. o zmianie ustawy o Służbie Więziennej²¹, czy też ustawę z dnia

¹⁷ R. Maleszyk, *Więziennictwo polskie na tle dziejów państwa w latach 1918-1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 62-63/2009, s. 27.

¹⁸ Dekret z dnia 20 lipca 1954 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 1954 nr 34 poz. 144, uchylony.

¹⁹ Ustawa z dnia 10 grudnia 1959 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 1959 nr 69 poz. 436 (tekst ogłoszony), uchylona.

²⁰ Ustawa z dnia 12 czerwca 1975 r. zmieniająca ustawę o Służbie Więziennej, Dz. U. 1975 nr 20, poz. 107, uchylona.

²¹ Ustawa z dnia 22 listopada 1983 r. o zmianie ustawy o Służbie Więziennej, Dz. U. 1983 nr 63, poz. 289, uchylona.

18 października 1991 r. o zmianie ustawy o Służbie Więziennej²², która była ostatnią już dużą nowelizacją w latach dziewięćdziesiątych.²³ Ostatnia zmiana była istotna, gdyż dostosowywała SW do potrzeb modernizującego się państwa polskiego. Przy tym jednak zapisy, co do celu istnienia służby oraz jej funkcjonowania nie zmieniły się znacząco, a stanowiły dostosowanie aktu prawnego do nowej struktury państwa²⁴. To jednak pokazało, że istnieje potrzeba, aby stworzyć nową ustawę już na potrzeby III Rzeczypospolitej.

Nowa ustawa o Służbie Więziennej pochodziła z 1996 roku i miała obowiązywać do 2010 roku. Jej artykuł 1 stanowił, że „Służba Więzienna realizuje, na zasadach określonych w Kodeksie karnym wykonawczym, zadania w zakresie wykonywania kar pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania. Służba Więzienna jest umundurowaną i uzbrojoną formacją apolityczną podległą Ministrowi Sprawiedliwości, posiadającą własną strukturę organizacyjną”²⁵. Zatem, jeśli chodzi o meritum nie ma tu bardzo znaczącej zmiany. Ta jest wszakże widoczna w ustępie 3 ustawy, gdzie po raz pierwszy wyszczególniono zadania SW. W tym wypadku było to sześć podstawowych prerogatyw i było to: prowadzenie działalności resocjalizacyjnej, w tym organizowanie pracy, nauczania oraz zajęć kulturalno-oświatowych, wykonywanie tymczasowego aresztowania w sposób, który umożliwia zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania karnego. Ponadto do zadań Służby Więziennej zaliczono zapewnienie skazanym przestrzegania ich praw, w tym przede wszystkim humanitarnych warunków, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i dostępu do posługi religijnej. SW miała też chronić społeczeństwo przed sprawcami przestępstw osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych i realizować areszty na podstawie innych przepisów oraz pomocy prawnej w związku z umowami międzynarodowymi. Ustawa wskazywała także na organizację służby więziennej, na którą składały się: Centralny Zarząd Służby Więziennej, okręgowe inspektoraty SW, zakłady karne i areszty śledcze oraz ośrodki szkolenia i doskonalenia kadr. Sama ustawa była dość obszerna i składała się ze 141 artykułów, które precyzowały różne aspekty funkcjonowania służby²⁶. Dalsza

²² Ustawa z dnia 18 października 1991 r. o zmianie ustawy o Służbie Więziennej, Dz. U. 1991 nr 105, poz. 453, uchylona.

²³ Sejm RP, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19590690436> (dostęp: 08.10.2021)

²⁴ Ustawa z dnia 10 grudnia 1959 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 1959 nr 69 poz. 436, ze zmianami (tekst finalny), uchylona.

²⁵ Ustawa z dnia 26 kwietnia 1996 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 1996 nr 61 poz. 283, ze zmianami, uchylona.

²⁶ Tamże.

analiza ma na celu pokazać strukturę aktualnie obowiązujących aktów prawnych dotyczących SW i kwestii tej poświęcono następny podrozdział.

2.2. Struktura aktualnie obowiązujących aktów prawnych dotyczących Służby Więziennej

Istotą każdego państwa demokratycznego jest opieranie swego funkcjonowania na prawie, przez które należy rozumieć zespół reguł oraz norm, które ustanawiają powołane dla tego celu organy władzy publicznej. Jednocześnie są one wiążące dla wszystkich adresatów i są egzekwowane przez władze z uwzględnieniem również środków przymusu²⁷. Według ustawy o ogłaszaniu aktów normatywnych aktami prawnymi są: Konstytucja, ustawa, rozporządzenie z mocą ustawy, rozporządzenie wydane przez prezydenta, rząd, premiera, ministrów lub Krajową Radę Radiofonii Telewizji, orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego dotyczące aktów normatywnych ogłoszonych w Dzienniku Ustaw i inne²⁸. Ustawa to akt normatywny, który ustala normy generalne i abstrakcyjne. Jest uchwalana przez parlament i ma nieograniczony zakres podmiotowy. Jest zgodna z przepisami konstytucji i reguluje najważniejsze sprawy dla obywateli. Rozporządzenie natomiast zalicza się do aktów wykonawczych i ma na celu wykonanie zapisów ustawy. Jest więc swego rodzaju konkretyzacją zapisów ustawowych, które pozwalają na prowadzenie w praktyce polityki publicznej danego typu. Do tego istnieją akty prawa wewnętrznego, a więc dokumenty, które wydane są przez kompetentne organy w określonej formie i obowiązują jedynie jednostki organizacyjne podległe organom, które wydają dany akt. Tu zaliczyć można: zarządzenia, uchwały, decyzje oraz rozkazy²⁹. To wprowadzenie jest konieczne, gdyż pozwala zrozumieć, jak wiele różnych aktów prawnych reguluje działalność Służby Więziennej. Sama ustawa z 2010 roku, która bez wątplenia ma znaczenie kluczowe, jest dopiero początkiem długiej listy aktów prawnych, które obowiązują funkcjonariuszy oraz zarządzających. Ich struktura została poddana analizie i zaprezentowana na rysunku 4.

Po pierwsze aktem prawnym, który stoi u podstaw funkcjonowania Służby Więziennej jest ustawa z 2010 roku³⁰ regulująca m.in. zadania SW oraz wszelkie inne

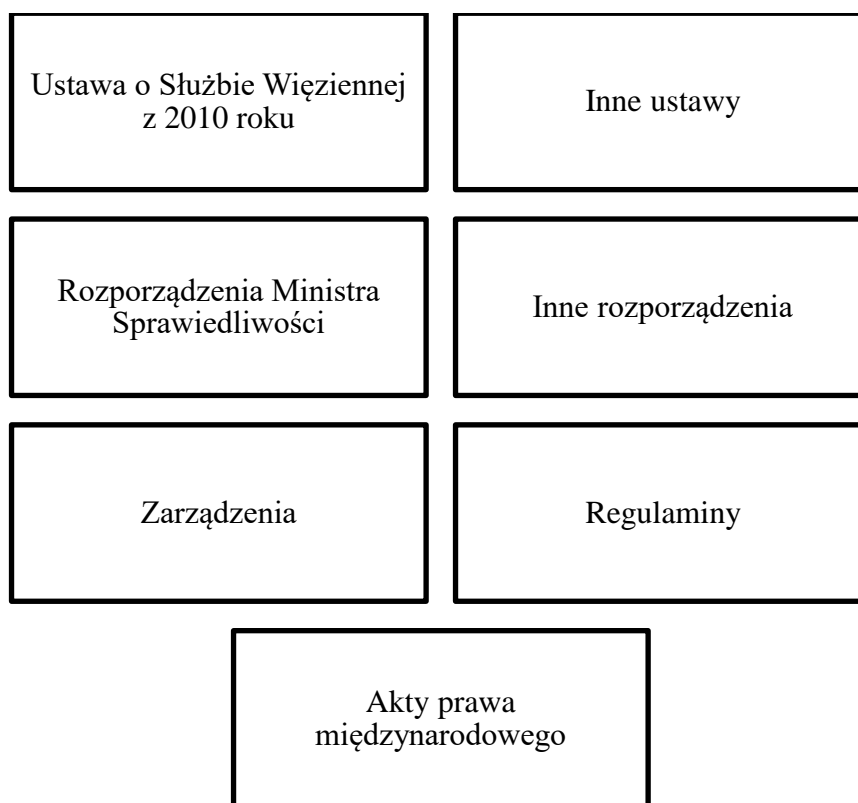
²⁷ M. Kiełbowski, *Związanie sądu administracyjnego wyrokiem interpretacyjnym Trybunału Konstytucyjnego*, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 2.

²⁸ Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych, Dz. U. 2000 nr 62 poz. 718, ze zmianami.

²⁹ H. Bartecki, C. Kapkowski, *Wstęp do prawoznawstwa: wybrane informacje dla słuchaczy szkolenia podstawowego*, Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2013, s. 9-10.

³⁰ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

kluczowe aspekty jej funkcjonowania³¹. Ponadto działalność Służby zależy od szeregu innych ustaw, które wpływają bezpośrednio na ich funkcjonowanie, choć regulując kwestie postępowania karnego, lub prawa do użycia broni. Ale SW jako pracodawca, podmiot finansów publicznych oraz duża instytucja pełniąca też inne funkcje działa w oparciu o inne ustawy. Drugą kategorią aktów prawnych są różnego typu rozporządzenia, w tym ogłaszane przez Ministra Sprawiedliwości, ale także – choć już w mniejszym stopniu – przez inne jednostki rządowe. Do przepisów regulujących działalność Służby Więziennej należy też zaliczyć zarządzenia wydawane przez Ministra Sprawiedliwości oraz Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. Ten ostatni wydaje także regulaminy, a uzupełnieniem aktów prawnych obowiązujących w SW jest prawo międzynarodowe³². Poszczególnym rodzajom aktów prawnych poświęcono trzy kolejne podrozdziały.

Rys. 4. Struktura aktualnie obowiązujących aktów prawnych regulujących działalność Służby Więziennej

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://edu.coss.w.pl/mod/book/view.php?id=2376> (dostęp: 08.10.2021).

³¹ R. Borek-Buchajczyk, *Służba więzienna: komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 25.

³² Służba Więzienna, <https://edu.coss.w.pl/mod/book/view.php?id=2376> (dostęp: 08.10.2021)

2.3. Ustawa o Służbie Więziennej z 2010 roku i inne akty prawne rangi ustawowej wpływające na funkcjonowanie Służby Więziennej

Podstawowym aktem prawnym w przypadku Służby Więziennej jest – jak napisano już wcześniej – ustawa o Służbie Więziennej z 2010 roku. Jej projekt wpłynął do Sejmu w ostatnich dniach maja 2009 roku. Z jednej strony określał organizację, zadania oraz zasady funkcjonowania SW, a także miał doprowadzić do utraty mocy ustawy z 1996 roku. Pierwsze czytanie odbyło się w czerwcu 2009 roku, następnie projekt trafił do komisji, aby drugie czytanie zrealizować w lutym 2010 roku. Trzecie czytanie odbyło się również w tym samym miesiącu, a ustawa została uchwalona jednomyślnie. Po wprowadzeniu poprawek przez Senat, które przyjął Sejm ustawę przekazano prezydentowi w kwietniu 2010 roku po podpisaniu weszła w życie 13 sierpnia 2010 roku³³. Struktura aktu prawnego została przedstawiona na rysunku 5.

Ustawa o Służbie Więziennej składa się z 21 rozdziałów tematycznych oraz przepisów przejściowych i końcowych, co wskazuje na to, że jest to akt prawny obszerny. Faktycznie tak właśnie jest, gdyż ma on 176 stron (dla porównania ostatnia wersja ustawy z 1996 roku miała 46 stron). Artykuł 1 wskazuje, że „Służba Więzienna jest umundurowaną i uzbrojoną formacją apolityczną podległą Ministrowi Sprawiedliwości, posiadającą własną strukturę organizacyjną”, co faktycznie jest powtórzeniem sformułowania z ustawy z 1996 roku. Określono ogółem jej 10 zadań, a więc ich zakres jest szerszy, przy czym nimi zajęto się już w kolejnym rozdziale pracy, skoncentrowanym na działalności Służby Więziennej. Ustawa opisuje szereg bardzo ważnych kwestii, w tym organizację SW oraz jej zakres uprawnień. W związku ze zmianami w przepisach dotyczących przetwarzania danych osobowych, powstały rozdziały 4 i 4a. Dalsze części odnoszą się do funkcjonariuszy i pracowników, a także stosunku służbowego tych pierwszych. Mowa jest też o kształceniu, stanowiskach (standardowych i wyższych) oraz służbie kandydackiej. Ponadto ustawodawca reguluje wiele innych aspektów, jak zdrowie i bezpieczeństwo, czas służby i urlopy, mieszkania, świadczenia i inne³⁴. W tym miejscu nie opisano szczegółowo poszczególnych zapisów ustawowych, gdyż temu poświęcono kolejny rozdział.

Ustawa z 2010 roku weszła w życie 13 sierpnia 2010 roku. Odesłania do niej znajdują się w 17 innych aktach prawnych, w tym na przykład w ustawie o finansach publicznych, czy też w ustawie o Krajowym Rejestrze Karnym. Ogółem wydano do niej

³³ Sejm, <http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/opisy/2062.htm> (dostęp: 08.10.2021)

³⁴ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

przeszło 100 aktów wykonawczych (rozporządzeń oraz postanowień prezydenta, które dotyczą nominacji generalskich), choć nie wszystkie na dziś obowiązują. Ustawę z 2010 roku nowelizowano 40 razy, w tym czyniono to z różnych przyczyn – zarówno wprowadzania ustaw nie związanych wprost z więziennictwem, jak przy przepisach wprowadzających prawo zamówień publicznych, jak i modyfikując wprost ustawę o Służbie Więziennej (często równolegle z innymi ustawami). Wśród aktów prawnych związanych z ustawą znajduje się także wyrok Trybunału Konstytucyjnego³⁵. TK po przeanalizowaniu uznał za niezgodny z Konstytucją artykuł 22 ustawy o Służbie Więziennej³⁶. Został on po wyroku uchylony. Inne akty prawne zostały przeanalizowane w tabeli 1.

³⁵ Sejm, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20100790523> (dostęp: 08.10.2021)

³⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 marca 2013 r., sygn.. akt 11/12.

Rozdział 1 Zadania Służby Więziennej	Rozdział 2 Organizacja Służby Więziennej
Rozdział 3 Zakres uprawnień Służby Więziennej	Rozdział 4 Przetwarzanie informacji i danych osobowych niezbędnych do wykonywania zadań przez SW
Rozdział 4a Centralna Baza	Rozdział 5 Funkcjonariusze i pracownicy
Rozdział 6 Stosunek służbowy funkcjonariuszy	Rozdział 6a Kształcenie funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej
Rozdział 7 Stanowiska, stopnie Służby Więziennej i uposażenie funkcjonariuszy	Rozdział 7a Służba Kandydacka
Rozdział 8 Wyższe stanowiska kierownicze w Służbie Więziennej	Rozdział 9 Zmiana warunków pełnienia służby funkcjonariuszy
Rozdział 10 Opiniowanie funkcjonariuszy	Rozdział 11 Zawieszenie funkcjonariusza w czynnościach służbowych
Rozdział 12 Ustanie stosunku służbowego funkcjonariusza	Rozdział 13 Zdrowie i bezpieczeństwo funkcjonariuszy w służbie
Rozdział 14 Czas służby funkcjonariuszy	Rozdział 15 Urlopy i zwolnienia od zajęć służbowych funkcjonariuszy
Rozdział 16 Umundurowanie i wyposażenie polowe funkcjonariuszy	Rozdział 17 Obowiązki i prawa funkcjonariuszy
Rozdział 18 Mieszkania funkcjonariuszy	Rozdział 19 Świadczenia funkcjonariuszy
Rozdział 20 Rozpatrywanie sporów o roszczenia funkcjonariuszy ze stosunku służbowego	Rozdział 21 Odpowiedzialność dyscyplinarna funkcjonariuszy
Rozdział 22 Przepisy przejściowe i końcowe	

Rys. 5. Elementy składowe ustawy o Służbie Więziennej z 2010 roku
 Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

Rodzaj ustawy	Ustawy
Podstawowe ustawy	Kodeks karny – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., kodeks karny skarbowy – ustawa z dnia 10 września 1999 r., kodeks karny wykonawczy – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., kodeks postępowania karnego – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia – ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r., i kodeks wykroczeń – ustawa z dnia 20 maja 1971 r., ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o odpowiedzialności majątkowej funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Celno-Skarbowej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego, ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej, Służby Więziennej oraz ich rodzin, ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o ustanowieniu „Programu modernizacji Służby Więziennej w latach 2017-2020”, ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności, ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób
Ustawy dodatkowe	Kodeks cywilny – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., kodeks postępowania administracyjnego – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r., kodeks pracy – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r., kodeks rodzinny i opiekuńczy – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., kodeks postępowania cywilnego – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r.,
Ustawy drugorzędne	Inne ustawy, w tym ustawa o ochronie przeciwpożarowej

Tab. 1. Kluczowe akty prawne rangi ustawowej regulujące działalność Służby Więziennej poza ustawą o Służbie Więziennej z 2010 roku

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://edu.cossw.pl/mod/book/view.php?id=2376> (dostęp: 08.10.2021).

Liczba aktów prawnych jest bardzo duża i nie sposób ich wszystkich opisać, gdyż mają mniejsze lub większe znaczenie dla praktyki funkcjonowania Służby Więziennej.

Kodeks karny wskazuje jedynie, że funkcjonariusze SW są funkcjonariuszami publicznymi³⁷, natomiast znacząco ważniejsze zapisy znajdują się w kodeksie karnym wykonawczym, gdzie m.in. wskazuje się, że dyrektor zakładu karnego, aresztu śledczego, a także dyrektor okręgowy i Dyrektor Generalny SW są organami postępowania wykonawczego. Ponadto ustawa nakazuje Dyrektorowi Generalnemu określić w drodze zarządzenia przeznaczenie zakładów karnych i definiuje wiele innych, specjalistycznych sfer związanych z funkcjonowaniem Służby Więziennej³⁸. Z kolei kodeks postępowania karnego również wymienia SW wyłącznie w kontekście kilku kwestii szczegółowych, w tym w związku z przesłuchaniem³⁹. Zatem z tych trzech ustaw związanych bezpośrednio z działalnością Służby Więziennej, kluczowe znaczenie ma kodeks karny wykonawczy, co nie dziwi, bo to właśnie ta ustawa reguluje „wykonywanie orzeczeń w postępowaniu karnym, w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe i w postępowaniu w sprawach o wykroczenia oraz kar porządkowych i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności”⁴⁰. Zatem jest najbliżej zagadnieniom będącym praktyką funkcjonowania SW.

Na liście znajdują się również akty prawne, które odnoszą się wprost do Służby Więziennej. Tu należy zaliczyć przede wszystkim ustawę o odpowiedzialności majątkowej funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Celno-Skarbowej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego z 1999 roku⁴¹ oraz ustawę o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej, Służby Więziennej oraz ich rodzin z 1994 roku⁴². Ta druga ustawa ma szczególnie istotne

³⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553, ze zmianami.

³⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 Nr 90 poz. 557, ze zmianami.

³⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555, ze zmianami.

⁴⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 Nr 90 poz. 557, ze zmianami.

⁴¹ Ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o odpowiedzialności majątkowej funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Celno-Skarbowej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego. Dz. U. 1999 nr 53 poz. 548, ze zmianami.

⁴² Ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby

znaczenie praktyczne, gdyż w praktyce wyłącza funkcjonariuszy SW z powszechnego systemu emerytalnego i daje im preferencje w tym zakresie. Interesującym rodzajem aktu prawnego jest ustawa o ustanowieniu „Programu modernizacji Służby Więziennej w latach 2017-2020”, a wdrożenie tytułowego programu ma stworzyć optymalne warunki dla SW do realizacji zadań ustawowych i poprawić jej skuteczność i sprawność, co finalnie ma podnieść poziom bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i chronić obywateli⁴³. Ustawa ta zostanie szerzej omówiona w kolejnym rozdziale pracy.

Ważna dla praktyki funkcjonowania Służby Więziennej jest ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Ten akt prawny określa, m.in. takie zagadnienia jak: środki przymusu bezpośredniego używane lub wykonywane przez uprawnionych, również przez Służbę Więzienną, przypadki używania lub wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, zasady używania lub wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, postępowanie przed użyciem lub wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego i broni palnej oraz po ich użyciu lub wykorzystaniu, czy też dokumentowanie użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej⁴⁴. Wszystkie wymienione działania są określone przepisami szczególnymi. Przepisy konkretne są na ogół łatwe w stosowaniu lub w ich interpretacji, choć i one niekiedy dostarczają problemów. Należy jednoznacznie stwierdzić, że jest to jedna z ważniejszych ustaw, które wpływają w praktyce w bardzo istotnym stopniu na możliwości funkcjonowania Straży Więziennej. Bezpieczeństwo funkcjonariusza oraz zapewnienie wykonania kary pozbawienia wolności niejednokrotnie bowiem wymaga zastosowania środków przymusu bezpośredniego.

Liczba aktów prawnych innego typu, które wpływają na działalność Służby Więziennej, jest długa. Przykładowo są to przepisy kodeksu cywilnego i postępowania cywilnego, ale także kodeks pracy, gdyż SW stanowi pracodawcę dla tysięcy osób w Polsce. Do tego obowiązują tu przepisy m.in.: prawa budowlanego, prawa zamówień publicznych, ustawy o ochronie danych osobowych, ustawy o zarządzaniu kryzysowym, ustawy o świadku koronnym, czy też wzmiankowanej w poprzednim rozdziale ustawy o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności⁴⁵. Zakres aktów prawnych jest szeroki i lista

Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin, Dz. U. 1994 nr 53 poz. 214, ze zmianami.

⁴³ Ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o ustanowieniu "Programu modernizacji Służby Więziennej w latach 2017-2020", Dz. U. 2016, poz. 2176, ze zmianami.

⁴⁴ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, Dz. U. 2013 poz. 628, ze zmianami.

⁴⁵ Służba Więzienna, <https://edu.cossw.pl/mod/book/view.php?id=2376> (dostęp: 08.10.2021)

z tabeli 1 oraz ustawy omówione w tej analizie nie wyczerpują całkowicie rozpatrywanego zagadnienia. Wśród pozostałych aktów prawnych można wyróżnić między innymi ustawę o ochronie przeciwpożarowej z 1991 roku⁴⁶, do której zostało wydane rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów⁴⁷. Jest to akt prawny kluczowy dla analizy, która znajdzie się na dalszych kartach tej pracy. Tu jednak skupiono się na tych ustawach i innego typu aktach prawa, które wpływają bezpośrednio na działalność Służby Więziennej. Rozporządzeniami, zarządzeniami i regulaminami zajęto się w kolejnym podrozdziale pracy.

2.4. Rozporządzenia, zarządzenia i regulaminy wpływające na funkcjonowanie Służby Więziennej

Działalność podmiotów publicznych zależy nie tylko od ustaw, ale także od innych aktów prawnych. Po pierwsze są to rozporządzenia, a więc wydane do ustaw przepisy wykonawcze, a po drugie różne formy regulacji wewnętrznych, które są wydawane przez podmioty zarządzające daną instytucją i – w przeciwieństwie do powszechnie obowiązujących rozporządzeń – dotyczą wyłącznie danego podmiotu, takiego jak w tym wypadku Służba Więzienna⁴⁸. Rodzaje aktów prawnych innych niż ustawa lub prawo międzynarodowe prezentuje rysunek 6.

Zasadniczo rozporządzenia dotyczące Służby Więziennej są wydawane głównie przez Ministra Sprawiedliwości, ale także takie kompetencje mają również: minister właściwy do spraw wewnętrznych oraz minister właściwy do spraw zdrowia. Do tego dochodzą zarządzenia, które są wydawane przez Ministra Sprawiedliwości, ale także przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. Ten ostatni zajmuje się także wydawaniem regulaminów, które obowiązują wszystkie jednostki SW⁴⁹. W tym wypadku liczba dokumentów jest znacząco większa, niż w przypadku ustaw, stąd nie ma sensu wymieniać ich wszystkich, a jedynie przykłady tych, które mają najbardziej istotne znaczenie dla Służby Więziennej.

⁴⁶ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, Dz. U. 1991 nr 81 poz. 351, ze zmianami.

⁴⁷ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów, Dz. U. 2010 nr 109 poz. 719, ze zmianami.

⁴⁸ H. Bartecki, C. Kapkowski, dz. cyt., s. 9-10.

⁴⁹ Służba Więzienna, <https://edu.cossw.pl/mod/book/view.php?id=2376> (dostęp: 08.10.2021)

Rozporządzenia Rady Ministrów	Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości
Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra Sprawiedliwości	Rozporządzenia Ministra Zdrowia i Polityki Społecznej
Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji	Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości
Zarządzenia Dyrektora Generalnego Służby Więziennej	Regulaminy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej

Rys. 6. Rodzaje rozporządzeń, zarządzeń i regulaminów, które wpływają na funkcjonowanie Służby Więziennej

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://edu.cossw.pl/mod/book/view.php?id=2376> (dostęp: 08.10.2021).

Jak zauważono wcześniej – największą liczbę rozporządzeń wydaje Minister Sprawiedliwości. Do istotniejszych można zaliczyć między innymi rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie stanowisk służbowych oraz stopni funkcjonariuszy Służby Więziennej⁵⁰ oraz w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności a także dokumentowania tych czynności⁵¹. Od 2010 roku wydanych zostało kilkadziesiąt rozporządzeń oraz zmian w rozporządzeniach przez Ministra Sprawiedliwości, które stanowią ważny kontekst dla działalności Służby Więziennej. Zarządzając SW nie można bowiem koncentrować się tylko na ustawach, a istotne są również rozporządzenia.

⁵⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 listopada 2018 r. w sprawie stanowisk służbowych oraz stopni funkcjonariuszy Służby Więziennej, Dz. U. 2018 poz. 2235.

⁵¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności, Dz. U. 2015 poz. 927, ze zmianami.

Akty wykonawcze wydaje nie tylko Minister Sprawiedliwości. Rozporządzenia wydaje też rząd, czego przykładem jest rządowe rozporządzenie w sprawie wielokrotności kwoty bazowej, stanowiącej przeciętne uposażenie funkcjonariuszy Służby Więziennej⁵². Z rozporządzeń MSWiA warto zwrócić uwagę na to, które dotyczy ochrony przeciwpożarowej budynków, a które wzmiankowano już w poprzednim podrozdziale i które zostanie szeroko przeanalizowane w jednej z kolejnych części dysertacji. Istnieje także wspólne rozporządzenie wydane przez Ministra Spraw Wewnętrznych oraz Ministra Sprawiedliwości, które reguluje warunki przewozu osób pojazdami SW, ale także Policji i Państwowej Straży Pożarnej⁵³. Minister Pracy i Polityki Społecznej wydał rozporządzenie dotyczące wynagradzania za pracę oraz innych świadczeń dla pracowników Służby Więziennej oraz innych jednostek organizacyjnych, które podlegają pod Ministerstwo Sprawiedliwości⁵⁴. Przy tym SW, podobnie jak innych pracodawców obowiązuje też rozporządzenie dotyczące BHP, które należy do najważniejszych wśród tych, które wydał resort Pracy i Polityki Społecznej⁵⁵. Wreszcie swoje rozporządzenia mające wpływ na Służbę Więzienną wydawał Minister Zdrowia, w tym np. rozporządzenie regulujące pobieranie i przechowywanie próbek żywności przez zakłady żywienia zbiorowego typu zamkniętego⁵⁶. Wydawać by się mogło, że jest to drugorzędny akt prawny, ale de facto ma on ogromne znaczenie dla praktyki funkcjonowania rodzimych zakładów karnych.

Dla funkcjonowania jednostek penitencjarnych ważne są także zarządzenia, które wprost regulują kwestie szczegółowe. Te, wydawane przez Ministra Sprawiedliwości dotyczyć mogą na przykład utworzenia aresztu śledczego, co miało miejsce w ramach reformy struktury aresztów śledczych ze stycznia 2018, kiedy to został utworzony m.in. Giżycki Oddział Zewnętrzny Aresztu Śledczego w Suwałkach⁵⁷. Ponadto np. Minister Sprawiedliwości zarządził powołanie zespołu, który ma pracować nad

⁵² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 kwietnia 2020 r. w sprawie wielokrotności kwoty bazowej, stanowiącej przeciętne uposażenie funkcjonariuszy Służby Więziennej, Dz. U. 2020 poz. 623.

⁵³ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych oraz Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 października 2012 r. w sprawie warunków przewozu osób pojazdami Policji, Straży Granicznej, Służby Więziennej oraz jednostek ochrony przeciwpożarowej, Dz. U. 2012 poz. 1139.

⁵⁴ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 24 lutego 2011 r. w sprawie warunków wynagradzania za pracę i przyznawania innych świadczeń związanych z pracą dla pracowników zatrudnionych w niektórych jednostkach organizacyjnych resortu sprawiedliwości, Dz. U. 2008 nr 73 poz. 434, ze zmianami.

⁵⁵ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, Dz. U. 1997 nr 129 poz. 844, ze zmianami.

⁵⁶ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 17 kwietnia 2007 r. w sprawie pobierania i przechowywania próbek żywności przez zakłady żywienia zbiorowego typu zamkniętego, Dz. U. 2007 nr 80 poz. 545.

⁵⁷ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 stycznia 2018 r. w sprawie utworzenia w Giżycku Oddziału Zewnętrznego Aresztu Śledczego w Suwałkach, Dz. Urz. MS z dnia 17 stycznia 2018 r. poz. 73.

potrzebą połączenia przywieziennych przedsiębiorstw państwowych⁵⁸. Znacząco większa jest przy tym liczba zarządzeń Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. Przykładowo w samym 2019 roku były to 64 zarządzenia, w tym ostatecznie w tamtym roku było bardzo znaczące, bo dotyczyło zmian w zarządzeniu określającym przeznaczenie zakładów karnych i aresztów śledczych⁵⁹. Dodatkową prerogatywą Dyrektora Generalnego SW jest tworzenie regulaminów. Aktualnie obowiązują trzy takie dokumenty i dotyczą one: sposobu pełnienia służby przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy i pracowników SW oraz ceremoniału SW i musztry ceremonialnej⁶⁰. Przykładowo drugi z przedstawionych dokumentów zakłada, że funkcjonariusz wypełnia swoje obowiązki z poszanowaniem praw i godności człowieka, uznaje jego podmiotowość oraz przestrzega zasad równego traktowania⁶¹. Kwestie te są bardzo istotne dla nowoczesnej służby penitencjarnej działającej w rozwiniętym kraju. W dużej mierze wynikają one z regulacji prawa międzynarodowego, którą to kwestię omówiono poniżej.

2.5. Akty prawa międzynarodowego a funkcjonowanie Służby Więziennej

Państwo polskie jest aktorem stosunków międzynarodowych, co przejawia się między innymi w tym, że podpisuje i ratyfikuje umowy międzynarodowe. Wówczas jest zobowiązane do takiej zmiany prawa krajowego, aby było zgodne z przepisami ratyfikowanych dokumentów międzynarodowych⁶². W przypadku prawa unijnego jest to kwestia bardziej złożona, gdyż w traktacie akcesyjnym Rzeczpospolita Polska przekazała część uprawnień prawodawczych instytucjom europejskim. To sprawia, że nie jest konieczna ratyfikacja danego aktu prawa, a to wpływa na prawo krajowe w ten sposób, że Polska musi dostosować kształt przepisów krajowych do regulacji wspólnotowych⁶³. W tym podrozdziale pokrótce omówiono akty prawa międzynarodowego, które wpływają na funkcjonowanie Służby Więziennej.

⁵⁸ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 2018 r. w sprawie powołania Zespołu przygotowawczego do zbadania przyczyny, celu, potrzeby i warunków połączenia przywieziennych przedsiębiorstw państwowych, Dz. Urz. MS z dnia 8 stycznia 2019 r. poz. 1.

⁵⁹ Zarządzenie Nr 64/19 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 10 grudnia 2019 r. zmieniające zarządzenie w sprawie określenia przeznaczenia zakładów karnych.

⁶⁰ Służba Więzienna, <https://edu.cossw.pl/mod/book/view.php?id=2376> (dostęp: 08.10.2021)

⁶¹ Regulamin Nr 1/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 18 października 2010 r.

⁶² I. Wrońska, *Skutek krajowy prawa międzynarodowe w polskim porządku prawnym na przykładzie stosowania instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka* [w:] I. Kraśnicka, W. Hryniewicka-Filipowicz (red.), *Umiejętności międzynarodowe krajowego obrotu prawnego, tom 2*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2017, s. 12-13.

⁶³ M. Cesarz, *Porządek prawny Unii Europejskiej* [w:] A. Pacześniak, M. Klimowicz (red.), *Procesy integracyjne i dezintegracyjne w Europie: podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 184.

Po pierwsze - należy spojrzeć na kwestię Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Ta m.in. stanowi, że nikt nie może być poddany torturom lub nieludzkiemu, bądź też poniżającemu traktowaniu albo karaniu. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa, a pozbawienie go jest możliwe wyłącznie w trybie ustalonym przez prawo, w formule pozbawienia wolności decyzją sądu⁶⁴. Naruszenia tej konwencji wiążą się ze skargami polskich więźniów, co skutkuje wyrokami przeciwko Polsce wydanymi przez Europejski Trybunał Praw Człowieka⁶⁵. Podobną rolę pełni konwencja przyjęta przez Organizację Narodów Zjednoczonych, a dotycząca tortur oraz innych przejawów okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania, która podkreśla zakaz tego typu zachowań ze strony jakichkolwiek instytucji, w tym przede wszystkim państwa⁶⁶. Aspekty prawno-człowiecze kary pozbawienia wolności są bardzo istotne, a zadaniem Służby Więziennej jest doprowadzić do sytuacji, w której więźniowie są traktowani w sposób należyty.

Ostatnim, bardzo istotnym aktem prawnym są zalecenia Rec (2006)2, które wydał Komitet Ministrów Rady Europy i skierował je do państw członkowskich. Mowa jest o Europejskich Regulach Więziennych. Zadaniem zaleceń jest ochrona obywateli krajów Rady Europy przed torturom i nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu. Dokument powtarza, że nikt nie może być pozbawiony wolności poza sytuacją, gdy jest to następstwo przewidzianej prawem procedury, ale i to tylko w ostateczności. Wśród podstawowych zasad zapisano m.in., że wszystkie osoby pozbawione wolności są traktowane z poszanowaniem praw człowieka. Restrykcje winny być ograniczone do koniecznego minimum. To co ważne – brak środków nie może być uzasadnieniem dla warunków więziennych, które naruszają prawa człowieka. Wreszcie każde pozbawienie wolności jest tak realizowane, aby ułatwić osobom osadzonym reintegrację z wolnym społeczeństwem. Reguły te stosuje się do osób zarówno tymczasowo aresztowanych, jak i pozbawionych wolności w wyniku skazania⁶⁷. Jest to ważna regulacja prawna człowieka, gdyż wprost odnosi się do więziennictwa.

⁶⁴ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. 1993 nr 61 poz. 284.

⁶⁵ E. Dawidziuk, M. Mazur, *Prawa więźniów w najnowszych wyrokach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przeciwko Polsce*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” nr 9/2018, s. 37.

⁶⁶ Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r., Dz. U. 1989 nr 63 poz. 378.

⁶⁷ Rekomendacja Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Regul Więziennych (Przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów)

2.6. Wnioski

W konkluzji wniosków wynikających z rozważań przeprowadzonych w tej części dysertacji - stwierdzono;

1. Podstawą normatywną funkcjonowania Służby Więziennej jest szereg ustaw, gdzie do najważniejszych zalicza się: ustawę z dnia 9 kwietnia 2010 roku o funkcjonowaniu Służby Więziennej, kodeks karny wykonawczy oraz kodeks karny, ale i inne, omówione w rozdziale ustawy.
2. Europejskie Reguły Więzienne na temat użycia siły wobec więźniów zawarte są w rozdziale „Użycie siły” w sposób bardzo szczegółowy⁶⁸. Wspomniana ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, została przystosowana mając na uwadze Rekomendacje REC (2006)2. Poszczególne punkty w Rekomendacji określają działania, a także stanowią, że: zabrania się stosowania łańcuchów i kajdan, nie wolno stosować kajdanek, kaftanów bezpieczeństwa lub innych środków ograniczających swobodę ruchu, z wyjątkiem sytuacji, w których jest to konieczne i sytuacji kiedy takie jest polecenie dyrektora (co świadczy o tym, że inne metody okazały się bezskuteczne), środków przymusu nie wolno stosować dłużej niż jest to bezwzględnie konieczne oraz sposób użycia środków przymusu powinien być określony przez prawo krajowe.
3. Załącznik do Rekomendacji Rec (2006) 2, zawiera zasady, którymi winna kierować się Służba Więzienna. Punkt 69.1 mówi, że personel więzienia nie powinien nosić przy sobie broni palnej na terenie więzienia, z wyjątkiem sytuacji nadzwyczajnych. Punkt 69.2 zabrania noszenia przez funkcjonariuszy Służby Więziennej w ogóle broni, w tym pałek, w sposób widoczny. Zakaz ten nie dotyczy sytuacji, kiedy broń jest niezbędna ze względów bezpieczeństwa w razie podejmowania interwencji w konkretnym zdarzeniu. Ostatni punkt dotyczący broni, 69.3, zabrania w swej treści noszenia broni przez niewyszkolonego funkcjonariusza, co jest logicznym posunięciem.
4. Ważną funkcję pełnią akty wykonawcze do wymienionych ustaw, takie jak rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości. W szczególności ustawy i akty wykonawcze określają cele, funkcje i zadania systemu penitencjarnego (w tym zadania personelu) warunkujące funkcjonowanie pozostałych elementów składowych, takich jak struktura organizacyjna więziennictwa oraz jego baza

⁶⁸ T. Szymanowski i inni, *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, Wydawnictwo Centralnego Zarządu Służby Więziennej, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 57.

materialna, które służą realizacji ustawowych celów. Powyższe cele i zadania są urzeczywistniane w ramach infrastruktury Służby Więziennej. W praktyce ogromną rolę odgrywa tutaj właśnie działanie personelu, czyli w ostateczności decydującym jest człowiek. Musi on odnieść się zarówno do polecenia narzuconego z zewnątrz, a nawet wymuszonego wbrew indywidualnym preferencjom (przykładem jest obowiązkowa służba wojskowa, nakaz pracy, oficerska kadra obozów jenieckich), ale służba bywa też dobrowolnym, inspirowanym od zewnątrz i to na tyle silnym bodźcem, że człowiek zostający pod jego wpływem potrafi przesunąć własne „ja” na rzecz sprawy, dzieła czy osób wartych jego zdaniem „ofiary”.⁶⁹

5. Zasadniczo Służba Więzienna funkcjonuje według ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej. Wiadomo, że organizacja jest jednostką umundurowaną, podlegającą Ministrowi Sprawiedliwości, która posiada własną strukturę organizacyjną, co będzie przedmiotem moich rozważań w kolejnym rozdziale. Służba Więzienna na zasadach określonych w kodeksie karnym wykonawczym realizuje zadania w zakresie tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności a także, środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności. Ponad ćwierć wieku temu Polska ratyfikowała Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych. Powstaje zatem pytanie, jakie mogą być konsekwencje nieprzestrzegania zasad i postanowień tego paktu, tym bardziej, że ratyfikując go władze polskie uznały również kompetencje Komitetu Praw Człowieka, który został powołany na podstawie przepisów tego traktatu. Znaczenie tej umowy międzynarodowej w kontekście więziennictwa odnosi się głównie do omawianej już wcześniej kwestii praw i wolności osób pozbawionych wolności. Tak więc Służba Więzienna w swojej pracy ma bardzo ograniczone pole działania, obwarowane przepisami.

Reasumując rozważania tego rozdziału należy podkreślić, że dotychczas nie poddano dogłębnej, krytycznej naukowej analizie całokształtu funkcjonowania Służby Więziennej w Polsce. W literaturze przedmiotu w niewielkim zakresie zagadnienia ochronne leżą w spectrum eksploracji naukowej. Trzeba jednak zwrócić uwagę na fakt, że wiele obecnie stosowanych w ochronie rozwiązań i mechanizmów korzeniami sięga głębokiej przeszłości, zachowując ogromną rezystancję na próby podejmowanych działań

⁶⁹M. Porowski, *Służba społeczna – zakres pojęcia*. [w:] *O etyce służb społecznych* (red) W. Kaczyńska, Warszawa 1998, s. 22-25.

reformatorskich. Presja części środowiska na konieczność przeprowadzenia rzeczywistych zmian, prowadziła w efekcie do pozoracji w tym zakresie, ograniczając je do kosmetyki. W treści następnego rozdziału rozważono, w jaki sposób omówione tu przepisy, przekładają się na praktykę działalności Służby Więziennej w Polsce.

III. STRUKTURA ORGANIZACYJNA I FUNKCJONOWANIE SŁUŻBY WIĘZIENNEJ

3.1. Struktura organizacyjna Służby Więziennej

Jednostki penitencjarne są elementem obecnym we wszystkich krajach Unii Europejskich oraz innych państw świata. Ich zasadniczym celem jest izolowanie osób, które dopuściły się poważnych czynów zabronionych i w związku z tym orzeczono wobec nich karę pozbawienia wolności. Organizacja więziennictwa oznacza z jednej strony ustanowienie różnego typu aktów prawnych, a z drugiej stworzenie podmiotów, które zapewniają sprawne wykonywanie kar izolacyjnych⁷⁰. Można mówić o istnieniu systemu więziennictwa również w warunkach polskich i system ten jest pochodną regulacji ustawowych⁷¹. Rozdział trzeci dysertacji koncentruje się na zagadnieniu struktury organizacyjnej i funkcjonowania Służby Więziennej. Podzielono go na trzy części. W pierwszej omówiono Służbę Więzienną jako całość - system, który ma na celu zoptymalizować działalność penitencjarną państwa, w drugim skoncentrowano się na funkcjonowaniu aresztów śledczych i zakładów karnych, zaś w trzecim opisano zadania oraz organizację Służby Więziennej.

Zgodnie z artykułem pierwszym ustawy: „Służba Więzienna jest umundurowaną i uzbrojoną formacją apolityczną podległą Ministrowi Sprawiedliwości, posiadającą własną strukturę organizacyjną”⁷². Jest jedną ze służb dyspozycyjnych państwa, które pozwalają na jego efektywne zabezpieczenie w obliczu różnego typu zagrożeń. W tym wypadku chodzi o izolowanie sprawców przestępstw, którzy cechują się tym, że sprawiają realne zagrożenie dla ładu i bezpieczeństwa publicznego⁷³. Służba Więzienna jest elementem systemu bezpieczeństwa państwa, który całościowo zmierza do eliminacji zagrożeń i tworzenia warunków dla funkcjonowania i rozwoju. W ramach systemu istnieją podsystemy sterowania i wykonawcze, a te drugie dzielą się na militarne oraz pozamilitarne. Każdemu podmiotowi w ramach podsystemu przypisano określone rodzaje działań - i tak Służba Więzienna odpowiada za realizowanie kary pozbawienia wolności i zabezpieczenie społeczeństwa przed nieprzewidzianymi, negatywnymi skutkami błędów

⁷⁰ A. Maculan, D. Ronco, F. Vianello, *Prisons in Europe: overview and trends.*, European Prison Observatory, Rzym 2013, s. 9-33.

⁷¹ O. Powalko, *System więziennictwa w Polsce a bezpieczeństwo wewnętrzne*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” nr 2/2017, s. 177-178.

⁷² Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r., Dz. U. 2010 Nr 79 poz. 523, ze zmianami.

⁷³ M. Kalaman, *Służba Więzienna w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa* [w:] A. Misiuk, M. Kalaman (red.), *Kierunki zmian organizacyjno-technicznych w Służbie Więziennej*, Difin, Warszawa 2016, s. 14.

w ich realizacji⁷⁴. Według O. Powalko system bezpieczeństwa można podzielić na podsystemy: bezpieczeństwa publicznego, bezpieczeństwa powszechnego oraz bezpieczeństwa porządku konstytucyjnego. Według autorki Służbę Więzienną należy przypisać do podsystemu bezpieczeństwa publicznego, w ramach którego znajdują się: straże wyspecjalizowane (np. Straż Graniczna, ale też Policja), służby specjalistyczne (tu zalicza się właśnie Służbę Więzienną, obok między innymi Służby Celnej) oraz wyodrębnione inspekcje (np. Inspekcja Handlowa)⁷⁵. Tak więc analizując znaczenie SW i jej organizację trzeba mieć na uwadze, że jest elementem większego systemu, jakim jest bezpieczeństwo danego kraju.

Jak sugeruje w tytule swojego artykułu T. Przesławski – system organizacyjny więziennictwa polskiego rozpościera się „między centralą i jednostką podstawową”⁷⁶. Oznacza to, że – jak w przypadku wielu innych służb w Polsce – istnieje jednostka centralna, która zajmuje się koordynacją w ramach systemu penitencyjnego. To ona realizuje poszczególne działania systemowe zmierzające do stworzenia spójnych rozwiązań instytucjonalnych i wykonawczych. Tak jest też w przypadku np. Policji, czy też Państwowej Straży Pożarnej, w których wyodrębniono stanowiska komendantów głównych, którzy pełnią rolę centralnego organu. Jednostka podstawowa to z kolei podmiot, który zajmuje się realizowaniem konkretnych zadań, które przewidziano dla służby. Zatem w przypadku Policji, czy PSP będą to komendy powiatowe. Natomiast w tak dużym kraju jak Polska, potrzeba także ogniw pośrednich, regionalnych, związanych często z poziomem województwa. Sama organizacja Służby Więziennej została opisana w rozdziale drugim ustawy, gdzie wymieniono zarówno jej organy, jak i jednostki organizacyjne wraz ze szczegółowym omówieniem ich kompetencji i zadań⁷⁷. Najpierw w tej analizie zajęto się organami Służby Więziennej, które zostały pokazane na rysunku 7.

Zgodnie z definicją prawną organem administracyjnym jest podmiot, który został wyodrębniony w strukturze administracyjnej i wyposażono go we władztwo administracyjne. Posiada on własne, wyróżniające kompetencje i zazwyczaj organy

⁷⁴ N. Malec, *Rola Służby Więziennej w zapewnianiu bezpieczeństwa i porządku w jednostkach penitencyjnych w Polsce*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2018, s. 15-64.

⁷⁵ O. Powalko, dz. cyt., s. 177.

⁷⁶ T. Przesławski, *Struktura organizacyjna więziennictwa polskiego – między centralą a jednostką podstawową*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 92/2016, s. 39.

⁷⁷ R. Borek-Buchajczuk i inni, *Służba Więzienna: komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013, s. 35-37.

posiadają urzędy, które wykonują działania na zlecenie organów i umożliwiają realizację ich kompetencji ustawowych⁷⁸.

Rys. 7. Ustawowe organy Służby Więziennej

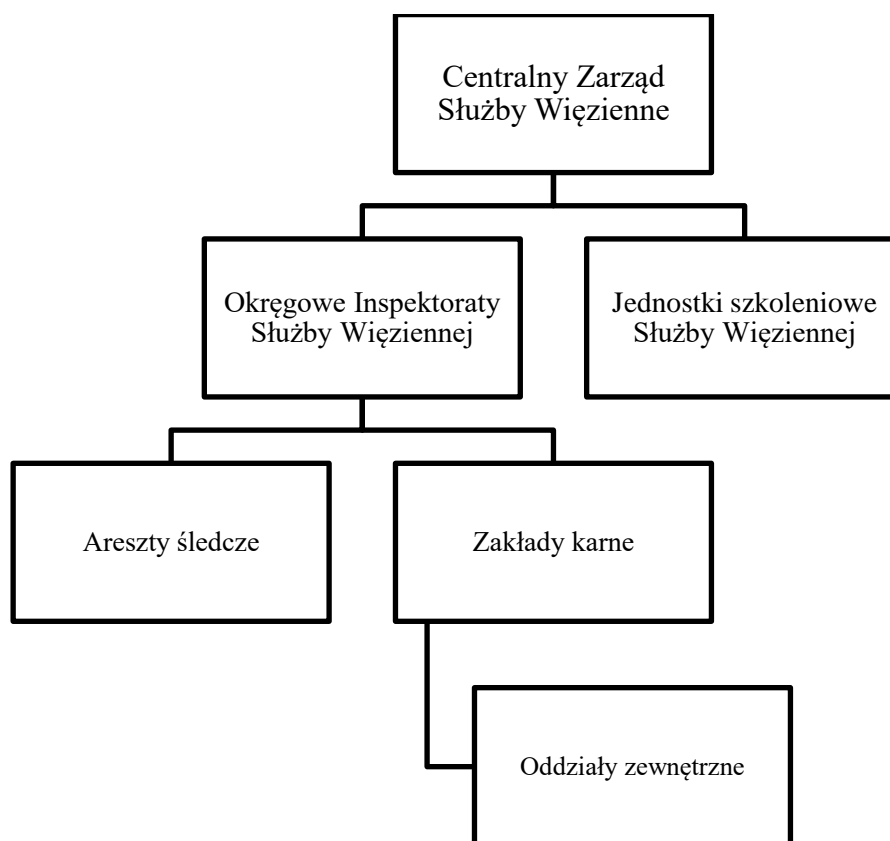
Źródło: opracowanie własne: Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

W przypadku organów SW chodzi o te podmioty, które zajmują się realizacją kluczowych zadań dla tej jednostki i w związku z tym ustawodawca wyposażył je w szczególne kompetencje⁷⁹. W artykule siódmym, który rozpoczyna rozdział drugi (zatytułowany „Organizacja Służby Więziennej”), ustawodawca wskazuje na cztery kategorie podmiotów, które na rysunku powyżej zostały dodatkowo rozpisane. Po pierwsze - organem Służby Więziennej jest Dyrektor Generalny SW. Jest to podmiot centralny, zajmujący się ogólnokrajowym organizowaniem służby. Po drugie - wśród organów wyszczególniono dyrektorów okręgowych SW, którzy działają w ramach jednostek stopnia regionalnego. Na poziomie najniższym, który jest jednak kluczowy, gdyż to w jego ramach realizuje się działania penitencjarne, zlokalizowano dyrektorów zakładów karnych i aresztów śledczych. Wreszcie istnieją stanowiska związane z kształceniem kompetencji.

⁷⁸ Z. Duniewska i inni, *Prawo administracyjne: pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013, s. 271.

⁷⁹ T. Szymanowski, J. Migdał, *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014, s. 73.

Wszystkie podmioty będą opisane w tym rozdziale. Druga kategoria to jednostki organizacyjne Służby Więziennej, które są wyszczególnione w SW do realizacji poszczególnych zadań⁸⁰. Ogólny podział na poszczególne jednostki organizacyjne pokazuje rysunek 8.

Rys. 8. Jednostki organizacyjne Służby Więziennej

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/strona/struktura-sw> (dostęp: 03.11.2021).

Struktura organizacyjna, to najogólniej rzecz ujmując zestaw elementów, które stanowią kształt organizacji i realizują w sposób spójny jej działania. Struktura tego typu wskazuje z jednej strony na podział obowiązków, a z drugiej informuje o hierarchiach nadrzędności i podwładności w ramach danego podmiotu⁸¹. Powyższa klasyfikacja wyraźniej pokazuje hierarchię jednostek organizacyjnych. Zresztą te są powiązane z organami w ten sposób, że jednostka organizacyjna służy realizacji konkretnych zadań danego organu⁸². W przypadku Służby Więziennej organem ulokowanym w środku

⁸⁰ M. Kalaman, *Zawodowa partycypacja funkcjonariuszy-kobiet w strukturze organizacyjnej Służby Więziennej*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” nr 4/2016, s. 100.

⁸¹ R. Swół, *Struktura organizacyjna we współczesnej organizacji*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” nr 3/2012, s. 213-214.

⁸² A. Szewc, *O pojęciu „jednostka organizacyjna” w polskim prawie samorządu terytorialnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” nr 3/2005, s. 105-107.

systemu jest Centralny Zarząd Służby Więziennej (CZSW). Poniżej jego funkcjonują Okręgowe Inspektoraty SW, a także CZSW podlegają bezpośrednio jednostki szkoleniowe. Natomiast areszty śledcze i zakłady karne funkcjonują w ramach poszczególnych Okręgowych Inspektoratów SW, a także posiadają swoje oddziały zewnętrzne⁸³. Wszystkie podmioty zostaną opisane w ten sposób, że będą omawiane kompetencje organu oraz jednostki, która jest przewidziana do jego obsługi.

Centralnym Zarządem Służby Więziennej kieruje Dyrektor Generalny. Ten jest podległy bezpośrednio Ministrowi Sprawiedliwości i jest przełożonym wszystkich funkcjonariuszy SW. Do jego zadań należy przede wszystkim: ustalanie kierunków prowadzenia oddziaływań penitencjarnych oraz nadzór nad ich realizowaniem. Dyrektor ma tworzyć warunki dla prawidłowego praworządnego wykonywania kar pozbawienia wolności, a także aresztowania tymczasowego. Ustala zasady techniczne dotyczące zabezpieczenia ochronnego, a także bezpieczeństwa, rodzaju uzbrojenia i środków ochrony w ramach SW. Zadaniem Dyrektora Generalnego jest także ustalenie metod i form działalności w zakresie ochrony w podległych jednostkach organizacyjnych. Bierze udział nad projektem budżetu państwa w zakresie, który dotyczy więziennictwa. Ważnym zadaniem jest nadzorowanie działalności inspektoratów okręgowych oraz instytucji szkoleniowych. Dyrektor Generalny kształtuje politykę kadrową, w tym ustala liczbę etatów i stanowisk w ramach CZSW. Jego zadaniem jest też gospodarowanie majątkiem podmiotu. Do tego warto zwrócić uwagę na kształtowanie programów edukacyjnych w ramach SW⁸⁴. Realizuje zadania w oparciu o strukturę organizacyjną CZSW, która została pokazana na poniższym rysunku 9.

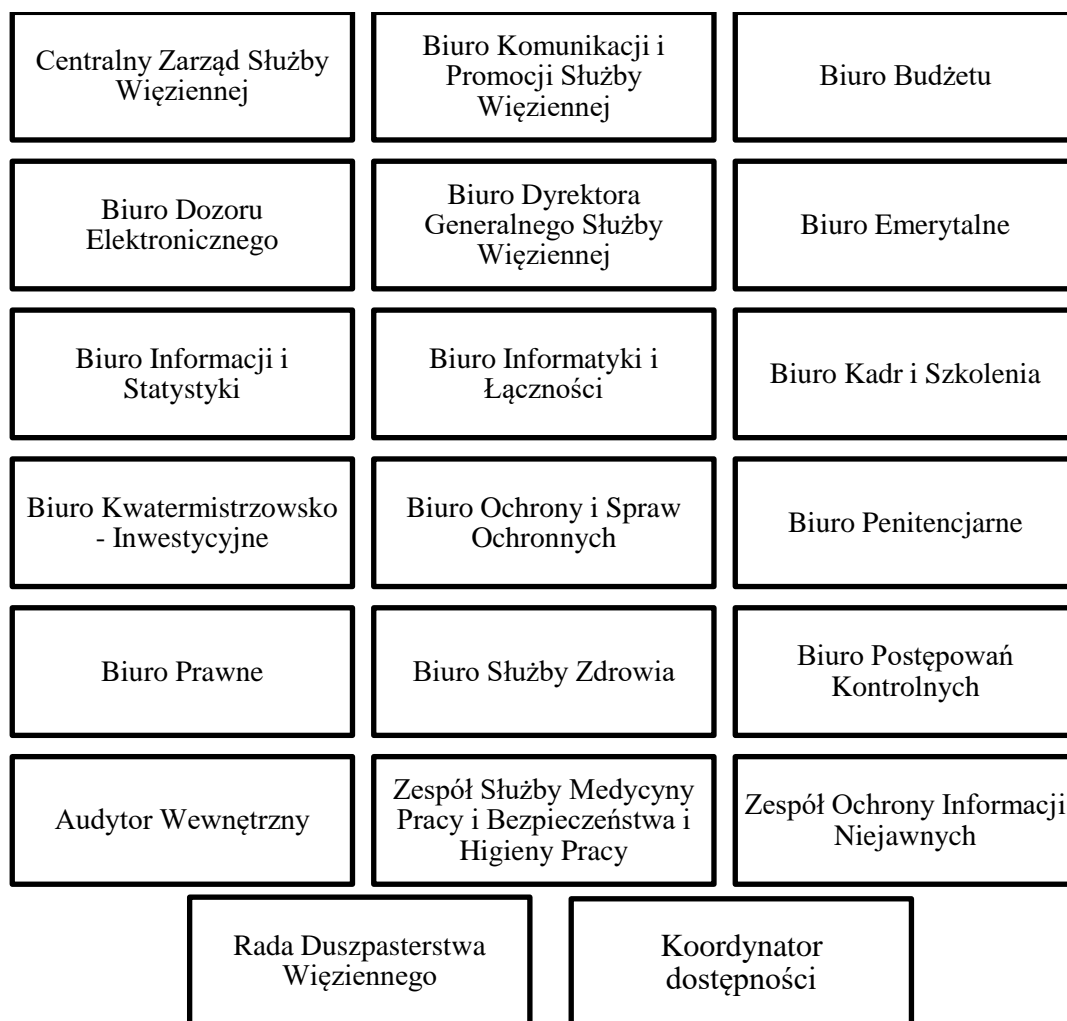
Dyrektor Generalny SW stoi na czele Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Jak stanowi paragraf 1 statutu CZSW: „Centralny Zarząd Służby Więziennej (...) jest aparatem wykonawczym Dyrektora Generalnego Służby Więziennej (...) działającym zgodnie z jego zarządzeniami, poleceniami, wytycznymi i regulaminami oraz pod jego bezpośrednim nadzorem i kierownictwem”⁸⁵. Dyrektor Generalny posiada swojego zastępcę, a także biuro do obsługi prawnej i administracyjnej. Ponadto w ramach jednostki organizacyjnej funkcjonują liczne biura zajmujące się kwestiami: dozoru elektronicznego, edukacją historyczną, kadrami i szkoleniem, sprawami penitencjarnymi, kwestiami wewnętrznymi, ochroną i sprawami obronnymi, prawne, kwatermistrzowsko-inwestycyjne

⁸³ Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/strona/struktura-sw> (dostęp: 03.11.2021)

⁸⁴ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

⁸⁵ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 lipca 2015 r. w sprawie nadania statutu Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej, Dz. Urz. MS 2015 poz. 174, ze zmianami.

oraz budżetowe, a także informatyki i statystyki, służby zdrowia, łączności i informatyki, ochrony informacji niejawnych, a także służby medycznej i bezpieczeństwa i higieny pracy. Dodatkowo w strukturze wyszczególniony został audytor wewnętrzny⁸⁶. Tak więc Centralny Zarząd Służby Więziennej jest najwyżej umieszczonym w strukturze podmiotem polskiego systemu penitencjarnego⁸⁷. To tu zapadają najważniejsze decyzje odnośnie działalności Służby Więziennej jako formacji.

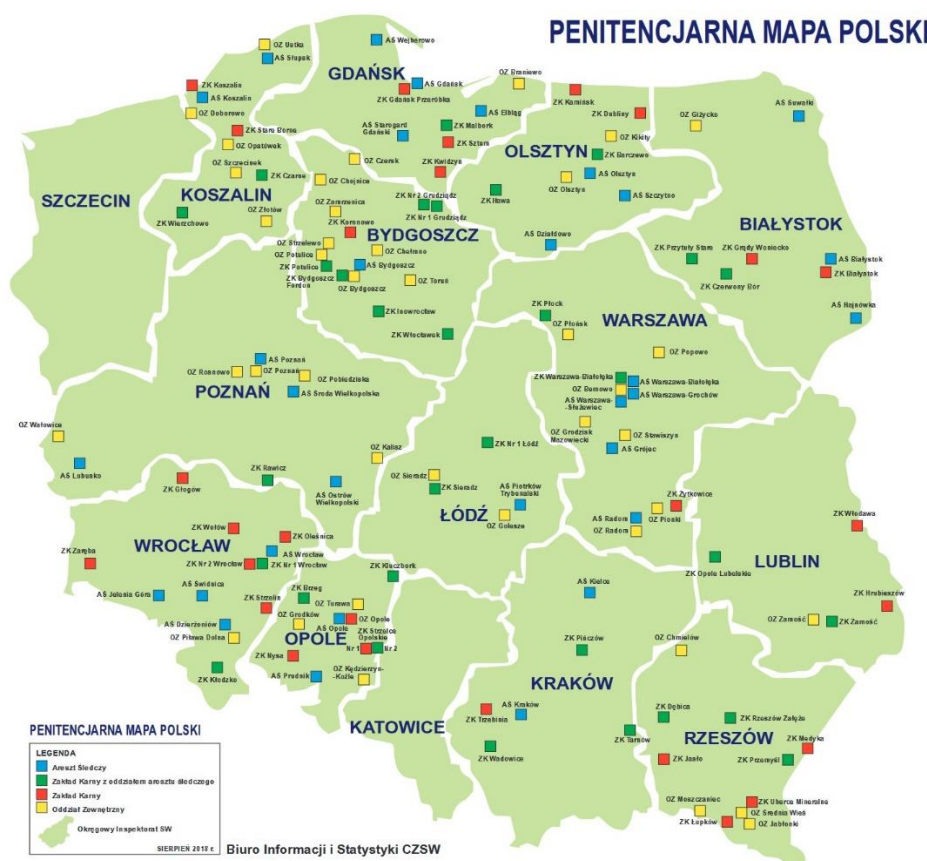
Rys. 9. Struktura organizacyjna Centralnego Zarządu Służby Więziennej
 Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://bip.sw.gov.pl/Strony/Struktura.aspx> (dostęp: 03.11.2021).

Następnie należy zwrócić uwagę na poziom okręgowy. Tu zostały stworzone Okręgowe Inspektoratu Służby Więziennej, na czele których postawiono dyrektorów okręgowych. Do ich zadań należy w szczególności dziesięć funkcji. Po pierwsze jest

⁸⁶ Służba Więzienna, <https://bip.sw.gov.pl/Strony/Struktura.aspx> (dostęp: 03.11.2021)

⁸⁷ O. Powalko, dz. cyt., s. 178.

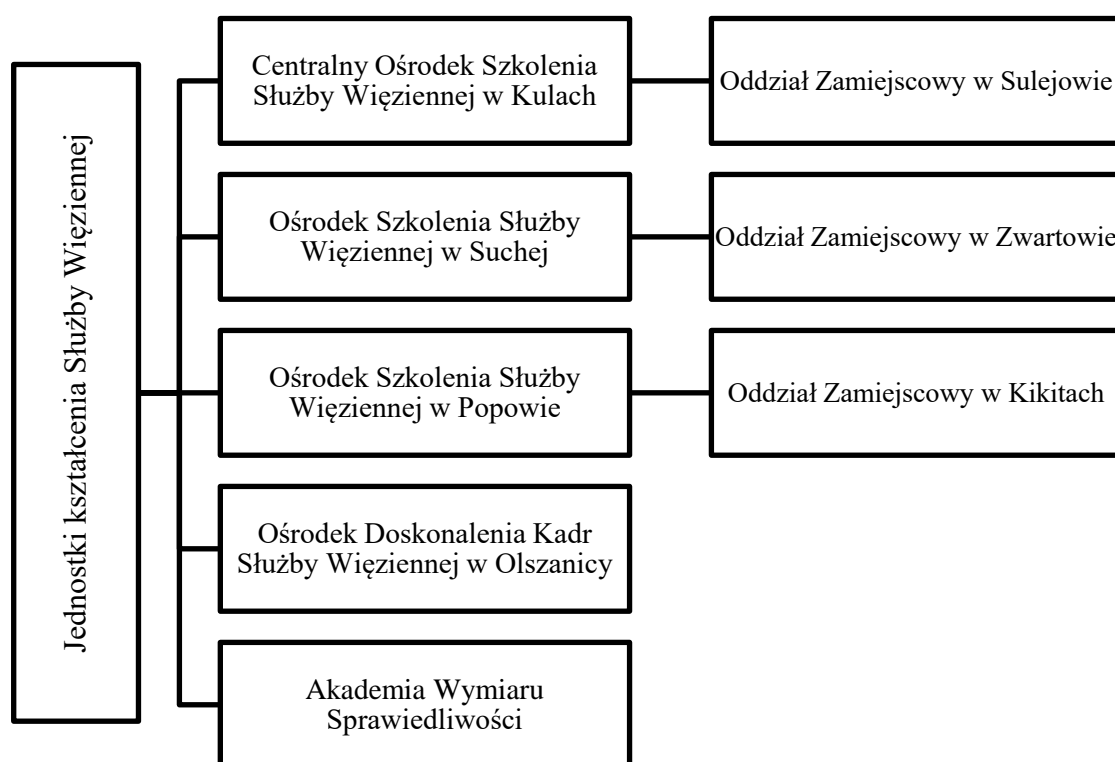
to koordynowanie oddziałów penitencjarnych, które są prowadzone w podległych jednostkach organizacyjnych. Ważnym zadaniem jest sprawowanie nad nimi nadzoru. Kolejnym zadaniem jest koordynowanie sposobu i nadzór nad warunkami prawidłowego, w tym praworządnego realizowania kar pozbawienia wolności. Dyrektorzy okręgowi organizują system współdziałania podległych jednostek tak między sobą, jak i z Policją oraz innymi służbami i instytucjami państwa. Do obowiązków należy też sprawowanie nadzoru i koordynacja działalności w zakresie ochrony i przygotowań obronnych w podległych jednostkach organizacyjnych. Dyrektorzy okręgowi zajmują się ustalaniem rejonizacji osadzania tymczasowo aresztowanych, a także podejmują aktywności związane z transportem osób pozbawionych wolności. Tworzą poza obrębem zakładów karnych i aresztów śledczych oddziały tymczasowego zakwaterowania skazanych. Na tym poziomie dyrektorzy opracowują

Rys. 10. Mapa penitencjarna Polski z zaznaczeniem Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej

Źródło: opracowanie własne: IGB Mazovia, <https://igbmazovia.pl> (dostęp: 08.09.2023).

plany finansowe dochodów i wydatków dla okręgowych inspektoratów SW oraz podległych jednostek organizacyjnych. Ustanawiają liczbę stanowisk w ramach okręgowego inspektoratu i realizują inne zadania, które zostały im przekazane w ramach ustaw⁸⁸. Na rysunku 10 pokazano mapę penitencjarną Polski z zaznaczeniem Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej. Powyższa mapa pokazuje, że w Polsce jest aktualnie 11 Okręgowych Inspektoratów SW. Co ważne, o ile na przykład struktura podmiotów regionalnych Policji pokrywa się mapą województw, to w Służbie Więziennej jest inaczej. Brak jest odpowiednika województw świętokrzyskiego oraz lubuskiego, a dodatkowo został stworzony okręg koszaliński⁸⁹.

Rys. 11. Struktura organizacyjna jednostek kształcenia Służby Więziennej
Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://bip.sw.gov.pl/Strony/Struktura.aspx> (dostęp: 04.09.2023).

W ramach każdego z nich działa określona liczba aresztów śledczych i zakładów karnych, co opisano w drugim podrozdziale. Sama struktura organizacyjna okręgowego inspektoratu

⁸⁸ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

⁸⁹ Służba Więzienna, <https://www.bip.sw.gov.pl/Strony/Status.aspx> (dostęp: 03.11.2021)

Służby Więziennej obejmuje dyrektora okręgowego oraz funkcjonariuszy i pracowników, którzy realizują zadania przewidziane dla tej jednostki⁹⁰.

Chodzi więc o wszelkie stanowiska biurowe, które pozwalają na przeprowadzenie obowiązkowych zadań powierzonych dyrektorowi okręgowemu. W tym miejscu nie będą omawiane same zakłady karne i areszty śledcze, którym poświęcono kolejny podrozdział, a na koniec tej części omówiono jednostki kształcenia SW i pokazano je na rysunku 11.

Nowoczesna Służba Więzienna musi dysponować infrastrukturą, która umożliwia kształcenie wysokiej jakości kadr dla tej formacji⁹¹. Szkoleniem funkcjonariuszy zajmuje się m.in. Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej w Kulach, który przede wszystkim zajmuje się kształceniem kadr dowódczych dla SW, a także prowadzi szeroką działalność analityczną i badawczą. Posiada ośrodek zamiejscowy w Sulejowie. Ponadto istnieją dwa ośrodki szkolenia służby więziennej i są to: OSSW w Suchej oraz OSSW w Popowie. Każdy z nich posiada ośrodek zamiejscowy odpowiednio w Zwartowie oraz Kikitach. Ośrodki te przygotowują kandydatów do służby w SW do pracy w zakładach karnych i innych jednostkach organizacyjnych. Czwartą jednostką zajmującą się kształceniem jest Ośrodek Doskonalenia Kadr SW w Olszaniczy, który doskonali kompetencje pracowników Służby Więziennej⁹². Warto dodać, że do 2019 roku Centralny Ośrodek Szkolenia SW mieścił się w Kaliszu, natomiast wówczas został zlikwidowany i w tym mieście rozpoczęła działalność Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości⁹³ (wówczas Wyższa Szkoła Kryminologii i Penitencjarystyki). Jest to nowy element systemu dydaktycznego SW. Natomiast dalsza analiza dotyczy zakładów karnych, aresztów śledczych i innych podmiotów zajmujących się działalnością operacyjną w ramach Służby Więziennej.

3.2. Zakłady karne i inne jednostki operacyjne w ramach Służby Więziennej

W ramach systemu penitencjarnego kluczowe znaczenie mają jednostki, które wykonują działania zmierzające do realizacji tymczasowego aresztowania lub kary pozbawienia wolności. Zakład karny to miejsce, w którym dochodzi do wykonywania kary izolacyjnej przez daną osobę, która została skazana wyrokiem sądu. Zakład takowy jest

⁹⁰ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 sierpnia 2018 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych Służby Więziennej oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej, Dz. Urz. MS 2018, poz. 303.

⁹¹ R. Poklek, *Metody symulacyjne w kształceniu funkcjonariuszy Służby Więziennej na przykładzie kursu oddziałowych działu ochrony* [w:] R. Stawicki (red.), *Dydaktyka zawodowa: dylematy i wyzwania*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2015, s. 85-86.

⁹² Służba Więzienna, <https://bip.sw.gov.pl/Strony/Struktura.aspx> (dostęp: 03.11.2021)

⁹³ Życie Kalisza, <https://zyciekalisza.pl/artukul/likwidacja-cossw-w-kaliszu/777810> (dostęp: 03.11.2021)

specyficzną instytucją, której organizacja jest przystosowana do tego, aby realizować karę izolacyjną w warunkach zgodnych z regułami prawnymi oraz dobrymi praktykami⁹⁴. Zakład karny jest instytucją publiczną, realizującą zadania typowe dla administracji publicznej, przede wszystkim w zakresie izolowania sprawców przestępstw, ale także edukacji, realizacji pracy przez skazanych, lecznictwa, itd.⁹⁵. Zakłady karne mają działać tak, aby maksymalnie wykorzystywać okres izolacji penitencjarnej do osiągnięcia celów poprawczych⁹⁶. Dodatkowo w polskim systemie istnieją oddziały zewnętrzne oddziałów karnych, które są zlokalizowane zazwyczaj w innych miejscowościach i często wykonują inny profil działalności, niż jednostka główna⁹⁷. Podstawowym elementem systemu, jeśli chodzi o wykonywanie kary pozbawienia wolności są zatem zakłady karne, których zasób jest uzupełniany przez działalność oddziałów zewnętrznych.

Aresztem śledczym natomiast jest miejsce, w których dochodzi do osadzenia osób, które zostały tymczasowo aresztowane. Funkcję tę mogą co prawda realizować specjalnie wyznaczone oddziały zakładu karnego, niemniej w polskim systemie istnieją samodzielne jednostki zwane aresztami śledczymi⁹⁸. Warto tu wyjaśnić, że tymczasowe aresztowanie nie jest tożsame z karą pozbawienia wolności, gdyż jest to jedynie najbardziej dotkliwy środek zapobiegawczy – instrument prawny, który ma na celu zapobiec ucieczce oskarżonego, czy też wpływania na przebieg postępowania karnego⁹⁹. Ponadto w systemie istnieją obiekty nazywane oddziałami tymczasowego zakwaterowania skazanych¹⁰⁰. Dla funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości kluczowe są jednakże zakłady karne oraz areszty śledcze.

Należy zauważyć, że liczba jednostek penitencjarnych uległa zmniejszeniu na przestrzeni ostatnich lat. W roku 2015 było ich niemal 200, z czego 67 stanowiły areszty śledcze, 87 to zakłady karne, 37 oddziały zewnętrzne, a 4 – oddziały tymczasowego zakwaterowania skazanych¹⁰¹. Natomiast w 2018 roku przeprowadzona została reforma systemu penitencjarnego przez Ministerstwo Sprawiedliwości i polegała

⁹⁴ N. Malec, dz. cyt., s. 125-128.

⁹⁵ A. Buczyńska, *Zakład karny jako jednostka penitencjarna*, „Zeszyty Naukowe WSPiA” nr 57/2012, s. 601.

⁹⁶ T. Bulendy, R. Musidlowski, *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003, s. 213.

⁹⁷ M. Szymorek-Sidoruk, *Wpływ utworzenia zakładu karnego na poczucie bezpieczeństwa okolicznych mieszkańców na przykładzie Zabłocia w powiecie bialskim*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” nr 15/2017, s. 275-276.

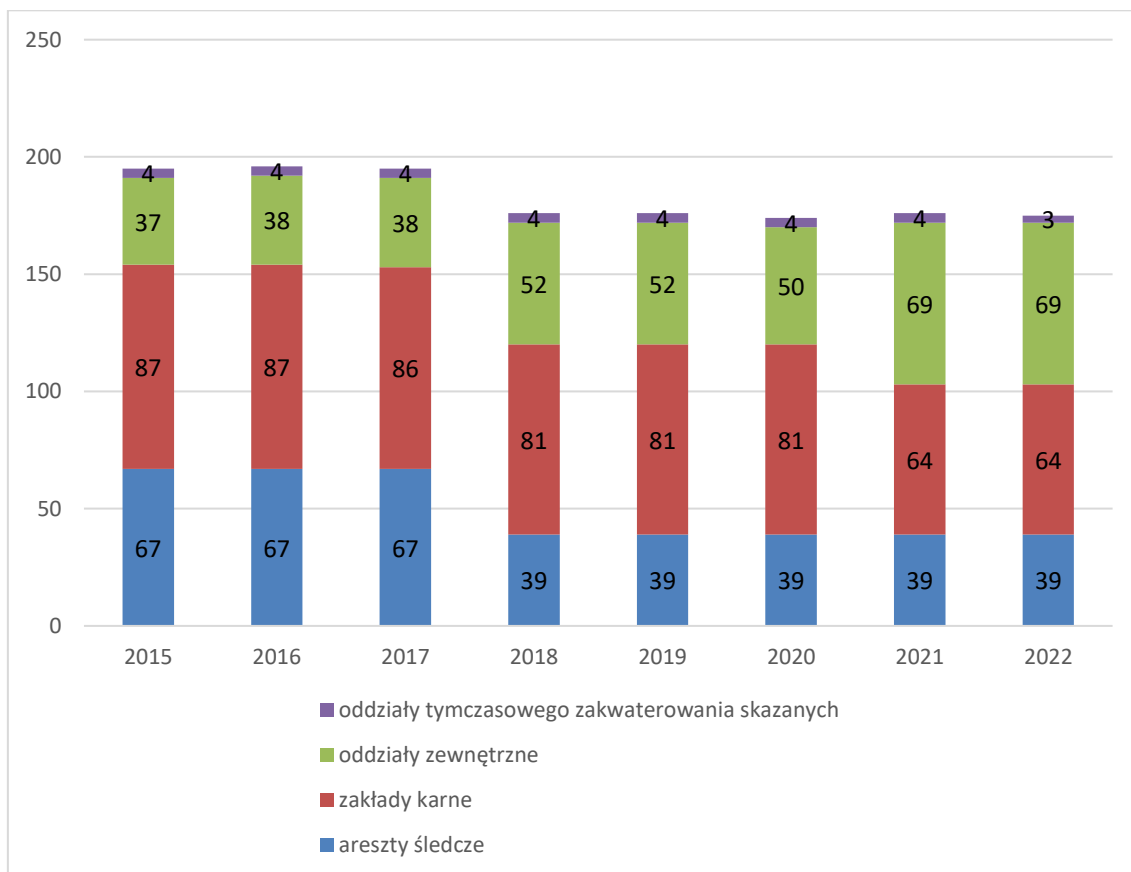
⁹⁸ K. Lenart-Kłoś, *Podmioty i uwarunkowania resocjalizacji na przykładzie Aresztu Śledczego w Lublinie*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne” nr 4/2013, s. 187.

⁹⁹ J. Górską, *Tymczasowe aresztowanie i okres jego trwania – analiza orzecznictwa ETPC w sprawach polskich*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” nr 4/2017, s. 28-29.

¹⁰⁰ Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 03.11.2021)

¹⁰¹ Tamże.

przede wszystkim na zmniejszeniu liczby aresztów śledczych i w mniejszym stopniu liczebności samych zakładów karnych¹⁰². W rezultacie doszło do zmniejszenia liczby aresztów śledczych z 67 do 39, a zakładów karnych zamiast 87 było 64. Wzrosła natomiast liczba oddziałów zewnętrznych i zanotowano przyrost z 37 do 69 oraz zmienił się stan oddziałów tymczasowego zakwaterowania skazanych z 4 na 3. W latach 2018 i 2019 liczba placówek pozostała niezmienną¹⁰³. Dane prezentuje wykres 1.

Wyk. 1. Liczba jednostek podstawowych Służby Więziennej w latach 2015-2022

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

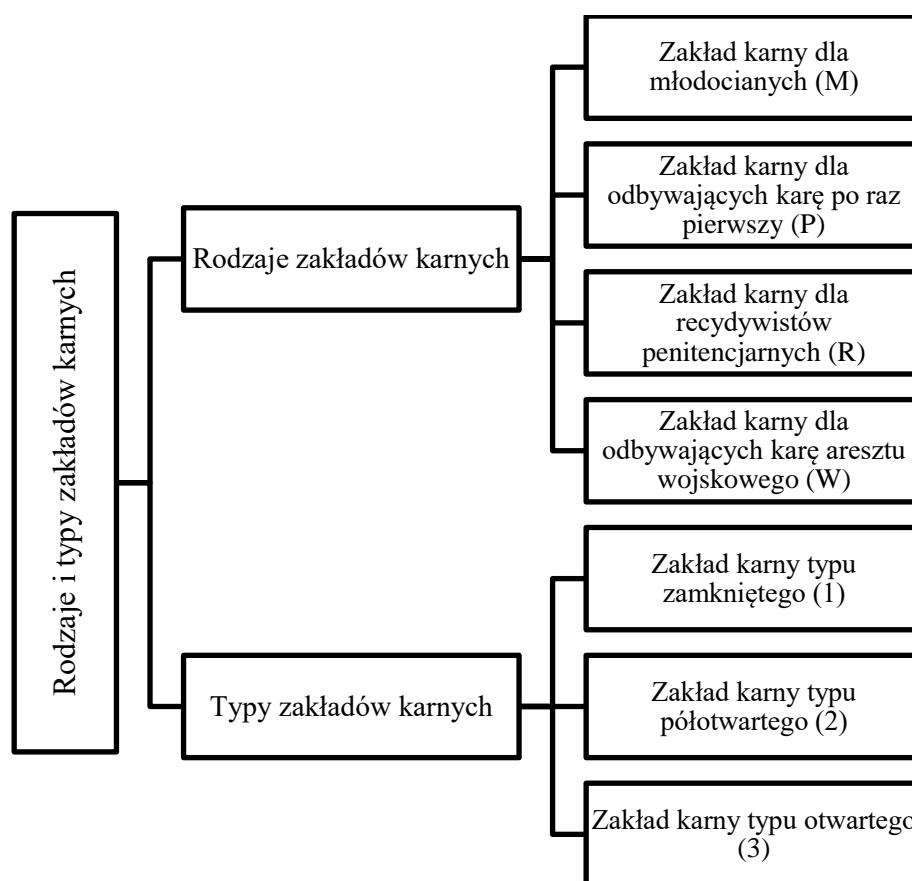
Trzeba przy tym zauważyć, że istnieją dwie podstawowe klasyfikacje rozróżniające zakłady karne, dzielące je na szereg kategorii. Jeśli chodzi o rodzaj zakładów karnych, to można wyróżnić zakłady karne dla: młodocianych, odbywających karę po raz pierwszy, recydywistów penitencjarnych oraz odbywających karę aresztu wojskowego. Ze względu natomiast na typy zakładów karnych można mówić o zakładach karnych typu:

¹⁰² Infosecurity24, <https://www.infosecurity24.pl/nowa-struktura-sluzby-wieziennej-resort-sprawiedliwosci-zmiany-nie-wplyna-na-ustrate-miejsc-pracy> (dostęp: 03.11.2021)

¹⁰³ Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 03.11.2021)

zamkniętego, półotwartego oraz otwartego¹⁰⁴. Dodatkowo rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości nadaje poszczególnym rodzajom zakładu karnego oznaczenia literowe, zaś typom cyfrowe¹⁰⁵. Rysunek 12 wskazuje na rodzaje zakładów karnych. Zostaną one scharakteryzowane tak, aby można było je dokładniej poznać.

Zakłady karne dla młodocianych zostały wyodrębnione w celu odizolowania tej grupy osób pozbawionych wolności od demoralizującego wpływu innych więźniów. Idea utworzenia tego rodzaju jednostek penitencjarnych wywodzi się również z przekonania, iż ta kategoria osób pozbawionych wolności znajduje się jeszcze w fazie rozwoju psychicznego i biologicznego, a więc istnieje duża szansa, że negatywne zachowania innych osadzonych będą wpływały na postawy młodocianych.

Rys. 12. Rodzaje zakładów karnych według ustawy – kodeks karny wykonawczy
Źródło: opracowanie własne: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 Nr 90 poz. 557, ze zmianami i Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. U. 2016 poz. 2231.

¹⁰⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 Nr 90 poz. 557, ze zmianami.

¹⁰⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. U. 2016 poz. 2231.

W zakładach karnych dla młodocianych karę odbywają skazani, którzy nie ukończyli 21 roku życia.¹⁰⁶ Art. 84 §1 k.k.w. mówi, że w uzasadnionych wypadkach skazany, pomimo osiągnięcia określonego wieku, może dalej odbywać karę w takim zakładzie. Takim odstępstwem od reguły jest sytuacja dorosłego skazanego, który odbywa karę pozbawienia wolności po raz pierwszy i wyróżnia się swoją postawą. Jeżeli sam zainteresowany wyrazi zgodę to może zostać osadzony w zakładzie karnym dla młodocianych i korzystać z uprawnień młodocianego, takich jak możliwość ubiegania się o warunkowe zwolnienie. W zakładach karnych dla młodocianych w większym stopniu prowadzi się zajęcia kulturalne i sportowe, oprócz tego organizuje się spotkania z rodzicami i wychowawcami. Innym przywilejem jest możliwość dodatkowego widzenia w miesiącu w zakładach karnych dla młodocianych typu otwartego i półotwartego¹⁰⁷. Wyróżnienie tego typu zakładów wynika z faktu, że młodociani są szczególnym rodzajem osadzonych i powinni być traktowani odmiennie, niż więźniowie dorośli, w tym ci, którzy są recydywistami.

Drugi typ to zakład karny dla odbywających karę po raz pierwszy. Ten rodzaj zakładów karnych został uregulowany w art. 85 kodeksu karnego wykonawczego i ustawodawca nie poświęcił mu zbyt dużo miejsca. Generalnie, w takich jednostkach penitencjarnych swoją karę pozbawienia wolności odbywają osoby, które nie zostały skierowane do zakładu dla młodocianych lub dla recydywistów penitencjarnych. Oprócz tego zostają tutaj osadzeni odbywający karę aresztu wojskowego oraz skazani odbywający zastępczą karę pozbawienia wolności orzeczoną w tej samej sprawie. W tego typu zakładach mogą odbywać karę również osoby skazane za przestępstwa nieumyślne. Odbywający karę pozbawienia wolności mogą korzystać w takim zakładzie karnym z zatrudnienia, nauczania oraz zajęć społeczno-wychowawczych oraz sportowych¹⁰⁸.

W zakładach karnych dla recydywistów penitencjarnych karę pozbawienia wolności lub zastępczą karę pozbawienia wolności odbywają dorośli skazani za popełnienie przestępstwa umyślnego oraz ukarani za wykroczenia umyślne, którzy wcześniej odbywali już takie kary lub karę aresztu wojskowego za umyślne przestępstwa lub wykroczenia (art. 86 k.k.w.). Ustawodawca przewidział również w tym samym przepisie wyjątek, którym są szczególnie względy resocjalizacyjne przemawiające za skierowaniem wcześniej wspomnianych skazanych do zakładu karnego dla

¹⁰⁶ J. Hołda, Z. Hołda, *Prawo karne wykonawcze*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2006, s. 139.

¹⁰⁷ B. Stańdo-Kawecka, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Zakamycze, Kraków 2000, s. 118.

¹⁰⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 Nr 90 poz. 557, ze zmianami.

odbywających karę po raz pierwszy. Owe kryteria zachodzą zwłaszcza wtedy, gdy za osadzeniem osoby skazanej w zakładzie karnym dla odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy przemawia krótki okres uprzednio albo obecnie odbywanej kary albo znikomy stopień demoralizacji i zagrożenia społecznego. Sam termin „recydywista” w polskim prawie penitencjarnym jest postrzegany, nieco na wyrost, jako groźny bandyta. W rzeczywistości są to po prostu sprawcy takich przestępstw przeciwko własności jak kradzież, włamanie, paserstwo czy rozbój. Recydywiści są bardzo surowo traktowani, co przejawia się w ich izolacji oraz mniejszym stopniu przysługujących im uprawnień. W zakładzie karnym dla recydywistów karę mogą odbywać także skazani za przestępstwo z art. 65 Kodeksu karnego, czyli taka osoba, która z przestępstwa uczyniła stałe źródło dochodu, albo popełnia przestępstwo działając w zorganizowanej grupie lub związku mających na celu popełnienie przestępstwa. W takim zakładzie może być również osadzony sprawca przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Oprócz tego ustawodawca przewiduje możliwość osadzenia w zakładzie karnym dla recydywistów sprawców wymienionych wyżej przestępstw, ale o charakterze skarbowym (art. 37 § 1 pkt 2 i 5 Kodeksu karnego skarbowego), jeżeli przemawiają za tym szczególne względy resocjalizacyjne¹⁰⁹.

Karze aresztu wojskowego podlegają żołnierze lub osoby powołane do pełnienia służby wojskowej, jeżeli za popełnione przez nie przestępstwo jest przewidziana taka kara, a popełnione przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nie przekraczającą 5 lat, a wymierzona za nie kara nie byłaby surowsza niż 2 lata pozbawienia wolności. Kara aresztu wojskowego najkrócej trwa miesiąc, zaś najdłużej 2 lata (art. 322 Kodeksu karnego). Podczas pobytu w areszcie wojskowym skazani podlegają szkoleniu wojskowemu i mają obowiązek pracy oraz nauki, przestrzegając również porządku w zakładzie karnym. Karę aresztu wojskowego wykonuje się według przepisów regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności i innych przepisów dotyczących zasad wykonywania tej kary. Skazani odbywają karę w umundurowaniu wojskowym pozbawionym godła państwowego oraz odznak i stopni wojskowych¹¹⁰.

Druga klasyfikacja zawiera podział na zakłady karne: zamknięte, półotwarte oraz otwarte¹¹¹. Legislador w art. 70 §1 k.k.w. przewidział trzy typy zakładów karnych, które różnią się przede wszystkim stopniem zabezpieczenia, izolacji skazanych oraz

¹⁰⁹ B. Stańdo-Kawecka, dz. cyt., s. 118.

¹¹⁰ Tamże, s. 115.

¹¹¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. U. 2016 poz. 2231.

wynikającymi z tych aspektów ich obowiązkami i uprawnieniami w zakresie poruszania się po terenie zakładu karnego, a także poza nim. Pierwszym typem zakładu karnego to typ zamknięty. Reguluje go art. 90 k.k.w. oraz postanowienia regulaminu danego zakładu. Najważniejszą cechą, odróżniającą typ zamknięty od pozostałych jest zamknięcie (z reguły) celi mieszkalnych skazanych w porze dziennej. Ustawodawca przewiduje jednak możliwość otwarcia cel na określony czas, o ile względy bezpieczeństwa nie stoją temu na przeszkodzie. Decyzję otwarciu drzwi podejmuje dyrektor danego zakładu karnego, ustalając porządek wewnętrzny jednostki. Oczywiście w porze nocnej drzwi cel pozostają zamknięte. Generalnie, osoby pozbawione wolności odbywające karę w jednostce penitencjarnej typu zamkniętego, powinny być zatrudniane na terenie zakładu, aczkolwiek k.k.w. dopuszcza także zatrudnienie poza terenem zakładu karnego, w pełnym systemie konwojowania, co jednak nie dotyczy niebezpiecznych skazanych oraz tych, którzy odbywają karę dożywotniego pozbawienia wolności¹¹².

Ruch skazanych po terenie zakładu karnego odbywa się w sposób zorganizowany i pod dozorem, a zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe są organizowane na terenie jednostki penitencjarnej. Skazani mogą również korzystać z własnej bielizny i obuwia, jednak możliwość korzystania z własnej odzieży wymaga już zgody dyrektora jednostki. Bardzo ważna kwestia wiąże się z możliwością widzeń w tego typu zakładach karnych. Osadzeni w jednostkach typu zamkniętego nie mogą otrzymać przepustek, zaś udzielanie nagród związanych z opuszczeniem danego zakładu jest mocno ograniczone przez przepisy szczególne. Ustawodawca wskazuje, że mogą skorzystać z dwóch widzeń w przeciągu miesiąca, a jeśli dyrektor zakładu karnego wyrazi zgodę, to mogą zostać wykorzystane jednorazowo (widzenie połączone). W trakcie widzeń ważną rolę odgrywa nadzór administracji zakładu. Podobnie jest z korespondencją i rozmowami telefonicznymi – również pozostają pod pieczęcią administracji jednostki penitencjarnej¹¹³.

Jeżeli postawa i zachowanie skazanego za tym przemawiają, to można go przenieść z zakładu karnego typu zamkniętego do zakładu karnego typu półotwartego lub otwartego, o czym mówi art. 89 §1 k.k.w. Nieco inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku osoby skazanej na karę dożywotniego pozbawienia wolności, którą do zakładu typu półotwartego można przenieść po odbyciu przez nią co najmniej 15 lat kary, a do zakładu typu otwartego po odbyciu co najmniej 20 lat kary. W sytuacji skazanego z zaburzeniami preferencji seksualnych za przestępstwo określone w art. 197-203 Kodeksu karnego owe przeniesienie

¹¹² B. Stańdo-Kawecka, dz. cyt., s. 123.

¹¹³ Tamże, s. 123.

wymaga zgody sędziego penitencjarnego. Taki „ruch” pomiędzy zakładami działa także w drugą stronę, o czym mówi §4 tego artykułu. Mianowicie, jeżeli ocena postawy i zachowania skazanego, przebywającego w zakładzie typu półotwartego lub otwartego, będzie ujemna, to wówczas można go przenieść do zakładu karnego typu zamkniętego. Decydujące są w tym wypadku także względy bezpieczeństwa¹¹⁴.

Kwestie zakładów karnych typu półotwartego reguluje art. 91 k.k.w. i w swojej konstrukcji jest on podobny do poprzedniego w kolejności przepisu wspomnianego aktu prawnego. Podobnie jak w przypadku typu zamkniętego, ustawodawca oparł charakterystykę typu półotwartego na podstawie kilku czynników (m.in. możliwość otwarcia cel, zatrudnienie skazanych, nauczanie, widzenie itp.). Oczywiście jednostka typu półotwartego odznacza się mniejszym stopniem zabezpieczenia oraz izolacji skazanych. W przeciwieństwie do typu zamkniętego cele mieszkalne pozostają otwarte w dzień, a w porze nocnej mogą być zamknięte. Inaczej wygląda również kwestia zatrudnienia skazanych. Mogą być zatrudniani poza terenem jednostki penitencjarnej w systemie zmniejszonego konwojowania lub nawet bez konwojenta, w tym również na pojedynczych stanowiskach pracy. Nauczanie, zajęcia kulturalne, sportowe i zajęcia terapeutyczne mogą być organizowane poza terenem zakładu karnego. Czas i miejsce poruszania się osadzonych w zakładach typu półotwartego jest ustalany w porządku wewnętrznym. Dodatkowo osadzeni mogą korzystać z własnej odzieży, bielizny i obuwia¹¹⁵.

W zakładach karnych typu półotwartego pojawia się możliwość udzielenia skazanym przepustek, jednakże nie częściej niż raz na dwa miesiące, a łącznie na okres nie przekraczający 14 dni w roku. Liczba widzeń w miesiącu, w stosunku do zakładów typu zamkniętego, ulega zwiększeniu do 3, które również mogą być połączone. Młodociani osadzeni w zakładach karnych typu półotwartego mają prawo do dodatkowego widzenia w miesiącu, podobnie jest z tą grupą osób pozbawionych wolności przebywających w zakładach typu zamkniętego. Rozmowy skazanych w trakcie widzeń mogą, aczkolwiek w przeciwieństwie do typu zamkniętego, nie muszą podlegać kontroli administracji jednostki penitencjarnej. Analogicznie sprawa przedstawia się w przypadku korespondencji i rozmów telefonicznych. Legislator nie przewidział w k.k.w. odrębnego rodzaju zakładów karnych dla kobiet, ale umieścił przepis (art. 87 §1 k.k.w.) stanowiący, że kobiety odbywają karę pozbawienia wolności odrębnie od mężczyzn. Drugi paragraf tego artykułu wskazuje, że skazane kobiety rozpoczynają odbywanie kary w zakładzie

¹¹⁴ Tamże, s. 123.

¹¹⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 Nr 90 poz. 557, ze zmianami.

półotwartym, o ile stopień ich demoralizacji oraz względy bezpieczeństwa nie przemawiają za odbywaniem kary w jednostce penitencjarnej innego typu¹¹⁶.

Wreszcie zakład karny typu otwartego charakteryzuje się najmniejszym stopniem zabezpieczeń i izolacji spośród wcześniej wymienionych. Art. 92 k.k.w. stanowi, że cele skazanych są otwarte całą dobę, a skazanych zatrudnia się przede wszystkim poza terenem zakładu karnego, bez konwojenta na pojedynczych stanowiskach pracy. Udział we wszelakich zajęciach kulturalnych, sportowych czy też oświatowych został uregulowany tak samo jak w przypadku typu półotwartego. Ważną różnicą między tymi typami jest możliwość otrzymania z depozytu zakładu karnego pieniędzy pozostających do dyspozycji osób pozbawionych wolności. Przepustki z zakładu typu otwartego przysługują nie częściej niż raz w miesiącu, łącznie na okres nie przekraczający 28 dni w roku. Liczba widzeń jest nieograniczona i mogą one podlegać kontroli administracji jednostki, ale już same rozmowy w trakcie widzeń jej nie podlegają. Korespondencja skazanych nie jest cenzurowana, a rozmowy telefoniczne również pozostają wolne od jakiegokolwiek ingerencji personelu jednostki. Zgodnie z art. 94 k.k.w. skazani na karę aresztu wojskowego zostają osadzeni w zakładzie karnym typu otwartego, chyba że szczególne względy przemawiają za tym, aby ich skierować do jednostki innego typu¹¹⁷. Zatem każdy rodzaj zakładu karnego posiada swoją określoną specyfikę, a osoby, które są w nim osadzone mogą być przypisane do określonej kategorii skazanych.

Warto też dodać, że w ramach pojedynczego zakładu karnego realizowany może być pełen przekrój typów i rodzajów. Przykładowo w Zakładzie Karnym w Barczewie realizowane są równolegle zadania aresztu śledczego, zakładu karnego typu zamkniętego dla odbywających karę po raz pierwszy oraz zamkniętego dla recydywistów penitencjarnych. Natomiast oddział zamiejscowy w Kikicach realizuje zakłady otwarte i półotwarte tak dla recydywistów penitencjarnych, jak i odbywających karę po raz pierwszy. Jest to zakład karny jedynie dla mężczyzn¹¹⁸. Tak więc jak widać nie jest tak, że jedna jednostka realizuje zadania wyłącznie jednego typu.

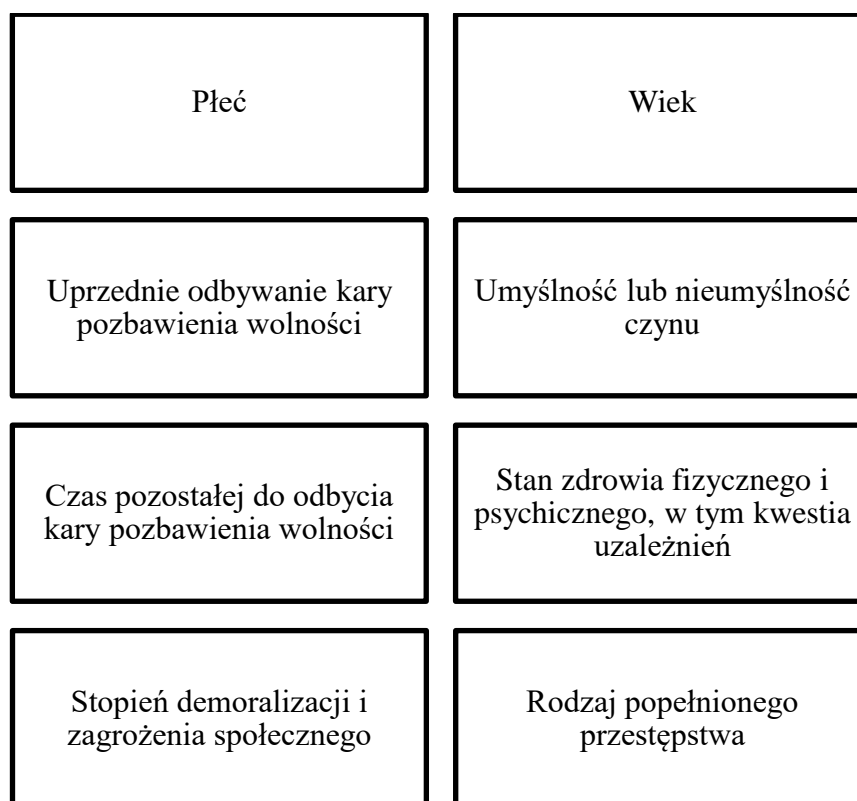
Warto zauważyć, że w rozporządzeniu z 2016 roku, które było wcześniej omawiane, istnieje jeszcze dodatkowa kategoria systemu wykonywania kary. Wówczas mówi się o systemie: zwykłym (z), terapeutycznym (t) oraz programowanego

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ Tamże.

¹¹⁸ Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-przeznaczenie-zk-i-as> (dostęp: 03.11.2021)

oddziaływania (p)¹¹⁹. Każdy z nich cechuje się innym stopniem oddziaływania na skazanego i innym typem aktywności resocjalizacyjnych i pozostałych, które są realizowane przez zakład karny¹²⁰. W systemie programowanego oddziaływania program resocjalizacji jest opracowywany przy współudziale skazanego i ma skutecznie wpływać na jego przemianę w ramach zakładu karnego. W systemie terapeutycznym odbywają karę skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, w tym uzależnieniami, czy z niepełnosprawnością intelektualną. System zwykły skierowany jest zaś do skazanych, którzy nie należą do dwóch wcześniejszych kategorii¹²¹. Każdy z trybów implikuje inny sposób postępowania ze skazanym. Na rysunku 13 pokazano - za kodeksem karnym wykonawczym - czynniki, które wpływają na przyporządkowanie skazanego do danego typu zakładu karnego.

Rys. 13. Czynniki wpływające na przyporządkowanie skazanego do danego typu zakładu karnego

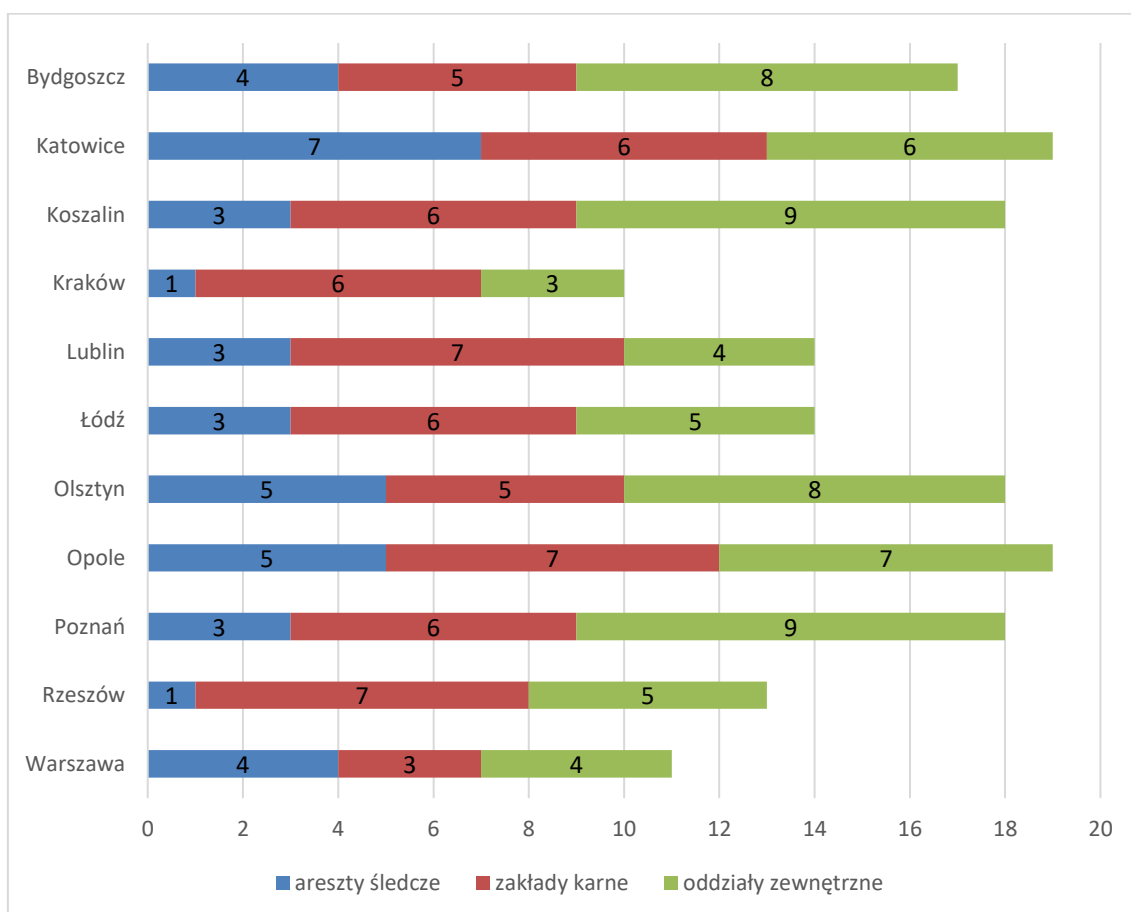
Źródło: opracowanie własne: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 Nr 90 poz. 557, ze zmianami.

¹¹⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. U. 2016 poz. 2231.

¹²⁰ E. Habzda-Siwiek, *Wybrane problemy realizacji systemu terapeutycznego wykonywania kary pozbawienia wolności w polskim systemie penitencjarnym* [w:] B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski(red.), *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 369-375.

¹²¹ L. Bogunia, *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności z uwzględnieniem zróżnicowania zakładów karnych*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” nr 23/2008, s. 98-99.

Klasyfikacja skazanych dokonywana jest w oparciu o szereg kategorii. Pierwszym jest płeć, gdyż kobiety i mężczyźni trafiają wyłącznie do tych zakładów karnych, które prowadzą oddział dla danej kategorii płciowej. Drugą kwestią jest wiek, który jest o tyle istotny, że pozwala na przyporządkowanie skazanego bądź to do zakładu karnego dla młodocianych lub „standardowego” dla osób dorosłych. Upřednie odbywanie kary pozbawienia wolności kwalifikuje skazanego bądź to do placówki dla recydywistów, bądź też dla tej dla realizujących karę więzienia po raz pierwszy. Pozostałe kategorie – czas pozostałej kary, stan zdrowia fizycznego i psychicznego, stopień demoralizacji i zagrożenia społecznego oraz rodzaj popełnionego przestępstwa również mają znaczenie na wybór zakładu karnego¹²². Wówczas decyduje to, do jakiego typu zakładu (otwartego, półotwartego, czy zamkniętego) trafi osadzony. Na wykresie 2 pokazano liczbę zakładów karnych w układzie okręgowym.

Wyk. 2. Liczba jednostek podległych poszczególnym Okręgowym Inspektoratom SW

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://bip.sw.gov.pl/Strony/Struktura.aspx> (dostęp: 02.09.2023).

¹²² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 Nr 90 poz. 557, ze zmianami.

Największa liczba jednostek penitencjarnych podlega Okręgowemu Inspektoratowi SW w Katowicach oraz w Opolu, a duża ich liczba podlega OISW w Poznaniu, Bydgoszczy, Koszalinie oraz Olsztynie. Najmniej natomiast odnotowano w OISW w Warszawie i Krakowie. Ponadto są okręgi, gdzie liczba aresztów śledczych jest niewielka a także takie, gdzie jest ich tyle samo, co zakładów karnych lub więcej¹²³. Wykaz poszczególnych jednostek został pokazany w tabeli 2.

Inspektorat okręgowy SW	Jednostki organizacyjne
Bydgoszcz	<i>Areszty Śledcze w:</i> Bydgoszczy, Gdańsku, Starogardzie Gdańskim, Wejherowie; <i>Zakłady Karne w:</i> Inowrocławiu, nr 1 w Grudziądzu, Koronowie, Sztumie, Kwidzynie; <i>Oddziały Zewnętrzne w:</i> Bydgoszczy-Fordonie, Grudziądzu, Gdańsku-Przeróbce, Malborku, Bydgoszczy, Strzelewie, Chojnicach, Toruniu.
Katowice	<i>Areszty Śledcze w:</i> Bytomiu, Częstochowie, Gliwicach, Katowicach, Mysłowicach, Sosnowcu, Tarnowskich Górach; <i>Zakłady Karne w:</i> Cieszynie, Herbach, Jastrzębiu-Zdroju, Raciborzu, Głubczycach, nr 1 w Strzelcach Opolskich; <i>Oddziały Zewnętrzne w:</i> Lublińcu, Zabrze, Wąsocz Górnym, Strzelcach Opolskich, Kędzierzynie-Koźlu, Bielsku-Białej.
Koszalin	<i>Areszty Śledcze w:</i> Koszalinie, Słupsku, Szczecinie; <i>Zakłady Karne w:</i> Czarnym, Starym Bornem, Wierzchowie, Goleniowie, Gorzowie Wielkopolskim, Nowogardzie; <i>Oddziały Zewnętrzne w:</i> Koszalinie, Dobrowie, Ustce, Opatówku, Złotowie, Szczecinku, Stargardzie, Słońsku, Płotach.
Kraków	<i>Areszty Śledcze w:</i> Krakowie; <i>Zakłady Karne w:</i> Wojkowicach, Nowym Sączu, Nowym Wiśniczu, Tarnowie, Trzebini, Wadowicach; <i>Oddziały Zewnętrzne w:</i> Krakowie-Nowej Hucie, Tarnowie-Mościcach, Ciągownicach.
Lublin	<i>Areszty Śledcze w:</i> Radomiu, Krasnymstawie, Lublinie; <i>Zakłady Karne w:</i> Żytkowicach, Białej Podlaskiej, Chełmie, Hrubieszowie, Opolu Lubelskim, Włodawie, Zamościu; <i>Oddziały Zewnętrzne w:</i> Radomiu, Pionkach, Zamościu, Zabłociu.
Łódź	<i>Areszty Śledcze w:</i> Łodzi, Piotrkowie Trybunalskim, Ostrowie Wielkopolskim; <i>Zakłady Karne w:</i> Garbalinie,

¹²³ Służba Więzienna, <https://bip.sw.gov.pl/Strony/Struktura.aspx> (dostęp: 09.02.2023)

	Łowiczu, Włocławku, nr 1 w Łodzi, Kluczborku, Sieradzu; <i>Oddziały Zewnętrzne</i> w: Sierakowie Śląskim, Kaliszu, Goleszach, Sieradzu, Łodzi.
Olsztyn	<i>Areszty Śledcze</i> w: Białymstoku, Hajnówce, Suwałkach, Elblągu, Olsztynie; <i>Zakłady Karne</i> w: Czerwonym Borze, Barczewie, Dublinach, Iławie, Kamińsku; <i>Oddziały Zewnętrzne</i> w: Białymstoku, Grądach-Woniecko, Kikicach, Olsztynie, Działdowie, Szczytnie, Giżycku, Braniewie.
Opole	<i>Areszty Śledcze</i> w: Dzierżoniowie, Jeleniej Górze, Świdnicy, Wrocławiu, Opolu; <i>Zakłady Karne</i> w: Kłodzku, Strzelinie, Wołowie, nr 1 we Wrocławiu, Zarębie, Brzegu, Nysie; <i>Oddziały Zewnętrzne</i> w: Oleśnicy, Wrocławiu, Turawie, Piławie Dolnej, Prudniku, Grodkowie, Opolu.
Poznań	<i>Areszty Śledcze</i> w: Międzyrzeczu, Poznaniu, Zielonej Górze; <i>Zakłady Karne</i> w: Potulicach, Głogowie, Gębarzewie, Krzywańcu, Rawiczu, Wronkach; <i>Oddziały Zewnętrzne</i> w: Potulicach, Poznaniu, Rosnowie, Wałowicach, Pobiedziskach, Kozigłowach, Lubsku, Szamotułach, Środzie Wielkopolskiej.
Rzeszów	<i>Areszty Śledcze</i> w: Kielcach; <i>Zakłady Karne</i> w: Dębicy, Jaśle, Łupkowie, Przemyślu, Rzeszowie, Uhercach Mineralnych, Pińczowie; <i>Oddziały Zewnętrzne</i> w: Medyce, Chmielowie, Moszczańcu, Jabłonkach, Średniej Wsi.
Warszawa	<i>Areszty Śledcze</i> w: Grójcu, Warszawie-Białolece, Warszawie-Grochowie, Warszawie-Służewcu; <i>Zakłady Karne</i> w: Siedlcach, Płocku, Przytułach Starych; <i>Oddziały Zewnętrzne</i> w: Popowie, Bemowie, Stawiszynie, Płońsku.

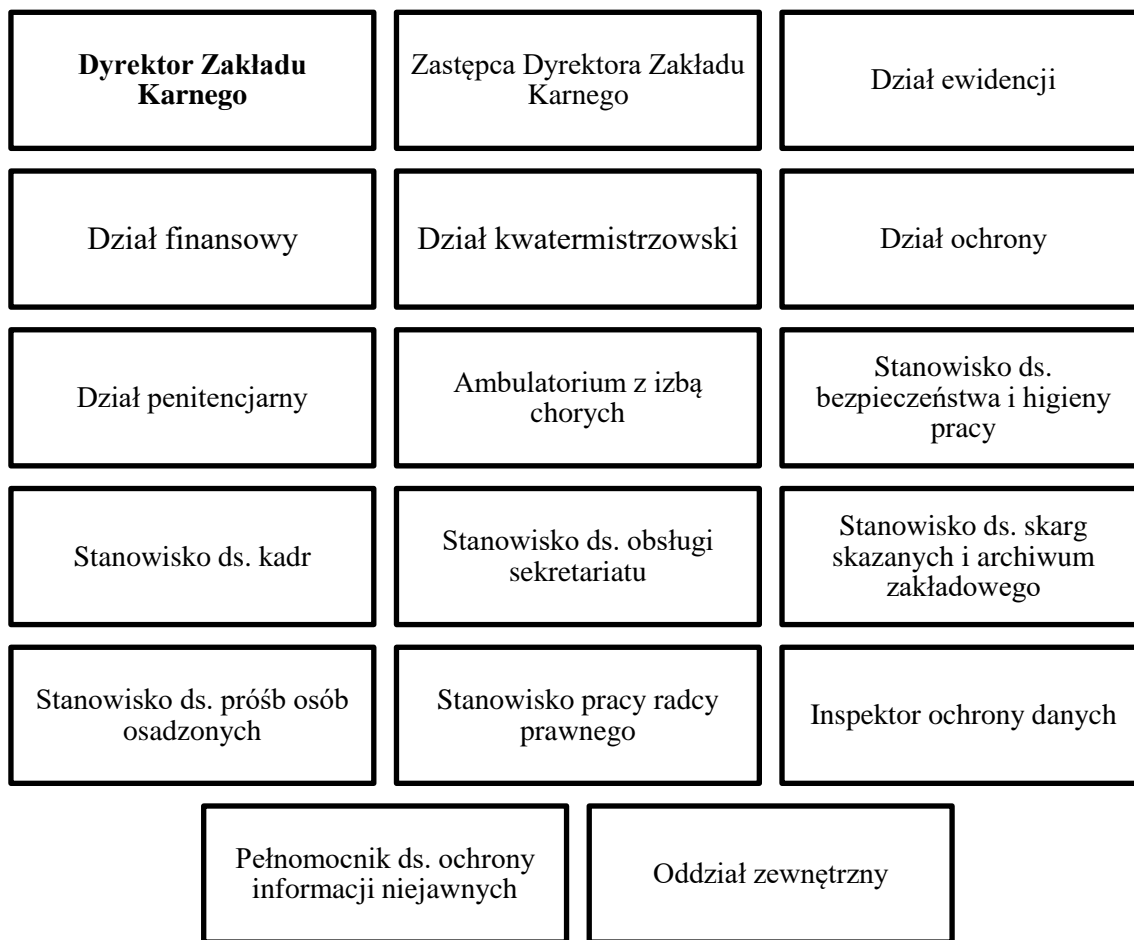
Tab. 2. Wykaz aresztów śledczych i zakładów karnych z podziałem na poszczególne Okręgowe Inspektoraty Służby Więziennej

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/strona/struktura-sw> (dostęp: 02.09.2023).

Ostatnią kwestią, na którą warto zwrócić uwagę w tym rozdziale jest organizacja pojedynczego zakładu karnego. Na jego czele stoi Dyrektor. Jego kompetencje zostały scharakteryzowane poniżej, zaś wracając do analizy struktury organizacyjnej – składa się ona z szeregu działów: ewidencji, finansowego, kwatermistrzowskiego, a także ochrony i penitencjarnego, które są wprost powiązane z działaniami wobec skazanych. Ponadto w zakładzie znajduje się ambulatorium z izbą chorych i szereg stanowisk jednoosobowych. Wyróżniony został też oddział zewnętrzny¹²⁴. Typową strukturę organizacyjną zakładu karnego pokazuje rysunek 14.

¹²⁴ Służba Więzienna, <https://bip.sw.gov.pl/Strony/Struktura.aspx> (dostęp: 03.11.2021)

Zatem należy zauważyć, że w zakładzie karnym istnieją dwie kategorie stanowisk. Po pierwsze są to te, które dotyczą kwestii administracyjnych, odnoszą się do działań, które muszą być wykonane, aby jednostka działała w sposób prawidłowy. Do tego istnieją stanowiska wprost powiązane z pracą z więźniami. Te można podzielić na penitencjarne, gdzie chodzi o bezpośrednie działanie resocjalizacyjne i wychowawcze oraz ochronne – zabezpieczające więźniów, a także uniemożliwiające im np. oddalenie się z zakładu karnego.

Rys. 14. Typowa struktura organizacyjna zakładu karnego (na przykładzie zakładu karnego w Dębicy)

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://bip.sw.gov.pl/Strony/Struktura.aspx> (dostęp: 03.11.2021).

Wszystkie komórki organizacyjne koordynuje dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego, którego obowiązki zostały opisane w ustawie. I tak do zakresu działania dyrektora należy: koordynowanie oddziaływań penitencjarnych realizowanych w podległej jednostce, nadzór nad działaniami, zapewnienie prawidłowego i praworządnego wykonywania kar pozbawienia wolności, nadzorowanie podmiotów leczniczych i szkół

działających w ramach zakładu lub aresztu śledczego. Do tego do obowiązków należy: racjonalne wykorzystywanie środków finansowych, zapewnienie odpowiedniego doboru i wykorzystania kadr, ustalanie liczby stanowisk i realizowanie innych zadań¹²⁵. Reasumując – w tym i poprzednim rozdziale pracy szczegółowo przeanalizowano strukturę organizacyjną Służby Więziennej. Natomiast poniżej opisano, jakie są zadania i w jaki sposób SW funkcjonuje.

3.3. Zadania i funkcjonowanie Służby Więziennej

Najogólniej rzecz ujmując Służba Więzienna stanowi rodzaj służby, która w ramach administracji publicznej specjalizuje się w realizowaniu wykonywania tymczasowego aresztowania i pozbawienia wolności. Zatem SW jest formacją, która posiada odpowiednią organizację, wyposażenie techniczne i kadry do tego, aby efektywnie izolować sprawców przestępstw oraz zapewniać wykonywanie kary pozbawienia wolności¹²⁶. Zadania Służby Więziennej zostały opisane w ramach ustawy z 2010 roku, ale w piśmiennictwie wskazuje się także – co czyni na przykład M. Lewandowski - że SW realizuje ogólne zadania na rzecz bezpieczeństwa państwa¹²⁷. Zatem zasadniczo należy mówić o 10 zadaniach, które są ustawowo realizowane przez Służbę Więzienną oraz o dodatkowych aktywnościach, które również uwzględniono na rysunku 15.

Według artykułu drugiego, ustęp 1 ustawy: „Służba Więzienna realizuje (...) zadania w zakresie wykonywania tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności”¹²⁸. Do jej podstawowych zadań należy po pierwsze prowadzenie różnorodnych działań penitencjarnych oraz resocjalizacyjnych wobec osób, które zostały skazane na karę pozbawienia wolności. Dotyczy to przede wszystkim organizowania pracy, która sprzyja zdobyciu kwalifikacji zawodowych oraz nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, a także z zakresu kultury fizycznej, sportu i specjalistycznego oddziaływania terapeutycznego. Po drugie Służba Więzienna zajmuje się wykonywaniem tymczasowego aresztowania w taki sposób, który zabezpiecza prawidłowy tok postępowania karnego, które toczy się wobec osadzonego lub aresztowanego. SW zapewnia osobom skazanym i innym wykonywanie kary lub środka zapobiegawczego w sposób, który przestrzega prawa, w tym w zakresie humanitarnych warunków bytowych, w tym poszanowania godności, opieki

¹²⁵ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

¹²⁶ R. Borek-Buchajczuk i inni, dz. cyt., s. 25-27.

¹²⁷ M. Lewandowski, *Zadania Służby Więziennej na rzecz bezpieczeństwa państwa – kierunki zmian*, „Wiedza Obronna” nr 1-2/2019, s. 119-121.

¹²⁸ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

zdrowotnej oraz religijnej. Osobno ustawodawca wskazał na humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności¹²⁹.

Piąte zadanie dotyczy ochrony społeczeństwa przed sprawcami przestępstw oraz przestępstw skarbowych, którzy „odsiadują” kary w zakładach karnych.

Rys. 15. Ustawowe zadania Służby Więziennej

Źródło: opracowanie własne: Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami i M. Lewandowski, *Zadania Służby Więziennej na rzecz bezpieczeństwa państwa – kierunki zmian*, „Wiedza Obronna” nr 1-2/2019, s. 121-122.

Zadaniem Służby Więziennej jest też zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku oraz bezpieczeństwa (co wiązać się też będzie z zagadnieniami ewakuacyjnymi, które będą opisywane w dalszych częściach analizy). SW wykonuje na terytorium RP tymczasowe aresztowanie oraz kary pozbawienia wolności i środków przymusu, które skutkują pozbawieniem wolności, jeśli wynikają one z realizacji orzeczenia, które wydał właściwy organ. Zadaniem Służby Więziennej jest też prowadzenie Centralnej Bazy Danych Osób Pozbawionych Wolności i współdziałanie

¹²⁹ Tamże.

z odpowiednimi sobie formacjami w innych państwach oraz organizacjami międzynarodowymi¹³⁰. Ponadto Służba Więzienna realizuje zadania związane z dozorem elektronicznymi¹³¹. Są to więc bardzo ważne zadania, które wpływają na bezpieczeństwo obywateli a także, zabezpieczenie i ochrona państwa.

Poziom	Zadania systemowe SW	Zadania jednostkowe aresztów i zakładów karnych w SW
Misja	Chronienie społeczeństwa przed sprawcami szczególnie ciężkich przestępstw i zadośćuczynienie sprawiedliwości społecznej, za pomocą realizowania wyroków sądowych, które skutkują pozbawieniem wolności w zgodzie z zasadami humanitaryzmu oraz poszanowaniem godności; prowadzenie resocjalizacji przestępców, która daje im szansę na readaptację i reintegrację społeczną i powrót do normalnego funkcjonowania po zakończeniu kary	
Cele więziennictwa	Izolacja przestępców, przywrócenie społeczeństwu pełnowartościowych obywateli, współpraca z innymi organami bezpieczeństwa państwa	Realizacja ochrony bezpieczeństwa więźniów, zabezpieczenie personelu więziennego, zapewnienie bezpieczeństwa mienia jednostki penitencjarnej
Sposoby realizacji celów	Zróżnicowanie stopnia izolacji w ramach systemu, prowadzenie oddziaływań penitencjarnych, resocjalizacyjnych oraz terapeutycznych, prowadzenie tymczasowego aresztowania	Sprawowanie czynności profilaktycznych oraz przedsięwzięć ochronnych, reagowanie na zagrożenia bezpieczeństwa i zdarzeń nadzwyczajnych
Metody i techniki pracy	Tworzenie różnych typów zakładów karnych, modelowanie indywidualnych środków oddziaływań, przygotowanie systemu dozoru elektronicznego, stosowanie grupowych metod oddziaływania, izolacja współników, uniemożliwianie niekontrolowanych kontaktów zewnętrznych	Rozpoznawanie atmosfery w ramach danej jednostki, rozmieszczanie w celach i miejscach przebywania więźniów, stosowanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, karanie dyscyplinarne, izolowanie więźniów niebezpiecznych
Dokumentacja	Dokonywanie działań dokumentacyjnych – sprawozdawczość, opracowanie: statystyk, analiz, zestawień	

Tab. 3. Rozpisanie zadań systemowych Służby Więziennej oraz zadań pojedynczych jednostek penitencjarnych

Źródło: opracowanie własne: R. Poklek, *Służba Więzienna w systemie bezpieczeństwa państwa*, „Securitologia” nr 1/2013, s. 152.

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 Nr 90 poz. 557, ze zmianami.

Dodatkowo na zadania realizowane przez Służbę Więzienną można spoglądać przez pryzmat zarówno pojedynczych działań jednostek penitencjarnych, jak i systemowej aktywności, która jest prowadzona przez SW jako całość.

Tego typu rozróżnienie zaproponował R. Poklek i wynika z niego, że analizowana systemowo Służba Więzienna tworzy ramy działania dla poszczególnych jednostek¹³². Opisywana perspektywa została szczegółowo rozpisana na potrzeby niniejszej pracy i zaprezentowana w tabeli 3.

Przy tym Służba Więzienna wykonuje także zadania należące do kwestii bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Najbardziej oczywista wiąże się z wykonywaniem kary pozbawienia wolności, co jest faktycznie kontynuacją i uzupełnieniem działań, które są realizowane przez Policję i wymiar sprawiedliwości. Służba Więzienna prowadzi także przedsięwzięcia ochronne, które polegają na m.in. wyznaczaniu funkcjonariuszy i pracowników do chronienia jednostki i prowadzenia rozpoznania środowiska osadzonego i jego zamiarów godzących w porządek lub bezpieczeństwo. SW realizuje też zadania o charakterze obronnym, które pozwalają m.in. na realizowaniu działań związanych z organizacją i prowadzeniem obrony cywilnej¹³³. Wykres 16 przedstawia zakres uprawnień Służby Więziennej.

Uprawnienia, które zostały powierzone Służbie Więziennej zostały tak skonstruowane, aby SW mogła skutecznie realizować zadania, które przekazał jej ustawodawca¹³⁴. Omawiana w tej pracy formacja ma prawo legitymowania osób, które wchodzi na teren zakładów karnych i aresztów śledczych, ma prawo dokonywać rewizji osobistej oraz pojazdów. Do prerogatyw należy także wzywianie do zaniechania działań zakłócających bezpieczeństwu i porządkowi na terenie oraz w okolicach zakładów karnych. Ponadto Służba Więzienna zatrzymuje na terenie jednostek organizacyjnych osoby, wobec których istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniają czyn zabroniony pod groźbą kary. Następnie osoby takowe są przekazywane Policji. Uprawnieniem SW jest zatrzymywanie osób pozbawionych wolności, które dokonały ucieczki z zakładów karnych lub aresztów śledczych. Służba Więzienna może również zwracać się do innych służb o udzielenie pomocy doraźnej¹³⁵.

¹³² R. Poklek, *Służba Więzienna w systemie bezpieczeństwa państwa*, „Securitologia” nr 1/2013, s. 152.

¹³³ M. Lewandowski, dz. cyt., s. 122-126.

¹³⁴ R. Borek-Buchajczuk i inni, dz. cyt., s. 53-60.

¹³⁵ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

Należy ponadto pamiętać, że funkcjonariusze Służby Więziennej posiadają możliwość stosowania środków przymusu bezpośredniego. Zalicza się do nich m.in.: siłę fizyczną, kajdanki, pasy obezwładniające, kaski zabezpieczające, pałki służbowe oraz cele zabezpieczające. Użycie tych środków możliwe jest w sytuacji, gdyby zaistniała konieczność wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym poleceniem, czy też gdy zaistniała potrzeba odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność funkcjonariusza lub innej osoby.

Legitymowanie osób wchodzących lub wychodzących na teren zakładów karnych lub aresztów śledczych	Legitymowanie funkcjonariuszy i pracowników wchodzących lub wychodzących z jednostki
Żądanie przekazania do depozytu przedmiotów niebezpiecznych i niedozwolonych, dokonywanie kontroli osobistej i innych	Wzywianie osób zakłócających spokój i porządek w jednostce i w bezpośrednim sąsiedztwie do zaniechania zachowań
Zatrzymania na terenie jednostki organizacyjnej celem przekazania Policji	Usunięcie z terenu jednostki organizacyjnej osoby nie stosującej się do wydanych poleceń
Zatrzymywanie osób pozbawionych wilności, które dokonały ucieczki lub nie powróciły z przepustki lub wyjazdu np. do pracy	Żądanie niezbędnej pomocy od funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej i Żandarmerii Wojskowej

Rys. 16. Zakres uprawnień Służby Więziennej

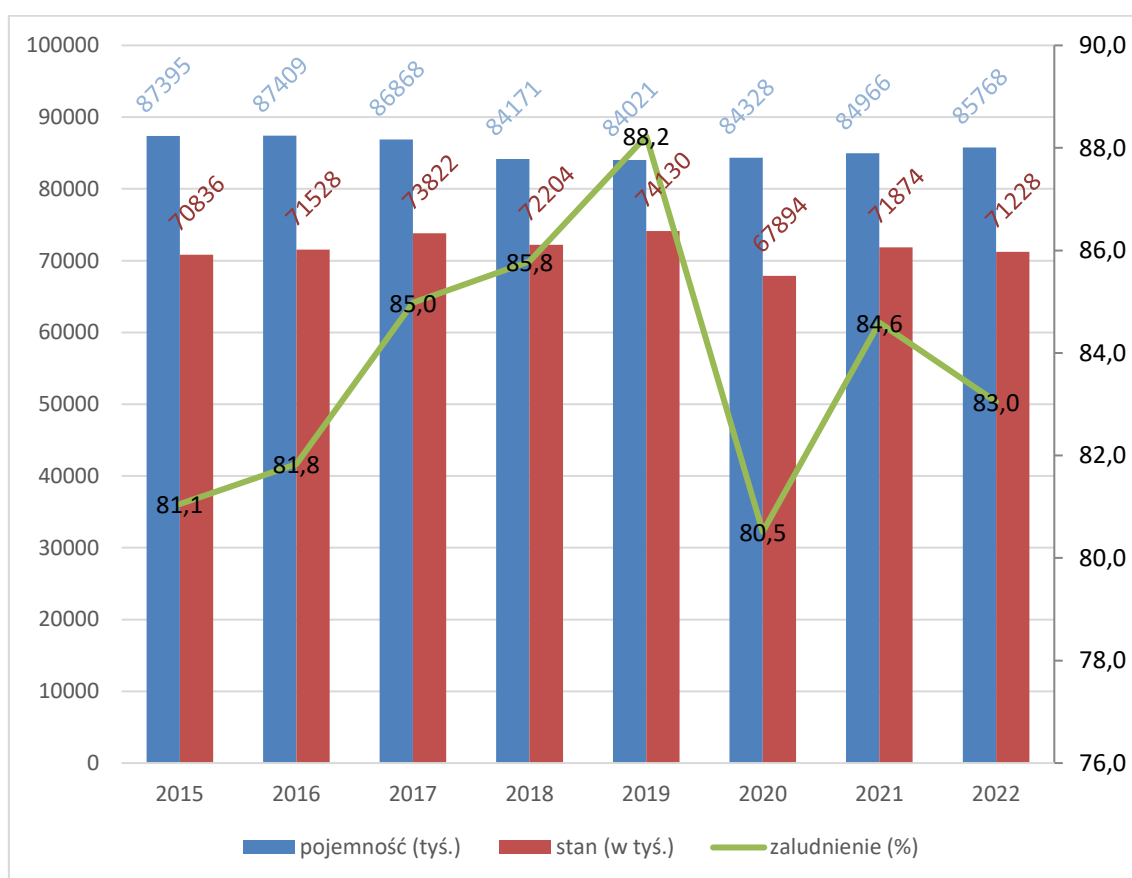
Źródło: opracowanie własne: Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

Ponadto jest to możliwe, gdy doszło do przejawów niszczenia mienia, lub konieczne jest zapobieżenie autoagresji¹³⁶. Tak więc uprawnienia SW są stosunkowo szerokie, co jest konieczne, jeśli działania Służby Więziennej mają być skuteczne.

Druga część rozdziału zawiera analizę danych statystycznych, które przedstawiają funkcjonowanie w praktyce Służbę Więzienną. Pierwszą kwestią jest to, że liczba miejsc

¹³⁶ A. Stachowicz, *Poczucie ochrony prawnej funkcjonariuszy Służby Więziennej w sytuacjach użycia przez nich środków przymusu bezpośredniego. Raport z badań*, „The Prison Systems Review” nr 105/2019, s. 125.

w aresztach śledczych i zakładach karnych zmniejszyła się w badanym okresie z 87,3 do 84,0 tysięcy. Równoległe doszło do wzrostu liczby osadzonych, która zwiększyła się z poziomu 70,8 do 74,1 tysięcy. Te dwa zjawiska sprawiły, że zaludnienie jednostek penitencjarnych dość znacząco wzrosło i był to przyrost z 81,1% do 88,2%¹³⁷. Tak więc z jednej strony doszło do wzrostu zaludnienia zakładów karnych oraz aresztów śledczych, ale z drugiej strony wciąż istnieje dość duża swoboda, jeśli chodzi o dołożenie kolejnych osadzonych. Przy tym w określonych rodzajach i typach zakładów karnych i w wybranych obszarach ten naddatek może być mniejszy. Dane prezentuje wykres 3.

Wyk. 3. Ogólne dane o zaludnieniu aresztów śledczych i zakładów karnych prowadzonych przez Służbę Więzienną w latach 2015-2022 (dane na koniec poszczególnych lat)

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 02.09.2023).

Kolejnym zagadnieniem, na które zwrócono uwagę jest struktura osób odbywających karę pozbawienia wolności z podziałem na rodzaj zakładu karnego. Okazuje się, że ponad połowa miejsc to te w zakładach dla recydywistów

¹³⁷Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 04.11.2021)

penitencjarnych, a więc osób, które odsiadują wyrok po raz drugi lub kolejny. W przypadku zakładów karnych typu P, dla odbywających karę pierwszy raz jest to około 40% wszystkich miejsc, zaś w zakładach karnych dla młodocianych przebywa mniej niż 1000 osób. W badanym okresie brak było osób, które odbywałyby karę aresztu wojskowego¹³⁸. Dane ilustruje wykres 4.

Wyk. 4. Struktura osób odbywających karę pozbawienia wolności skazanych i ukaranych według grup klasyfikacyjnych w latach 2015-2022

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 02.09.2023).

Drugą kwestią, powiązaną z klasyfikacją zakładów karnych, jest typ placówki, w którym osoba skazana odbywa karę. W 2019 roku prawie równo połowa więźniów odsiadywała wyrok w zakładzie typu zamkniętego, a więc najbardziej restrykcyjnego. Można dostrzec przyrost w tej właśnie kategorii, co jasno pokazuje pewne przesunięcia w ramach myślenia o więziennictwie w Polsce. W zakładach typu półotwartego przebywa około 47% wszystkich osadzonych, zaś reszta jest osadzona w więzieniach otwartych.

¹³⁸ Tamże.

W tym wypadku można dostrzec niewielki wzrost liczby skazanych¹³⁹. Strukturę typów więzień prezentuje wykres 5.

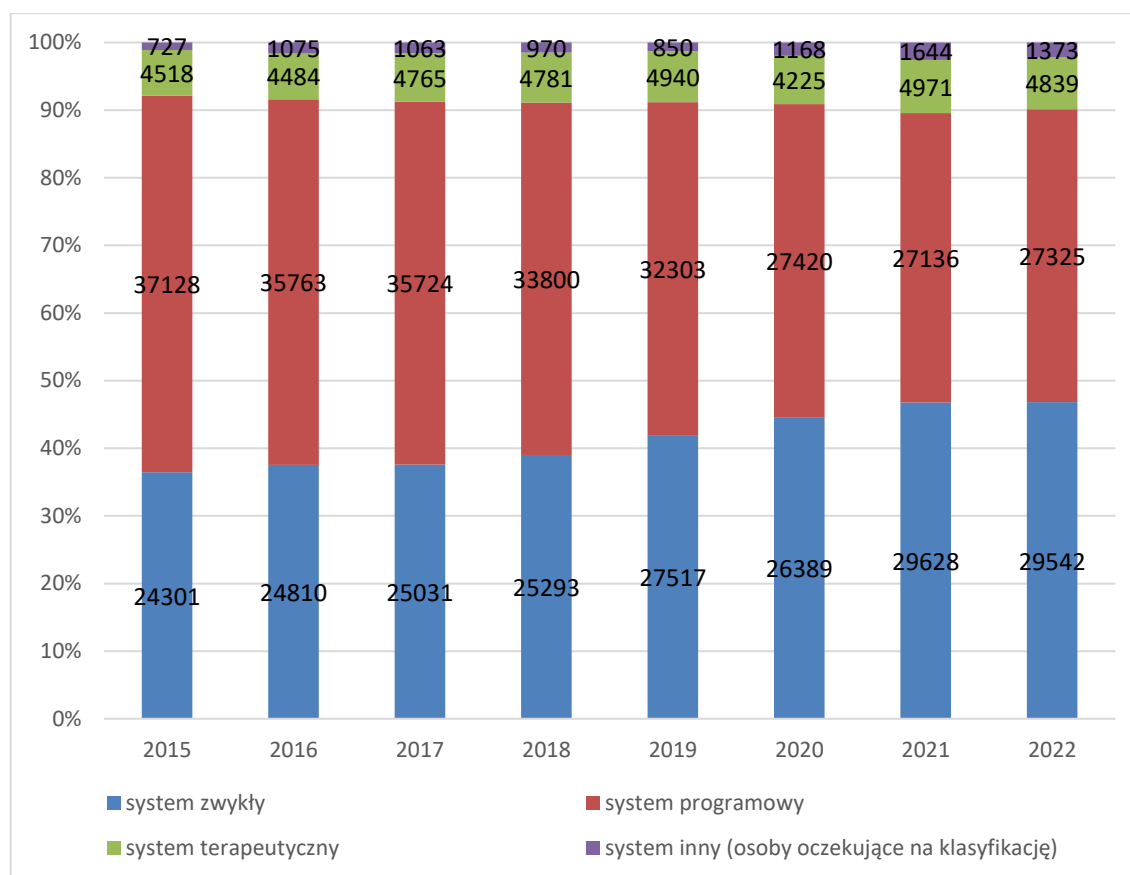
Wyk. 5. Struktura osób odbywających karę pozbawienia wolności skazanych i ukaranych z podziałem na typ zakładu karnego w latach 2015-2022

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 02.09.2023).

Trzeci podział zakładów karnych może być dokonany poprzez rozróżnienie systemów, w ramach których realizowana jest kara pozbawienia wolności. Nieco ponad 40% więźniów odsiaduje wyrok w ramach systemu zwykłego, którego udział wzrósł w badanym okresie o ok 10% procent. Prawie połowa osadzonych korzysta natomiast z systemu programowanego oddziaływania i jego udział jest stosunkowo stały. Wzrósł w niewielkim stopniu odsetek tych więźniów, którym przypisano system terapeutyczny. Osoby oznaczone, jako „system inny” to z reguły, te które dopiero oczekują na kwalifikację¹⁴⁰. Dane prezentuje wykres 6.

¹³⁹ Tamże.

¹⁴⁰ Tamże.

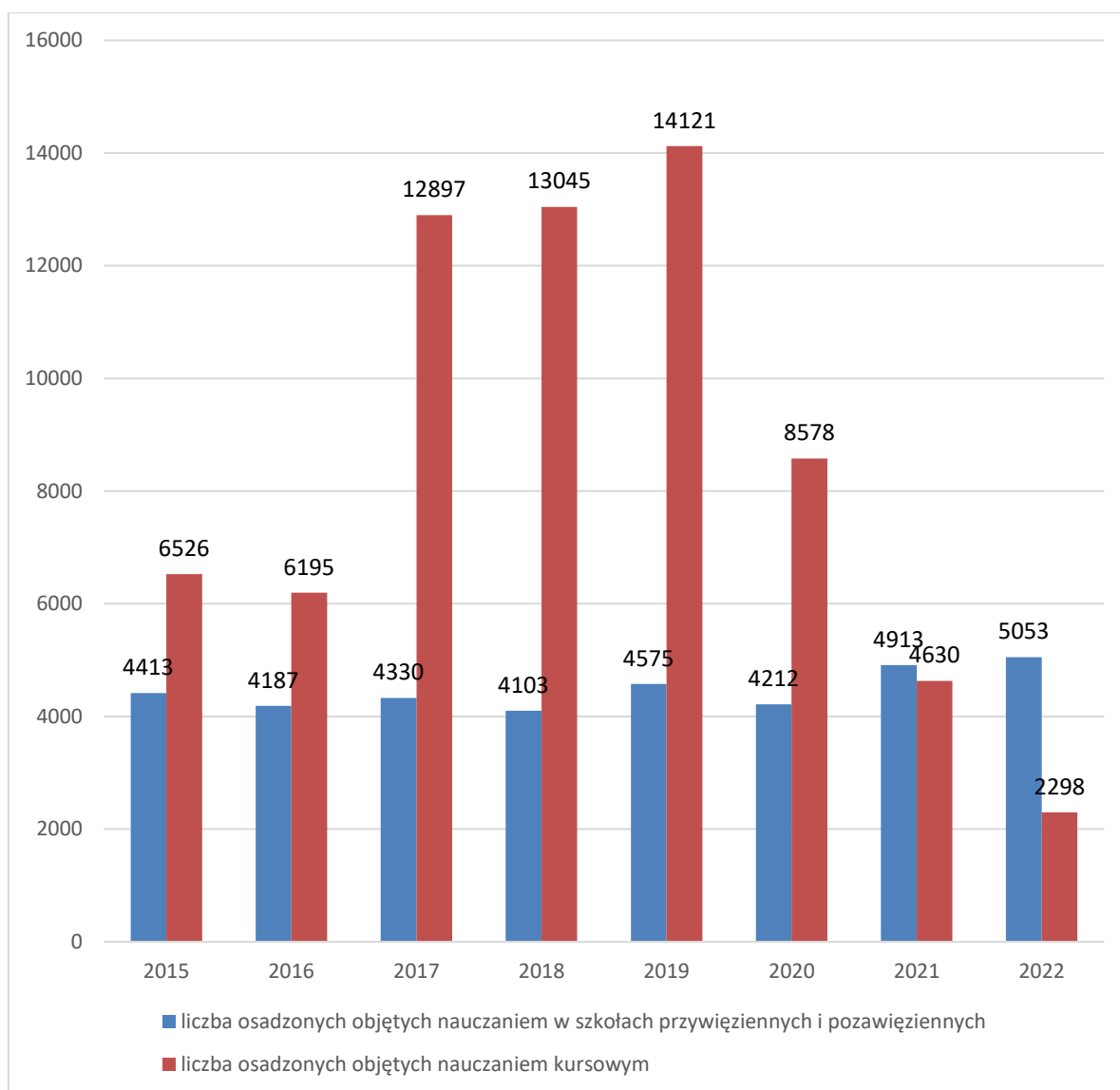

Wyk. 6. Struktura osób odbywających karę pozbawienia wolności skazanych i ukaranych z podziałem na system wykonywania kary w latach 2015-2022

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 02.09.2023).

Ważnym elementem działalności Służby Więziennej jest realizowanie zadań edukacyjnych. Chodzi o to, aby więźniowie opuszczając zakłady karne mieli wyższe kwalifikacje, co ułatwi im powrót do społeczeństwa. Widać, że w badanym okresie doszło do zwiększenia się liczby uczniów uczęszczających do szkół i są to tak szkoły podstawowe i gimnazja, jak i szkoły policealne, licea ogólnokształcące, a nawet szkoły wyższe. Ważne są też kwalifikacyjne kursy zasobowe. Osobno wyszczególniono nauczanie kursowe, które znacznie upowszechniło się w badanym okresie¹⁴¹. Na pewno kształcenie należy do najważniejszych działań, spośród tych które realizuje SW i jest to wkład w realną zmianę w życiu osadzonych. Dane statystyczne zostały zaprezentowane na wykresie 7.

¹⁴¹ Tamże.

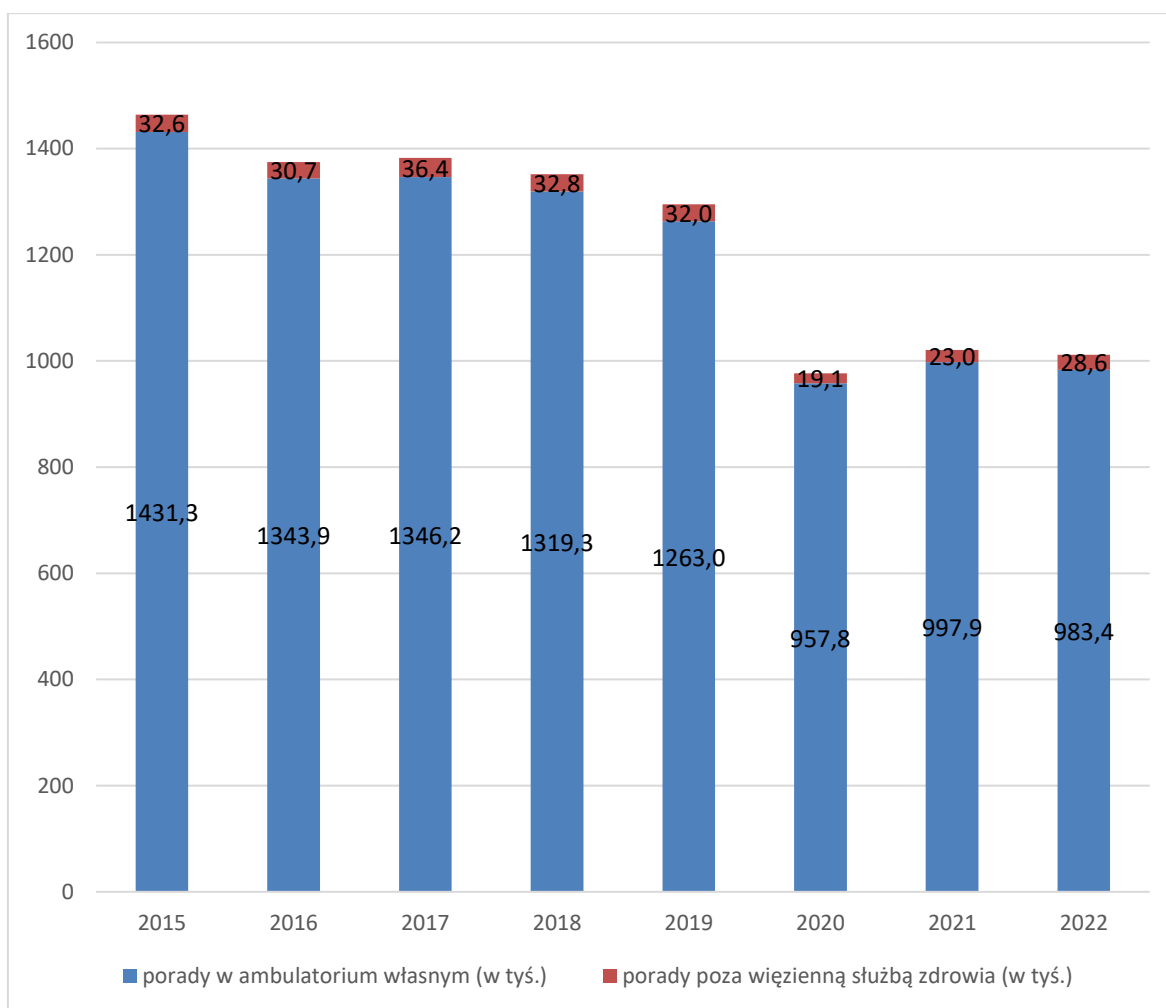

Wyk. 7. Liczba osób korzystających z nauczania organizowanego przez Służbę Więzienną w latach 2015-2022

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 02.09.2023).

Ważnym elementem pracy wykonywanej przez Służbę Więzienną jest także podejmowanie działań leczniczych. Osadzeni są bowiem zależni od ambulatorium więziennego, które jest swego rodzaju pierwszym kontaktem medycznym. Liczba działań leczniczych realizowanych w badanym okresie wobec osadzonych spadła i był to spadek z 1,43 do 0,98 miliona świadczeń w skali roku. Natomiast mniej zmienny był parametr porad poza więzienną służbą zdrowia, który wahał się od 32,6 do 28,6 tysiąca świadczeń w latach 2015-2022¹⁴². Dane statystyczne zaprezentowano na wykresie 8.

¹⁴² Tamże.

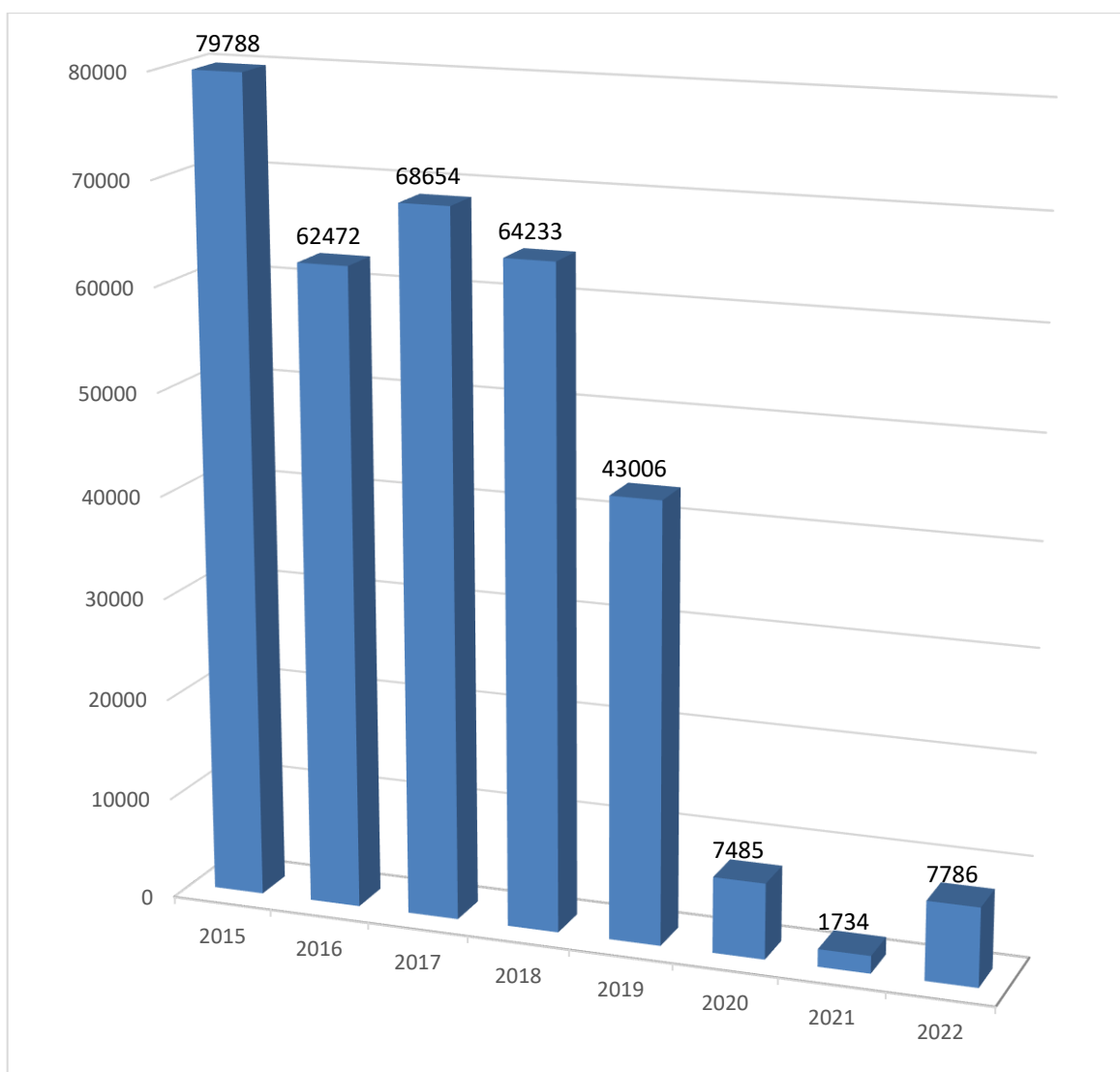

Wyk. 8. Liczba działań leczniczych realizowanych w jednostkach penitencjarnych w latach 2015-2022 (dane w tysiącach)

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 02.09.2023).

Pobyt osadzonego w zakładzie karnym odbywa się według wyznaczonego rytmu. Jednym z ważnych elementów, które pozwalają na załatwienie istotnych spraw życiowych oraz podtrzymanie kontaktu ze społeczeństwem są przepustki, które wydawane są przez dyrektora zakładu karnego i umożliwiają czasowe oddalenie się poza teren zakładu karnego. W 2015 roku liczba przepustek wynosiła 79,7 tysiąca sztuk w skali roku, zaś w kolejnych latach można dostrzec zmniejszenie się tej liczby. Przy tym szczególnie w roku 2021 doszło do bardzo znaczącego spadku liczby przepustek, których zrealizowano raptem 1,7 tysiąca¹⁴³. Dane statystyczne zostały zaprezentowane na wykresie 9.

¹⁴³ Tamże.

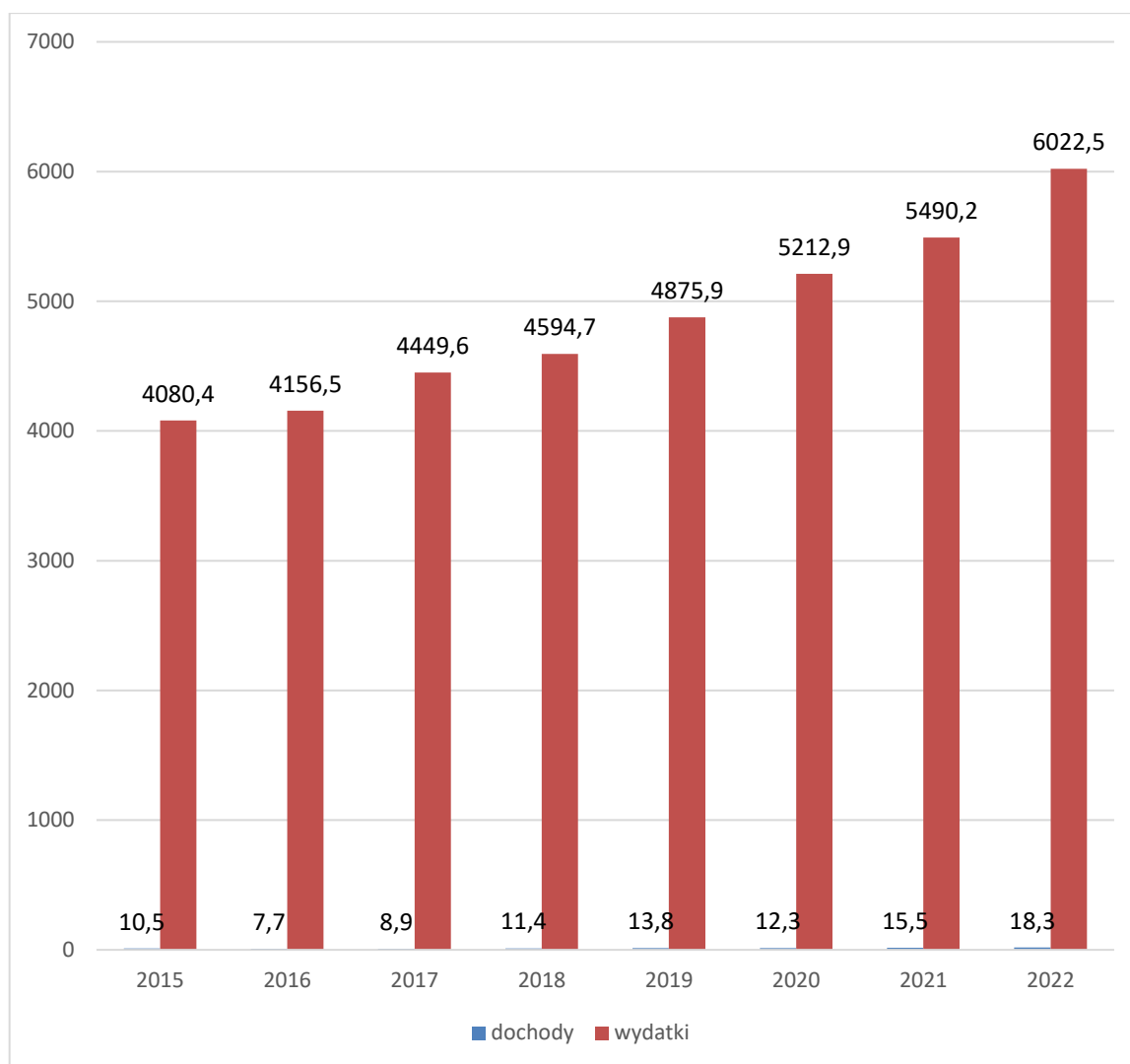

Wyk. 9. Liczba udzielonych przepustek i zezwoleń na czasowe opuszczenie jednostki penitencjarnej w latach 2015-2022

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 02.09.2023).

Ostatnie dwa wykresy odnoszą się do kwestii finansowania zakładów karnych oraz aresztów śledczych w Polsce. W latach 2015-2022 doszło do zwiększenia finansowania i był to przyrost dość znaczący o około 2miliardy złotych. W 2015 roku budżet polskiego więziennictwa wynosił 4,08 miliarda złotych, zaś w każdym kolejnym roku odnotowano przyrost, aż do poziomu 6,02 miliarda złotych w 2022 roku. Przy tym dochody z tytułu działalności więziennictwa i innych to niewiele, bo od 7,7 do 18,3 miliona złotych¹⁴⁴. Reszta środków na funkcjonowanie więzień pochodziła z budżetu państwa, a dane pokazano na wykresie 10.

¹⁴⁴ Tamże.

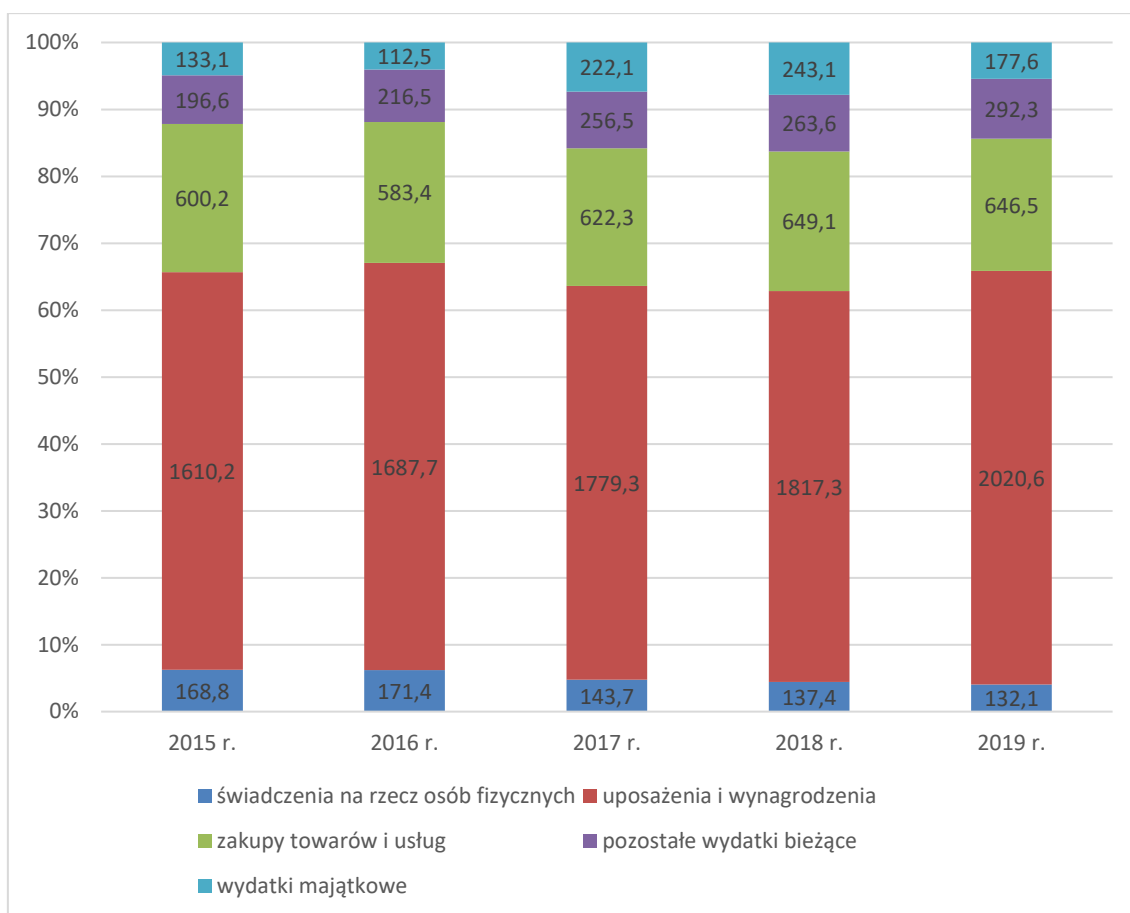

Wyk. 10. Dochody i wydatki w ramach budżetu więziennictwa w latach 2015-2022
(dane w milionach złotych)

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 02.09.2023).

Większa część wydatków, które są realizowane przez jednostki Służby Więziennej to uposażenia i wynagrodzenia dla funkcjonariuszy tej formacji. Było to w 2022 roku prawie 63% wszystkich nakładów. Około 16% wydatków to zakupy towarów i usług. 10% to inne wydatki bieżące, zaś mniejsze znaczenie miały świadczenia na rzecz osób fizycznych¹⁴⁵. Omawiane dane prezentuje wykres 11.

¹⁴⁵ Tamże.

Wyk. 11. Struktura wydatków więziennictwa w latach 2015-2022
(dane w milionach złotych)

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (dostęp: 02.09.2023).

Zatem dane zaprezentowane powyżej jednoznacznie pokazują, że uposażenia oraz wynagrodzenia stanowią główną pozycję kosztową dla więziennictwa, niemniej również nakłady na zakup towarów i usług generują istotny poziom kosztów. Warto też zwrócić uwagę na umiarkowany poziom wydatków majątkowych¹⁴⁶. Jest to efekt specyfiki więziennictwa, w której kluczowe znaczenie mają kadry Służby Więziennej i ich wynagradzanie, które pozwala na maksymalizację efektywności ich pracy.

3.4. Wnioski

Reasumując rozważania rozdziału trzeciego warto zacytować T. Przesławskiego, który pisze: „wydaje się, że obecna struktura organizacyjna Służby Więziennej wraz z jednostką drugiego szczebla wypełnia postawione przed nią zadania publiczne i dostosowana jest do specyfiki regionalnej i wielkości terytorialnej Rzeczypospolitej Polskiej. Zmiany w strukturze organizacyjnej Służby Więziennej, chociaż oczywiście

¹⁴⁶ Tamże.

możliwe, musiałyby się wiązać z przebudową myślenia o roli więziennictwa i znaleźć swoje odniesienie w priorytetach zadaniowych służby, która np. w większym stopniu zaangażowana byłaby w nadzór nad więźniami w środowisku otwartym”¹⁴⁷.

Rozdział trzeci podsumowuje rozważania w kwestii organizacji i funkcji Służby Więziennej, natomiast kolejne rozdziały dotyczą zagrożeń w funkcjonowaniu tej instytucji i bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności.

¹⁴⁷ T. Przesławski, dz. cyt., s. 53-54.

IV. IDENTYFIKACJA OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI

4.1. Kara pozbawienia wolności w Polsce

Systemy prawne przewidują szereg kar, które nakłada się na osoby, które złamały przepisy prawa i w związku z tym podlegają stosownej penalizacji swojego czynu lub zaniechania. W ramach tego katalogu szczególne znaczenie ma kara pozbawienia wolności, której przyjrano się bliżej w niniejszym podrozdziale. Ten składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwszą jest krótkie zdefiniowanie, czym jest kara pozbawienia wolności, a następnie zaprezentowano dane statystyczne, które pozwolą lepiej zrozumieć, jaki jest odsetek osób pozostających w zakładach karnych, a także jak długi wyrok odsiadują oraz z jakiego tytułu. Na koniec porównano także sytuację w Polsce oraz w krajach Unii Europejskiej i na świecie, tak aby pokazać powszechność stosowania kary pozbawienia wolności w Rzeczypospolitej Polskiej.

Po pierwsze omówić należy kategorię kary. Jak pisze K. Kulig: „pojęcie kary należy do języka potocznego (...) jako instrument regulacji stosunków międzyludzkich pojawiła się wraz z rozwojem ludzkości, a w literaturze jest nią określana negatywna reakcja na oceniane ujemnie zachowania ludzi i grup społecznych. Kara nie jest jednak pojęciem jednorodnym, gdyż możemy o niej mówić w co najmniej kilku znaczeniach, w tym (...) w znaczeniu prawnym”¹⁴⁸. Karą jest represja za doznaną krzywdę, zaś w perspektywie prawnej będzie to raczej osobista dolegliwość, którą ponosi sprawca i stanowi ona odpłatę za popełniony czyn zabroniony przez społeczność, która opisała go prawem¹⁴⁹. Zatem prawnik będzie spoglądał na karę jako na konsekwencję popełnienia przestępstwa i będzie rozpatrywał jej dolegliwość, w której wyrażona jest dezaprobatą dla popełnionego czynu¹⁵⁰. Kara pojawia się przy tym nie tylko przy okazji przestępczości i jest to zasadniczo środek oddziaływania człowieka na innych ludzi, którzy w jego ocenie bazującej na utrwalonym systemie wartości, nie zachowują się w sposób właściwy. Jest to coś znanego człowiekowi począwszy od dzieciństwa¹⁵¹. Kara zazwyczaj wiąże się z formalną lub symboliczną kompetencją grupy osób, która stosuje ją wobec jednostek

¹⁴⁸ K. Kulig, *Teoria pracowniczej odpowiedzialności porządkowej*, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 22.

¹⁴⁹ D. Baj, D. Bober, *Kary i środki karne na gruncie kodeksu karnego i kodeksu wykroczeń*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2012, s. 6.

¹⁵⁰ S. Baniak, *Prawo karne skarbowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 124.

¹⁵¹ J. Królikowska, *Co socjologowie mówią o karze i punitwności?* [w:] J. Utrat-Milecki (red.), *Kara w nauce i kulturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 119.

przekraczających normę¹⁵². Dla tej pracy kluczowe są kary związane z funkcjonowaniem państwa i prawa.

Niemniej kary nie są obecnie wyłącznie związane z relacjami pomiędzy państwem oraz obywatelami, czy też karami umownymi (omówiono je w dalszej części wywodu). Chociażby kara jest elementem relacji wychowawczych w paradygmacie wychowania autorytarnego. W jego ramach podmiot wychowujący rezerwuje sobie możliwość realizacji kary w sytuacji, gdyby wychowanek nie podporządkował się jego woli¹⁵³. Abstrahując od zakazu stosowania wobec dziecka kar cielesnych¹⁵⁴ oraz coraz popularniejszej koncepcji wychowania bez kar i nagród¹⁵⁵, to jednak pewien zakres karania występuje cały czas w relacjach rodzicielskich, gdyż rodzic posiada możliwość ograniczania dostępu dziecka do określonych, cenionych przezeń zasobów. Kara ma być środkiem mobilizującym, dydaktycznym, czy też odstrasającym i jest stosowana tak w rodzinie, jak i częściowo w szkole¹⁵⁶. Przy tym kara jest zagadnieniem dalece przekraczającym relacje społeczne. Przykładowo procesy psychiczne i mechanizm nazywany sumieniem ma charakter adaptacyjny „(samo)nagradzający lub (samo)karzący”. Zatem elementem działania sumienia jest karanie siebie samego za uczynki, które rozpatrywane są z perspektywy indywidualnej, jako nieprawidłowe, złe, nieprzyzwoite, itd.¹⁵⁷. W tym sensie kara jest zagadnieniem szerokim, przy czym zazwyczaj odnoszący się do relacji interpersonalnych oraz w ramach grupy.

Można zasadniczo wskazać uwagę na cztery podstawowe teorie kary. Po pierwsze istnieją teorie bezwzględne (absolutne), które zakładają, że kara jest celem samym w sobie, koniecznym następstwem przestępstwa, swoistą „zapłatą za nie”. Teorie względne (użyteczne) zakładają, że kara ma określony sens, gdyż służy ona celom użytecznym społecznie. Zatem ukaranie osoby, która zawiniła jest ważne, gdyż pozwala na zapobieganie przestępstwom i to nie tylko przez ukaranego, ale także przez inne osoby. Istnieje również spojrzenie mieszane, które uwzględniają tak paradygmat absolutny, jak i użyteczny. Kara ma być równocześnie słuszna i celowa. Natomiast współcześnie

¹⁵² G. Rejman, *Z rozważań o karze* [w:] J. Utrat-Milecki (red.), *Kara w nauce i kulturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 39.

¹⁵³ M. Dyrda, *Relacje rodzice – dziecko i ich prawne konteksty*, „Wychowanie w Rodzinie” nr 2/2014, s. 283.

¹⁵⁴ J. Szafran, *Kary fizyczne jako przejaw przemocy wobec dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” nr 4/2017, s. 73-74.

¹⁵⁵ A. Kohn, *Wychowanie bez kar i nagród*, Wydawnictwo Mind, Podkowa Leśna 2013, s. 6.

¹⁵⁶ M. Kluz, *Znaczenie kary w procesie wychowania i kształtowania osobowości dziecka w rodzinie i szkole*, „Studia Gdańskie” nr 28/2011, s. 170.

¹⁵⁷ R. Stach, *Sumienie i mózg: o wewnętrznym regulatorze zachowań moralnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 23.

za dwa główne cele kary uważa się cele sprawiedliwościowy oraz zapobiegawczy. W tym pierwszym kara jest adekwatna, współmierna do winy sprawcy i jej szkodliwości i jako taka jest słuszna, a zarazem zapobiega dokonywaniu przestępstw w skali indywidualnej oraz społecznej¹⁵⁸. Tak więc kara nie tylko jest silnie wkomponowana w funkcjonowanie społeczeństwa, ale została „obudowana” wytłumaczeniami, które mają uzasadnić sens oraz konieczność jej stosowania.

Celowi kary – w kontekście kary – przygląda się w szczególności kodeks karny wykonawczy. Temu zagadnieniu poświęcono oddział 1 rozdziału X (zatytułowanego nota bene „kara pozbawienia wolności”. Artykuł 67 § 1, stanowi, że „wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa”¹⁵⁹. Kara ma przy tym cele donośne, takie jak ochrona społeczeństwa przed jednostkami, które popełniają przestępstwa¹⁶⁰ lub w perspektywie szerszej, które dopuszczają się szkodliwej z punktu widzenia społeczności transgresji. W warunkach europejskich kara pozbawienia wolności jest motywowana celami indywidualno-prewencyjnymi¹⁶¹. Przy tym jednak najszerszej rzecz ujmując – kara ma być narzędziem sprawiedliwości oraz prewencji¹⁶². W tej, ogólnej perspektywie, kara stanowi narzędzie regulowania funkcjonowania wspólnoty.

Wracając jeszcze do kodeksu karnego wykonawczego – w kolejnych paragrafach rzeczonoego artykułu 67 wskazuje, że dla osiągnięcia głównego celu kary prowadzone są zindywidualizowane oddziaływania na osoby skazane w ramach systemu wykonywania kary w różnych rodzajach oraz typach zakładów karnych. Ponadto jak zauważono w § 1, to oddziaływanie realizowane jest przy poszanowaniu praw i wymaganiu konkretnych obowiązków wobec osadzonych. Kluczowe znaczenie ma mieć przede wszystkim praca, w tym taka, która sprzyja zdobyciu odpowiednich kwalifikacji zawodowych (kwestii tej przyjrano się osobno w dalszej części tego rozdziału). Inne sposoby oddziaływań na osadzonych, na które zwraca uwagę ustawodawca to: nauczanie, zajęcia kulturalne, oświatowe i sportowe, ale także podtrzymywanie kontaktu z rodziną

¹⁵⁸ M. Krzeczek, K. Molis, *Kilka słów o karze – ujęcie ogólne*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” nr 1/2017, s. 133-134.

¹⁵⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 nr 90 poz. 557, ze zmianami.

¹⁶⁰ G. Szczygieł, *Cele wykonywania kary pozbawienia wolności – kilka refleksji*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” nr 43/2017, s. 525.

¹⁶¹ B. Stańdo-Kawcka, *Cele wykonywania kary pozbawienia wolności w krajach europejskich*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” nr 1/2007, s. 299.

¹⁶² M. Krzeczek, K. Molis, dz. cyt., s. 134.

i światem zewnętrznym. Ostatnią wymienioną formą oddziaływania są środki terapeutyczne¹⁶³. Tak więc kara jest czasem, kiedy to realizowane są określone oddziaływania na osadzonego, co jednak szerzej opisano w dalszej części pracy.

Rozważając pojęcie pozbawienia wolności, trzeba zdefiniować tę istotną, bardzo szeroką kategorię. Wolność to kształtowanie autonomii człowieka, możliwość wyboru zadań, które realizują potencjał rozwojowy jednostki, ale także naturalne i nienaruszalne prawo człowieka do samostanowienia. Wolność może być formułowana i opisywana jako zjawisko ogólne, ale także mówi się o wolnościach, w liczbie mnogiej, kiedy to wymienia się poszczególne sfery, w których jednostkę cechuje wolność w działaniu, myśleniu, wypowiedzaniu się, itd. Nie ma między wolnością i wolnościami sprzeczności, a te drugie są konkretyzacją ogólnej wolności jako specyficznego prawa każdego człowieka. Może być ujmowana jako stan, ale także proces społeczny, o dynamicznym charakterze¹⁶⁴. Wolność jest pochodną podmiotowości ludzkiej. Zatem jednostka posiada wolność, gdyż jest to jej przyrodzone prawo. Dodatkowo wolność jest związana z państwem, jako podmiotem mającym możliwość jej gwarantowania, a także regulowania jej granic¹⁶⁵. Jednym z głównych przejawów wolności jest wolność jednostki do wypowiedzi. Oznacza to możliwość swobodnego wyrażania poglądów, z użyciem różnych technik, a także do nieuzewnętrzniania się z poglądami, jeśli taka jest decyzja jednostki¹⁶⁶. Wolność jest nieodłączną cechą systemów demokracji liberalnej, w której swobody obywatela, również w wymiarze politycznym, stanowią podstawę dla funkcjonowania całej wspólnoty¹⁶⁷. Znaczenie wolności jawi się tu jako fundament dla całego systemu społeczno-politycznego.

Warto tu wprowadzić rozróżnienie na dwa typy wolności – „od czegoś” oraz „do czegoś”. W tym pierwszym wypadku jednostka jest wolna od różnego typu przymusów ze strony aktorów życia politycznego oraz społecznego. Natomiast wolność „do czegoś” to bezpośrednie wskazanie, jakie prawa ma jednostka i jakiego świadczenia może w związku z nimi oczekiwać¹⁶⁸. Przy tym jednak wolność nie jest nieograniczona.

¹⁶³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 nr 90 poz. 557, ze zmianami.

¹⁶⁴ V. Kopińska, *Pojęcie wolności i jego teoretyczne konotacje*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” nr 1/2012, s. 121-123.

¹⁶⁵ I. Barwicka-Tylek, *Portrety wolności: studium z historii idei i postmodernizmu stosowanego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 139.

¹⁶⁶ P. Wasilewski, *Wolność prasowej wypowiedzi satyrycznej: studium cywilistyczne na tle porównawczym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 209.

¹⁶⁷ W. Ufel, *Pojęcie wolności w ponowoczesnych modelach demokracji radykalnej*, „Ogrody Nauk i Sztuk” nr 2/2012, s. 36-37.

¹⁶⁸ Z. Pawlak, *Problem wolności we współczesnej kulturze: refleksje filozoficzne*, „Studia Włocławskie” nr 1/1998, s. 158.

Mówi się bowiem o jej granicach. Wyznaczenie tych granic niesie za sobą wiele problemów, ale zarówno prawo państwowe, jak i normy nieformalne mają zdolność do ograniczania wolności jednostki¹⁶⁹. Kara pozbawienia wolności również stanowić będzie jej ograniczenie, przy tym jednak mające silne uzasadnienie w regulacjach prawnych.

Dziedziną prawa, która w najszerszy sposób kojarzy się z kwestią kar i karania jest prawo karne. To ono określane jest jako przepisy prawne, które regulują stosowanie środków przymusowej reakcji państwowej. Ta reakcja jest związana z zachowaniami antyspołecznymi, które są zabronione przez prawo pod groźbą danego typu środków¹⁷⁰. Przy tym w ramach poszczególnych gałęzi prawa jest mowa o karach i dotyczy to także prawa administracyjnego, czy też cywilnego¹⁷¹. W przypadku sankcji karnych można wyróżnić szereg typów. Są to sankcje: bezwzględnie oznaczone, bezwzględnie nieoznaczone i względnie oznaczone. Można je także podzielić na jednorazowe oraz wielorodzajowe, a wśród tych drugich wyróżnić alternatywne i kumulatywne¹⁷². Kodeks karny z 1932 roku wyróżniał następujące kary: karę śmierci, więzienie, areszt oraz grzywnę. Ponadto istniały kary dodatkowe, w tym m.in. utrata praw publicznych, czy te z ogłoszeniem wyroku w pismach¹⁷³. Kodeks karny z 1969 roku wyróżniał natomiast: pozbawienie wolności, ograniczenie wolności i grzywnę, zaś dodatkową, opisaną osobno karą zasadniczą była kara śmierci, która była stosowana w przypadku wybranych czynów karalnych¹⁷⁴. Kary, które aktualnie obowiązują w polskim systemie prawnym, wymieniono na rysunku 17.

Kodeks karny z 1997 roku zawiera rozdział IX zatytułowany „Kary”. Według tego artykułu karami są: grzywna, ograniczenie wolności, pozbawienie wolności, 25 lat pozbawienia wolności oraz dożywotnie pozbawienie wolności¹⁷⁵. Grzywna jest to kara kryminalna, którą orzeka się nie tylko za przestępstwa, ale i przestępstwa skarbowe oraz wykroczenia skarbowe. Cechuje się tym, że jest to pewna suma pieniędzy, która

¹⁶⁹ O. Górecki, *Granice wolności jednostki – problemy metodologiczne i klasyfikacja pojęcia*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie”, nr 10/2016, s. 64-67.

¹⁷⁰ K. Kulig, dz. cyt., s. 22.

¹⁷¹ P. Wojciechowski, *Z problematyki odpowiedzialności administracyjnej i karnej w prawie żywnościowym*, „Przegląd Prawa Rolnego” nr 1/2011, s. 68.

¹⁷² M. Melezini, A. Sakowicz, K. Kazmiruk, *Prawo karne w diagramach*, Temida 2, Białystok 2009, s. 22.

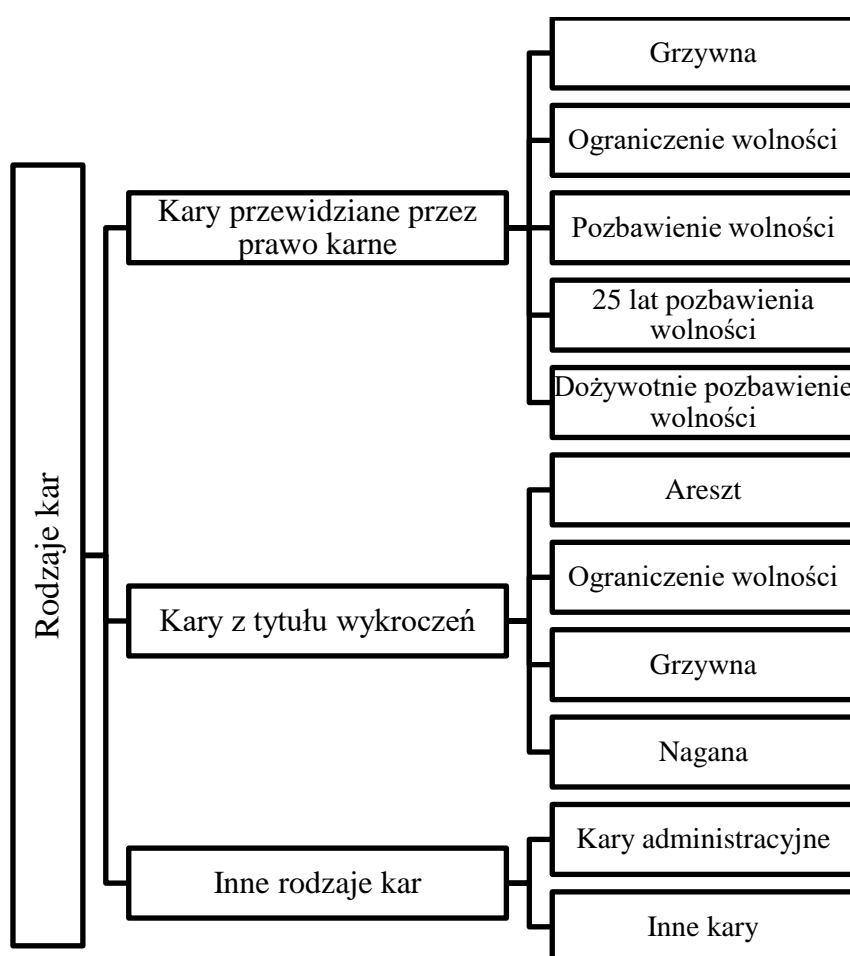
¹⁷³ A. Wojtczak, K. Zmudzińska, *Analiza historyczno-porównawcza, systematyka kar i środków karnych na podstawie kodeksu karnego z 1932 roku, kodeksu karnego z 1969 roku oraz aktualnie obowiązującego kodeksu karnego z 1997 roku*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” nr 4/2016, s. 6-8.

¹⁷⁴ Tamże, s. 7-8.

¹⁷⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553, ze zmianami.

winna być wypłacona przez skazanego zgodnie z wyrokiem sądu za tę karę¹⁷⁶. Specyficzną karą jest kara ograniczenia wolności. Jest to kara wolnościowa, nie izolacyjna, która jest karą alternatywną wobec krótkoterminowego pozbawienia wolności lub też grzywny, która jest trudna do spłacenia. Ma na celu wzbudzenie w skazanym woli ukształtowania właściwej postawy społecznej i jest orzekana tylko wobec sprawców, którzy nie wymagają izolacji.

Należy zauważyć, że polski kodeks karny wymienia trzy kary tego typu: karę pozbawienia wolności, karę 25 lat pozbawienia wolności oraz karę dożywotniego pozbawienia wolności¹⁷⁷. Przy tym należy pamiętać, że poza wspomnianymi karami możliwe jest nałożenie

Rys. 17. Kara pozbawienia wolności w systemie kar przewidzianych prawem polskim

Źródło: opracowanie własne.

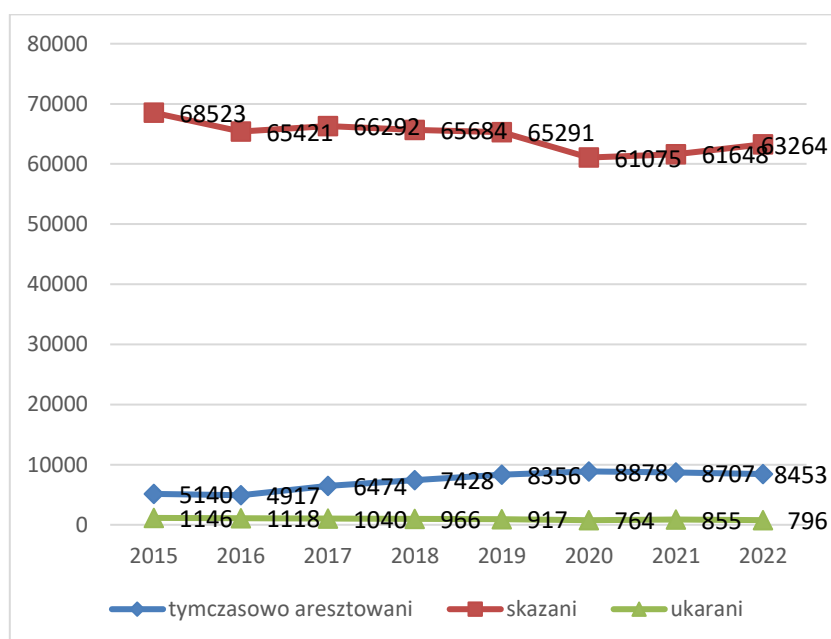
kar dodatkowych, zwanych w aktualnym kodeksie karnym środkami karnymi. Tak więc obok kary pozbawienia wolności nakłada się np. środek pozbawienia praw publicznych,

¹⁷⁶ K. Politowicz, *Grzywna akcesoryjna w polskim systemie prawnym*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 1.

¹⁷⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553, ze zmianami.

czy świadczenia pieniężnego¹⁷⁸. Katalog kar, który znajduje się w dyspozycji sądu jest więc bezsprzecznie szeroki.

Według kodeksu wykroczeń karami, które można zasądzić są: areszt, ograniczenie wolności, grzywna oraz nagana¹⁷⁹. W tym zestawie znajduje się jedna kara izolacyjna i jest nią areszt, który jest wykonywany w stosownej jednostce penitencjarnej¹⁸⁰. Szeroki zakres kar jest obecny z prawie administracyjnym. Sankcją karną w tego typu prawie jest dolegliwość o charakterze represyjnym, którą wymierzają organy administracyjne za niewykonanie lub nienależyte wykonanie dyrektyw administracyjno-prawnych¹⁸¹. Ponadto o karach informuje kodeks cywilny, gdyż jak stanowi artykuł 483 – możliwe jest zastrzeżenie w umowie, że naprawienie szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania lub zrealizowania go wadliwie nastąpi poprzez zapłacenie określonej sumy i jest to kara umowna¹⁸². Jest to już jednak uwaga na marginesie, a kluczowe znaczenie w tej pracy mają kary pozbawienia wolności. Statystyki odnośnie tych kar prezentowane są na wykresie 12.

Wyk. 12. Średnioroczna liczba tymczasowo aresztowanych, skazanych i ukaranych w Polsce w latach 2015-2022

Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

¹⁷⁸ M. Melezini, *Środki karne jako instrument polityki kryminalnej*, Temida 2, Białystok 2013, s. 144.

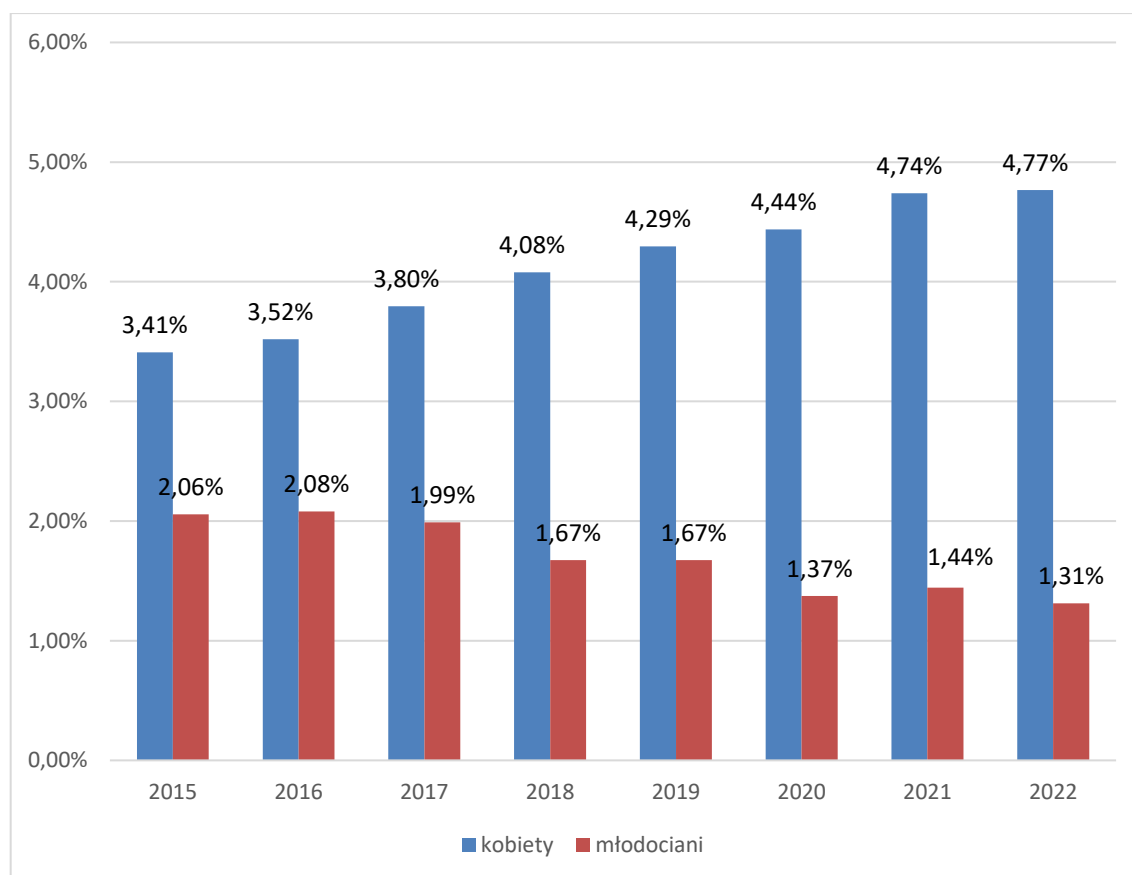
¹⁷⁹ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, Dz. U. 1971 Nr 12 poz. 114, ze zmianami.

¹⁸⁰ D. Baj, D. Bober, dz. cyt., s. 13.

¹⁸¹ P. Nowak, *Sankcja karna w prawie administracyjnym oraz charakter prawny administracyjnych kar pieniężnych*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” nr 1/2012, s. 50-51.

¹⁸² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93, ze zmianami.

Średnioroczna liczba osób skazanych na karę pozbawienia wolności spadła w badanym okresie nieznacznie z 68,5 do 63,2 tysiąca. Przy tym jednak pozostawała na dość stałym poziomie. W każdym roku pewna liczba osób opuszczała zakład karny, a inne zaczynały odbywać wyrok, inne natomiast kontynuowały odbywanie zasądzonej kary. Dla porównania pokazano również odsetek osób tymczasowo aresztowanych i tu miał miejsce wzrost z 5,1 do 8,4 tysiąca osób, zaś w przypadku ukaranych (np. osób, którym zamieniono karę grzywny na więzienie) był to spadek z 1146 do 796 osób¹⁸³. Dane dotyczące liczby osadzonych kobiet i młodocianych pokazano na wykresie 13.

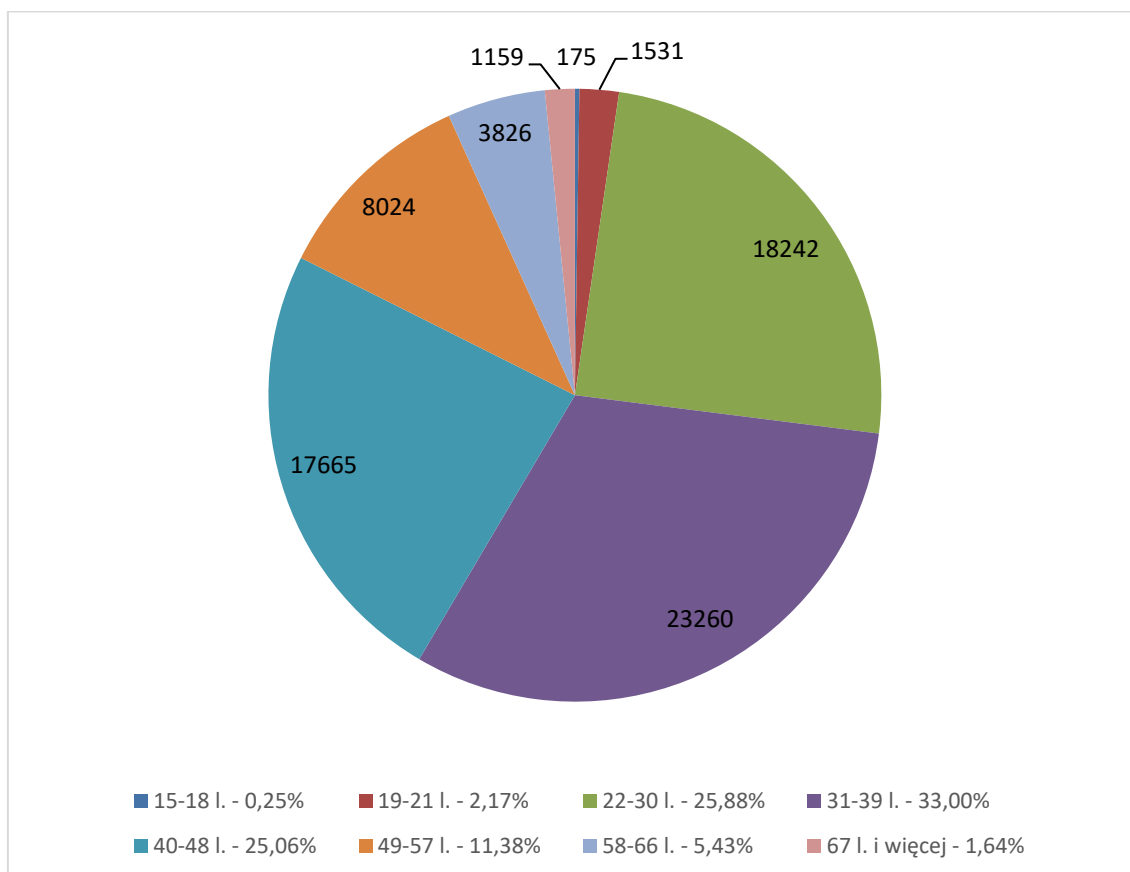
Wyk. 13. Liczba osadzonych kobiet i młodocianych jako odsetek wszystkich osadzonych w Polsce w latach 2015-2022 (dane na koniec poszczególnych lat)

Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

Zdecydowana większość osadzonych w zakładach karnych to mężczyźni. Przy czym udział skazanych kobiet w badanym okresie bardzo istotnie wzrósł. Osoby płci żeńskiej stanowiły 3,41% wszystkich osadzonych w 2015 roku, zaś w 2022 roku było to już 4,77%. Ponadto wykres pokazuje sytuację młodocianych, a więc osób, które

¹⁸³ Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 16.09.2021)

w momencie popełnienia czynu zabronionego nie osiągnęły 21 roku życia oraz w chwili orzekania przed sądem pierwszej instancji nie miała jeszcze 24 lata. W tym wypadku udział takich osób spadł z 2,06% do 1,31%¹⁸⁴. Kolejny wykres nr 14 prezentuje strukturę wiekową osób, które odbywają karę pozbawienia wolności w polskich jednostkach penitencjarnych.

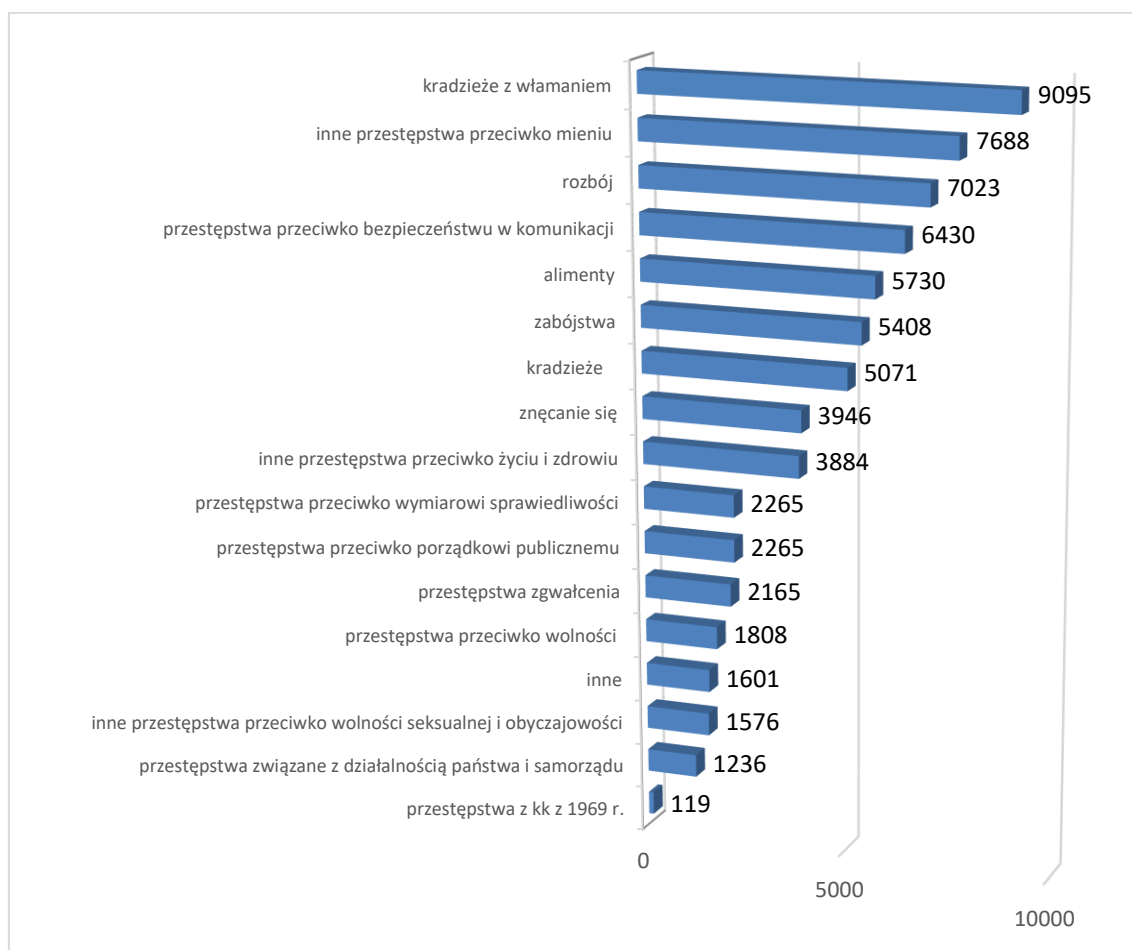
Wyk. 14. Struktura wiekowa osób odbywających karę pozbawienia wolności w 2022 roku
Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

Dominują zasadniczo osoby od 22 do 48 roku życia, które stanowią niemal 80% wszystkich osadzonych. 24,9% to skazani od 22 do 30 lat, 32,5% to ci, którzy mają od 31 do 39 lat, a 22,1% jest pomiędzy 40 i 48 rokiem życia. Dodatkowo należy zauważyć, że więźniów niepełnoletnich było ogółem 0,3% (niecałe 200 osób), zaś tych do 21 roku życia – 2,6%. W najstarszej grupie osadzonych, a więc tych, którzy mają 67 lat lub więcej, znalazł się niecały tysiąc osób i było to 1,3% wszystkich osób odbywających wyrok więzienia¹⁸⁵. Jedną z kluczowych kwestii jest rodzaj czynu zabronionego, który popełnił

¹⁸⁴ Tamże.

¹⁸⁵ Tamże.

skazani. Kwestię tę w kontekście osób przebywających w jednostkach penitencjarnych w Polsce pokazuje wykres 15.

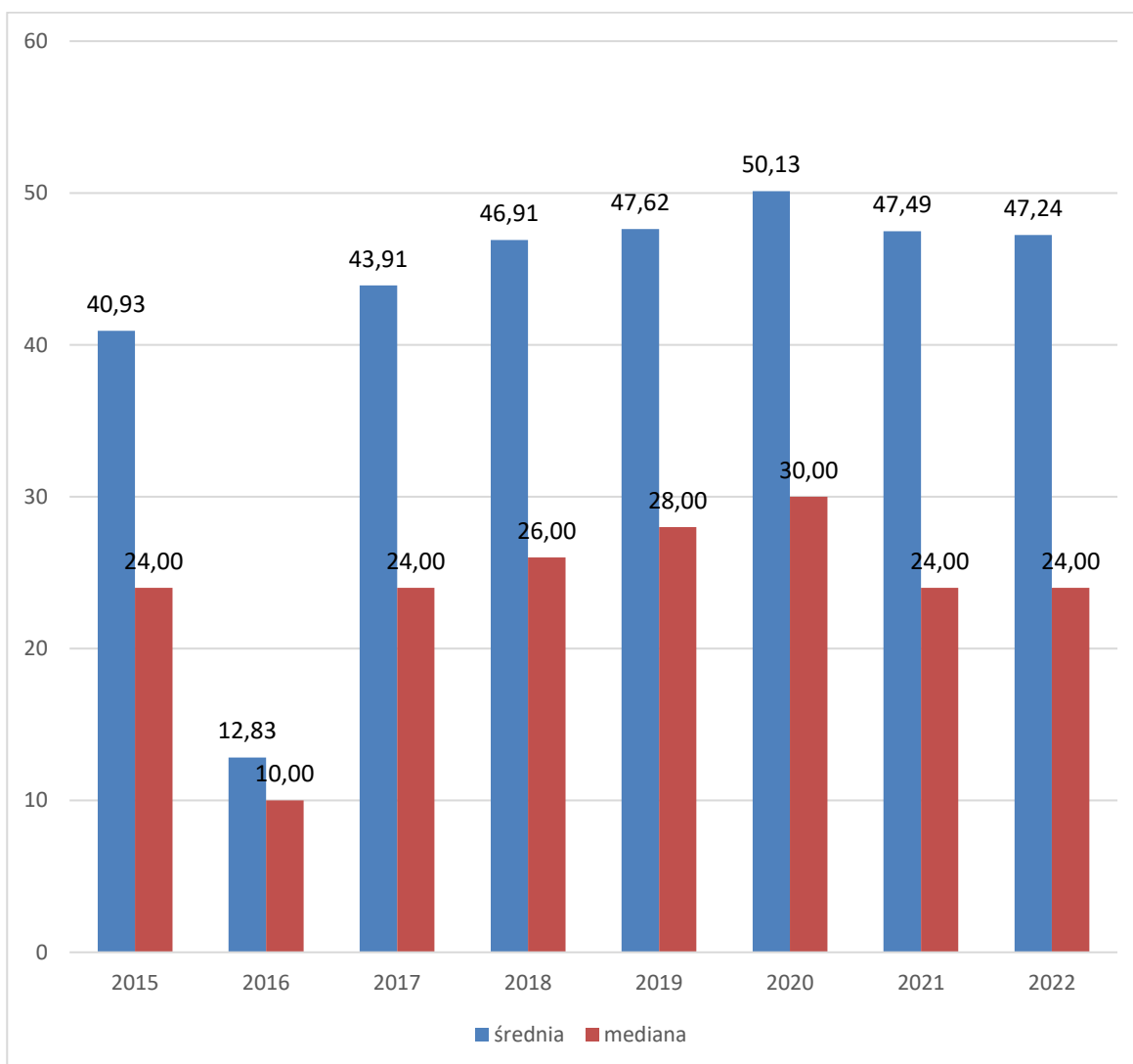

Wyk. 15. Skazani odbywający karę z podziałem na rodzaj popełnionego przestępstwa w 2022 roku

Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

Spośród 67,3 tysiąca osób odbywających karę pozbawienia wolności, ponad 9 tysięcy to skazani za kradzieże z włamaniem. W ogóle trzy pierwsze kategorie to różne rodzaje przestępstw przeciwko mieniu. Ponad 6,4 tysiąca osadzonych odsiaduje wyrok za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, zaś 5,4 tysiąca – za zabójstwa. Inne czyny, z tytułu których liczba osadzonych w Polsce wynosi od 2,1 do 5,7 tysiąca to: przestępstwo zgwałcenia, inne czyny przeciwko życiu i zdrowiu, kradzieże, znęcanie się oraz alimenty. Dodatkowo warto zauważyć, że 119 osób odbywa swoją karę pozbawienia wolności skazane jeszcze w oparciu o kodeks karny z 1969 roku, w tym

90 z nich zostało ukaranych za zabójstwo¹⁸⁶. Średniemu wymiarowi kary przyjrano się natomiast na wykresie 16.

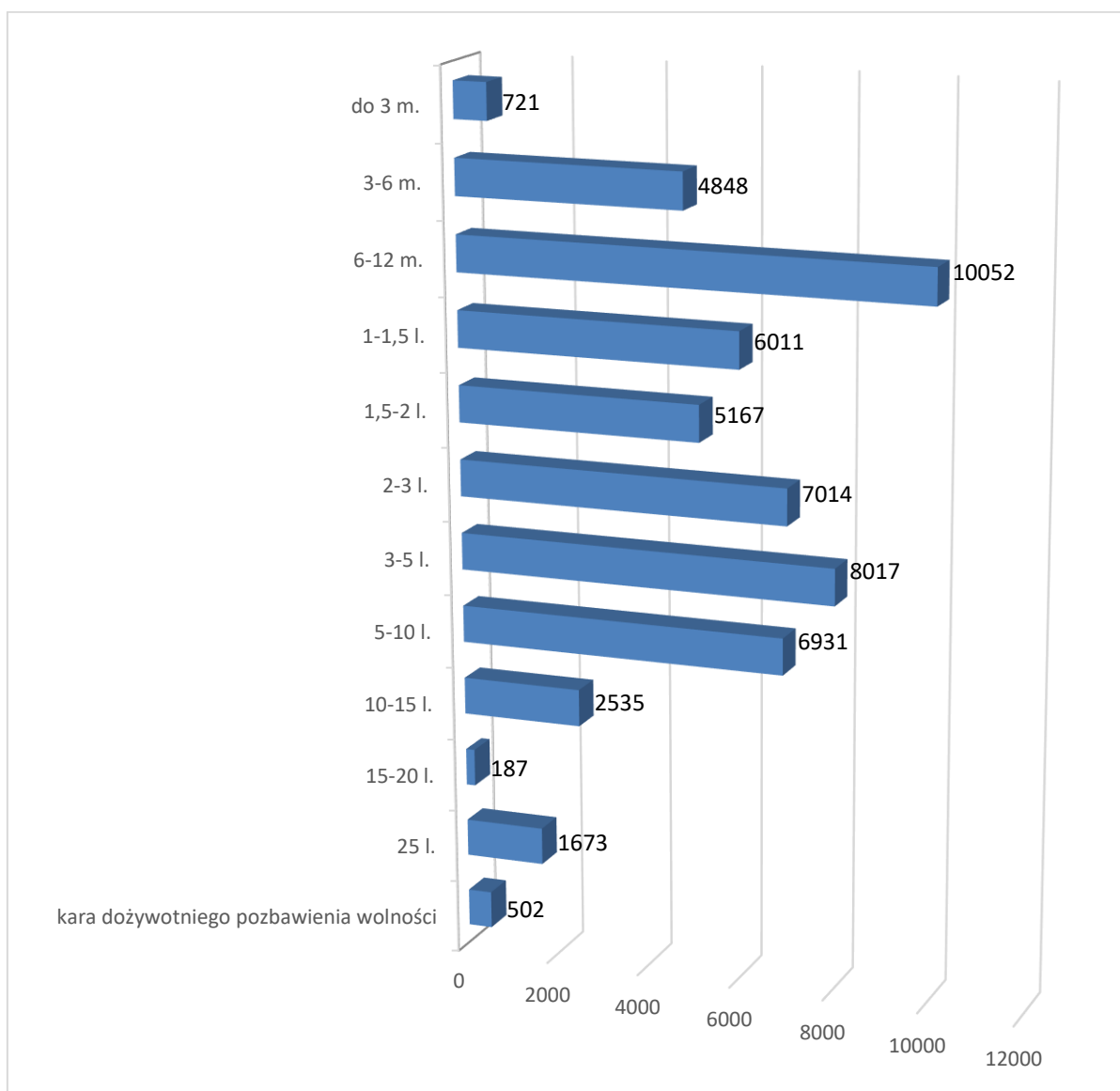
Wyk. 16. Średni wymiar kary i mediana wykonywanych orzeczeń o pozbawieniu wolności w latach 2015-2022 (dane w miesiącach, bez uwzględnienia kary dożywotniego więzienia)

Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

Dane pokazują, że średni wymiar kary wzrósł w ostatnich latach, a więc sądy zasądzały bardziej surowe kary pozbawienia wolności. W 2015 roku średni wyrok to niecałe 41 miesięcy, zaś w 2022 roku było to już ponad 47 miesięcy. Przy tym bardziej miarodajna wydaje się mediana, a więc wartość środkowa. Tu również widać wzrost, bo o ile w 2015 roku połowa wyroków była niższa od 24 miesięcy, tak w 2020 roku

¹⁸⁶ Tamże.

wartość ta wzrosła do 30 miesięcy¹⁸⁷, po czym spadła ponownie do wartości 24 miesięcy w 2022 roku. Bardziej szczegółowe dane pokazuje wykres 17.

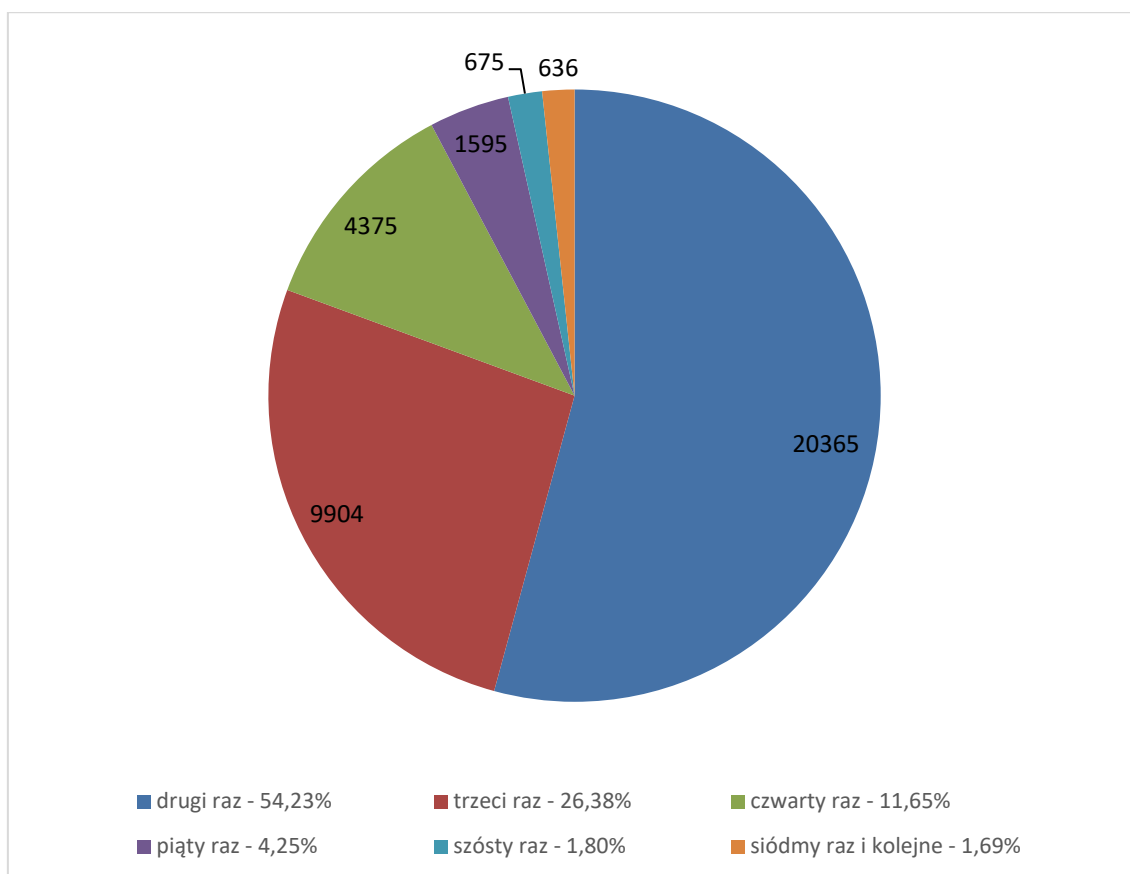
Wyk. 17. Skazani prawomocnym orzeczeniem z podziałem na wymiar kary osadzeni w 2022 roku

Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

Największa pojedyncza grupa skazanych odbywa wyrok od 6 do 12 miesięcy pozbawienia wolności. Jest to 10,0 tysięcy osób. Znacząca jest też zbiorowość osób, które otrzymały wyrok od 1 do 2 lat (11,2 tysiące) oraz tych, którym zasądzone od 2 do 3 lat więzienia (7 tysięcy) lub od 3 do 10 lat (14,9 tysięcy). Ponadto warto zwrócić uwagę na skazanych z dwóch najbardziej surowych kar pozbawienia wolności. W 2022 roku

¹⁸⁷ Tamże.

1673 osadzonych w zakładach karnych miało na koncie wyrok 25 lat pozbawienia wolności, zaś 502 odbywało karę dożywotniego więzienia¹⁸⁸. Na koniec tej analizy pokazano również liczbę skazanych według powrotności do zakładu karnego, a dane prezentuje wykres 18.

Wyk. 18. Skazani według powrotności do zakładu karnego w 2022 roku (dane pokazują, który raz skazani odbywają karę pozbawienia wolności)

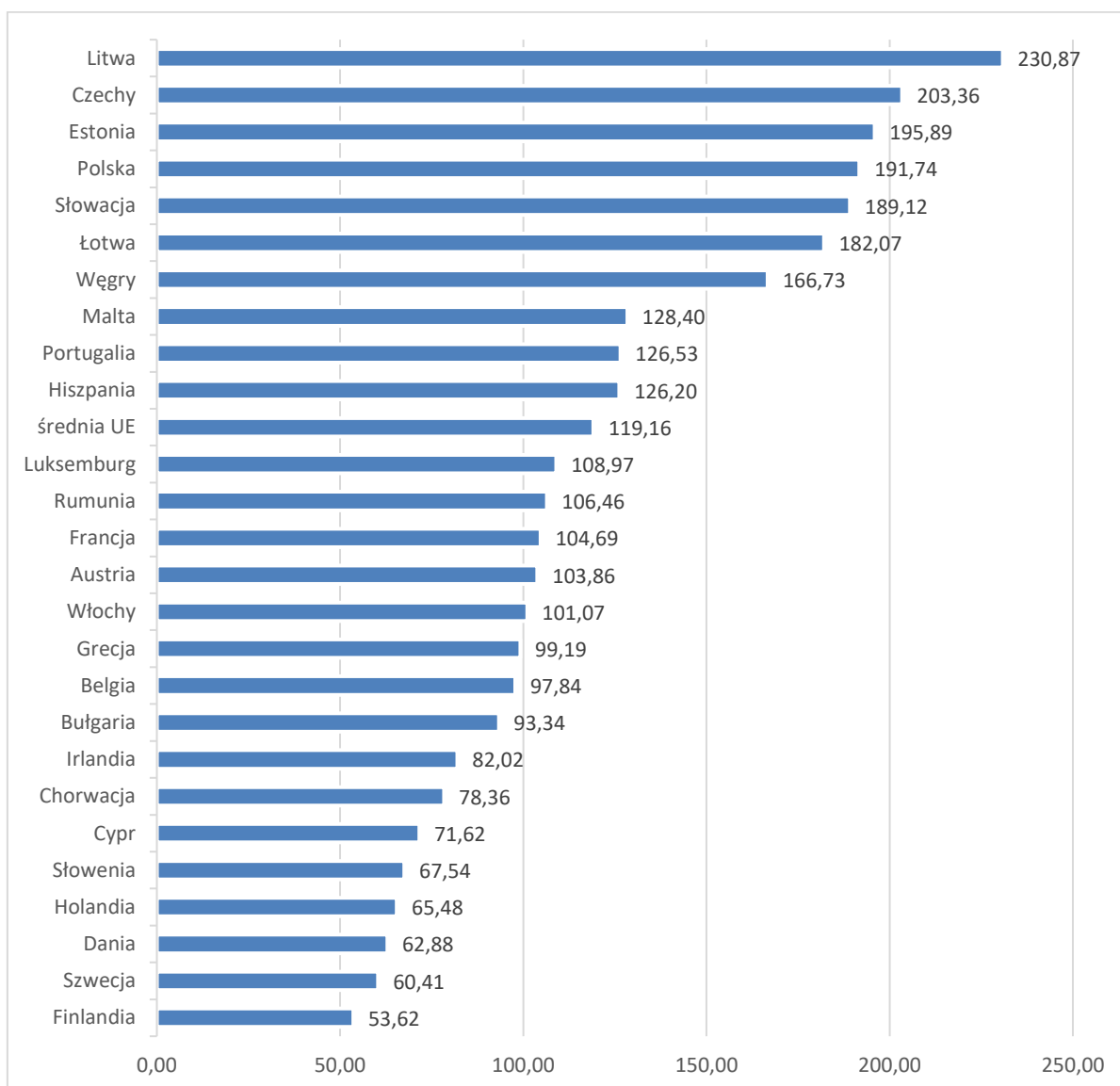
Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

W 2022 roku spośród 67,3 tysiąca skazanych na karę pozbawienia wolności aż 37,5 tysiąca to recydywiści. Zatem ponad połowa osadzonych spędza w zakładzie karnym co najmniej swoją drugą, zasądzoną karę. Dokładnie 54,2% spośród recydywistów to ci, którzy odsiadują wyrok po raz drugi, 26,3% po raz trzeci, 11,6% czwarty raz, 4,2% piąty, 1,8% szósty, natomiast 1,6% (przeszło 600 osób) jest w zakładzie karnym po raz siódmy lub kolejny¹⁸⁹. Na koniec porównano jeszcze dane z Polski z tymi, które dotyczą innych krajów Unii Europejskiej. Zastosowano standardowe kryterium

¹⁸⁸ Tamże.

¹⁸⁹ Tamże.

osadzonych w zakładzie karnym na 100 tysięcy mieszkańców, a dane pokazano na wykresie 19.

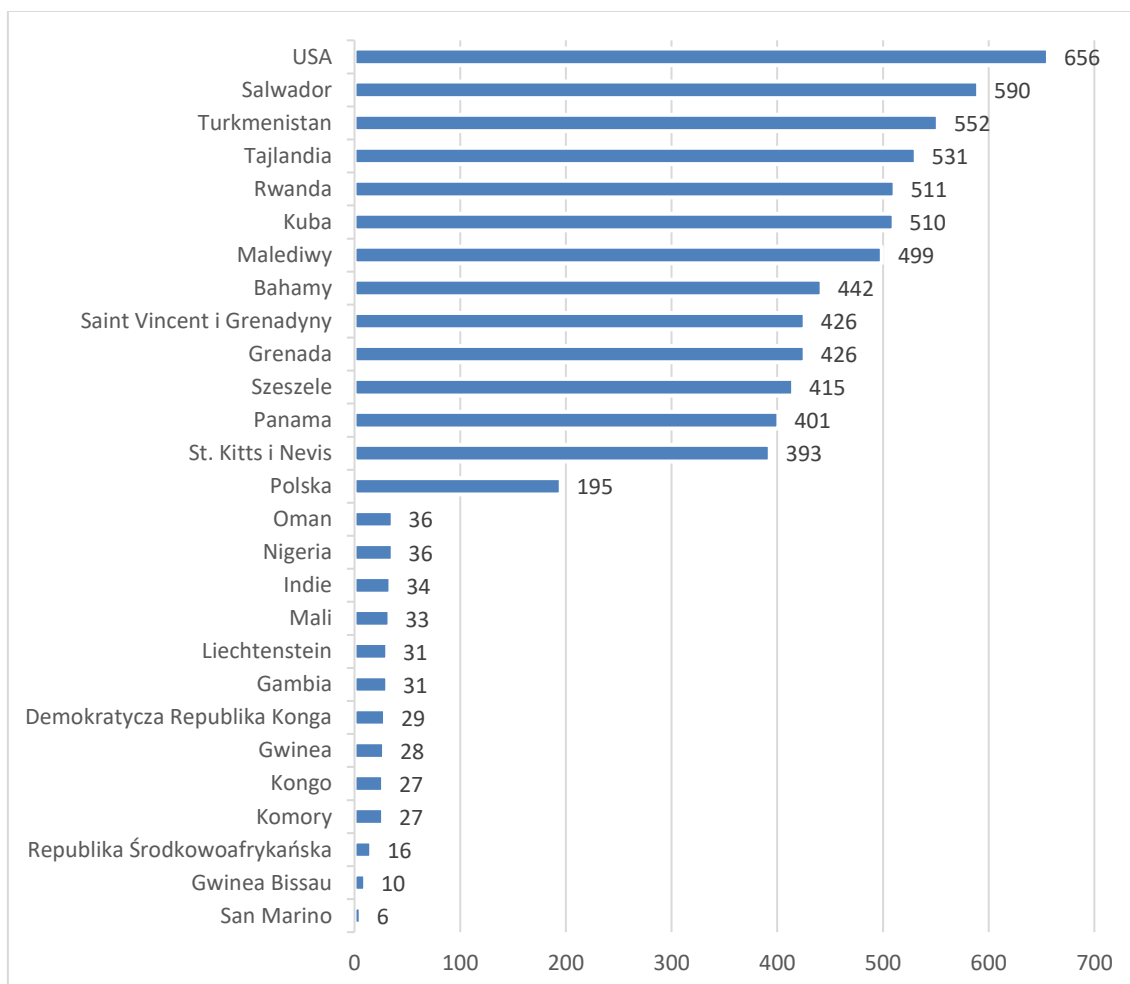

Wyk. 19. Liczba osób odbywająca karę pozbawienia wolności w krajach Unii Europejskiej w 2021 roku (dane na 100 tysięcy mieszkańców)

Źródło: opracowano na podstawie: Eurostat, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (dostęp: 04.02.2022).

Średnia arytmetyczna dla 27 krajów Unii Europejskiej wynosi 119,16 osadzonych na 100 tysięcy mieszkańców wspólnoty (mediana to 104,69, a więc wartość parametru dla Francji). Najwyższa liczba osadzonych znajduje się w krajach dawnego bloku wschodniego, a w pierwszej piątce znalazły się: Litwa, Czechy, Estonia, Polska oraz Słowacja. Po drugiej stronie są kraje skandynawskie, a także Holandia oraz również

przynależąca do bloku wschodniego Słowenia¹⁹⁰. Dane Eurostatu nie pozostawiają więc złudzeń i polska polityka karania sankcjami izolacyjnymi należy do bardziej surowych w Europie. Inaczej wygląda to w skali świata, a dane pokazano na wykresie 20.

Wyk. 20. Liczba osób odbywająca karę pozbawienia wolności w wybranych krajach świata według World Prison Brief (dane na 100 tysięcy mieszkańców)

Źródło: opracowano na podstawie: Eurostat, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (dostęp: 04.02.2022).

Warto odnotować, że dane World Prison Brief są nieco inne, niż te prezentowane przez Eurostat, niemniej zasadniczo widać, że Polska jest w skali świata państwem umiarkowanie restrykcyjnym. Na pierwszym miejscu znalazły się Stany Zjednoczone z wynikiem 656 osadzonych na 100 tysięcy mieszkańców, co jest ewenementem, jeśli chodzi o rozwinięte kraje należące do kultury Zachodu. W czołówce kar izolacyjnych wymienić należy również: Salwador, Turkmenistan, Tajlandię, Rwandę, Kubę, a także szereg mniejszych państw wyspiarskich (tu zapewne mała populacja zwiększa badany

¹⁹⁰ Eurostat, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (dostęp: 16.09.2021)

parametr). Po drugiej stronie skali znalazły się albo mikro państwa, albo kraje nisko rozwinięte oraz takie, które – jak Nigeria, czy Indie mają bardzo dużą populację. Ciekawym przykładem jest Oman mający bardzo niski poziom osadzonych w odniesieniu do populacji, a jest ona zbliżona do liczby mieszkańców Chorwacji, gdzie rozpatrywany wskaźnik jest znacznie wyższy. Kolejna część pracy kontynuuje prowadzone tu rozważania, koncentrując się przy tym na prawach osób pozbawionych wolności.

4.2. Prawa osób pozbawionych wolności

Współcześnie, w niemalże wszystkich państwach świata, ogromną rolę pełnią normy prawne gwarantujące prawa i wolności człowieka. Nie inaczej sytuacja prezentuje się w Polsce, gdzie tym wartościom poświęcony jest cały rozdział II Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku. Oprócz tego nasze państwo jest stroną takich międzynarodowych umów gwarantujących prawa i wolności człowieka jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych czy też Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Akty o randze międzynarodowej wyznaczają swoiste minimum, którego państwa-strony powinny przestrzegać. Oznacza to, że wewnętrzne systemy prawne tych państw mogą być wzbogacane o dodatkowe gwarancje ochrony praw i wolności człowieka, nie mogą jednak schodzić poniżej poziomu ustanowionego na płaszczyźnie międzynarodowej. Państwa-strony poszczególnych konwencji międzynarodowych zobowiązują się do takiego przystosowania swojego porządku prawnego, aby odpowiadał on wymogom ustalonym przez akty międzynarodowe. W wypadku gdy zarówno norma międzynarodowa, jak i krajowa dotyczą konkretnie naruszonego prawa, wówczas pierwszeństwo stosowania ma norma krajowa.

W porządku krajowym aktem o najwyższej mocy prawnej jest konstytucja. Zawarcie w konstytucji respektowania skonkretyzowanego katalogu uprawnień jednostki ma znaczenie symboliczne jak i normatywne. Każda jednostka powołując się wprost na przepisy konstytucji może dochodzić zagwarantowanych w niej praw i wolności. Zgodnie z art. 30 Konstytucji RP źródłem praw i wolności człowieka jest jego przyrodzona i niezbywalna godność. Przymioty godności wskazują na to, że nikt nie może jej pozbawić, a zatem jest ona cechą również osób pozbawionych wolności. To jest właśnie punkt wyjścia do moich dalszych rozważań dotyczących praw osób pozbawionych wolności. Do tej kategorii osób Konstytucja RP odnosi się bezpośrednio w art. 41, ust. 4, gdzie zawarta została zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności. Nikt nie

może również podlegać torturom, albo poniżającemu, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu (art. 40 Konstytucji RP).

Wątek praw i wolności osób pozbawionych wolności rozwija Kodeks Karny Wykonawczy (dalej k.k.w.). Wyodrębniony został w nim obszerny rozdział 4. zatytułowany „Prawa i obowiązki skazanego” (art. 101-120). Do materii praw i wolności skazanego odnosi się także art. 4 k.k.w., w którym potwierdzona zostaje zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności oraz, co zdaje się być kluczowe, *expressis verbis* zostaje wyrażona zasada zachowania przez skazanych praw i wolności obywatelskich. Ich ograniczenie może nastąpić jedynie w drodze ustawy, zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Prawa i obowiązki skazanego zawarte w oddziale 4. rozdziału X k.k.w. dotyczą oczywiście skazanego w ramach stosunku prawnego łączącego go z administracją zakładu karnego, a więc przysługują jedynie tym, którzy faktycznie zostali pozbawieni wolności.¹⁹¹ Istotne jest to, że zgodnie z zasadą podmiotowego traktowania skazanego, należy go niezwłocznie po osadzeniu w zakładzie karnym poinformować o przysługujących mu prawach i ciężących na nim obowiązkach, a także należy umożliwić mu zapoznanie się z k.k.w. Jednak w praktyce wiedza prawnicza skazanych wciąż pozostawia wiele do życzenia. Skazany ma prawo do korzystania z pomocy obrońcy w procesie wykonawczym (art. 8§1 k.k.w.), a poza tym może on ustanowić osobę godną zaufania jako swojego przedstawiciela, który w interesie skazanego jest uprawniony do składania w jego imieniu wniosków, petycji i skarg na podstawie art. 42 §1 i 2 k.k.w. Osoba pozbawiona wolności może także zaskarżyć do sądu penitencjarnego decyzję dyrektora zakładu karnego i innych organów administracji więziennej z powodu jej niezgodności z prawem (art. 7 k.k.w.)¹⁹²

Katalog praw skazanego znajduje się w art. 102 k.k.w. i nie jest on zamknięty, co oznacza że wymienione zostały w nim tylko najważniejsze prawa, ale nie wyklucza to możliwości powoływania się na inne, niezawarte w tym artykule. Osoba pozbawiona wolności ma w szczególności prawo do:

1. odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny;
2. utrzymywania więzi z rodziną i innymi osobami bliskimi;

¹⁹¹ J. Hołda, Z. Hołda, *Prawo karne wykonawcze*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2006, wyd. III, s. 141.

¹⁹² J. Hołda, Z. Hołda, *Prawo karne wykonawcze*, Wolters Kluwer Polska, tamże, s. 142.

3. korzystania z wolności religijnej;
4. otrzymywania związanego z zatrudnieniem wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społecznego w zakresie przewidzianym odrębnymi przepisami;
5. kształcenia i samokształcenia oraz wykonywania twórczości własnej;
6. korzystania z urządzeń i zajęć kulturalno-oświatowych;
7. komunikowania się z obrońcą, pełnomocnikiem, kuratorem sądowym i przedstawicielem;
8. komunikowania się z instytucjami oraz osobami godnymi zaufania, współdziałającymi w wykonywaniu kar, zgodnie z art. 38 k.k.w.;
9. zapoznawania się z opiniami, sporządzonymi przez administrację zakładu, stanowiącymi podstawę podejmowanych wobec niego decyzji;
10. prowadzenia korespondencji, bez jej cenzurowania, z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innymi organami państwowymi, samorządowymi oraz Rzecznikiem Praw Obywatelskich;
11. składania wniosków, skarg i prośb organowi właściwemu do ich rozpatrzenia oraz przedstawiania ich, w nieobecności innych osób, administracji zakładu karnego, kierownikom jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, sędziemu penitencjarnemu, prokuratorowi i Rzecznikowi Praw Obywatelskich.

Osoby pozbawione wolności mają również prawo kierować skargi, do organów powołanych na podstawie ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka (art. 103 k.k.w.). Przytoczone prawo stanowi bardzo istotny środek dochodzenia, w odpowiednich organach, przez skazanych ich praw i wolności. Takim organem jest m.in. Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz) z siedzibą w Strasburgu. Trybunał ten został powołany w 1959 roku i funkcjonuje w systemie Rady Europy, do którego należy również Polska. W tym miejscu chciałbym przybliżyć jak działa ten środek dochodzenia swoich racji przez skazanych. Jako przykład orzecznictwa ETPCz w zakresie praw przysługujących osobom pozbawionym wolności może posłużyć sprawa Janusza Jakóbskiego przeciwko Polsce. Skarżący został skazany przez Sąd Okręgowy w Poznaniu na 8 lat pozbawienia wolności za gwałt. Swoją karę odbywał w wielu jednostkach penitencjarnych. Jako praktykujący buddysta, należący dodatkowo do bardzo radykalnego nurtu, domagał się diety wegetariańskiej w myśl zasad religii, którą wyznawał. Przez pewien czas przyznawano mu dietę z małymi ilościami mięsa, zgodnie z zaleceniami dermatologa. Gdy ustały medyczne przyczyny przyznawania

skarżącemu tej diety, przywrócono go na normalny tryb żywienia, jednak wciąż żądał diety wegetariańskiej. Po wyczerpaniu krajowych środków zaskarżył Polskę do ETPCz. Trybunał uznał, że naruszono art. 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, traktujący o wolności sumienia i wyznania, a skarżący w ramach zadośćuczynienia otrzymał 3 tysiące euro.¹⁹³

Zgodnie z ogólnymi regułami, osoba pozbawiona wolności korzysta ze swoich praw w takich granicach, w jakich nie przeszkadza to innym osobom oraz nie zakłóca porządku ustalonego w danej jednostce penitencjarnej. Jeżeli skazany jest cudzoziemcem to może prowadzić korespondencję z właściwym urzędem konsularnym, zaś w przypadku jego braku, z właściwym przedstawicielstwem dyplomatycznym (art. 105 k.k.w.). Ograniczona zostaje wolność słowa skazanych, poprzez ewentualne podejmowanie decyzji przez dyrektora danej jednostki penitencjarnej w sprawie zatrzymania korespondencji do skazanego lub też zniszczenia paczek do niego adresowanych. Ważnym prawem osób pozbawionych wolności jest prawo do widzenia, które zgodnie z art. 105a k.k.w. trwa 60 minut i w tym samym dniu skazanemu udziela się tylko jednego widzenia (z wyjątkami). Skazani za przestępstwo popełnione z motywacji politycznej, religijnej lub przekonań ideowych odbywają karę w oddzieleniu od skazanych za inne przestępstwa i mają prawo do korzystania z własnej odzieży, bielizny i obuwia oraz nie podlegają obowiązkowi pracy (art. 107 k.k.w.). Na administracji zakładu karnego ciąży obowiązek zapewnienia osobom pozbawionym wolności bezpieczeństwa osobistego.

Osoba pozbawiona wolności otrzymuje, zgodnie z art. 109 §1k.k.w. trzy razy dziennie napój i posiłki o odpowiedniej wartości odżywczej, a w tym co najmniej jeden posiłek gorący. Przy tym uwzględnia się rodzaj wykonywanej pracy i wiek skazanego, a także jego przekonania religijne i wyznawane wartości. Cella skazanego nie może wynosić mniej niż 3 m². Powinna zawierać odpowiednie miejsce do spania, dostateczne warunki higieniczne oraz odpowiedni dostęp do powietrza. Jednakże to prawo osób pozbawionych wolności do odpowiednich warunków bytowych może być ograniczone przez dyrektora zakładu karnego, na czas określony, ale nie dłuższy niż 90 dni poprzez umieszczenie skazanego w celi, której powierzchnia wynosi poniżej 3 m², ale nie mniejszej niż 2 m² w wypadku wprowadzenia stanu wojennego, wyjątkowego, klęski żywiołowej, w wypadku epidemii lub w przypadku konieczności zapobieżenia wystąpienia innego zdarzenia stanowiącego bezpośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa skazanego albo

¹⁹³<https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/aktualnosci/news,2883,wyroki-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka-w.html>(dostęp: 11.02.16, 11:57)

bezpieczeństwa zakładu karnego lub aresztu śledczego albo zapobieżenia skutkom takiego zdarzenia (art. 110 §2a k.k.w.). Ten wątek zostanie przeze mnie dokładniej rozwinięty w kolejnych punktach pracy.

Osoba pozbawiona wolności ma prawo posiadać w celi dokumenty związane z postępowaniem, w którym uczestniczy, a także artykuły żywnościowe o ciężarze nieprzekraczającym 6 kg, wyroby tytoniowe, środki higieny osobistej, zegarek, przedmioty kultu religijnego itp. Oprócz tego dyrektor zakładu karnego może zezwolić skazanemu na posiadanie w celi sprzętu audiowizualnego i komputerowego. Zgodnie z art. 111 §1 k.k.w. skazany otrzymuje do użytku od zakładu karnego odpowiednią do pory roku odzież i obuwie, o ile nie korzysta z własnych. Skazany korzysta z niezbędnego dla zdrowia wypoczynku, w szczególności z prawa do co najmniej godzinnego spaceru i 8-godzinnego czasu przeznaczonego na sen w ciągu doby, zaś skazana, która jest ciężarna ma prawo do korzystania z dłuższego spaceru (art. 112 §1k.k.w.).

Osoba pozbawiona wolności ma również prawo do zakupów, co najmniej trzy razy w miesiącu, artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych oraz innych artykułów dopuszczonych do sprzedaży w zakładzie karnym, za własne środki, przechowywane w depozycie. Jeżeli skazany nie posiada własnych środków materialnych oraz nie ma możliwości zarobkowania, może otrzymać od dyrektora jednostki penitencjarnej zapomogę w wysokości do 1/10 przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników (art. 114 k.k.w.). Warto zwrócić tutaj uwagę, że to prawo skazanego mocno przypomina prawo do zabezpieczenia społecznego, zawarte w art. 67 Konstytucji RP. Skazanemu zapewnia się także bezpłatne świadczenia zdrowotne, leki i artykuły sanitarne.

Zwraca się uwagę, że prawa osób skazanych odnoszą się do pięciu dziedzin życia w zakładzie karnym, mianowicie: warunków bytowych, łączności ze światem zewnętrznym ma zwłaszcza z rodziną i innymi osobami bliskimi, aktywności skazanego w czasie odbywania kary, wolności religijnej oraz gwarancji służących praworządному wykonywaniu kary.¹⁹⁴Jak zatem widać, osoby skazane korzystają ze stosunkowo dużej ilości praw. Jak sugerują niektórzy, może nawet nieco zbyt dużej. Mają jednak i obowiązki, które przedstawione zostaną w pkt. 4.3.

4.3. Obowiązki osób pozbawionych wolności

Status osoby pozbawionej wolności, oprócz wyartykułowanych w poprzednim punkcie praw, określają również jej obowiązki, które może egzekwować administracja

¹⁹⁴ J. Hołda, Z. Hołda, *Prawo karne wykonawcze*, Wolters Kluwer Polska, tamże, s. 144.

jednostki penitencjarnej. Jak już wcześniej pisałem, zgodnie z art. 4 §2 k.k.w. skazany zachowuje swoje prawa i wolności obywatelskie, ale wiąże się z tym również zachowanie obowiązków dotyczących obywatela RP, do których należy obowiązek wierności RP oraz troski o dobro wspólne (art. 82 Konstytucji RP) oraz obowiązek obrony ojczyzny (art. 85 Konstytucji RP). Przepisy zawarte w oddziale 4. rozdziału X k.k.w. nakładają na osobę pozbawioną wolności przede wszystkim obowiązek przestrzegania określonych zasad i trybu wykonywania kary. Oprócz tego skazany musi przestrzegać ustalonego w jednostce penitencjarnej porządku oraz ma obowiązek wykonywać polecenia przełożonych i innych osób uprawnionych.¹⁹⁵W art. 116 k.k.w. zawarty został, podobnie jak w przypadku praw skazanego, otwarty katalog obowiązków osoby pozbawionej wolności. Zgodnie z tym przepisem skazany ma obowiązek:

1. poprawnego zachowania się;
2. przestrzegania higieny osobistej i czystości pomieszczenia, w których przebywa;
3. niezwłocznego zawiadomienia przełożonego o chorobie własnej oraz o zauważonych objawach chorobowych u innego skazanego;
4. poddania się (niezależnie od obowiązków określonych w przepisach o zwalczaniu chorób zakaźnych, wenerycznych i gruźlicy, alkoholizmu i narkomanii) przewidzianym przepisami badaniom, leczeniu, zabiegom lekarskim oraz rehabilitacji;
5. wykonywania pracy (chyba że przepisy szczególne przewidują zwolnienie od tego obowiązku, np. temu obowiązkowi nie podlegają skazani za przestępstwo z motywacji politycznej, religijnej lub przekonań ideowych, o których już mówiłem w pkt 4.2.¹⁹⁶);
6. wykonywania prac porządkowych w obrębie zakładu karnego;
7. dbałości o mienie zakładu karnego oraz instytucji lub podmiotu gospodarczego, w którym jest zatrudniony;
8. poddania się czynnościom, które mają na celu identyfikację osoby.

Osoba pozbawiona wolności ma również obowiązek poddać się kontroli osobistej w przypadkach uzasadnionych względami bezpieczeństwa lub porządku. Z identycznych względów kontroli podlegają inne cele i pomieszczenia, w których przebywa skazany, a także znajdujące się tam przedmioty lub przedmioty jemu dostarczane oraz

¹⁹⁵ J. Hołda, Z. Hołda, *Prawo karne wykonawcze*, Wolters Kluwer Polska, tamże, s. 144.

¹⁹⁶ J. Utrat-Milecki, *Polityczność przestępstwa*, IPSiR UW, Warszawa 1997, s.140-142.

przekazywane przez niego innej osobie.¹⁹⁷ Dodatkowo skazanemu, na podstawie art. 116a k.k.w. nie wolno m.in.:

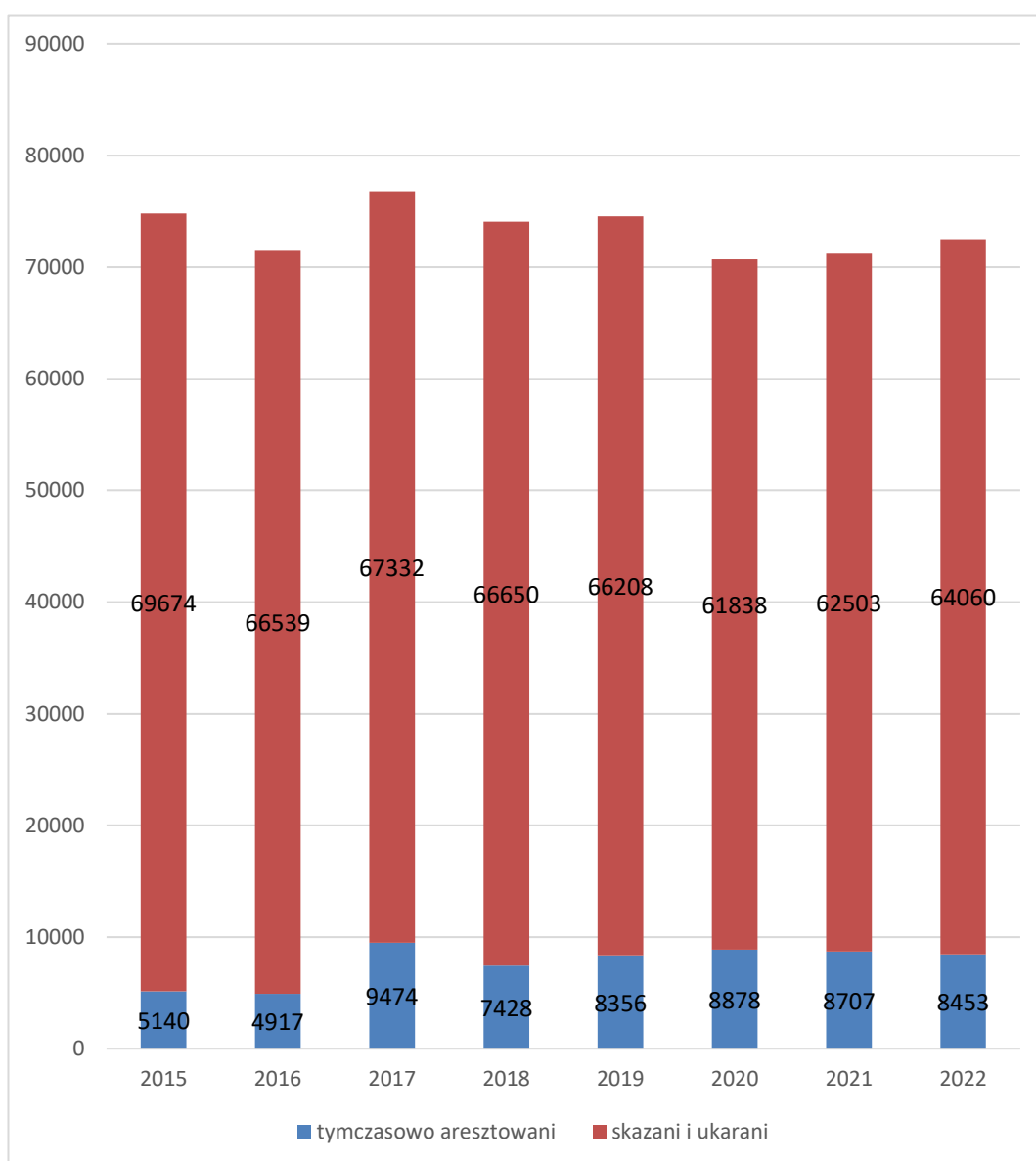
1. uczestniczyć w grupach organizowanych bez zgody lub wiedzy właściwego przełożonego;
2. posługiwać się wyrazami lub zwrotami powszechnie uznawanymi za wulgarne lub obelżywe albo gwarą przestępców;
3. uprawiać gier hazardowych;
4. spożywać alkohol oraz używać środków odurzających lub substancji psychotropowych;
5. odmawiać przyjmowania posiłków dostarczanych przez administrację zakładu karnego w celu wymuszenia określonej decyzji lub postępowania, a także powodować u siebie uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, jak również nakłaniać lub pomagać w dokonywaniu takich czynów;
6. wykonywać tatuaży i zezwalać na ich wykonywanie na sobie, jak również nakłaniać lub pomagać w dokonywaniu takich czynów;
7. porozumiewać się z osobami postronnymi oraz osadzonymi w innej celi, jeżeli naruszałoby to ustalony w zakładzie karnym porządek;
8. samowolnie zmieniać celi mieszkalnej, miejsca wyznaczonego do spania, stanowiska pracy i miejsca wykonywania zleconej czynności;
9. zmieniać wyglądu zewnętrznego w sposób utrudniający identyfikację, w szczególności poprzez zgolenie lub zapuszczenie przez skazanego włosów, brody lub wąsów albo zmianę ich koloru, chyba że uzyska na to zgodę dyrektora zakładu karnego.

W tym miejscu chciałbym się skupić na wymienionym wcześniej obowiązku wykonywania pracy przez osoby pozbawione wolności, a także na problematyce zatrudnienia skazanych. To bardzo ważne zagadnienie dotyczące osób pozbawionych wolności. Stało się nawet przedmiotem jednego z orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego. Zatrudnienie skazanych może przybierać różne formy. Już na początku, zgodnie z art. 116 k.k.w. należy odróżnić wykonywanie pracy od wykonywania prac porządkowych w obrębie zakładu karnego. Art. 121 §1 k.k.w. mówi o tym, że każdemu skazanemu zapewnia się w miarę możliwości świadczenie pracy. Formy prawne

¹⁹⁷ J. Hołda, Z. Hołda, *Prawo karne wykonawcze*, Wolters Kluwer Polska, tamże, s. 144-145.

zatrudnienia to m.in.: skierowanie do pracy, umowa o pracę, umowa zlecenie, umowa o dzieło lub umowa o pracę nakładczą. Do zatrudnienia skazanego potrzebna jest zgoda dyrektora zakładu karnego, który dodatkowo określa warunki tego zatrudnienia, zapewniające odpowiedni przebieg odbywania kary pozbawienia wolności. Co ciekawe, k.k.w. z 1969 r. nie przewidywał możliwości zatrudnienia osób pozbawionych wolności na podstawie umowy o pracę. Zdolność skazanego do pracy określa lekarz. Liczba zatrudnionych w zakładach karnych została pokazana na wykresie 21.

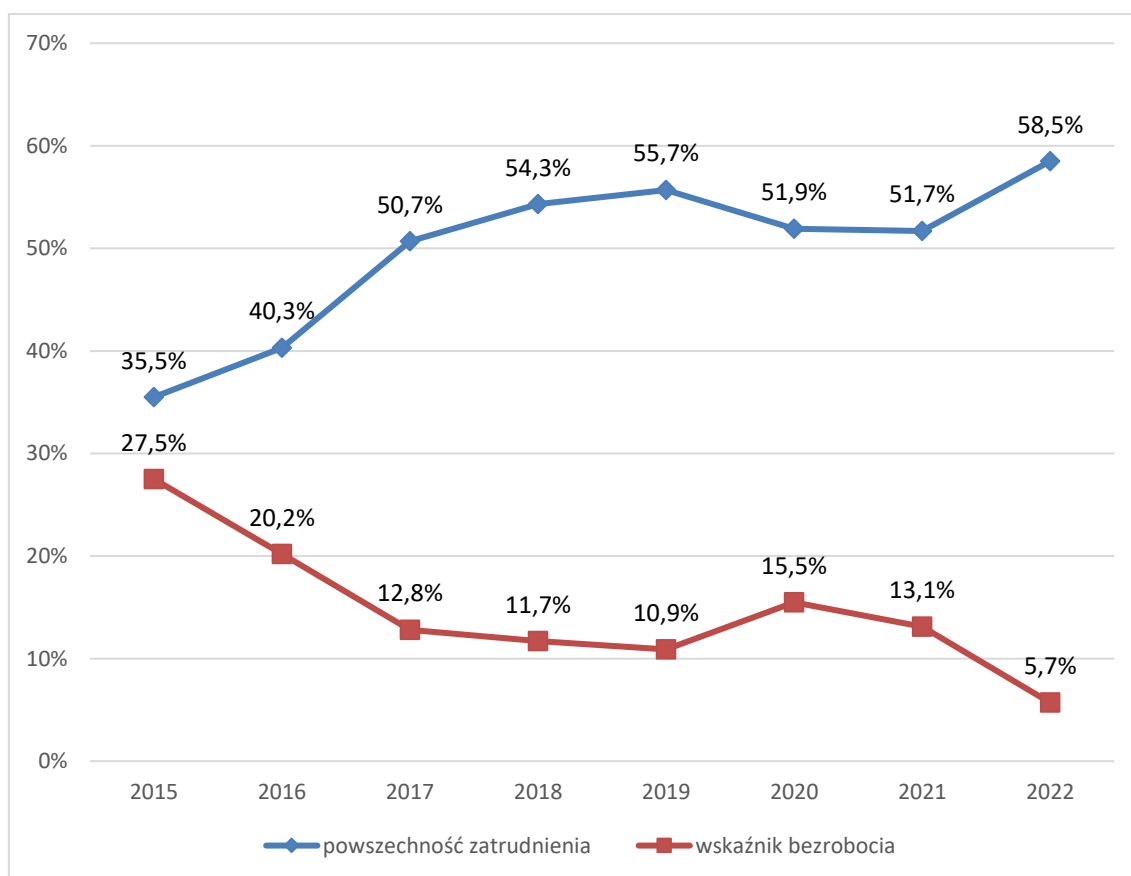
Wykonywanie pracy zawodowej w czasie osadzenia w zakładzie karnym jest istotne z punktu widzenia więźniów. Jest to nie tylko źródło zarobkowania, ale także

Wyk. 21. Liczba osadzonych zatrudnionych w latach 2015-2022

Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

odskocznia od zakładu karnego, związek z rzeczywistością poza murami więziennymi. Liczba zatrudnionych w badanym okresie nie zmieniła się znacząco i oscylowała od 74,8 tysiąca w 2015 roku do 72,5 tysiąca w 2022 roku. Na co warto zwrócić uwagę to fakt, że dynamika wzrostu zatrudnienia jest inna dla skazanych i ukaranych oraz inna dla tymczasowo aresztowanych. Zatem zasadniczo pracuje coraz większy odsetek tymczasowo aresztowanych, zaś zatrudnienie wśród skazanych nieznacznie spadło¹⁹⁸. Wyniki dotyczące wskaźnika zatrudnienia pokazuje wykres 22.

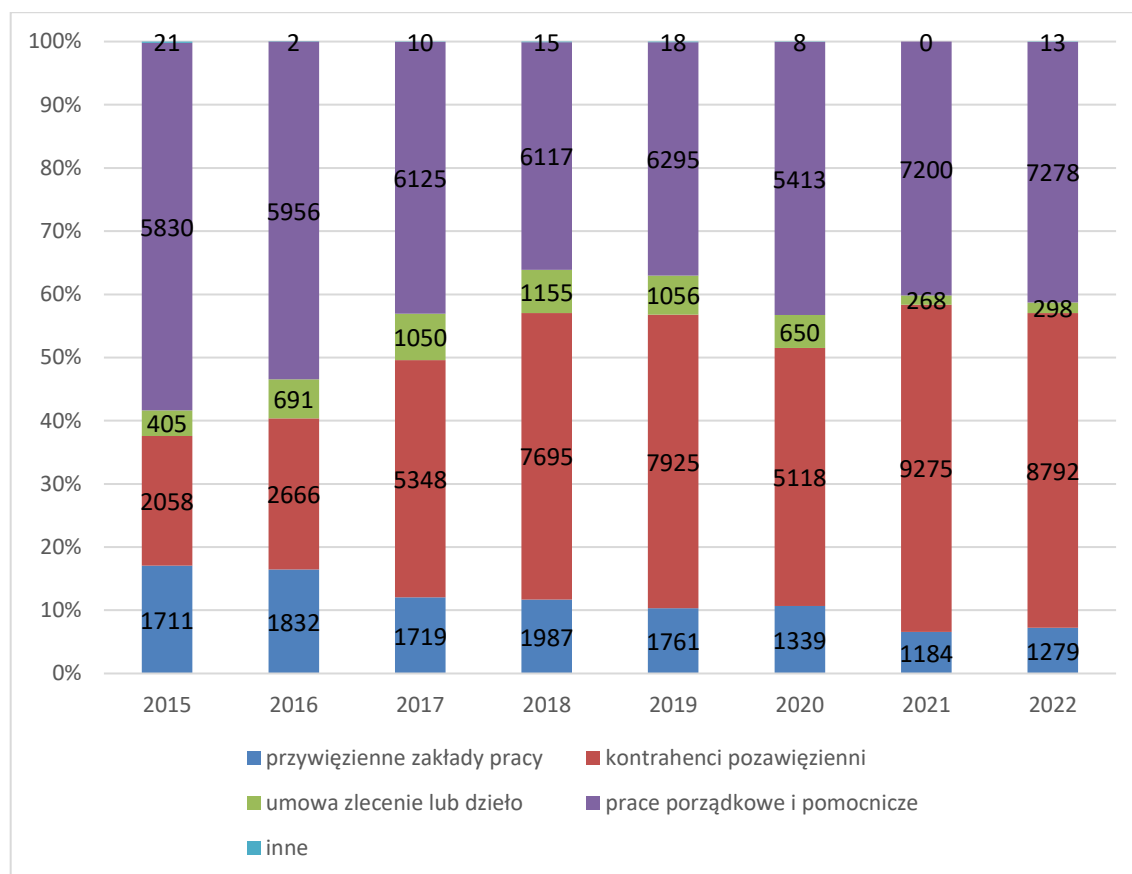
Wyk. 22. Wskaźnik zatrudnienia i bezrobocia skazanych i ukaranych przebywających w zakładach karnych w latach 2015-2022

Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

W badanym okresie wzrosła powszechność zatrudnienia w zakładach karnych. Według danych Służby Więziennej w 2015 roku wynosiła 35,5%, zaś w 2022 roku 58,5%. Przy tym należy zauważyć, że wyniki te nie dotyczą tymczasowo aresztowanych, a powszechność wzrosła również ze względu na zmniejszenie się liczby skazanych osadzonych w zakładach karnych. Znacząco spadło też bezrobocie – z 27,5% do 5,7%,

¹⁹⁸ Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 28.09.2021)

przy czym tu wskaźnik dotyczy tylko więźniów, którzy chcą pracować, ale nie mogą pracy znaleźć. Część z nich nie może rozpocząć pracy ze względu np. na niezdolność do pracy, lub też nie można tej grupie jej zaproponować¹⁹⁹. Wykres 23 prezentuje strukturę osadzonych i zatrudnionych ze względu na miejsce wykonywania pracy.

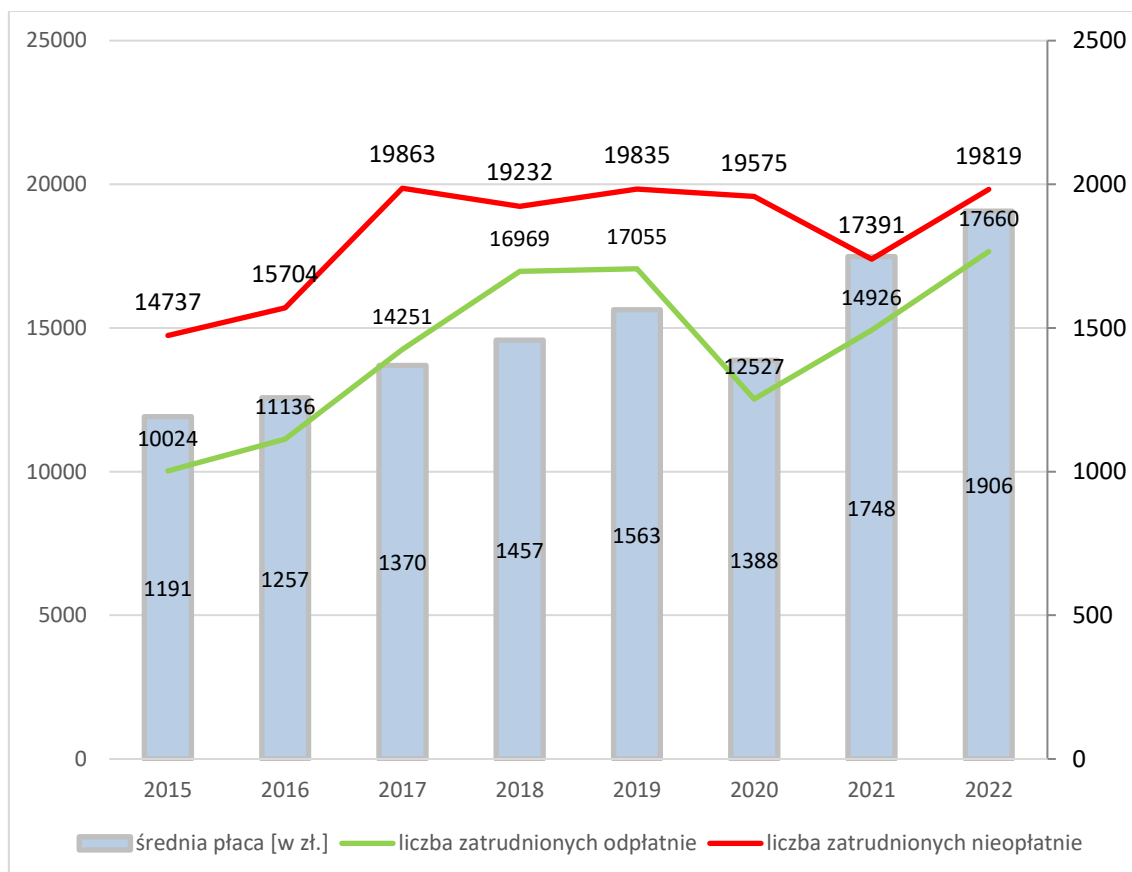
Wyk. 23. Struktura osadzonych zatrudnionych w latach 2015-2022 ze względu na miejsce wykonywania pracy

Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

Na początku badanego okresu około 60% zatrudnionych więźniów realizowało prace porządkowe i pomocnicze o charakterze administracyjno-gospodarczym w zakładzie karnym. Do końca rozpatrywanego okresu wskaźnik ten spadł do niewiele ponad 40%, a pozycją, która zaczęła zdecydowanie rosnąć jest zatrudnienie u kontrahentów poza murami więziennymi. Pozostałe powszechne formy wykonywania pracy to: przywiązane zakłady pracy oraz umowy cywilnoprawne – zlecenia lub o dzieło. Do innych form wykonywania pracy można zaliczyć: umowę o pracę, produkcję nakładczą (pojedyncze przypadki tej formuły były odnotowywane w statystykach więziennych) oraz

¹⁹⁹ Tamże.

przywieszienne spółki akcyjne lub z ograniczoną odpowiedzialnością i inne formy prawne (tych nie odnotowano w badanym okresie)²⁰⁰. Ostatnie dane dotyczą już średniej płacy oraz liczby osadzonych, którzy pracują odpłatnie oraz nieodpłatnie (wykres 24).

Wyk. 24. Średnia płaca osadzonych zatrudnionych oraz ich liczba z rozróżnieniem na odpłatność zatrudnienia w latach 2015-2022

Źródło: opracowano na podstawie: Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 02.09.2023).

Średnia płaca osadzonych, którzy wykonują pracę, wzrosła w badanym okresie istotnie – z 1191 do 1906 złotych miesięcznie. Natomiast wciąż jest to wskaźnik niski, gdyby porównać go choćby z płacą minimalną w gospodarce narodowej, nie wspominając o medianie, czy średniej płacy. Przy tym należy zauważyć, że większość zatrudnionych wykonuje swoją pracę nieodpłatnie i w 2022 roku było to 19,8 tysiąca osób. Odpłatne wykonywanie pracy dotyczyło 17,6 tysięcy osób i tu widać bardzo wyraźny wzrost z 10 tysięcy w 2015 roku²⁰¹. Wynika to zapewne z faktu, że spadające bezrobocie w gospodarce polskiej przyczyniło się do zwiększenia popytu na pracę, również po stronie więźniów. Można uznać, że ta sytuacja jest korzystna zarówno dla osadzonych,

²⁰⁰ Tamże.

²⁰¹ Tamże.

jak i dla innych interesariuszy, gdyż możliwe było znaczące zwiększenie liczby osób, które wykonują pracę odpłatną odbywając karę pozbawienia wolności. Ma to nie tylko dobry efekt resocjalizacyjny, ale również niesie za sobą korzyści gospodarcze, czy rozwiązujące konkretne problemy, takie jak choćby ściążalność alimentów.

Umowę z zakładem karnym, której treścią jest powierzenie określonych prac osobom pozbawionym wolności może zawrzeć określona firma, organizacja non-profit, czy też jednostka administracji publicznej lub samorządu. Ważne jest to, że skazani nie są stronami umów. Przy kierowaniu osoby pozbawionej wolności do pracy uwzględnia się, w miarę możliwości, zawód, wykształcenie, zainteresowania i potrzeby osobiste skazanego (art. 122 §1k.k.w.). Pracę należy zapewnić wszystkim skazanym zobowiązanym do świadczeń alimentacyjnych, a także tym, którzy mają szczególnie trudną sytuację materialną, osobistą lub rodzinną.

Zgodnie z art. 123 k.k.w. praca skazanego jest odpłatna, chyba że są to prace porządkowe oraz pomocnicze wykonywane na rzecz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej lub prace porządkowe na rzecz samorządu terytorialnego, w wymiarze nieprzekraczającym 90 godzin miesięcznie. Oprócz tego, za pisemną zgodą osoby pozbawionej wolności, można jej nie udzielić wynagrodzenia w przypadku gdy pracuje na cele charytatywne, na rzecz organów administracji publicznej lub gdy dopiero przyucza się do wykonywania pracy w przywieziennych zakładach pracy.²⁰² Skazanemu, zatrudnionemu w pełnym wymiarze czasu pracy przysługuje wynagrodzenie odpowiadające całości minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalanego przez odrębne przepisy. Jeśli osoba pozbawiona wolności nie przepracuje całości tego czasu, to wówczas ustala jej się wynagrodzenie proporcjonalne do ilości czasu pracy lub wykonanej normy pracy. Skazanemu przysługuje wynagrodzenie za czas, w którym nie wykonywał pracy, jedynie w wypadku gdy był gotowy do jej wykonania, a doznał przeszkód ze strony podmiotu zatrudniającego. Zasady wynagradzania za pracę są ustalane poprzez porozumienie zawierane pomiędzy dyrektorem jednostki penitencjarnej a podmiotem zatrudniającym. Za zatrudnienie nieodpłatne, o którym była mowa wyżej, przysługują nagrody dla zatrudnionej osoby pozbawionej wolności. Skazany, zatrudniony na podstawie umowy o pracę ma prawo do urlopu wypoczynkowego, wynoszącego 18 dni roboczych.

W okresie urlopu korzysta z uprawnień do dłuższego widzenia, dłuższych spacerów, czy też zakupu dodatkowych artykułów żywnościowych. Można zatem zauważyć że prawa

²⁰² M. Petrikowski, *Teoretyczne podstawy resocjalizacji przez pracę w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności*, Przegląd Więziennictwa Polskiego, 2004, nr 44-45.

i obowiązki osób pozbawionych wolności przenikają się i w pewien sposób wzajemnie na siebie oddziałują. Zatem, katalog obowiązków osób pozbawionych wolności został określony bardzo szczegółowo, co na pewno sprawia, że system penitencjarny może funkcjonować dostatecznie dobrze. Inną sprawą jest faktyczne stosowanie się skazanych do postanowień k.k.w. Niemniej jednak dzięki wyartykułowanym w tym rozdziale regulacjom można stwierdzić, że status osób pozbawionych wolności nie odbiega w dużym stopniu od tego, który przysługuje innym ludziom, z punktu widzenia ukształtowania go poprzez prawa, wolności i obowiązki.

4.4. Wnioski

Ze studiów literatury przedmiotu i opartych na tej bazie przedstawionych w rozdziale czwartym rozważań na temat identyfikacji i statusu osób pozbawionych wolności, wynikają poniższe wnioski, które okazały się pomocne w konstruowaniu następnych rozdziałów dysertacji:

1. Można wyróżnić podstawowe teorie kary, są nimi: bezwzględna (absolutna), względna (użyteczna) oraz mieszana a także cele: sprawiedliwościowy oraz zapobiegawczy.
2. Pozbawienie wolności jest to stan oraz proces społeczny, który w znaczny sposób ogranicza możliwości ukaranego poprzez m.in.: dokonywanie wyborów, swobodne działanie, decydowanie za siebie, dysponowanie czasem.
3. Kara pozbawienia wolności jest tylko jedną z kar, które występują w systemie prawnym oraz społecznym. Przy tym wydaje się, że jest to kara mająca status najbardziej surowej, w największym stopniu wpływa na codzienne funkcjonowanie osadzonego. Pozbawienie wolności oznacza zmniejszenie – w oparciu o legalną decyzję organów państwa – skali przyrodzonego prawa, czy wręcz cechy człowieka. Oczywiście nie wszystkie wolności więzień traci, gdyż fakt, że jest osadzony nie musi oznaczać utraty wolności w sensie politycznym, czy nie zabiera możliwości artykulacji własnych ocen i opinii. Jest to raczej pozbawienie możliwości wyboru miejsca do życia i stylu codziennej egzystencji oraz uniemożliwienie przemieszczania się między różnymi lokalizacjami.
4. Kara pozbawienia wolności pełni z jednej strony funkcję sprawiedliwej odpłaty skazanemu za czyn, którego się dopuścił. Ma również walor społeczny, gdyż odstręcza innych obywateli od czynów zabronionych. Na karę tę można patrzeć z różnych punktów widzenia, jedna z perspektyw dotyczy technicznej obsługi

wykonywania kary pozbawienia wolności. Kluczowe miejsce w tych rozważaniach zajmuje Służba Więzienna i jej działaniom w obszarze zabezpieczenia bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności poświęcono następane rozdziały dysertacji.

V. EWAKUACJA JAKO DETERMINANT ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA OSADZONYCH W WARUNKACH ZAGROŻEŃ (WYWOŁANYCH DZIAŁANIEM SIŁ NATURY I SPOŁECZNYCH)

5.1. Definicja ewakuacji

Etymologicznie słowo ewakuacja pochodzi od łacińskiego *evacuatio*, które stanowi neologizm łączący w sobie dwa słowa: *ex* oraz *vaccum*. Pierwsze z nich oznacza „od”, zaś drugie tłumaczy się jak „pustkę”. Niekiedy wskazuje się na źródłosłów francuski, z którego języka słowo to mogło przejść do polszczyzny²⁰³. Zatem ewakuować to faktycznie opróżniać jakieś miejsce, czynić z niego przestrzeń pustą. Przy tym jak pisze P. Kolmann: „pojęcie ewakuacji (...) jest pojęciem o wielu znaczeniach. Jest ono w powszechnym użyciu – będąc wykorzystywane zarówno w codziennym życiu (w szczególności w potocznym znaczeniu), ale również w licznych wyspecjalizowanych dziedzinach aktywności i życia człowieka”²⁰⁴. Tę złożoność pojęcia przedstawiono w tej części analizy, którą poświęcono ewakuacji oraz jej przesłankom. Celem autora nie jest wyłącznie sprowadzanie badanej kwestii do działań podejmowanych w sytuacji stanów nadzwyczajnych, ale również zagrożeń doraźnych, które w przypadku zakładów karnych mogą pojawić się częściej, niż klęska żywiołowa, czy też wojna. Kolejno zajęto się zdefiniowaniem analizowanego pojęcia, a także głównymi przesłankami działań ewakuacyjnych oraz instrukcjami, które zostają stworzone na tę ewentualność.

W piśmiennictwie można znaleźć szereg definicji ewakuacji, przy czym zawsze wiążą się one z opuszczeniem przez osoby danego obszaru w związku z występującym zagrożeniem, które może przyjmować różne formy, niemniej zawsze jest ono groźne dla życia lub zdrowia ludzi²⁰⁵. Ewakuacja jest każdorazowo działaniem, które zmierza do zapewnienia bezpieczeństwa osobom, które ze względu na stan otoczenia muszą je opuścić i udać się do lokalizacji, w której zagrożenie nie występuje w tej skali lub

²⁰³ A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego: A-K*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 353.

²⁰⁴ P. Kolmann, *Z problematyki ochrony ludności. Istota ewakuacji w ujęciu powszechnym*, „De Securitate et Defensione” nr 6/2020, s. 96.

²⁰⁵ M. Masłowska-Szczerba, *Ewakuacja – pojęcie, zasady i podstawy prawne*, „Ostry Dyżur” nr 2/2015, s. 38.

w ogóle²⁰⁶. Tak więc warto zwrócić uwagę, że ewakuacja składa się z szeregu elementów charakterystycznych. Po pierwsze jest to ruch, przemieszczanie się osób między punktami. Ważna jest tego ruchu przymusowość, w tym sensie, że człowiek jest obligowany – czy to przez przedstawiciela władz, czy też własne instynkty związane z przetrwaniem – do tego, aby nie pozostawać w dotychczasowym miejscu. Ostatnim ważnym elementem jest zagrożenie, jako źródło potrzeby ewakuacji. Można uznać, że aby ewakuacja zaistniała musi dojść do mniej lub bardziej nagłej zmiany stanu środowiska otaczającego jednostkę i jest to zmiana na minus, gdyż wymaga podjęcia specjalnych, nie rutynowych akcji. Do tego można dodać, że ewakuacja jest zawsze procesem o charakterze społecznym, co zresztą wpływa na jej praktykę. Badania pokazują, jak istotne są zmienne psychologiczne oraz socjologiczne w przebiegu ewakuacji i że w nich można poszukiwać barier jej skuteczności²⁰⁷. To ważna uwaga również w kontekście badań własnych prowadzonych w jednostkach penitencjarnych.

W piśmiennictwie można także znaleźć definicje węższe, w których ewakuacja jest działaniem polegającym na przemieszczaniu się po rozpoczęciu działań wojennych lub zaistnieniu stanu nadzwyczajnego nie mające pochodzenia militarne²⁰⁸. W tym wypadku ewakuacja jest powiązana wyłącznie z sytuacjami najbardziej niebezpiecznymi, gdy dochodzi do zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub klęski żywiołowej. Przesłankom ewakuacji przyjrzano się w następnym podrozdziale, stąd autor nie będzie tu tego tematu poszerzał. Niemniej widać również drugie podejście do ewakuacji, gdy jest ona pochodną jakiegokolwiek zagrożenia, które wymaga od osób znajdujących się w danej lokalizacji (a chodzi tak o budynki jak i otwarte przestrzenie) opuszczenia tego miejsca, aby zapewnić im bezpieczeństwo. Wówczas ewakuacja jest opuszczeniem wyznaczonej przestrzeni i udanie się do strefy zbiórki osób ewakuowanych zgodnie ze wskazaniem kierujących działaniami ratowniczymi²⁰⁹. Dla potrzeb tej pracy uznano, że właśnie ta druga forma jest bardziej adekwatna. Zatem reasumując to wprowadzenie definicyjne – ewakuacja to albo „usuwanie ludności cywilnej lub wojska, wywożenie majątku z terenów zagrożonych przez nieprzyjaciela w czasie działań wojennych lub nawiedzonych klęską żywiołową”,

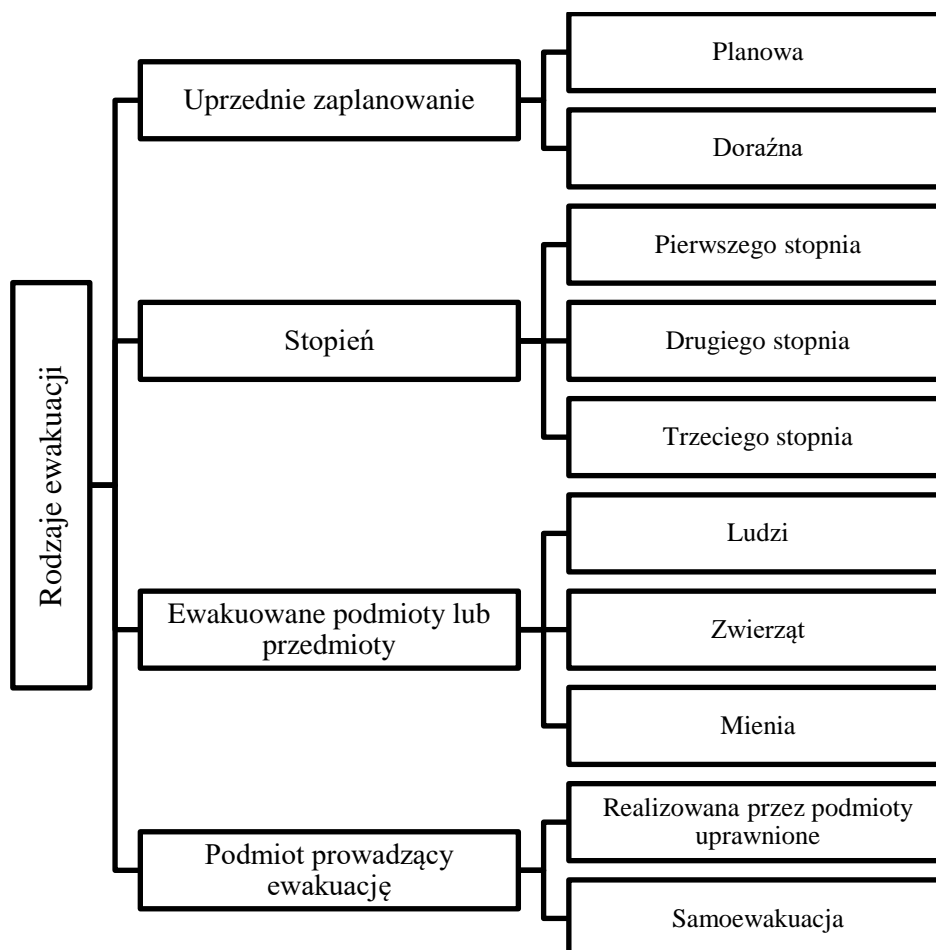
²⁰⁶ M. Lindel, *Evacuation planning, analysis, and management* [w:] A. Bariru, L. Racz (red.), *Handbook of Emergency Response: A Human Factors and Systems Engineering Approach*, CRC Press, Boca Raton 2013, s. 55.

²⁰⁷ G. Hofinger, R. Zinke, L. Kunzer, *Human factors in evacuation simulation, planning, and guidance*, „Transportation Research Procedia” nr 2/2014, s. 603-604.

²⁰⁸ K. Wiłun, *Ochrona osób i mienia: organizacja i przygotowanie*, Wydawnictwo STO, Warszawa 2015, s. 116.

²⁰⁹ Ł. Osilkowicz, K. Szczerba, *Zasady bezpiecznej ewakuacji obiektów*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2012, s. 53.

albo też „opróżnianie terenu, budynku itp.”²¹⁰. Ta druga, szersza definicja pozwala na łatwiejsze zaliczenie do opisywanego tu działania poszczególnych metod ewakuacji, które zostały przedstawione na rysunku 18.

Rys. 18. Klasyfikacje ewakuacji

Źródło: opracowanie własne: W. Otwinowski, *Podstawy zarządzania kryzysowego i systemu obronnego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Usług, Poznań 2015, s. 116-122.

Ze względu na uprzednie zaplanowanie można wyróżnić ewakuację planową oraz doraźną. Drugim kryterium jest stopień związany z ewakuacją i wyróżnia się trzy różne stopnie (co zostanie szerzej opisane poniżej). Ważna jest kwestia ewakuowanego przedmiotu lub podmiotu, gdyż ewakuacji nie można sprowadzić wyłącznie do ludzi i jest to również proces, którym objęte są zwierzęta oraz mienie. Wreszcie ze względu na podmiot prowadzący ewakuację można mówić o takiej, która realizowana jest przez

²¹⁰ P. Kolmann, dz. cyt., s. 92-93.

uprawnione podmioty (służby ratownicze, wojsko, itd.) oraz samoewakuację²¹¹. W przypadku ewakuacji planowej również pojawia się sytuacja niespodziewana, kryzysowa, niemniej stan środowiska pozwala na uaktywnienie przygotowanych wcześniej procedur i możliwe jest przeprowadzenie ewakuacji w mniejszej lub większej zgodzie z planem²¹². Ewakuacja doraźna jest podejmowana sporadycznie w oparciu o wiedzę i instynkt osób, które znalazły się w niebezpieczeństwie. Nie ma w tym wypadku planu, natomiast cel jest jasny i jest nim zagwarantowanie sobie bezpieczeństwa, tak aby osoba nie utraciła zdrowia lub życia²¹³. Oczywiście należy mieć na uwadze, że również ewakuacja planowa nie jest planową w pełni, gdyż zawsze występują czynniki niemożliwe do przewidzenia, a co za tym idzie konieczna jest też częściowa improwizacja, doraźność. Niemniej w jej ramach istnieje zręb instytucjonalny, systemowy, na którym może oprzeć się osoba ewakuowana. W przypadku doraźnej ewakuacji takowego nie ma i zdać się można wyłącznie na siebie i osoby w otoczeniu.

W dokumentach Obrony Cywilnej zwraca się uwagę, że w praktyce działania państwa polskiego występują trzy stopnie ewakuacji – pierwszy, drugi i trzeci (oznaczane również liczbami rzymskimi jako I, II i III). W przypadku każdego ze stopni ewakuacja ma ten sam sens i polega na przemieszczaniu ludności i transporcie jej mienia z rejonów, gdzie występuje zagrożenie do obszarów, które można oszacować, jako bezpieczne²¹⁴. W przypadku ewakuacji pierwszego stopnia celem jest niezwłoczne przemieszczenie ludności z rejonu, w którym wystąpiło bezpośrednie, nieprzewidziane zagrożenie życia lub zdrowia. Ewakuacja drugiego stopnia zakłada istnienie zagrożenia nie punktowego, ale wieloobszarowego, co jest pochodną np. uszkodzeń oraz awarii przemysłowych. Inny wymiar ma ewakuacja trzeciego stopnia, gdzie przemieszczenie ludności wiąże się ze stanem podwyższonej gotowości obronnej państwa, co dzieje się w związku z zagrożeniem bezpieczeństwa państwa, kryzysem lub działaniami wojennymi²¹⁵. Tabela 4 zawiera informacje na temat kluczowych kwestii na każdym z trzech stopni ewakuacji.

Inne podmioty prowadzą działania ewakuacyjne na poszczególnych poziomach zagrożenia. W przypadku, gdy chodzi o pierwszy poziom ewakuacji, to czyni to organ

²¹¹ W. Otwinowski, *Podstawy zarządzania kryzysowego i systemu obronnego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Usług, Poznań 2015, s. 116-122.

²¹² K. Wiłun, dz. cyt., s. 116.

²¹³ H. Abdelgawad, B. Abdulhai, *Emergency evacuation planning as a network design problem: a critical review*, "Transportation Letters: International Journal of Transportation Research" nr 1/2009, s. 42-43.

²¹⁴ W. Leśniakiewicz i inni, *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, Obrona Cywilna Kraju, Warszawa 2008, s. 5.

²¹⁵ Tamże, s. 6.

wykonawczy gminy (wójt, burmistrz lub prezydent), starosta danego powiatu lub wojewoda, ale także kierujący akcją ratowniczą. Działania ewakuacyjne realizowane są od razu, gdy zagrożenie nadejdzie²¹⁶. W przypadku stopnia drugiego podmioty zarządzające ewakuacją są zbliżone i są to organy wykonawcze samorządu oraz wojewoda, brak jest przy tym kierującego akcją ratowniczą, a ewakuacja jest inicjowana wtedy, gdy wystąpią symptomy zagrożenia.

Poziom	Cel ewakuacji	Podmiot odpowiadający za realizację i termin
Pierwszy	Prowadzi się ją po wystąpieniu niebezpiecznego zdarzenia miejscowego w celu ratowania życia i zdrowia osób znajdujących się w strefie bezpośredniego zagrożenia	Wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta, wojewoda, kierujący akcją ratowniczą realizują ją natychmiast po zaistnieniu zagrożenia
Drugi	Prowadzi się ją w związku z groźbą wystąpienia zagrożeń wieloobszarowych o charakterze innym niż militarne i odnosi się również do ratowania osób, które pozostają na terenie zagrożonej strefy	Wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta, wojewoda w momencie, gdy wystąpią symptomy zagrożenia
Trzeci	Prowadzona jest wyłącznie w związku z zewnętrznymi zagrożeniami bezpieczeństwa państwa, w tym sytuacją wojny i występuje ona w kilku wariantach, w tym obejmującym samoewakuację ludności	Terenowy organ obrony cywilnej, organ wojskowy w czasie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny

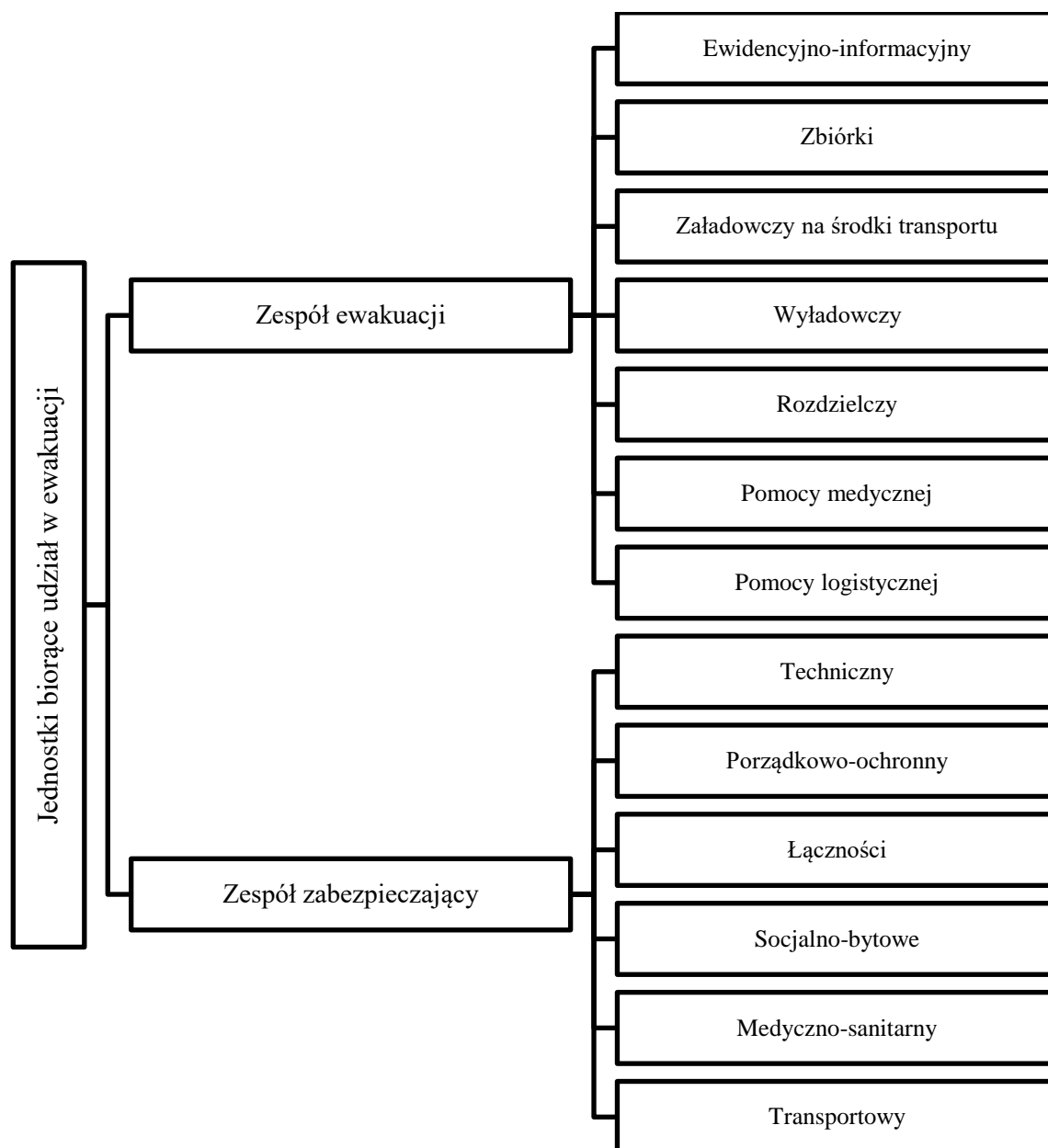
Tab. 4. Rozróżnienie kluczowych kwestii związanych z trzema stopniami ewakuacji
 Źródło: opracowanie własne: P. Głogowska, P. Zdrojewska, H. Wagner, *Ewakuacja i jej aspekty w ujęciu teoretycznym*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” nr 1/2016, s. 68.

Trzeci poziom jest aktywowany w sytuacji, gdy ma miejsce zagrożenie bezpieczeństwa państwa lub wojna i wówczas decyzyjne są terenowe organy obrony cywilnej lub wojskowe²¹⁷. Na rysunku 19 pokazano jednostki, które biorą udział w procesach ewakuacji.

²¹⁶ P. Głogowska, P. Zdrojewska, H. Wagner, *Ewakuacja i jej aspekty w ujęciu teoretycznym*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” nr 1/2016, s. 68.

²¹⁷ Tamże, s. 68.

Każde działanie ewakuacyjne bierze pod uwagę szereg czynników, w tym: kto ma być ewakuowany, jakie są warunki obiektu lub obszaru, z którego osoby są ewakuowane, jak należy je ewakuować, kto winien być poinformowany oraz jakimi zasobami dysponują ewakuujący²¹⁸. Przykładowy zespół zajmujący się ewakuacją pokazany powyżej składa się z zespołu ewakuującego, który zajmuje się informowaniem, zbiórką, przewozem i wsparciem

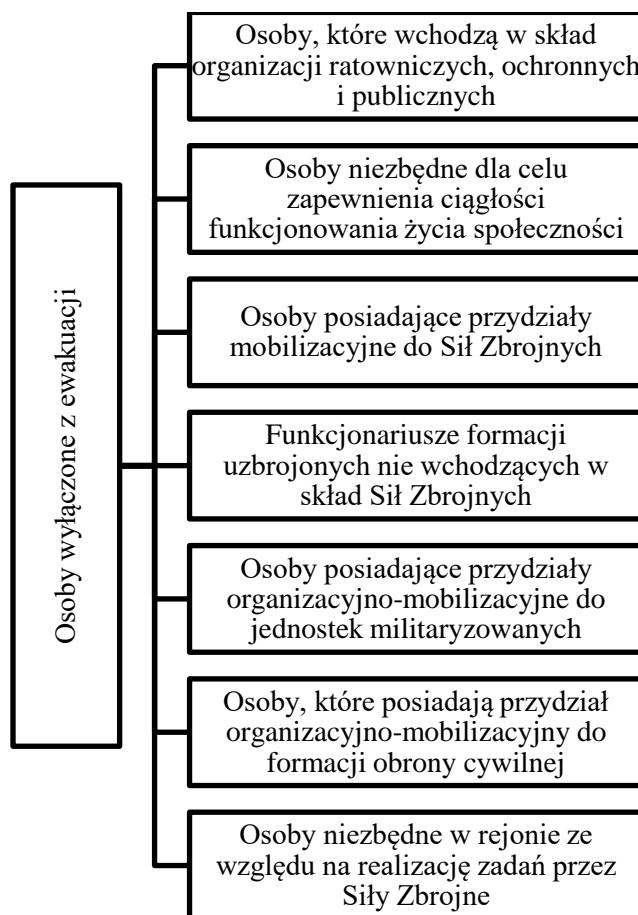

Rys. 19. Jednostki biorące udział w typowym procesie ewakuacji

Źródło: opracowanie własne: P. Głogowska, P. Zdrojewska, H. Wagner, *Ewakuacja i jej aspekty w ujęciu teoretycznym*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” nr 1/2016, s. 70-71.

²¹⁸ I. Orłowska, M. Cisek, *Praktyczne aspekty ewakuacji ludzi ze szpitali*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2016, s. 101-102.

poszkodowanych oraz zespołu zabezpieczającego, w którym działają osoby odpowiadające za kwestie: techniczne, łączności i inne²¹⁹. W każdym działaniu związanym z ewakuacją kluczowe znaczenie mają przepływy informacji, gdyż to od nich zależy skuteczność akcji²²⁰. Na rysunku 20 pokazano osoby, które są wyłączone z obowiązku ewakuacji.

Rys. 20. Osoby wyłączone z obowiązku ewakuacji

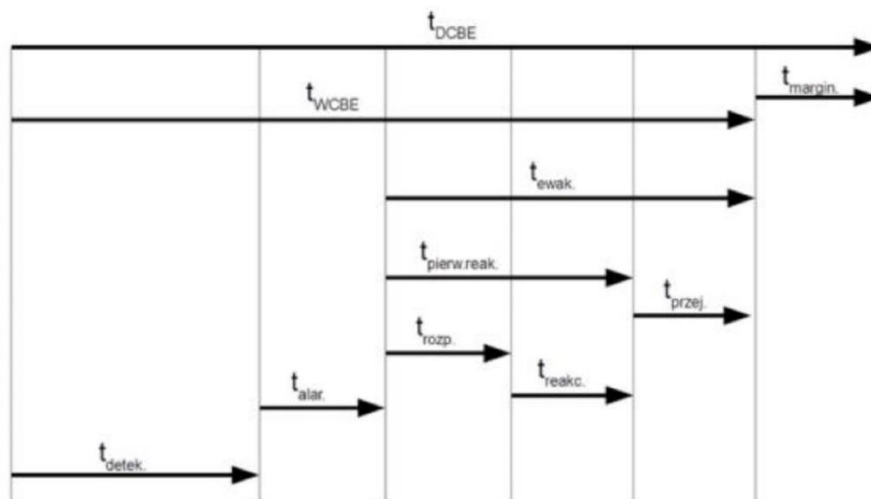
Źródło: opracowanie własne: W. Otwinowski, *Podstawy zarządzania kryzysowego i systemu obronnego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Usług, Poznań 2015, s. 117.

Nie wszystkie jednak osoby są zobowiązane do natychmiastowego ewakuowania się z obszaru. Po pierwsze wyłączeni są wszyscy, którzy biorą udział w akcji ratowniczej. Po drugie dotyczy to osób niezbędnych dla zapewnienia ciągłości życia społeczności na danym obszarze. Po trzecie z ewakuacji wyłącza się osoby, które posiadają przydziały mobilizacyjne lub mobilizacyjno-organizacyjne do Sił Zbrojnych, Obrony Cywilnej lub jednostek zmilitaryzowanych. Na zagrożonym obszarze mogą też pozostać

²¹⁹ P. Głogowska, P. Zdrojewska, H. Wagner, dz. cyt., s. 70-71.

²²⁰ S. Choi, M. Do, *Effect of Evacuation Information and Evacuation Behaviors on High-Rise Apartment Residents*, "KSCE Journal of Civil Engineering" nr 23/2019, s. 4887-4889.

funkcjonariusze uzbrojonych formacji (to ważne z perspektywy analizy roli Służby Więziennej)²²¹. Na rysunku 21 pokazano natomiast składowe wymaganego czasu bezpiecznej ewakuacji.

- t_{DCBE} – dostępny czas bezpiecznej ewakuacji
- t_{WCBE} – wymagany czas bezpiecznej ewakuacji
- t_{margin} – margines bezpieczeństwa
- $t_{detek.}$ – czas detekcji zagrożenia
- $t_{alar.}$ – czas wszczęcia alarmu
- $t_{ewak.}$ – czas ewakuacji
- $t_{pierw.reak.}$ – czas pierwszej reakcji
- $t_{rozp.}$ – czas rozpoczęcia ewakuacji
- $t_{reakc.}$ – czas reakcji
- $t_{przej.}$ – czas przejść lub przejazdów

Rys. 21. Składowe wymaganego czasu bezpiecznej ewakuacji

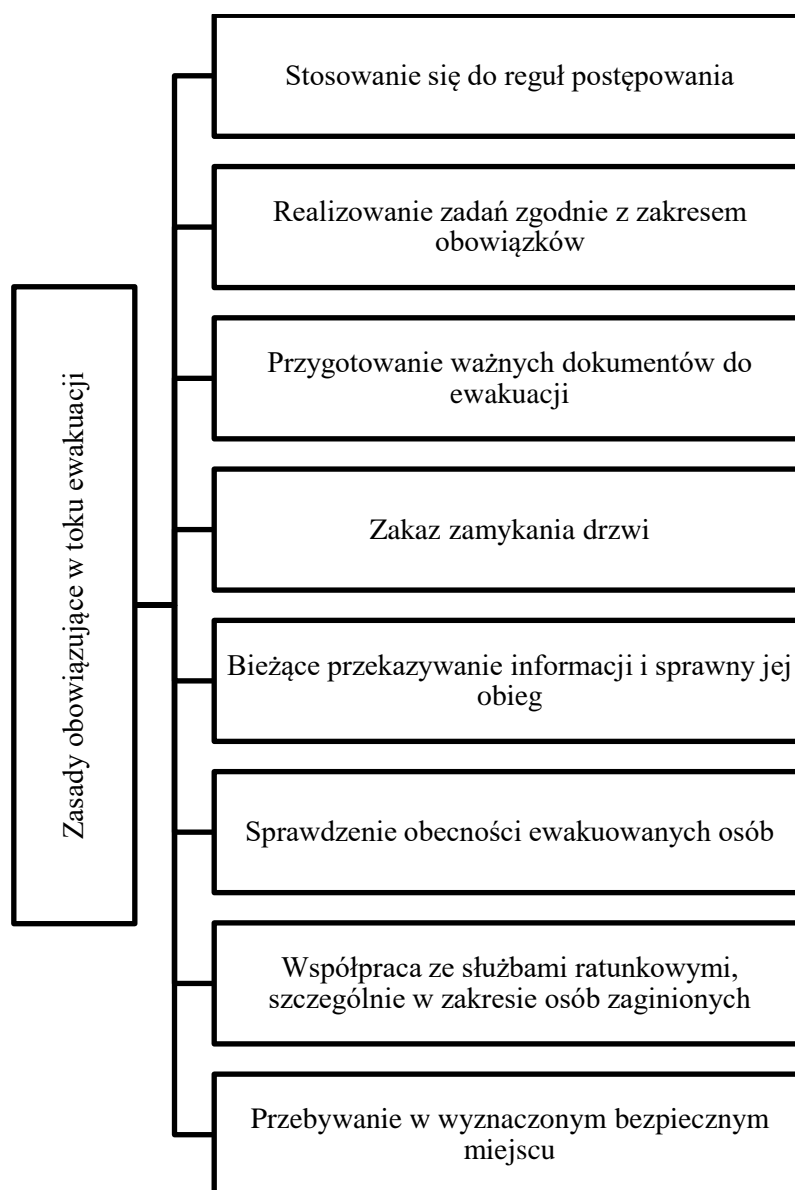
Źródło: opracowanie na podstawie: M. Barański, T. Maciak, *Model ewakuacji wykorzystujący automaty komórkowe*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2017, s. 71.

Przy doraźnej ewakuacji jedną z kluczowych kwestii jest dostępny czas bezpiecznej ewakuacji. Składa się on z dwóch głównych elementów. Pierwszym jest wymagany czas ewakuacji, a drugim margines bezpieczeństwa, jeśli zajdą jakieś nieprzewidziane okoliczności. Jak widać na czas ten składa się czas detekcji zagrożenia i wszczęcia alarmu, po którym następuje już ewakuacja, w czasie której wyróżnia się czas pierwszej reakcji i czas rozpoczęcia ewakuacji, a także czas przejść²²². Czas ten nie jest przy tym stały

²²¹ T. Otwinowski, dz. cyt., s. 117.

²²² M. Barański, T. Maciak, *Model ewakuacji wykorzystujący automaty komórkowe*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2017, s. 71.

i zależy od takich czynników, jak temperatura powietrza, widzialność, zawartość tlenu oraz CO₂ i inne²²³. Rysunek 22 pokazuje główne reguły ewakuacji.

Rys. 22. Zasady obowiązujące w toku ewakuacji

Źródło: opracowanie własne: P. Głogowska, P. Zdrojewska, H. Wagner, *Ewakuacja i jej aspekty w ujęciu teoretycznym*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” nr 1/2016, s. 73.

Ewakuacja winna być prowadzona w sposób zgodny z regułami, co dotyczy tak osób, które ją prowadzą, jak i które są ewakuowane. Optymalnie, aby była realizowana w sposób planowy, który jest rozpisany w dokumentach. W czasie ewakuacji należy zabezpieczyć, jeśli to możliwe ważne dokumenty, a także wyprowadzić wszystkie osoby z

²²³ Ł. Chołuj, *Bezpieczna ewakuacja a założenia scenariusza pożarowego*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2012, s. 127-128.

Element	Ewakuacja osób	Ewakuacja mienia
Rozproszenie	Samodzielny wyjazd osób z rejonu o dużym zagęszczeniu ludności do miejsc wybranych samodzielnie	Przenoszenie zagrożonego mienia przez pracowników odpowiedzialnych za ewakuację do miejsc zlokalizowanych na terenie obiektu
Rozśrodkowanie	Wyjazd osób do miejsc wskazanych, gdzie ma miejsce organizowanie i kierowanie przez organy obrony cywilnej dysponujących zasobami	Wywożenie mienia poza teren obiektu do wcześniej przygotowanych miejsc poza obiektem z wykorzystaniem własnych i innych środków transportu
Wycofanie	Wyjazd osób w toku działań zbrojnych lub klęsk żywiołowych zgodnie z poleceniem osób, które kierują operacją wojskową lub akcją ratowniczą	Wywożenie mienia ruchomego poza obręb danego ośrodka zgodnie z ustaleniami osób kierujących operacją wojskową w czasie wojny lub akcji ratowniczej
Przejazd ewakuacyjny	Wyjazd osób, które przemieszczają się przez obszar ewakuowany w celu znalezienia tymczasowego schronienia lub uzupełnienia swych zapasów	Transportowanie mienia przez obszar ewakuowany, który ma na celu ulokowanie go w schronieniach tymczasowych
Ewakuacja anarchiczna	Ucieczka dokonywana przez ludność, która nie zna zasad organizowania przemieszczeń lub nie podporządkowującej się regułom ewakuacji	Spontaniczne wyrzucanie mienia oraz przenoszenie go w sposób pozbawiony wcześniejszego planu lub niezgodnie z jego postanowieniami

Tab. 5. Ważne aspekty związane z kwestią ewakuacji osób i mienia

Źródło: opracowanie własne: K. Przeworski, *Ewakuacja jako sposób ochrony ludności*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 8-10.

zagrożonego obiektu²²⁴. Ważne aspekty związane z ewakuacją można podzielić na dwie części, co widać w tabeli 5.

Można wyróżnić pięć podstawowych modeli działań ewakuacyjnych. Są to: rozproszenie, rozśrodkowanie, wycofanie, przejazd ewakuacyjny i ewakuacja anarchiczna. W przypadku rozproszenia osoby same się ewakuują i czynią to w kierunku, który uznają za słuszny (bezpieczny). Jeśli mowa jest o rozśrodkowaniu to wyjazd jest już organizowany przez Obronę Cywilną lub inne podmioty. Wycofywanie ma miejsce wtedy, gdy wyjazd wiąże się z klęską żywiołową lub działaniami zbrojnymi. W toku przejazdu ewakuacyjnego osoby przemieszczają się przez dany obszar poszukując tymczasowe schronienie lub uzupełniając zapasy. Natomiast w wariacie anarchicznym ucieczka dokonywana jest albo bez znajomości zasad, albo wbrew im. Poszczególnym wariantom ewakuacji osób odpowiadają podobne działania zmierzające do zabezpieczenia mienia z zagrożonego obszaru²²⁵. Sprawność prowadzenia ewakuacji zależy dziś również od sprawności w gromadzeniu danych oraz analizowaniu różnorodnych sytuacji na poziomie scenariuszy, co pozwala lepiej przygotować się do przyszłych działań²²⁶. Jednym z głównych wyzwań jest znajomość potencjalnych zagrożeń, które stanowią główne przesłanki do ewakuacji. Przesłankami zajęto się w następnym podrozdziale pracy.

5.2. Główne przesłanki ewakuacji

Analiza głównych przesłanek ewakuacji wyjść powinna od wskazania na elementarną przyczynę, która sprawia, że ludzie, zwierzęta oraz rzeczy powinny zostać ewakuowane poza określoną strefę. Zakładając, że omawiany proces jest działaniem, które zmierza do zapewnienia bezpieczeństwa osobom, które ze względu na stan otoczenia muszą je opuścić i udać się do lokalizacji, w której zagrożenie nie występuje w tej skali lub w ogóle²²⁷, to potrzebę ewakuacji można dostrzec wyłącznie w kontekście zaistnienia zagrożenia, które sprawia, że dochodzi do naruszenia podstawowych wartości, takich jak życie i zdrowie ludzkie, a w dalszej kolejności bezpieczeństwo zwierząt oraz mienia. Innymi słowy, jeśli nie występuje zagrożenie o określonym stopniu nasilenia, to nie ma przesłanek, aby uznać, że konieczne jest przeprowadzenie działań zmierzających do ewakuacji. I z drugiej strony – gdy można, choćby z niewielkim stopniem

²²⁴ P. Głogowska, P. Zdrojewski, H. Wagner, dz. cyt., s. 73.

²²⁵ K. Przeworski, *Ewakuacja jako sposób ochrony ludności*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 8-10.

²²⁶ T. Rinne, K. Tillander, P. Gronberg, *Data collection and analysis of evacuation situations*, VTT Tiedotteita, Vuorimiehenti 2010, s. 7.

²²⁷ M. Lindel, dz. cyt., s. 55.

prawdopodobieństwa uznać, że stan zagrożenia jest poważny, to konieczne jest rozpoczęcie ewakuacji rozumianej w sposób, który został pokazany w poprzednim rozdziale pracy.

Jak słusznie zauważa M. Masłowska-Szczerba: „od zarania dziejów sytuacje stanowiące zagrożenie dla ludzi, zmuszały do poszukiwania bezpieczniejszych schronień, a przez to również często do migracji. Działania te polegały z reguły na chaotycznej ucieczce spanikowanych ludzi. Dopiero doświadczenia współczesnych konfliktów zbrojnych począwszy od wojen światowych pozwoliły zrozumieć rolę wczesnej i planowej ewakuacji w ochronie ludności”²²⁸. Autorka zatem również podkreśla, że ewakuacja jest „współczesnym” sposobem reagowania na zagrożenia o najbardziej poważnym charakterze. Przy tym ciekawie zestawia ze sobą „tradycyjny” sposób postępowania – mniej lub bardziej chaotyczną ucieczkę – ze sposobem, który dziś uznaje się za prawidłowy, a którym jest ewakuacja, działanie teoretycznie posiadające wewnętrzny porządek, nastawiony na celowe rozwiązanie problemu występującego wokół jednostek zagrożenia. Oczywiście praktyka pokazuje, że niejednokrotnie dochodzi do ewakuacji, która nie spełnia tej definicji, natomiast zasadniczo wykonano dużą pracę, aby ewakuacja z budynków, czy obszarów zagrożonych była bezpieczniejsza i lepiej uporządkowana. To samo dotyczy zresztą i kwestii ewakuacji związanej ze stanami nadzwyczajnymi.

Wyjść należy od analizy ogólnej kategorii zagrożenia, która lepiej pozwoli zrozumieć, z jakimi wyzwaniem może zmagać się osoba odpowiedzialna za zarządzanie i przeprowadzenie ewakuacji. Termin zagrożenie jest niejako odwrotnością bezpieczeństwa, a więc stanu, w którym jednostki mogą swobodnie wieść życie, realizować swoje potrzeby i rozwijać się. Bezpieczeństwo w definicji negatywnej jest stanem wolnym od poważnych zagrożeń, a więc gdy te mają miejsce w ramach danego systemu, to wówczas dochodzi do destabilizacji, która zmniejsza bezpieczeństwo obywateli²²⁹. Zagrożenie to stan niebezpieczny dla otoczenia²³⁰. Zatem, gdy dochodzi do zagrożenia, to wówczas można zauważyć istnienie czynników, które prowadzą do znaczącego wzrostu ryzyka utraty życia lub zdrowia przez ludzi, a także w niebezpieczeństwie są inne cenione wartości. Zagrożenie może być powodowane

²²⁸ M. Masłowska-Szczerba, dz. cyt., s. 37.

²²⁹ G. Kuzara, *Zagrożenie i bezpieczeństwo oraz ich współzależność*, „Security, Economy & Law” nr 3/2018, s. 102-113.

²³⁰ D. Kompała, *Istota zagrożenia*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” nr 3/2014, s. 24.

zarówno czynnikami losowymi, jak i nielosowymi, antropogenicznymi i naturalnymi²³¹. Rozpiętość typologii zagrożeń ujawnia tabela 6.

Kryterium	Typologia zagrożeń bezpieczeństwa narodowego
Przedmiot	Zagrożenia: polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne, ekologiczne
Źródło	Zagrożenia: naturalne, techniczne, ustrojowe, demograficzne, ideologiczne, gospodarcze, edukacyjne, psychologiczne, kulturowe i inne
Środowisko	Zagrożenia: przyrodnicze, społeczne, polityczne, gospodarcze, naukowo-techniczne
Zasięg	Zagrożenia: globalne, kontynentalne, regionalne, krajowe, lokalne
Skala	Zagrożenia: światowe, międzynarodowe, państwowe, jednostkowe, administracyjne
Skutki	Zagrożenia: fizyczne, psychiczne
Miejsce	Zagrożenia: wewnętrzne, zewnętrzne
Dynamika	Zagrożenia: dynamiczne, pełzające
Charakter relacji społecznych	Zagrożenia: prowadzące do konfliktów społecznych, niekonfliktowe

Tab. 6. Typologie zagrożeń bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne: Z. Ciekankowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2010, s. 29.

Zagrożenia można wyróżnić z kilku różnych punktów widzenia. Podstawą do klasyfikacji są: przedmiot, źródło, środowisko, zasięg, skala, skutki, miejsce, dynamika, a także charakter relacji społecznych²³². Można zresztą stosować również inne kryteria w przypadku zagrożeń szczegółowych, związanych np. z konkretnymi sposobami występowania zagrożenia, czy też precyzyjnie wskazanymi skutkami²³³. Możliwe jest także tworzenie bardzo szerokich taksonomii zagrożeń, które składają się z szeregu zdarzeń, które pokazano na rysunku 23.

²³¹ K. Ficoń, *Inżynieria zarządzania kryzysowego. Podejście systemowe*, BEL Studio, Warszawa 2007, s. 76.

²³² Z. Ciekankowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2010, s. 29.

²³³ M. Jouini, L. Rabai, A. Aissa, *Classification of security threats in information systems*, “Procedia Computer Science” nr 32/2014, s. 491.

Zagrozenie naturalne	Zagrozenie ekologiczne	Pandemie i epidemie
Zagrozenia militarne	Zagrozenia polityczne	Zagrozenia kryzysowe
Zagrozenia spoleczne	Zagrozenia kulturowe i ideologiczne	Zagrozenia ekonomiczne i ideologiczne
Zagrozenia ekonomiczne i finansowe	Zagrozenia infrastruktury krytycznej państwa	Zagrozenia asymetryczne
Zagrozenia transsektorowe	Zagrozenia aglomeracji miejskich	Zagrozenia informacyjne i cybernetyczne

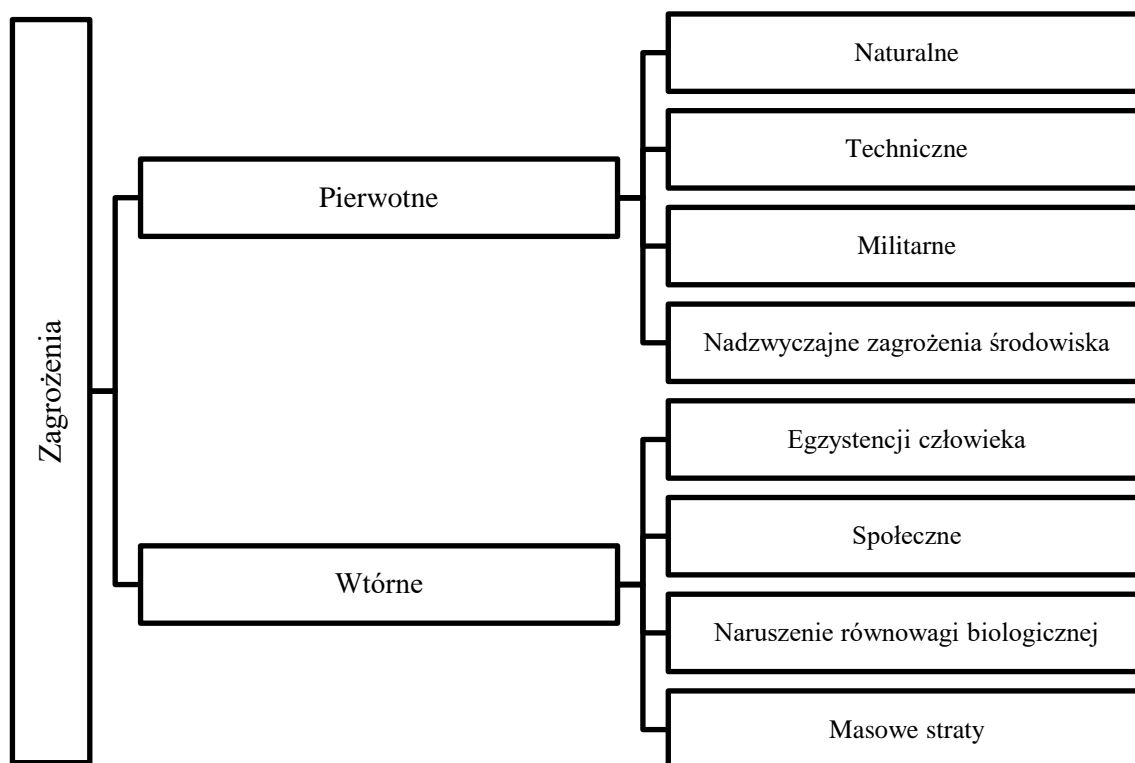
Rys. 23. Szeroka taksonomia współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego
Źródło: opracowanie własne: W. Wójka, *Zagrozenia bezpieczeństwa narodowego RP w XXI wieku – współczesne pojęcie, źródła, zakres i klasyfikacja*, Akademia Obrony Narodowej Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2016, s. 109-183.

W kontekście ostatnich wydarzeń (praca ta powstaje w dużej mierze w 2020 roku) warto zwrócić uwagę na wyszczególnienie pandemii i epidemii jako czynnika zagrożenia²³⁴. Duże znaczenie praktyczne mają zagrożenia terrorystyczne, asymetryczne, które są szczególnie groźne dla infrastruktury krytycznej państwa²³⁵. Do tego dochodzi kwestia zagrożeń cybernetycznych, związanych ze sferą wirtualną, która sama w sobie staje się coraz bardziej znacząca²³⁶. Przedstawiono jeszcze jedną klasyfikację zagrożeń, tym razem taką, która pozwoli odnieść się do nich w kontekście kwestii ewakuacji ludności (rysunek 24).

²³⁴ W. Wójka, *Zagrozenia bezpieczeństwa narodowego RP w XXI wieku – współczesne pojęcie, źródła, zakres i klasyfikacja*, Akademia Obrony Narodowej Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2016, s. 125.

²³⁵ K. Wojtasik, M. Grochowski, V. Horak, *System and Human Safety: Critical Infrastructure and Anti-Terrorist Attachment*, "CzOTO" nr 1/2019, s. 895-896.

²³⁶ C. Mihaela, *Current security threats in the national and international context*, "Accounting and Management Information Systems" nr 1/2020, s. 356.

Rys. 24. Zagrożenia ludności, mienia i środowiska jako podstawa do przeprowadzenia ewakuacji

Źródło: opracowanie własne: Z. Ciekanski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2010, s. 28.

Zasadniczo zagrożenia można podzielić na pierwotne oraz wtórne, przy czym wtórne są następstwem pierwotnych, konsekwencją ich wystąpienia, pogłębieniem się aktualnej sytuacji²³⁷. Do zagrożeń pierwotnych zalicza się awarie, katastrofy oraz kataklizmy. Naturalne to zagrożenia ze strony: wody, powietrza, ognia, a także epizodów związanych z tektoniką, czy osuwaniem się ziemi, jak również zagrożeniami kosmicznymi. Zagrożenia techniczne mają wymiar komunikacyjny, technologiczny, budowlany, komunalny, czy też związany z nielegalnym przechowywaniem materiałów niebezpiecznych. Zagrożenia militarne to bezpośrednie użycie sił zbrojnych, ale i akty terroru. Wreszcie nadzwyczajne zagrożenia środowiska to zdarzenia techniczne i militarne o charakterze antropologicznym²³⁸. W przypadku każdego z nich może zaistnieć potrzeba ewakuacji. Np. powódź, czy też masowe pożary lasu są podstawą do ewakuowania ludności, podobnie jak poważna awaria techniczna, gdy dojdzie do lokalnego skażenia

²³⁷ Z. Ciekanski, dz. cyt., s. 28.

²³⁸ Tamże, s. 28.

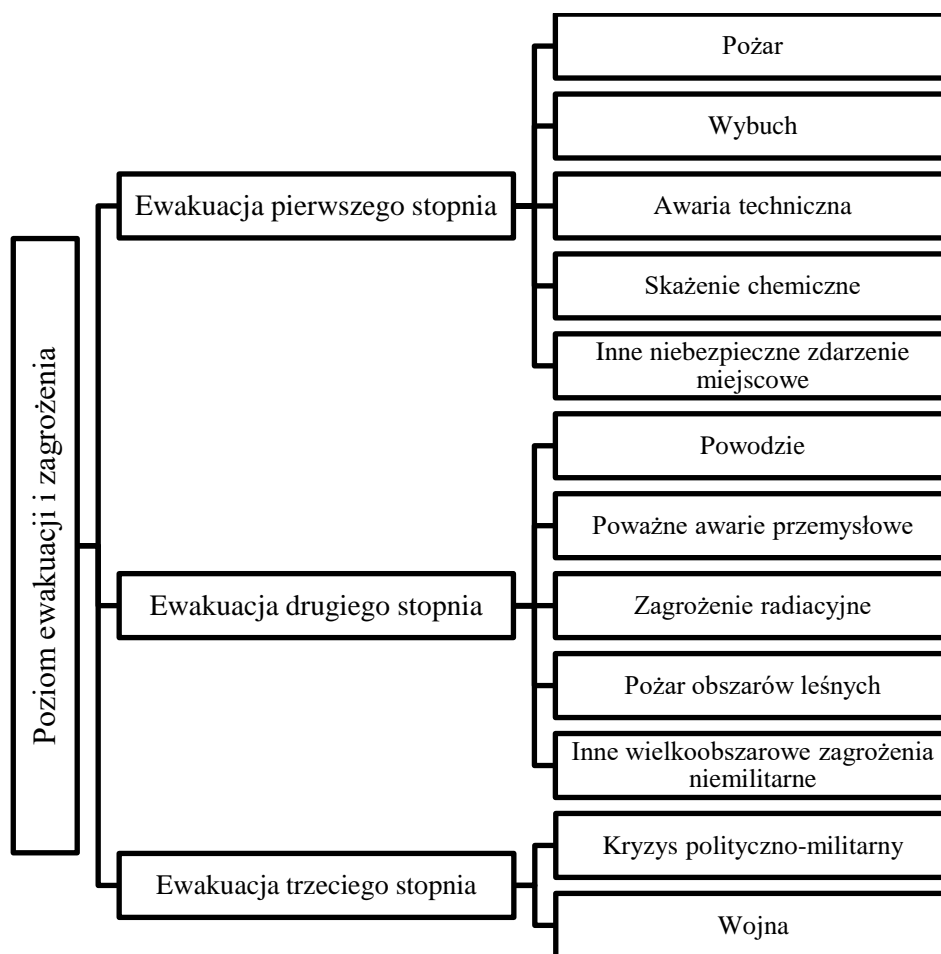
środowiska. Wojna, ale i akt terroru są przesłankami ewakuacji i ta – szczególnie w pierwszym wypadku – może być masowa.

Inaczej jest w przypadku zagrożeń wtórnych, a więc klęsk żywiołowych. W tym wypadku mówi się o zagrożeniu egzystencji człowieka, kiedy dochodzi do masowych zgonów, głodu, epidemii lub pandemii. Zagrożenia społeczne, to różnego typu patologie, ale także masowe wystąpienia, które prowadzą do stwarzania bezpośredniego niebezpieczeństwa dla ludzi. Możliwe jest także naruszenie równowagi biologicznych (np. epifityzy) lub wystąpienie masowych strat²³⁹. Wydaje się, że ewakuacja jest najczęstsza przy zagrożeniu pierwotnym, gdy trzeba szybko reagować, bo ludzie są w niebezpieczeństwie. Zagrożenia wtórne mogą być bardziej rozciągnięte w czasie, ewakuacja może być przy nich potrzebna, ale zasadniczo jest to już etap na tyle permanentny, że ważniejsze będą np. działania służb medycznych w celu opanowania epidemii, czy aktywność policji na rzecz porządku publicznego.

Ważne przy tym wydaje się stopniowanie ryzyka związanego z poszczególnymi rodzajami zagrożenia. To – jak zauważają badacze norwescy – można kalkulować na kilka różnych sposobów. Przy tym zasadniczo przy oszacowaniu, jak poważne jest zagrożenie należy wziąć pod uwagę: posiadane zasoby, destruktywność zagrożenia oraz podatność na jego skutki. W innych kalkulacjach ewentualną destruktywność zamienia się na konsekwencje²⁴⁰. Zatem w ten sposób można oceniać sytuację, gdy dopiero może dojść do powstania bezpośredniego niebezpieczeństwa, a także wówczas, gdy jest ono obecne i trzeba na nie odpowiedzieć w sposób jak najbardziej adekwatny. Tak więc zagrożenie np. ze strony wody może zarówno być przesłanką do ewakuacji, jak i nie spełniać wymogów z nią związanych. Czym innym są bowiem podtopienia, a czym innym tak wysokie stany wód, że niemal pewne jest, że dojdzie do powodzi, w której mogą ucierpieć dziesiątki osób. Stąd właśnie szacowanie ryzyka i określenie jego skali jest kluczowe. Rysunek 25 prezentuje zagrożenia przez pryzmat stopni ewakuacji.

²³⁹ Tamże, s. 28.

²⁴⁰ O. Amundrud, T. Aven, R. Flage, *How the definition of security risk can be made compatible with safety definitions*, "Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part O: Journal of Risk and Reliability" nr 1/2017, s. 287.

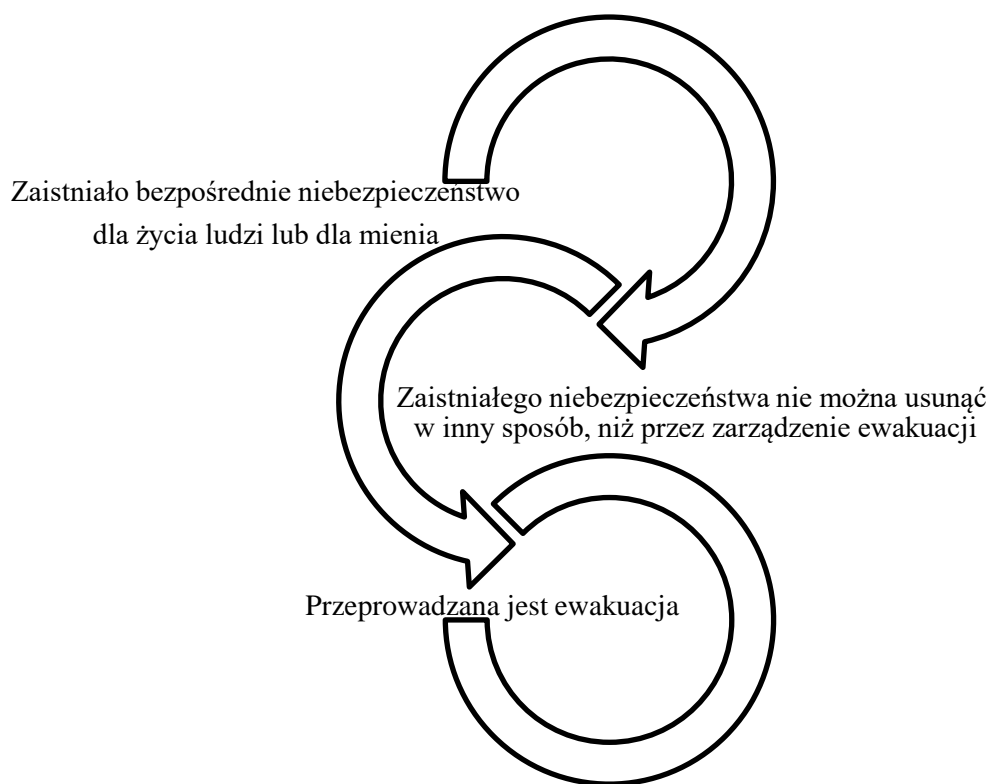

Rys. 25. Zagrożenia, które są podstawą do określenia poszczególnych stopni ewakuacji
 Źródło: opracowanie własne: P. Głogowska, P. Zdrojewska, H. Wagner, *Ewakuacja i jej aspekty w ujęciu teoretycznym*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” nr 1/2016, s. 68.

Istnieją trzy stopnie ewakuacje, które są różnicowane ze względu na poziom działania władz, ale także zagrożenie, które je wywołują²⁴¹. W przypadku ewakuacji pierwszego stopnia dostrzec można zagrożenia mniej istotne - lokalne, które są poważnym zagrożeniem, ale raczej dla społeczności lokalnej. I tak przypisać można tu: pożar, wybuch, awarię techniczną, skażenie chemiczne, a także inne niebezpieczne zdarzenia miejscowe. Ewakuacja drugiego stopnia obejmuje zdarzenia wielkoobszarowe, lecz nie związane z kwestiami militarnymi. Tu zaliczyć trzeba m.in.: powódzie, poważne awarie przemysłowe, czy też zagrożenie radiacyjne i pożar obszarów leśnych. Zagrożenia takie mogą mieć charakter regionalny, ale swobodnie (np. tak dzieje się przy awarii instalacji nuklearnej) mogą przyjmować poziom ogólnokrajowy, czy nawet szerszy. Wreszcie ewakuacja trzeciego stopnia dotyczy zdarzeń militarnych, ale rozumianych szerzej, gdyż chodzi nie tylko o kwestie wojny między państwami, ale też np. wewnętrznych starć

²⁴¹ W. Leśniakiewicz i inni, dz. cyt., s. 6.

militarnych, czy też aktów terrorystycznych²⁴². Na rysunku 26 dodatkowo omówiono przesłanki ewakuacji, które wydają się interesujące z punktu widzenia tej pracy.

Rys. 26. Przesłanki ewakuacji w świetle ustawy o samorządzie gminnym

Źródło: opracowanie własne: Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 9 stycznia 2013 r. III SA/Wr 504/12 Przesłanki wydania zarządzenia wójta o ewakuacji z obszarów bezpośrednio zagrożonych.

Zgodnie z artykułem 31b ustawy o samorządzie gminnym: „jeżeli w inny sposób nie można usunąć bezpośredniego niebezpieczeństwa dla życia ludzi lub dla mienia, wójt może zarządzić ewakuację z obszarów bezpośrednio zagrożonych”²⁴³. Sytuacja ta została doprecyzowana przez wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z 2013 roku, który wskazywał, że ewakuacja wiąże się z koniecznością łącznego zaistnienia dwóch przesłanek. Pierwsza to zaistnienie bezpośredniego niebezpieczeństwa dla życia ludzi lub dla mienia, a druga to fakt, że zaistniałego niebezpieczeństwa nie da się usunąć inaczej, niż właśnie dzięki zarządzeniu ewakuacji²⁴⁴. Te przesłanki wydają się można rozszerzyć do kwestii ewakuacji w ogóle. Z jednej strony ewakuacja powinna być ostatecznością, ale z drugiej musi być dokonywana zawsze wtedy, kiedy jest niezbędna.

²⁴² P. Głogowska, P. Zdrojewska, H. Wagner, dz. cyt., s. 68.

²⁴³ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95, ze zmianami.

²⁴⁴ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 9 stycznia 2013 r. III SA/Wr 504/12 Przesłanki wydania zarządzenia wójta o ewakuacji z obszarów bezpośrednio zagrożonych.

Kończąc tę część należy zwrócić uwagę, że typowe zagrożenia, takie jak na przykład powódzie stanowią podstawę do ewakuacji ludzi²⁴⁵. Z drugiej strony ewakuacja może wiązać się z najpoważniejszymi wyzwaniami, takimi jak np. wojny, czy skażenie nuklearne. Zagrożenia cały czas zmieniają się, pojawiają się nowe wyzwania, na które konieczne jest reagowanie, tak aby zabezpieczyć w możliwie jak najlepszym stopniu bezpieczeństwo ludności²⁴⁶. W tym kontekście warto zwrócić uwagę choćby na zmiany klimatyczne, nazywane coraz częściej katastrofą, które mogą przyczynić się do masowego uchodźstwa, które wpłynie na kwestie bezpieczeństwa państw²⁴⁷. Można też na tę kwestię spojrzeć od strony ewakuacji, bo może zaistnieć potrzeba ewakuowania setek tysięcy ludzi z obszarów, gdzie egzystencja stała się właściwie niemożliwa, a ewakuacja zarazem stanie się alternatywą dla masowych, niekontrolowanych migracji, które mogą zachwiać równowagą państw.

Druga część tego podrozdziału odnosi się do stanów nadzwyczajnych jako ważnej przesłanki dla prowadzenia ewakuacji. Stany tego typu są rozwiązaniem powszechnie wykorzystywanym w różnych systemach prawnych. Są zresztą inspirowane rozwiązaniami z antycznego Rzymu, a już w okresie nowożytnym chociażby N. Machiavelli oraz J.-J. Rousseau dostrzegali sytuacje, w których potrzebne jest wyjście poza typowy sposób funkcjonowania państwa²⁴⁸. Tak też zresztą stanowi Konstytucja RP, której artykuł 228 brzmi: „w sytuacjach szczególnych zagrożeń, jeżeli zwykłe środki konstytucyjne są niewystarczające, może zostać wprowadzony odpowiedni stan nadzwyczajny: stan wojenny, stan wyjątkowy lub stan klęski żywiołowej”²⁴⁹. Stan nadzwyczajny zawsze wiąże się z pewną ekstra ordynarnością, wysoką i nietypowością zagrożenia²⁵⁰. Do stanów nadzwyczajnych można zaliczyć: stan wojenny, stan wyjątkowy oraz stan klęski żywiołowej²⁵¹. Każdy z nich zostanie szeroko omówiony w dalszej części rozdziału, a same rodzaje stanów pokazano na rysunku 27.

²⁴⁵ Z. Ciekankowski, J. Nowicka, H. Wyrębek, *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2016, s. 87.

²⁴⁶ K. Kowalczyk, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa* [w:] A. Grzegorzczak (red.), *Współczesne aspekty relacji i komunikacji*, Wyższa Szkoła Promocji, Mediów i Show Businessu, Warszawa 2019, s. 27-28.

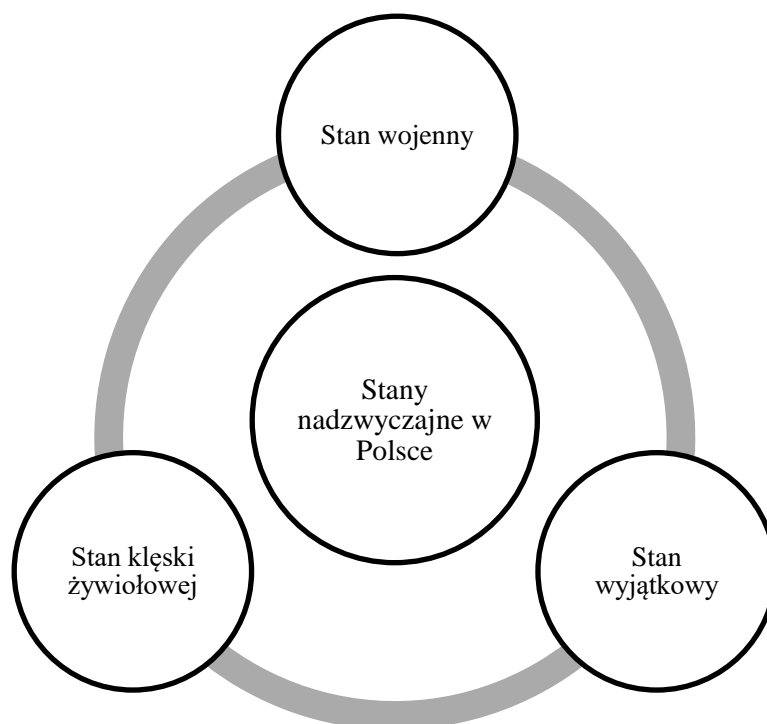
²⁴⁷ E. Morales Jr., *Global Climate Change as a Threat to U.S. National Security*, „Journal of Strategic Security” nr 3/2015, s. 135-136.

²⁴⁸ K. Prokop, *Modele stanu nadzwyczajnego*, Temida2, Białystok 2012, s. 27.

²⁴⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483, ze zmianami.

²⁵⁰ J. Rzucidło, J. Węgrzyn, *Stany nadzwyczajne w sytuacji szczególnego zagrożenia państwa w cyberprzestrzeni*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 5/2015, s. 133-136.

²⁵¹ E. Kurzępa, *Stany nadzwyczajne w polskim porządku prawnym*, Poltext, Warszawa 2017, s. 15 i następane

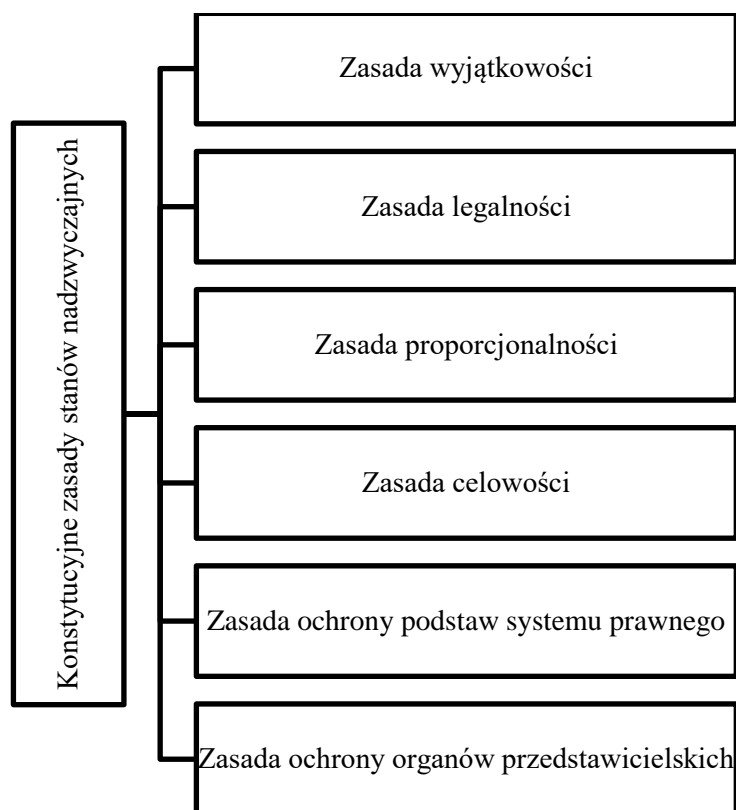

Rys. 27. Stany nadzwyczajne w polskim porządku prawnym jako podstawa do realizowania działań ewakuacji

Źródło: opracowanie własne: E. Kurzępa, *Stany nadzwyczajne w polskim porządku prawnym*, Poltext, Warszawa 2017, s. 15 i następne.

Idąc dalej, istnieje sześć podstawowych zasad, które odnoszą się do stanów nadzwyczajnych. Reguła wyjątkowości stanowi, że możliwe jest wprowadzenie takiego stanu tylko, kiedy inne środki konstytucyjne nie są wystarczające. Zasada legalności wymaga wprowadzenia go w odpowiedniej formie, przewidzianej prawem. Proporcjonalność odnosi się do tego, że stan musi odpowiadać stopniowi zagrożenia, zaś celowość wymaga, by działania podjęte w wyniku wprowadzenia stanu zmierzały wprost do przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa. W okresie stanu nadzwyczajnego nie można zmieniać, ani uchylać ustaw regulujących kluczowych materii (np. Konstytucji), a ochronie podlegają organy przedstawicielskie, których kadencji nie można skrócić, ani realizować wyborów²⁵². Reguły przedstawia rysunek 28.

²⁵² I. Niczyporuk-Chudecka, *Instytucje stanów nadzwyczajnych jako gwarancja bezpieczeństwa państwa w sytuacji szczególnego zagrożenia – aspekt konstytucyjny* [w:] K. Sówka, D. Jarnicki (red.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2018, s. 185.

Rys. 28. Zasady stanów nadzwyczajnych w polskim systemie prawnym

Źródło: opracowanie własne: I. Niczyporuk-Chudecka, *Instytucje stanów nadzwyczajnych jako gwarancja bezpieczeństwa państwa w sytuacji szczególnego zagrożenia – aspekt konstytucyjny* [w:] K. Sówka, D. Jarnicki (red.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2018, s. 185.

Warto dokonać przeglądu poszczególnych rodzajów stanu nadzwyczajnego. Stan klęski żywiołowej może zaistnieć jako katastrofa naturalna lub awaria techniczna, której skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej ilości osób. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej w następujący sposób definiuje przesłanki wprowadzenia stanu klęski żywiołowej: katastrofa naturalna – zdarzenie związane z działaniem sił naturalnych, np. intensywne opady, wstrząsy sejsmiczne, pożary, susze itp. oraz awaria techniczna – gwałtowne nieprzewidziane uszkodzenia lub zniszczenie obiektu budowlanego lub urządzenia technicznego powodujące przerwę w ich używaniu. Stan ten wprowadza, zgodnie z art. 232 Konstytucji, Rada Ministrów w drodze rozporządzenia, na czas oznaczony, nie dłuższy niż 30 dni, na części lub całym terytorium państwa. Przedłużenie stanu klęski żywiołowej może nastąpić za zgodą Sejmu. Konstytucja nie precyzuje jednak, ile razy i na jak długo²⁵³. Tak więc istnieją zabezpieczenia przed nadmiernym przedłużeniem tego stanu.

²⁵³ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. 2002 nr 62 poz. 558, ze zmianami.

W stanie klęski żywiołowej ma miejsce najłagodniejsze odejście od normalnego porządku prawnego. Konstytucja w art. 233 ust. 3 wskazuje, jakie prawa i wolności mogą doznać ograniczeń. Oto ich katalog: wolność działalności gospodarczej (art. 22), wolność osobista (art. 41 ust. 1, 3, 5), nienaruszalność mieszkań (art. 50), wolność poruszania się i pobytu na terytorium RP (art. 52 ust. 1), prawo do strajku (art. 59 ust. 3), prawo własności (art. 64), wolność pracy (art. 65 ust. 1), prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy (art. 66 ust. 1), prawo do wypoczynku (art. 66 ust. 2). Warto zauważyć, iż w wypadku stanu klęski żywiołowej, prawodawca wymienił, jakie prawa i wolności mogą zostać ograniczone²⁵⁴, podczas gdy w wypadku stanu wojennego²⁵⁵ i wyjątkowego²⁵⁶ zastosował regułę odwrotną, wskazując jakich wolności i praw nie można ograniczyć. Stosując rozumowanie a contrario można wówczas odnieść się do tych sfer życia, które mogą zostać ograniczone w tych dwóch stanach, o których będzie szerzej mowa w dalszej części pracy.

Skutków klęski żywiołowej, w sposób szczególny, doświadczyli funkcjonariusze Służby Więziennej w roku 1997. W wyniku powodzi, jaka nawiedziła nasz kraj w tymże roku, wiele jednostek penitencjarnych zostało zalanych falą powodziową. Najbardziej ucierpiały jednostki w południowej Polsce, a w szczególności Zakład Karny nr 1 we Wrocławiu. Na skutek powodzi nastąpiła ewakuacja osadzonych z cel na parterze na wyższe piętra. Poruszanie się po terenie było możliwe tylko w łódkach. Były również kłopoty z wydawaniem osadzonych do czynności procesowych. Należy w tym miejscu podkreślić, że funkcjonariusze wykazali się wówczas niezwykle dużym poczuciem odpowiedzialności oraz dodatkowym zaangażowaniem podczas wykonywania swoich obowiązków. Dlatego też jednostka funkcjonowała normalnie i nie nastąpiły próby zakłócenia porządku przez osadzonych.

Niewątpliwie powódź w 1997 r. spowodowała największe w XX w. wezbranie rzek m.in. Odry. Za bezpośrednią ochronę przed powodzią odpowiadał Główny Komitet Przeciwpowodziowy (GKP) i wojewódzkie komitety przeciwpowodziowe (WKP) oraz powoływane przez wojewodów rejonowe, gminne i zakładowe komitety przeciwpowodziowe (istniały wówczas jeszcze duże zakłady pracy). Wobec ogromnych rozmiarów powodzi na Odrze i jej dopływach, głównie na Nysie Kłodzkiej, Rada

²⁵⁴ Tamże.

²⁵⁵ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 2002 nr 156 poz. 1301, ze zmianami.

²⁵⁶ Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym, Dz. U. 2002 nr 113 poz. 985, ze zmianami.

Ministrów powołała w dniu 8 lipca 1997 r. zespół pod przewodnictwem Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji do koordynacji działań przeciwpowodziowych. W miarę wzrostu zagrożenia powodziowego, napływania ostrzeżeń, meldunków i informacji o sytuacji hydrologiczno-meteorologicznej poszczególne komitety przeciwpowodziowe ogłaszały stan pogotowia przeciwpowodziowego lub alarmu powodziowego dla zagrożonych rejonów. Wprowadzano całodobowe dyżury w ośrodkach kierowania akcją przeciwpowodziową na wszystkich szczeblach. Stan alarmu powodziowego ogłoszony został w większości województw w dorzeczu Odry w dniach 6-7 lipca 1997 r. i trwał przeciętnie 27 dni, zaś w pięciu WKP przekroczył 30 dni. W posiedzeniach WKP brali udział dyrektorzy Wydziałów Urzędów Wojewódzkich, szefowie Komend Państwowej Straży Pożarnej i Policji, Wojska i Wojewódzkich Inspektoratów Obrony Cywilnej Kraju; ponadto przedstawiciele Okręgowych Dyrekcji Dróg Publicznych, Zakładów Energetycznych, Telekomunikacji i inni.

Istotnym faktem w czasie tej wielkiej powodzi było tworzenie grup operacyjnych, złożonych z dyżurujących w systemie ciągłym oficerów formacji wojskowych, policji oraz straży pożarnej. Ogromne zaangażowanie w walce z powodzią wykazali osadzeni w Zakładzie Karnym Nr 1 we Wrocławiu. Pod dowództwem służb penitencjarnych pracowali non-stop przy umacnianiu i podwyższaniu wałów workami z piaskiem. Likwidowali przesiąki, broniąc poszczególnych osiedli i ulic przed zalaniem.

Powodzi nikt nie przewidział, a mimo to niebezpieczeństwa jej skutków zostały wstrzymane. W polskim systemie penitencjarnym za zapobieganie wszystkim zjawiskom obejmującym pojęcie zagrożenia bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego oraz zwalczanie niebezpieczeństw grożących państwu i społeczeństwu odpowiada szereg wyspecjalizowanych instytucji bezpieczeństwa wewnętrznego. Zostały one wyposażone w stosowne uprawnienia nadane przez ustawodawcę. Do instytucji tych zaliczane są głównie: Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, Biuro Ochrony Rządu (obecnie SOP), Centralne Biuro Antykorupcyjne, Policja, Straż Graniczna, a także Służba Więzienna. Należy tutaj podkreślić rolę właśnie Służby Więziennej, która pełni bardzo odpowiedzialne zadania²⁵⁷.

W najnowszej historii polskiego więziennictwa, nie nastąpiło natomiast zdarzenie, w którym jednostka penitencjarna ucierpiałaby w wyniku klęski ekologicznej. Pamiętać

²⁵⁷A. Misiuk, *Administracja porządku publicznego*, Łośgraf, Warszawa 2011, s. 180-185.

jednak należy, że wiele naszych zakładów karnych, czy aresztów śledczych położonych jest w pobliżu ruchliwych szlaków komunikacyjnych, zarówno drogowych jak i kolejowych. W związku z tym, istnieje niebezpieczeństwo katastrofy podczas przewożenia niebezpiecznych ładunków. Zagrożone może również zostać bezpieczeństwo jednostki penitencjarnej i jej funkcjonariuszy w sytuacji klęski ekologicznej. Z tego względu wszelakie manewry dotyczące sytuacji nadzwyczajnych są częstym elementem ćwiczeń obronno-ochronnych przeprowadzanych w jednostkach penitencjarnych.

Istnieje również możliwość zagrożenia tzw. zamachu terrorystycznego, którego następstwa mogą być kwalifikowane jako sytuacja klęski żywiołowej. Służba Więzienna zetknęła się z takim przypadkiem, gdy został podłożony ładunek wybuchowy w Areszcie Śledczym w Szczytnie. Podczas przyjmowania aresztowanego do placówki, oznajmił on, że przy poczekalni dla interesantów w muszli klozetowej znajduje się materiał wybuchowy. Powiadomiono Policję, która wraz ze służbami aresztu znalazła kostkę trotylu o wadze 250 gram bez zapalnika. Należy pamiętać, że podobne sytuacje mogą mieć miejsce również w innych jednostkach. Współczesne ładunki wybuchowe mogą być umieszczane w różnej formie, np. przenośnej (walizka lub torba wypełniona materiałem wybuchowym), czy też pocztowej, gdzie ładunki umieszcza się w listach, paczkach i innych przesyłkach dostarczanych do jednostek penitencjarnych. W związku z tym, Służba Więzienna musi szczególnie wzmóc czujność podczas przyjmowania interesantów, a w szczególności przybywających na widzenie i pozostawiających bagaże w depozytach. Równie wnikliwa powinna być kontrola paczek, które dostarczane są do osadzonych.

W pierwszych latach po II wojnie światowej nasiliła się fala terroru policyjnego i sądowego. W 1948 r. mnożyły się procesy o sabotaż gospodarczy przeciwko przedsiębiorcom prywatnym oraz księżom. Inscenizowano wciąż nowe procesy. Więzienia zaludniały się byłymi żołnierzami Armii Krajowej. Udręczeni torturami otrzymywali z reguły wyroki śmierci. Rozstrzeliwano przywódców oddziałów zbrojnych Armii Krajowej oraz organizacji Wolność i Niezawisłość.²⁵⁸ Do dzisiaj poszukuje się miejsc ich grzebania. Służbę Więzienną stanowili wówczas pracownicy Urzędu Bezpieczeństwa, którzy byli bezlitośni, torturowali oraz mordowali niewygodnych komunizmowi ludzi. Następne, podobne aresztowania miały miejsce w późnych latach siedemdziesiątych XX w. Zapowiedziane przez ówczesny rząd drakońskie podwyżki cen żywności, spotkały się z dużym oporem społecznym. Zastrajkowały załogi wielu fabryk. Władze muszące uznać

²⁵⁸ T. Walichnowski, *U źródeł walk z podziemiem reakcyjnym w Polsce*, Książka i Wiedza, Warszawa 1975, s. 19.

swoją porażkę na płaszczyźnie ekonomicznej mściły się na robotnikach za protesty. W rezultacie na cześć tych wystąpień, a także często na przypadkowych obserwatorów, spadały mocne represje. Zatrzymywanych w Radomiu i Ursusie doprowadzano do komend Milicji Obywatelskiej, gdzie przepuszczano ich przez szpalery bijących pałkami i kopiących funkcjonariuszy. W trakcie przesłuchań zatrzymywanych bito i maltretowano, często do utraty przytomności, w celu wymuszenia fałszywych zeznań²⁵⁹. Zatrzymywanych osadzano z kryminalistami. Świadków twierdzących niewinność zatrzymanych oskarżano o współudział w zajściach. Porównując to do obecnych czasów i warunków osadzonych w zakładach karnych, wydaje się że to nie są te same jednostki penitencjarne, ale „gdyby mury mówiły...”.

Specyficznym wydarzeniem historycznym, zaliczającym się do kategorii stanów nadzwyczajnych był stan wojenny wprowadzony w Polsce na początku lat 80. XX wieku. Służby penitencjarne zostały wówczas również postawione w stan gotowości. W niedzielę 13 grudnia 1981 r. rano miliony Polaków dowiedziały się z radiowo-telewizyjnego przemówienia gen. Wojciecha Jaruzelskiego o wprowadzeniu stanu wojennego. Wojskowy przewrót rozpoczął się już przed północą, gdy zablokowano połączenia telefoniczne. Internowano, często w sposób brutalny, tysiące działaczy związkowych i politycznych, zawieszono działalność organizacji społecznych, ograniczono swobodę poruszania się i wprowadzono godzinę milicyjną. Przepisy stanu wojennego zakazywały strajków i manifestacji oraz wprowadziły militaryzację zakładów pracy. Inne, szczegółowe przepisy, zawarte w obwieszczeniach, opracowano w ciągu miesięcy przygotowań. Listy internowanych, zawierające niekiedy nazwiska osób przebywających za granicą, ułożono już w marcu 1981 r.²⁶⁰ Około pięćdziesiąt „ośrodków odosobnienia” (aresztów, więzień) między innymi w Białolece, Gołdapi, Jaworzu, Łowiczu, Strzebielinku i Załężu, powstawało na mocy zarządzenia podpisanego przez wiceministra spraw wewnętrznych i ministra sprawiedliwości.

Oprócz wyznaczonych ustawowo ośrodków penitencjarnych, zwożono do innych placówek ciągle „niepokornych” obywateli, tych którzy ośmielili się strajkować. Sądzone w trybie doraźnym, wyroki opiewały na kilka lat więzienia. Osadzenia za „łamanie przepisów o stanie wojennym” przebywali więc w celach razem z osadzonymi bandytami i złoczyńcami. Dużym taktem i odpowiedzialnością musiały wykazać się służby

²⁵⁹ J. Matuszczyk, *Ciernista droga przez Śląsk*, Wydawnictwo GŚD, Chorzów 1998, s. 174-175.

²⁶⁰ A. Albert, *Najnowsza historia Polski. 1943-1993*, Tom II., Wydawnictwo Puls, Londyn 1994, s. 825.

więzienne. Traktowanie osadzonych za różne przewinienia i tych, którzy zostali skazani za walkę o wolność i godne życie powinno być różne.

W przypadku systemu penitencjarnego można również mówić w kontekście realizowania interesu publicznego, który wyraża postawę, dążenie wszystkich członków społeczeństwa do zapewnienia realizacji określonych interesów ogółu poprzez konkretne organy, instytucje do których wśród wielu należy zaliczyć także więziennictwo. O usytuowaniu organizacyjnym więziennictwa w strukturze organów państwa oraz jego obliczu decydował panujący w danym czasie ustrój polityczny, a skład osobowy populacji więziennej zawsze był odzwierciedleniem zachodzących przeobrażeń społeczno-narodowościowo-politycznych.²⁶¹ Obrazują to dokładnie wydarzenia stanu wojennego w Polsce, który trwał do 22 lipca 1983 r.

Po stanie wojennym unormowała się sytuacja w kraju, również w więziennictwie. Wejście Polski do Unii Europejskiej spowodowało dostosowanie ustawodawstwa krajowego do norm wspólnotowych. Współpraca w ramach wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych została rozbudowana do przepisów unijnych. Służby policyjne współdziałały z odpowiednimi służbami krajów członkowskich Unii. Stan wojny nie jest uregulowany w rozdziale o stanach nadzwyczajnych, lecz w rozdziale poświęconym Sejmowi (art. 116 Konstytucji RP). Z jego wprowadzeniem nie muszą wiązać się zmiany w wewnętrznym porządku państwa, jego istotą jest bowiem oddziaływanie zewnętrzne. Adresatem tego stanu jest inne państwo. Wprawdzie ogłoszenie stanu wojny może pociągnąć za sobą wprowadzenie stanu wojennego, jednak konsekwencją wprowadzenia stanu wojennego nie musi być wprowadzenie stanu wojny, bowiem podjęte działania na arenie międzynarodowej mogą zapobiec wybuchowi zbrojnego konfliktu. O stanie wojny decyduje Sejm, podobnie jak i o zawarciu pokoju, a jeśli Sejm nie może zebrać się na posiedzenie to wówczas decyzję w tej sprawie podejmuje Prezydent RP. W świetle postanowień Konstytucji wprowadzenie stanu wojny może nastąpić tylko w dwóch sytuacjach: w przypadku zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji. Art. 117 Konstytucji RP dopuszcza ponadto możliwość użycia i pobytu Sił Zbrojnych RP poza granicami państwa niezwiązanych ze stanem wojny. O użyciu Sił Zbrojnych decyduje Prezydent RP na wniosek Prezesa Rady Ministrów lub Rady

²⁶¹M. Porowski, A. Rzepliński, *Więzienie w systemie instytucjonalno-prawnym państwa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989, s. 139.

Ministrów, zaś o pobytku Rada Ministrów lub odpowiedni minister. Istnieje w tym wypadku obowiązek poinformowania o tym fakcie Prezydenta RP.

Często zdarza się, że stan wojny mylony jest ze stanem wojennym co jest kategorięcznym błędem. Przede wszystkim, te dwa reżimy nadzwyczajne różnią się przede wszystkim trybem wprowadzenia, a także organami wprowadzającymi, przesłankami wprowadzenia, treścią obowiązującego w czasie jego trwania prawa oraz skutkami prawnymi jego wprowadzenia. Z kolei stan wojenny dotyka wszystkich obywateli (a w ustalonym przez prawo zakresie także i obcych) na zasadzie równości tylko wtedy, gdy idzie o ich status obywatela. Nierówność obciążeń wynika z pełnienia określonych funkcji publicznych czy określonych funkcji w państwie lub też określonych funkcji związanych specjalnie ze stanem wojennym. Większość sytuacji prawnych powstaje z mocy samego prawa, zaś znacznie mniej jest kreowanych w drodze decyzji administracyjnych. Obowiązkiem państwa jest uchronienie osadzonych przed szkodliwymi

Zmienna lub stan	Stan wojenny	Stan wyjątkowy	Stan klęski żywiołowej
Sens wprowadzenia	Zagrożenie państwa, zbrojna napaść na RP, zobowiązanie do wspólnej obrony w umowie międzynarodowej	Zagrożenie konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa państwa lub porządku publicznego	Zapobieżenie lub usunięcie skutków katastrofy naturalnej lub awarii technicznej, które noszą znamiona klęski żywiołowej
Podmiot wprowadzający	Prezydent na wniosek rządu		Rada Ministrów
Forma wprowadzenia	Rozporządzenie		
Ograniczenia czasowe	Brak	Na czas oznaczony, maksymalnie 90 dni z przedłużeniem jednokrotnym na maksymalnie 60 dni	Na czas oznaczony, maksymalnie 30 dni, z możliwym przedłużeniem na analogiczny okres
Procedura przedłużania	Brak	Za zgodą Sejmu	

Tab. 7. Zestawienie cech poszczególnych stanów nadzwyczajnych

Źródło: opracowanie własne: K. Drewniowska, *Stany nadzwyczajne*, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, <https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/students-resources/STANY-NADZWYCZAJNE.pdf> (dostęp: 15.12.2021).

działaniami wojennymi. Służba Więzienna musi działać zgodnie z instrukcjami, jakie są utworzone na wypadek nieprzewidzianych, zewnętrznych zagrożeń. Zatem każda z omówionych powyżej sytuacji prawnych różni się nieco między sobą i jest dostosowana do innego typu zagrożeń, które dotyka państwa w związku z wystąpieniem danego zagrożenia. Porównanie stanów nadzwyczajnych pokazano w poniższej tabeli 7.

Porównując ze sobą stany nadzwyczajne widać, że różny jest sens ich wprowadzenia. Motywacją dla uchwalenia stanu wojennego jest zagrożenie państwa, napaść zbrojna na Rzeczpospolitą Polską lub zobowiązanie do wspólnej obrony w umowie międzynarodowej, np. traktatu ustanawiającego NATO. Zatem nie musi tu zaistnieć przesłanka bezpośredniego zagrożenia Polski. W przypadku stanu wyjątkowego motywacją jest zagrożenie konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa lub porządku publicznego w skali przekraczającej podstawowe zagrożenia z tych dwóch ostatnich kategorii. Wreszcie stan klęski żywiołowej ma pomóc zapobiegać i usuwać skutki katastrofy naturalnej, albo awarii technicznej noszącej znamiona klęski żywiołowej²⁶². Ewakuacja jest najbardziej prawdopodobna w przypadku stanu wojennego oraz stanu klęski żywiołowej.

Za każdym razem stan tego typu wprowadzany jest rozporządzeniem, przy czym przy stanie wojennym i wyjątkowym czyni to prezydent na wniosek rządu, a w ostatnim przypadku rząd jest suwerenny w tej kwestii. Ważne są ograniczenia czasowe, które występują w przypadku stanów nadzwyczajnych. Jeśli chodzi o stan wojenny to takowych ograniczeń nie ma, lecz w stanie wyjątkowym jest to maksymalnie 90 dni z przedłużeniem jednokrotnie na 60 dni. Stan klęski żywiołowej trwa 30 dni i można go przedłużać na okres analogiczny. W obu przypadkach dzieje się to za zgodą Sejmu²⁶³. Stany nadzwyczajne mogą, ale nie muszą wiązać się z ewakuacją, niemniej w praktyce stanu klęski żywiołowej i wojennego ta może okazać się niezbędna. Również, gdy ma miejsce poważne zagrożenie porządku publicznego w stanie wyjątkowym może też być potrzeba ewakuowania ludności.

Interesujące w kontekście niniejszych rozważań jest to, że nakaz ewakuacji w przypadku stanów nadzwyczajnych jest faktycznie jednym ze sposobów ograniczenia

²⁶² K. Drewniowska, *Stany nadzwyczajne*, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, <https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/students-resources/STANY-NADZWYCZAJNE.pdf> (dostęp: 15.12.2021)

²⁶³ Tamże.

wolności i praw człowieka²⁶⁴. Jest to sytuacja precedensowa, którą trzeba uznać za tymczasową i po której dochodzi do pełnego przywrócenia stanu praw człowieka. Jak pisze K. Machowicz: „z punktu widzenia ochrony praw człowieka niezmiernie istotne są zasady mówiące o minimalizacji indywidualnych i społecznych uciążliwości, niezbędności ograniczeń. Zasady te stanowią normatywną gwarancję sięgania po środki o jak najmniejszym stopniu natężenia przy dążeniu do zamierzonego celu. Zatem podczas już wprowadzonego stanu nadzwyczajnego państwo, legalnie działając, nie może dla swoistej własnej wygody poprzestać na wprowadzeniu ograniczeń praw lub ich zawieszeniu. Podjęcie każdorazowego działania musi być poprzedzone diagnozą co do rzeczywistych potrzeb w danej sytuacji”²⁶⁵. Tak więc ograniczenie osobistych wolności nie jest wyłącznie możliwe w wyniku orzeczenia sądowego, który ustanawia karę pozbawienia wolności, ale też może być to efekt stanu nadzwyczajnego, jako ważnej przesłanki dla prowadzenia ewakuacji. Niech to więc będzie swoistym epilogiem do tej analizy, a dalsze rozważania dotyczą już podejmowania konkretnych działań ewakuacyjnych w instytucjach podlegających Służbie Więziennej.

5.3. Postępowanie w przypadkach zagrożeń

Wystąpienie zagrożenia wymaga podjęcia stosownych kroków, które są adekwatne do skali problemu. Priorytetem każdorazowo jest przy tym zabezpieczenie ludzi, a następnie zwierząt i mienia. Życie ludzkie ma absolutny priorytet w przypadku każdej instrukcji postępowania w przypadku zagrożenia, gdyż to ono jest najwyższą wartością²⁶⁶. Ewakuacja powinna być realizowana w sposób planowy, co nie zawsze jest możliwe, niemniej ma miejsce w przypadku instytucji. Te ostatnie winny posiadać stosowne procedury, a także ćwiczyć potencjalne warianty, co gdyby doszło do faktycznego zagrożenia przełoży się na sprawniejsze działanie²⁶⁷. Szczególnym wyzwaniem jest ewakuowanie podmiotów, które wymagają nietypowego podejścia do działań ewakuacyjnych w obliczu zagrożeń. Można tu wymienić choćby: szpitale, przedszkola, domy opieki społecznej, czy areszty śledcze i zakłady karne. Opracowania dotyczące tych ostatnich pokazują, że podmioty te wymagają szczególnego podejścia, gdyż na ich terenie

²⁶⁴ K. Prokop, *Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Temida 2, Białystok 2005, s. 136-137.

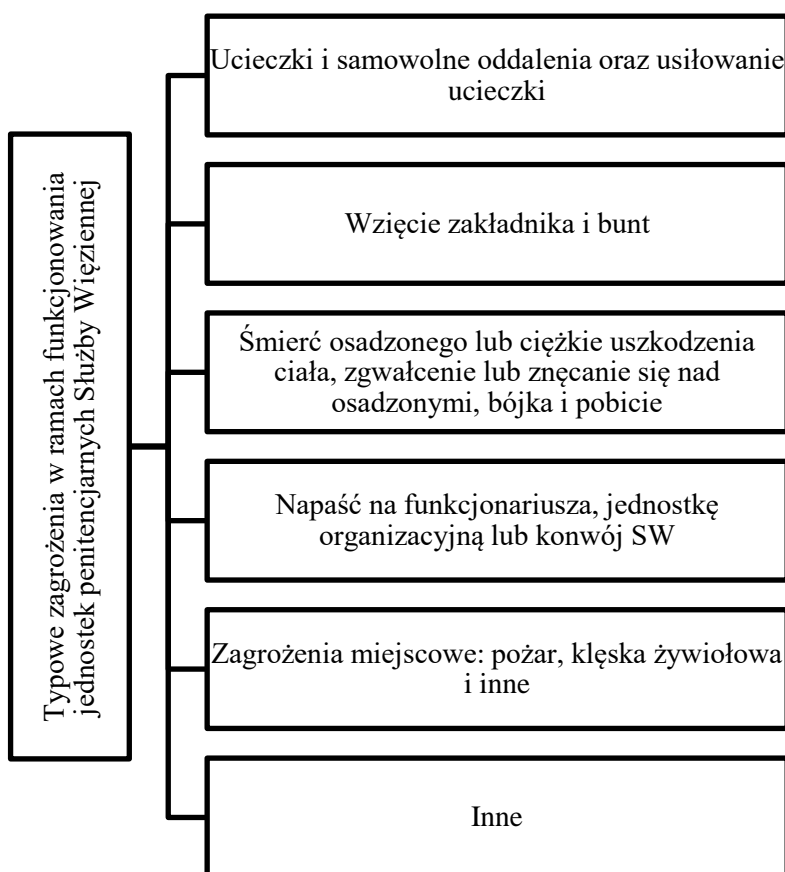
²⁶⁵ K. Machowicz, *Stany nadzwyczajne jako przesłanki legalnej ingerencji w prawa człowieka w Polsce*, „Zeszyty Naukowe SGSP” nr 38/2009, s. 79.

²⁶⁶ H. Abdelgawad, B. Abdulhai, *Emergency evacuation planning as a network design problem: a critical review*, „Transportation Letters: The International Journal of Transportation Research” nr 1/2009, s. 41-48.

²⁶⁷ M. Lindell, *Evacuation planning, analysis, and management* [w:] A. Badiru, L. Racz (red.), *Handbook of Emergency Response A Human Factors and Systems Engineering Approach*, CRC Press, Boca Raton 2013, s. 121-123.

przebywają osoby pozbawione wolności, które nie mogą pozostać bez nadzoru także w sytuacji zagrożenia, które musi skutkować ewakuacją²⁶⁸. W tym rozdziale pokazano ogólne instrukcje postępowania w przypadku zagrożeń, które odnoszą się do jednostek Służby Więziennej.

Po pierwsze należy zwrócić uwagę na główne zagrożenia, które odnoszą się do specyfiki działania Służby Więziennej. Należy do nich zaliczyć ucieczki oraz samowolne oddalenia, czy to z instytucji korekcyjnej, czy też z konwoju. Specyficzną formą zagrożenia będzie wzięcie zakładnika i stawianie żądań podmiotowi koordynującemu działania. W tej samej kategorii wymieniono bunt, który również jest często działaniem, gdzie stawiane są określonego rodzaju oczekiwania wobec np. dyrekcji placówki. Kolejne zagrożenia odnoszą się do czynów przeciwko innym osadzonym, ale

Rys. 29. Typowe zagrożenia, które mogą wystąpić w Służbie Więziennej ze szczególnym uwzględnieniem tych, które mogą stać się przyczyną do przeprowadzenia ewakuacji

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 23.01.2022).

także dojść do napaści na funkcjonariusza, jak również na jednostkę organizacyjną Służby Więziennej, w tym na konwój. Dla tej pracy kluczowe znaczenie mają zagrożenia może

²⁶⁸ J. Schwartz, C. Barry, A Guide to Preparing for and Responding to Jail Emergencies: Self-Audit, Resource Materials, Case Studies, U.S. Department of Justice National Institute of Corrections, Waszyngton 2009, s. 3-12.

miejscowe: pożary, klęski żywiołowe oraz inne, które wymagają podejmowania ewakuacji i te również należą do katalogu zagrożeń typowych dla SW²⁶⁹. Ich pełen zestaw pokazuje rysunek 29.

Liczba zagrożeń, z którymi zmagają się podmioty w ramach Służby Więziennej, jest bardzo duża. Nie ma możliwości, aby w jednej dysertacji omówić wszelkie procedury odnoszące się do poszczególnych sytuacji, tym bardziej, że nie na każdą z nich stosowną procedurę sporządzono. Często konieczna jest reakcja rutynowa, która wynika z przeszkolenia funkcjonariusza. Skoncentrowano się na pożarach, klęskach żywiołowych,

Rys. 30. Ogólny zarys planu ewakuacji z obiektów Służby Więziennej w przypadku ewakuacji I i II stopnia

Źródło: opracowanie własne: W. Leśniakiewicz i inni, Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia, Obrona Cywilna Kraju, Warszawa 2008, s. 9-10.

gdyż to one są przedmiotem zainteresowania pracy, co opisano w sekcji metodycznej dysertacji. Rysunek 30 zawiera ogólny zarys planu ewakuacji.

²⁶⁹ Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 23.01.2022)

Plan ewakuacji składa się z szeregu elementów, które nie odnoszą się wyłącznie do kwestii opuszczania zakładu karnego czy aresztu śledczego. Wynika to z samej specyfiki zarządzania kryzysowego, w której punktem wyjścia nie jest reagowanie, ale planowanie i przygotowanie się do zagrożenia. Reakcja na problem może być sprawna właśnie dzięki temu, że plan jest adekwatny i przełożony na konkretne przygotowanie się jednostek mających podejmować reakcję²⁷⁰. Dlatego też opisana powyżej procedura jest tak złożona i składa się z kilkunastu elementów, które mają mniejsze lub większe znaczenie. Punktem wyjścia jest wskazanie na obiekty oraz obszary do ewakuacji. W przypadku jednostek SW może to być złożony wykaz, gdyż są to podmioty złożone, w których występują różne strefy zabezpieczenia oraz ewakuacji podlegają zarówno osoby „wolne” (np. pracownicy administracyjni), jak i pozbawione wolności. Stąd też opisane kryteria wyznaczania osób do ewakuacji będą tutaj znacząco bardziej złożone. Ograniczona będzie natomiast skala samoewakuacji, co wynika ze wskazanych wcześniej kryteriów, ale też na przykład reguł postępowania z bronią oraz zabezpieczenia środków przymusu bezpośredniego. Kluczowe są kryteria podjęcia decyzji o ewakuacji²⁷¹. Jeśli bowiem nie występuje konieczność, to ewakuacja np. więzienia, ale też szpitala, czy przedszkola nie jest wskazana, bo może doprowadzić do negatywnych i dalece posuniętych konsekwencji.

Plan ewakuacji wskazuje na osoby, które są uprawnione do ogłoszenia ewakuacji oraz te muszą znać techniki, wedle których będą działały. Ważnym wyzwaniem jest zbudowanie siatki logistyki ewakuacji, a więc wskazanie na linie przemieszczeń

Zarówno trasy jak i punkty muszą być znane i możliwe do automatycznego zastosowania. Wyzwaniem w przypadku aresztów i zakładów karnych jest takie zabezpieczenie osadzonych, aby nie doszło do samowolnego oddalenia. Priorytetem jest zawsze życie ludzkie, więc to ono musi być określone jako bardziej istotne, niż zagwarantowanie, że żaden z więźniów nie zbiegnie w czasie chaosu związanego z ewakuacją (który nota bene będzie tym mniejszym, im lepiej uda się zaplanować ten proces). Ważne jest także zabezpieczenie oraz ochrona opuszczonych rejonów, tym bardziej, że jak już zauważono na terenie więzień może znajdować się choćby broń, czy ważne dane osobowe. Dobrze przygotowany plan określa sposoby powrotu osób już po ustaniu zagrożenia, a także opisuje organizację łączności i kierowania ruchem.

²⁷⁰ J. Ziarko, J. Walas-Trębacz, *Podstawy zarządzania kryzysowego. Część 1: zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego – Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010, s. 102-103.

²⁷¹ W. Leśniakiewicz i inni, dz. cyt., s. 9.

W przypadku, gdy mowa jest o planach ewakuacji trzeciego stopnia, to wtedy można dostrzec nieco większą liczbę elementów, przy czym zasada jest analogiczna i jest nią konieczność wykreowania całościowego rozwiązania wyzwań w obliczu zagrożenia²⁷². Sama instrukcja ewakuacji została pokazana na rysunku 31.

Instrukcja, którą przedstawiano powyżej, odnosi się przede wszystkim do pożarów, ale jest też adekwatna do większości zagrożeń miejscowych, w obliczu których niezbędne jest opuszczenie budynku. W przypadku kwestii pożarowych jej podstawą jest rozporządzenie MSWiA z 2010 roku w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych oraz terenów²⁷³.

Rys. 31. Typowe elementy instrukcji na wypadek wystąpienia zagrożenia pożarowego lub innego miejscowego

Źródło: opracowanie własne: Politechnika Gdańska, <https://pg.edu.pl/dzial-bezp-higieny-pracy-i-ochrony-ppoz/zasady-ewakuacji> (dostęp: 23.01.2022).

²⁷² Tamże, s. 9-11.

²⁷³ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów, Dz. U. 2010 nr 109 poz. 719, ze zmianami.

Podstawą do ewakuacji jest zawsze alarmowanie, które odbywa się zgodnie z procedurą (poprzez specjalny system, ale wersja minimum zawiera informowanie samym głosem). Następnie ma miejsce zawiadomienie służb i niezwłoczne poinformowanie zagrożonych osób o tym, że rozpoczyna się ewakuacja. Jeśli zagrożenie jest stosunkowo wąskie i np. jest to pożar, który jeszcze nie objął większych części obiektu, to należy podjąć bezpośrednią reakcję, która zmierza do usunięcia problemu. Kluczowe znaczenie ma ewakuacja ludzi zgodnie z procedurą i skierowanie ich do miejsc zbiórki do ewakuacji. Można rozważyć też ewakuację mienia, lecz tylko wtedy, gdy jest to możliwe i zasadne (np. w czasach komputeryzacji ewakuacja dokumentów wydaje się zbędna). Osoby, które ewakuowano powinny pozostać na miejscu zbiórki, a organizatorzy ewakuacji powinni współpracować z jednostkami ratowniczymi. Ostatnim elementem jest zawiadomienie o zakończeniu akcji²⁷⁴. Powrót jednak nie zawsze jest możliwy i faktycznie zależy od skali sytuacji. Czasem konieczne jest dalsze relokowanie poszkodowanych.

Literatura przedmiotu nie w pełni precyzuje informacje, które odnoszą się do instrukcji postępowania w obliczu zagrożeń, stąd przeprowadzono badania własne, które bazują z jednej strony na badaniu źródeł prawnych, a po drugie na analizie przypadków, które wystąpiły w podstawowych jednostkach organizacyjnych SW. Z uwagi na bezwzględny priorytet, jakim jest zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego w zakładach karnych w przypadkach zewnętrznych zagrożeń, Służba Więzienna musi być przygotowana na wszelkiego rodzaju działania mające na celu powstrzymanie zagrożeń. W przypadku naruszenia bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej, konwoju lub też zidentyfikowania takiej możliwości, Służba Więzienna współdziała z Policją, zgodnie z art. 23 ust. 1-2 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej²⁷⁵. Jest to współdziałanie niezbędne dla zapewnienia wysokich standardów bezpieczeństwa, na których zależy zarówno SW, jak i innym służbom.

Siły Policji można wezwać w razie zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej albo konwoju, w szczególności związanego z przygotowaniem, usiłowaniem lub dokonaniem zamachu terrorystycznego, napadu, buntem, zbiorową ucieczką osadzonych, wejściem tłumu, pożarem, katastrofą lub klęską żywiołową. W zależności od stopnia i rodzaju zagrożenia, o którym mowa w ust. 2, współdziałanie Policji może polegać na przekazaniu informacji, które mogą mieć znaczenie dla

²⁷⁴ Politechnika Gdańska, <https://pg.edu.pl/dzial-bezp-higieny-pracy-i-ochrony-ppoz/zasady-ewakuacji> (dostęp: 23.01.2022)

²⁷⁵Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, Dz. U. 2013, poz. 628, ze zmianami.

bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej lub osób pozbawionych wolności, zabezpieczenia terenu jednostki lub konwoju od zewnątrz, wprowadzeniu sił Policji na teren jednostki organizacyjnej, przywróceniu porządku na terenie jednostki lub w jej sąsiedztwie, wzmocnieniu sił Służby Więziennej, odparciu napadu, organizacji pościgu, ujęciu osób pozbawionych wolności lub ich ewakuacji²⁷⁶. Wiele kwestii jest też opisanych poprzez rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 2011 roku, w którym opisano współdziałanie Służby Więziennej z Policją w związku z sytuacjami zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa²⁷⁷. Doprecyzowanie reguł współpracy jest niezbędne, gdyż tylko dzięki nim możliwe jest osiągnięcie wysokiej efektywności pracy na rzecz bezpieczeństwa osadzonych i funkcjonariuszy.

Zagrożenie zewnętrzne oznacza zbiór okoliczności, pojawiających się w otoczeniu systemu penitencjarnego, instytucji więzienia, które powodują zakłócenia jego wewnętrznej stabilności, osłabienie pozycji, zagrożenia funkcjonowania. Katalog sytuacji w tym obszarze jest bardzo szeroki, od destabilizacji społeczno-politycznej kraju po atak terrorystyczny na jednostkę penitencjarną. Za bezpieczeństwo osadzonych odpowiada dyrektor jednostki penitencjarnej. W Areszcie Śledczym w Jeleniej Górze organizowane są praktyczne ćwiczenia obronno-ochronne w razie zaistnienia zagrożenia bezpieczeństwa jednostki. Każde ćwiczenie przebiega zgodnie z opracowaną instrukcją, którą wykorzystano podczas realizacji akcji pod nazwą: „Zatrucie toksycznymi środkami przemysłowymi w bezpośrednim rejonie jednostki, ewakuacja osadzonych z zagrożonej strefy, akt terrorystyczny podczas działań ewakuacyjnych”.

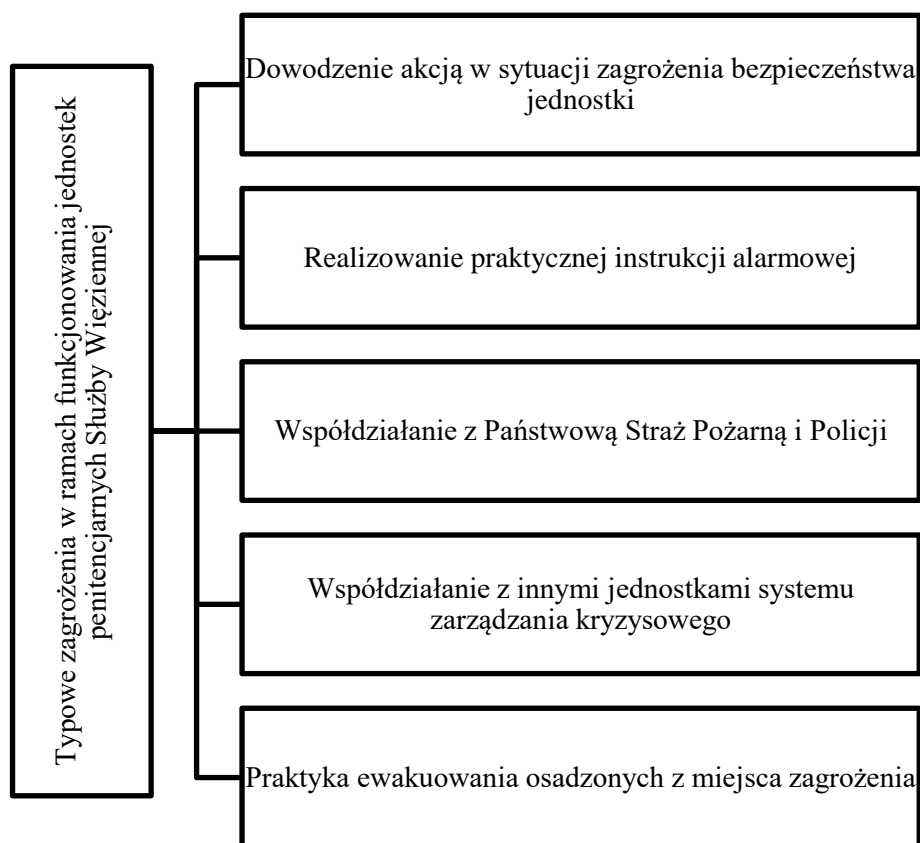
Pierwszym elementem, który jest newralgiczny jest dowodzenie akcją w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa jednostek. To wymagające zadanie, gdyż odbywa się w warunkach działania pod presją czasu oraz czynników zagrażających jednostkom wynikającym ze specyfiki negatywnego zdarzenia. Kierujący akcją powinien zrealizować praktyczną instrukcję alarmową i ewakuować osadzonych z miejsca zagrożenia do rejonów, gdzie są bezpieczni, a zarazem wciąż chronieni przez Służbę Więzienną. Do tego dochodzi współdziałanie z innymi jednostkami. Typowa akcja dotyczy kooperacji z Państwową Strażą Pożarną oraz Policją, niemniej w praktyce niejednokrotnie współpraca obejmuje także inne służby przynależące do systemu zarządzania kryzysowego rozpatrywanego szczebla. Każda akcja jest inna i konieczne jest podejście do niej, jako

²⁷⁶ Tamże.

²⁷⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 lutego 2011 r. w sprawie współdziałania Służby Więziennej z Policją w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej Służby Więziennej lub konwoju, Dz. U. 2011 nr 31 poz. 154.

do wyzwania jednostkowego, które z dużym prawdopodobieństwem potoczy się wedle nieprzewidzianego schematu, który zwiększy zagrożenie.

Celami szkoleniowymi ćwiczeń niezbędnych dla jednostek Służby Więziennej są także: doskonalenie umiejętności kierowania jednostką organizacyjną SW w sytuacji wewnętrznego i zewnętrznego zagrożenia jej bezpieczeństwa oraz doskonalenie umiejętności współdziałania z jednostkami Grup Interwencyjnych Służby Więziennej (GISW), Państwowej Straży Pożarnej, Policji w zakresie planowania i koordynacji akcji ratunkowej na terenie jednostki penitencjarnej. Do tego należy wskazać na: opanowanie umiejętności wykonywania działań związanych z eliminacją zagrożenia na terenie jednostki, doskonalenie umiejętności tworzenia zespołów doradczych, organizacji grup uczestniczących w akcji, zapewnienia bezpieczeństwa logistycznego, organizacji alarmowania i powiadamiania oraz nabycie wiedzy związanej z dokumentowaniem i rejestrowaniem całościowego przebiegu akcji oraz działań przewidzianych do podjęcia po zakończeniu działań. Inne aspekty to: doskonalenie czynności mediacyjnych,

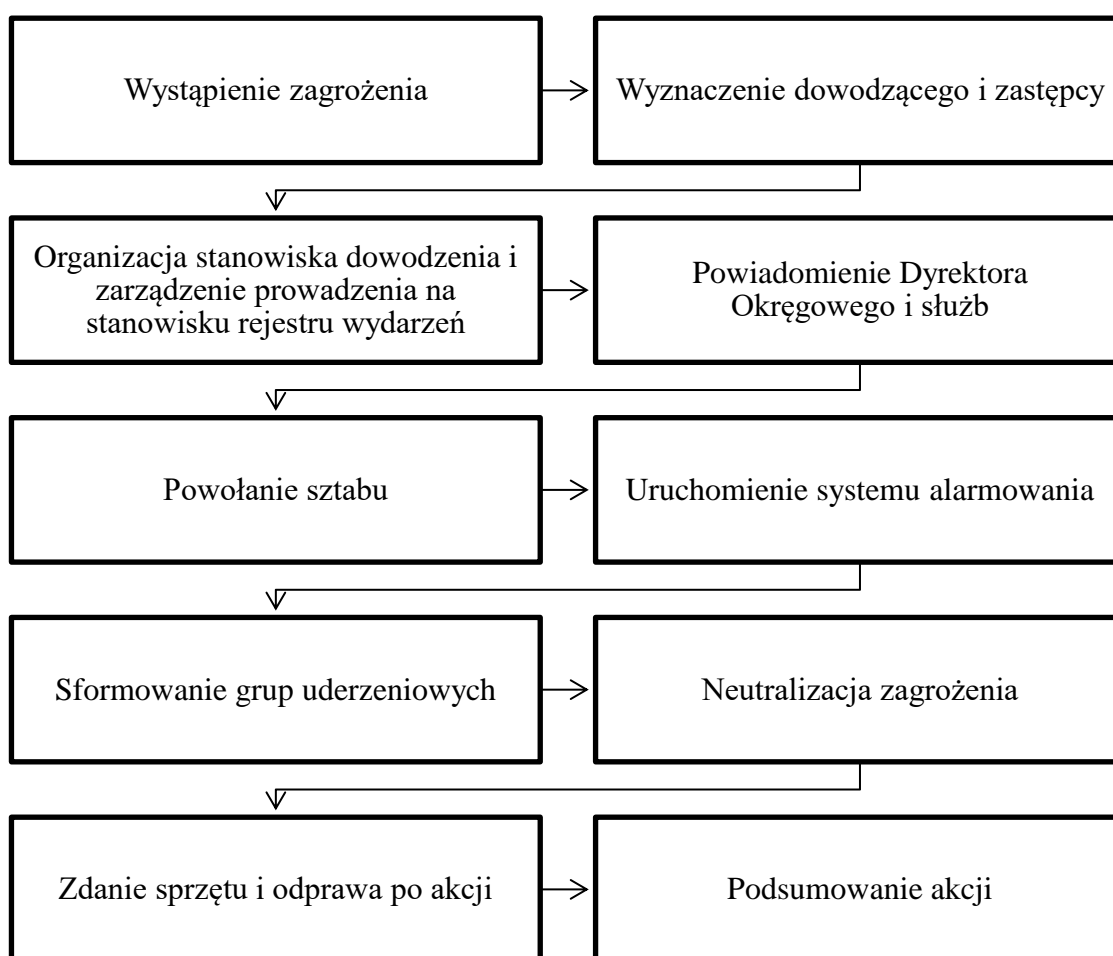

Rys. 32. Elementy związane z ewakuacją jednostek Służby Więziennej
Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Aresztu Śledczego w Jeleniej Górze.

czynności koordynacyjnych działania Służby Więziennej, Państwowej Straży Pożarnej i Policji, wyrobienie w ćwiczących cech wolicjonalnych, odporności psychicznej,

zdecydowania w działaniu, ofiarności poprzez odpowiednią symulację realnego zagrożenia, a także ważna jest ocena sprawności całej załogi w działaniach w sytuacji zagrożenia, co można traktować jako podsumowanie ćwiczeń (rysunek 32).

Ćwiczenia powinny mieć charakter zajęć praktycznych na terenie konkretnego aresztu śledczego, ale istotne są także: rejon przyległy do aresztu w okolicy bramy wjazdowej na ten teren (miejsce zatrucia toksycznymi środkami przemysłowymi przez otwarcie butelki), ulica, gdzie miała miejsce akcja zatrzymania uciekinierów i inne. Pomocnymi podczas ćwiczeń były: Plan Ochrony Aresztu Śledczego, porozumienie z komendą lokalnej Policji, zbiór aktualnych przepisów, sprzęt przeciwpożarowy, środki ochrony osobistej, maski przeciwgazowe, środki pozoracji oraz urządzenia do rejestracji

Rys. 33. Symulowany proces działań Służby Więziennej w obliczu zagrożenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Aresztu Śledczego w Jeleniej Górze.

zdarzeń. Cała akcja ukierunkowana była na zakaz wykorzystywania osadzonych w czasie ćwiczeń, przestrzeganie zasad bezpieczeństwa podczas ćwiczeń praktycznych oraz wykorzystanie środków pozoracji, ze szczególnym bezpieczeństwem m.in. 15 m odległości

ćwiczących funkcjonariuszy od detonowanej petardy. Na rysunku 33 pokazano symulowany proces działań SW w obliczu zagrożenia, które było ćwiczone w praktyce.

Ćwiczenia były realizowane zgodnie z zadaniami, jako pierwsze nastąpiło zarządzanie alarmu. Dyrektor Aresztu Śledczego zarządza alarm oraz wyznacza dowodzącego, który z kolei wyznacza swojego zastępcę, organizuje stanowiska dowodzenia, powiadamia Dyrektora Okręgowego, zarządza prowadzenie na stanowisku dowodzenia rejestru wydarzeń, otrzymanych meldunków i informacji oraz wydanych poleceń, powołuje sztab, jak również uruchamia system alarmowania. Następnie przystąpiono do likwidacji zagrożenia, która polegała na utworzeniu grup: mediacyjnej, uderzeniowej, konwojowej, przeciwpożarowej, medycznej, ratowniczej, organizacji systemu rozpoznania i łączności między grupami a stanowiskiem dowodzenia, likwidacji zagrożenia oraz odizolowania sprawców. Każda z nich miała więc specyficzne zadania, które były niezbędne dla przywrócenia stanu bezpieczeństwa.

Podczas ćwiczeń Areszt Śledczy współpracował z Państwową Strażą Pożarną, która zajęła się neutralizacją zagrożenia toksycznego środka przemysłowego, ustawieniem kurtyn wodnych oraz ewakuacją osób z bezpośredniego otoczenia sąsiadującego z aresztem. Policjanci z Komendy Miejskiej Policji zabezpieczali teren przyległy do aresztu, zgodnie z porozumieniem z 18 grudnia 2013 r., zatrzymali samochód osobowy z uciekinierami z aresztu oraz współdziałali z Grupą Interwencyjną Służby Więziennej. Po neutralizacji zagrożenia podjęto działania mające na celu: ustalenie prowadzących oraz klasyfikacje osadzonych wymagających umiejscowienia w wyznaczonym oddziale lub celi aresztu. W podsumowaniu ćwiczeń nastąpiło zdanie sprzętu i zarządzono odprawę celem oceny przebiegu ćwiczeń, umiejętności i zaangażowania funkcjonariuszy, oceny współdziałania, sprawności dowodzenia akcją oraz analizy wydarzeń z zapisu wideo. Pokazuje to inny schemat działania, niż ma to miejsce w przypadku zagrożenia pożarowego, czy innego zagrożenia miejscowego, związanego np. z katastrofą naturalną.

Opisany przebieg ćwiczeń w Areszcie Śledczym w Jeleniej Górze może być instrukcją, zgodnie z którą winny następować działania w razie opisanej sytuacji, tj. możliwości zatrucia toksycznymi środkami przemysłowymi. Istnieją niestety różne inne zagrożenia. Każdy zakład karny dysponuje Planem Ochrony. Taki dokument zawiera instrukcje szczegółowe, związane z poszczególnymi niebezpieczeństwami, zarówno wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi. Wprowadzenie instrukcji postępowania w przypadku zagrożeń poprzedzone jest zarządzeniem wewnętrznym dyrektora jednostki. Przykładowo dyrektor wydaje zarządzenie w sprawie wprowadzenia Zakładowej Instrukcji

Postępowania w przypadku zagrożenia bioterrorystycznego oraz powołania Zespołu Antykryzysowego i nadania mu regulaminu.

Modelowa instrukcja postępowania w przypadku zagrożenia bioterrorystycznego obejmuje pewne zasady ogólne. Po pierwsze wszyscy pracownicy instytucji zobowiązani są do stosowania postanowień instrukcji. Po drugie kierownicy komórek organizacyjnych (jednostek) czuwają nad przestrzeganiem procedur ustalonych niniejszą instrukcją przez podległy im personel oraz odpowiadają za zapewnienie warunków bezpieczeństwa na terenie (obszarze) funkcjonowania komórek organizacyjnych (jednostek) i przydzielonych im obiektach. Trzecią zasadą jest to, że w przypadku bezpośredniego zagrożenia atakiem bioterrorystycznym lub prawdopodobieństwem wystąpienia takiego ataku, dyrektor instytucji zarządza akcją przy pomocy Zakładowego Zespołu Antykryzysowego. W przypadku zagrożenia atakiem bioterrorystycznym dyrektor instytucji zarządza ustnie wprowadzenie stanu zagrożenia, o czym zawiadamia kierowników jednostek i komórek organizacyjnych. W kolejnym kroku do czasu odwołania stanu zagrożenia wszyscy pracownicy instytucji podporządkowują się poleceniom ZZA.

Należy zauważyć, że wszyscy pracownicy instytucji mają obowiązek zapoznania się z niniejszą instrukcją z potwierdzeniem tego faktu przez złożenie oświadczenia na druku, którego wzór stanowi załącznik do instrukcji. Osoby angażowane do pracy są zapoznawane z niniejszą instrukcją i składają oświadczenia przed przystąpieniem do pracy. Następnie w instrukcji wymieniane są kolejne zasady, w tym ta, że każdy pracownik instytucji stosownie do stanowiska, przydzielonego mu zakresu obowiązków i miejsca pracy powinien codziennie, przed przystąpieniem do pracy, dokonać kontroli pomieszczeń służbowych, magazynowych, zwracając także uwagę na toalety, kosze, instalacje wentylacyjną i inne miejsca pozwalające na ukrycie lub podłożenie jakiegokolwiek pakunku. Do tego pracownik powinien powiadomić swojego bezpośredniego przełożonego o podejrzanych przedmiotach pozostawionych w nietypowych miejscach lub okolicznościach. Wreszcie kierownik komórki organizacyjnej, który otrzymał informację o podejrzanej przedmiocie, powiadamia o tym fakcie dyrektora.

Przedstawiono powyżej modelową instrukcję postępowania w przypadku jednego z zagrożeń, jakie może zaistnieć w podstawowej jednostce Służby Więziennej. Ogólna część tej instrukcji będzie miała zastosowanie przy innych zagrożeniach. Zasady postępowania będą z kolei zmieniane, w zależności od rodzaju zagrożenia. Dla przykładu,

w zakresie ochrony przeciwpożarowej obowiązuje Zarządzenie Dyrektora Generalnego Służby Więziennej nr 21/2012 z dnia 23 marca 2013 r. w sprawie organizacji ochrony przeciwpożarowej i zabezpieczenia przeciwpożarowego w SW²⁷⁸. Zgodnie z definicjami, w tym zarządzeniu jednostkami organizacyjnymi Służby Więziennej są te regulowane przez ustawę z dnia 9 kwietnia 2010 r.²⁷⁹. Chodzi o elementy wymienione w artykule 8 ustawy o Służbie Więziennej, a więc: Centralny Zarząd Służby Więziennej, okręgowe inspektoraty Służby Więziennej, zakłady karne i areszty śledcze oraz Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej a także ośrodki szkolenia Służby Więziennej i ośrodki doskonalenia kadr Służby Więziennej. Ponadto w art. 23 ust. 1. ustawy wskazuje, iż w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej lub konwoju, jeżeli bezpieczeństwo nie może być zapewnione siłami i środkami własnymi, Służba Więzienna współdziała z Policją²⁸⁰. Jak zauważono już wcześniej współpraca ta ma znaczenie szczególnie istotne.

Siły Policji można wzywać także w razie zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej albo konwoju w szczególności z przygotowaniem, usiłowaniami lub dokonaniem zamachu terrorystycznego, napadem, buntem, zbiorową ucieczką osadzonych, najściem tłumu, pożarem, katastrofą lub klęską żywiołową. W zależności od stopnia i rodzaju zagrożenia, o których mowa wyżej, współdziałanie Policji może polegać na przekazaniu informacji, które z kolei mogą mieć znaczenie dla bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej lub osób pozbawionych wolności, zabezpieczeniu terenu jednostki lub konwoju od zewnątrz, wprowadzeniu sił Policji na teren jednostki, przywróceniu porządku na terenie jednostki lub w jej bezpośrednim sąsiedztwie, wzmocnieniu Służby Więziennej, odparciu napadu, organizacji pościgu, ujęciu osób pozbawionych wolności lub ich ewakuacji. W czasie ćwiczeń w Areszcie Śledczym w Jeleniej Górze, o których była mowa wcześniej, można było zaobserwować jak przebiegała współpraca z Policją.

Tryb współdziałania Służby Więziennej z Policją określa Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 lutego 2011 r.²⁸¹. Zakłady penitencjarne należą do obiektów dozorowanych przez uzbrojoną formację ochronną, tak więc zgodnie z tym aktem

²⁷⁸ Zarządzenie nr 21/2012 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 23 marca 2012 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej.

²⁷⁹ Tamże.

²⁸⁰ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

²⁸¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 lutego 2011 r. w sprawie współdziałania Służby Więziennej z Policją w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej Służby Więziennej lub konwoju, Dz. U. 2011 nr 31 poz. 154, ze zmianami.

prawnym w przypadku zagrożenia terrorystycznego, jeżeli użycie oddziałów i pododdziałów Policji okaże się niewystarczające, do pomocy tym oddziałom i pododdziałom mogą być użyte oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej²⁸².

Każdy zakład penitencjarny musi mieć posterunki i stanowiska realizujące ochronę szczególną obiektu. Ochrona taka polega na ciągłej obserwacji terenu wokół obiektu, ciągłej łączności pomiędzy posterunkami, utrzymaniu współdziałania z Policją, Strażą Pożarną i administracją lokalną. W przypadku ataku lotniczego, ochrona powinna podjąć przedsięwzięcia polegające na samoobronie przed uderzeniami z powietrza oraz działać jak najbardziej racjonalnie, zmniejszając skutki podjętych uderzeń. Powszechna ochrona przeciwlotnicza obejmuje rozpoznanie wzrokowe przeciwnika atakującego z powietrza, alarmowanie o zagrożeniu z powietrza oraz realizowanie pasywnej obrony powietrznej. W ramach realizacji przedsięwzięć biernej obrony przeciwlotniczej w zajmowanym rejonie należy udostępnić pomieszczenia, które zgodnie z topografią jednostki będą mogły pełnić rolę schronów, jako ukrycia przed uderzeniami z powietrza.

Jednostka penitencjarna, tak jak inne obiekty publiczne, musi utrzymywać w przejezdności drogi, zwłaszcza ewakuacyjne, na swoim terenie oraz wejścia i wyjścia ewakuacyjne. W wypadku skażeń chemicznych działania będą miały charakter, taki jak w opisywanych wcześniej ćwiczeniach w Areszcie Śledczym w Jeleniej Górze, a gotowy do użycia powinien być sprzęt i środki obrony przeciwchemicznej. Profilaktycznie powinien być prowadzony monitoring rozpoznający skażenia co uzyskać można przez odbiór sygnatur z Centrum Zarządzania Kryzysowego.

Obowiązki wynikające z Planu Ochrony, istniejący, jak już wspomniano, w każdej placówce penitencjarnej, powinny być realizowane zgodnie z ustalonym systemem ochrony, w zakresie określonym przez dyrektora. W przypadkach uzasadnionych, mających zwiększyć bezpieczeństwo, można powiększyć skład zmiany o funkcjonariuszy spoza działu ochrony, wystawić dodatkowe posterunki lub wzmocnić obsadę istniejących. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, zgodnie z instrukcjami dotyczącymi podejmowania działań ochronnych wraz z działem sytuacyjnym planu ochrony, należy podjąć działania zmierzające do zapobiegania zdarzeniom nadzwyczajnym lub likwidowania ich skutków.

²⁸² R. Bear, *Oblicze zła. Prawda o wojnie z terroryzmem we wspomnieniach oficera CIA*, Wydawnictwo Magnum, Warszawa 2002, s. 73.

Szczególnym przypadkiem jest zagrożenie wynikające z wojny, kiedy działania zbrojne prowadzone są w pobliżu jednostek penitencjarnych. Teoretycznie, swoje zastosowanie mają oczywiście zasady ogólne postępowania w przypadkach zagrożeń, jednak w praktyce sprawne działanie jest znacznie bardziej utrudnione niż w poprzednio opisywanych sytuacjach. Oczywiście wynika to ze wzmożonego poziomu zagrożenia, wywołanego ludzkim działaniem, co w przypadkach ewakuacji odróżnia stan wojny od np. katastrof naturalnych. Warto zaznaczyć, że po 1945 r. w naszym kraju nie doszło do wprowadzenia stanu wojny. Dalsza analiza pozostanie w kwestii występowania zjawisk powodujących zagrożenie, przy czym skoncentrowano się w niej na konkretnych zdarzeniach, z którymi zmagają się SW i prześledzono kilka podstawowych wariantów ewakuacji.

5.4. Wnioski

Rozdział piąty został poświęcony zagadnieniom związanym z ewakuacją. Definicji ewakuacji jest bardzo szerokie spektrum, jednak najprościej rzecz ujmując - ewakuacja wiąże się z opuszczeniem zagrożonego miejsca lub obszaru, które może w dłuższej perspektywie stanowić utratę życia lub zdrowia. Bezpośrednim wynikiem działania ewakuacji jest zapewnienie bezpieczeństwa osobom, zwierzętom lub przedmiotom poprzez zmianę lokalizacji w której zagrożenie nie występuje lub jest znikome. Praktyka pokazuje, że w znacznej większości przypadków ewakuacja ma charakter społeczny, wpływający psychologicznie oraz socjologicznie na ewakuowanych. To natomiast przekłada się bezpośrednio na powstające bariery procesu ewakuacji oraz na skuteczność. W rozdziale omówiono ewakuację planową oraz doraźną, a także poszczególne stopnie ewakuacji. Wyartykułowano różnice pomiędzy ewakuacją przedmiotu oraz podmiotu a także, samoewakuację. Zdefiniowano pięć podstawowych modeli działań ewakuacyjnych. Wyjaśniono szereg zagrożeń, które bezpośrednio lub pośrednio mogą przyczynić się do uruchomienia procesu ewakuacji. Wskazano zasadniczy podział zagrożeń oraz przedstawiono procedury realizacji ewakuacji w odniesieniu do konkretnych sytuacji, w tym z wdrożeniem przygotowanych planów i instrukcji.

VI. ZDARZENIA NADZWYCZAJNE W PRAKTYCE FUNKCJONOWANIA SŁUŻBY WIĘZIENNEJ ORAZ DZIAŁANIA EWAKUACYJNE W KONTEKŚCIE LOGISTYKI DZIAŁAŃ EWAKUACYJNYCH

Funkcjonowanie placówek penitencjarnych jest co pewien czas zakłócanie przez występowanie zdarzeń nadzwyczajnych. Jest to kategoria wykorzystywana w dokumentach oficjalnych Służby Więziennej, w tym w zarządzeniu Dyrektora Generalnego SW w sprawie określenia wykazu zdarzeń nadzwyczajnych, sposobu postępowania w przypadku wystąpienia oraz trybu działania stanowisk dowodzenia²⁸³. Przy tym brak jest definicji, która odnosiłaby się do tego zjawiska, a jedynie wskazuje się na te okoliczności, które pozwalają o zdarzeniach tego typu mówić. Zdarzenia nadzwyczajne są przedmiotem szczególnego zainteresowania wszelkich służb typu policyjnego i innych wyspecjalizowanych w zwalczaniu konkretnych rodzajów zdarzeń, gdyż zaburzają bezpieczeństwo społeczne²⁸⁴. Taką służbą w warunkach polskich jest bez wątpienia również Służba Więzienna.

6.1. Identyfikacja zagrożeń stanowiących asumpt do działań ewakuacyjnych

Zadaniem służb jest przygotowanie się na ten typ zdarzeń tak, aby w jak największym stopniu zminimalizować ryzyko uszkodzeń ciała i zgonów oraz szkód na mieniu, które zakłócają funkcjonowanie społeczeństwa oraz poszczególnych systemów administracyjnych²⁸⁵. Jest to duże wyzwanie, gdyż zdarzenia nadzwyczajne są niemożliwe do przewidzenia, a jedynie można szacować ich prawdopodobieństwo i ustalać działania prewencyjne i niwelujące ich konsekwencje. Zgodnie z definicją słownikową termin „nadzwyczajny” w rozumieniu adekwatnym dla potrzeb niniejszej pracy oznacza tyle co „spowodowany szczególnymi okolicznościami lub nieprzewidziany w programie, planie”²⁸⁶. Zdarzenia, z którymi mają do czynienia jednostki więziennictwa można zasadniczo podzielić na zdarzenia rutynowe oraz różnego typu stany, sytuacje nadzwyczajne, które mogą nosić znamiona sytuacji kryzysowej. Wymagają wówczas podejścia ekstraordynaryjnych aktywności po stronie funkcjonariusza, które przyczyniają

²⁸³ A. Łupińska, *Ochrona odbiurokratyzowana*, „Forum Penitencjarne” nr 10/2010, s. 8.

²⁸⁴ E. Connors, *Planning And Managing Security for Major Special Events: Guidelines for Law Enforcement*, U.S. Department of Justice, Waszyngton 2007, s. 7.

²⁸⁵ B. Rostami-Tabar, F. Ziel, *Anticipating special events in Emergency Department forecasting*, „International Journal of Forecasting” nr 2/2020, s. 1-2.

²⁸⁶ Słownik Języka Polskiego, <https://sjp.pwn.pl/sjp/nadzwyczajny;2485997.html> (dostęp: 22.02.2022)

się do odzyskania kontroli nad sytuacją²⁸⁷. Zatem jeśli rutynowym działaniem w czasie dnia jest nadzorowanie osadzonych, prowadzenie działań edukacyjnych, zapewnianie potrzeb bytowych, to nadzwyczajną będzie konieczność reakcji w sytuacji, gdyby np. doszło do wzięcia przez osadzonych zakładnika. Zdarzenia nadzwyczajne w praktyce funkcjonowania Służby Więziennej prezentuje rysunek 34.

Uciezki lub samowolne oddalenia osadzonych	Wzięcie zakładnika
Śmierć osadzonego lub ciężkie uszkodzenia ciała	Napaść na jednostkę organizacyjną lub konwój Służby Więziennej
Zagrożenie miejscowe	Naruszenie porządku
Napaść na funkcjonariusza na służbie	Zgwałcenie osadzonego
Znęcanie się nad osadzonym	Zachorowanie osadzonych
Ujawnienie przedmiotu niedozwolonego	Usiłowanie dokonania samobójstwa
Bójka lub pobicie	Zgon osadzonego
Samobójstwo osadzonego	Ucieczka lub usiłowanie uciezki

Rys. 34. Zdarzenia nadzwyczajne w praktyce funkcjonowania Służby Więziennej
 Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka> (23.02.2021).

Po pierwsze do zdarzeń nadzwyczajnych należy zaliczyć ucieczkę i samowolne oddalenie się, a także próbę takowego. Uciezki są jednym z głównych problemów Służby Więziennej. Polegają one na tym, że osadzony, który zgodnie z wyrokiem sądowym winien przebywać na terenie zakładu karnego decyduje się samowolnie go opuścić²⁸⁸.

²⁸⁷ M. Brzeziński, *Miejsce zarządzania kryzysowego w systemie bezpieczeństwa narodowego. Uwagi prawno-organizacyjne*, „Studia Politologiczne” nr 34/2019, s. 171-172.

²⁸⁸F. Culp, *Frequency and Characteristics of Prison Escapes in the United States: An Analysis of National Data*, “The Prison Journal” nr 85/2005, s. 270-271.

Współczesne służby więzienne różnych krajów wykorzystują rozmaite, często zaawansowane technologie, które mają na celu zapobiegać ucieczkom, co zwiększa bezpieczeństwo nie tylko obywateli, funkcjonariuszy, a także samych osadzonych²⁸⁹. Polski kodeks karny wskazuje na przestępstwo samo uwolnienia lub też pomocy w uwolnieniu się (artykuły 242-243)²⁹⁰. Chodzi o sytuację, w których osadzony, czy to samodzielnie uwalnia się lub też ktoś go w uwolnieniu wspomógł. W praktyce możliwa jest ucieczka, czy to z terenu zakładu karnego, z konwoju, ale także (i to jest najbardziej powszechne) z zatrudnienia zewnętrznego. Czynem zbliżonym jest brak powrotności z przepustki²⁹¹. Jest to zagrożenie, które nie wymaga ewakuacji, lecz bezwzględnie wiąże się z podjęciem natychmiastowych działań, które mają przywrócić obecność skazanego w zakładzie karnym.

Drugim wydarzeniem nadzwyczajnym są bez wątpienia bunt, zamieszki oraz wzięcie zakładnika przez osadzonych. Są to tak zwane wystąpienia czynne wobec funkcjonariuszy i instytucji Służby Więziennej, które prowadzą do zaburzenia porządku instytucji. Bunt stanowi otwarte wystąpienie wobec jednostki penitencjarnej i gdy jest połączony z zamieszkami ma zawsze charakter czynny. Niekiedy jest to również wydarzenie bierne, kiedy więźniowie na przykład nie chcą przyjmować pokarmów stosując opór i np. będąc częścią strajku głodowego²⁹². Natomiast bardzo często bunt ma charakter otwarty i łączy się z agresją osadzonych wobec funkcjonariuszy, a także zajęciem terenu zakładu i faktycznego czasowego wyłączenia go spod władzy służb penitencjarnych²⁹³. Co ważne w tej sytuacji może być niezbędna ewakuacja pozostałych pracowników Służby Więziennej, gdy jednoznacznym staje się, że nie można utrzymać kontroli nad placówką, a osadzeni są gotowi do wyrządzenia krzywdy funkcjonariuszowi, czy nawet pracownikowi administracyjnemu. Niejednokrotnie w tej sytuacji dochodzi także do wzięcia zakładnika. Ten może być osobą z obsługi, ale także współwięźniem. W tej sytuacji chodzi o uzyskanie pewnego argumentu w negocjacjach z osobami

²⁸⁹ Ch. Vachiradath, *The Efficacy of Technology in Preventing the Escape of Inmates in Prison*, "Journal of Applied Security Research" nr 4/2013, s. 477-479.

²⁹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553, ze zmianami.

²⁹¹ P. Poniatowski, *Przestępstwa związane z odzyskaniem wolności przez osobę prawnie jej pozbawioną (art. 242 i 243 k.k.)*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2019, s. 219 i następne.

²⁹² A. Basiński, B. Basińska, *Sytuacje traumatyczne w pracy funkcjonariuszy Służby Więziennej*[w:] O. Truszczyński i inni (red.), *Służba żołnierzy i funkcjonariuszy służb państwowych wykonujących zadania w warunkach ekstremalnych*, Ministerstwo Obrony Narodowej i Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej w Wojsku, Warszawa 2004, s. 138.

²⁹³ A. Boin, W. Rattray, *Understanding prison riots: towards a threshold theory*, "Punishment & Society" nr 1/2004, s. 54-55.

decyzyjnymi²⁹⁴. Jest to na pewno jedno z większych wyzwań, z którymi zmagają się pracownicy Służby Więziennej.

Kolejna grupa incydentów wiąże się z atakami na osoby znajdujące się w ramach zakładów karnych. Chodzi z jednej strony o napaść na funkcjonariusza, a z drugiej na czyny zabronione wobec współosadzonych. Napaść może mieć charakter fizyczny lub słowny, przy czym najpoważniejsze incydenty polegają na tym, że osadzony atakuje bezpośrednio funkcjonariusza i wyrządza mu określoną krzywdę fizyczną oraz psychiczną. Może dla tego celu używać narzędzi, w tym również zabronionych przedmiotów, jak choćby nóż²⁹⁵. Druga sytuacja polega na atakowaniu współosadzonych, szeroko rozumianej przemocy, która prowadzi do poważnych skutków w warstwie fizycznej lub psychologicznej. Mogą to być pobicia, próby zabójstwa, czy też gwałty²⁹⁶. Szczególną formą zdarzeń nadzwyczajnych z tej kategorii są samobójstwa, kiedy to osadzony targa się na swoje życie, co może być również wynikiem trudów przebywania w zamknięciu w zakładzie karnym²⁹⁷. Każdy z opisanych incydentów ma bardzo poważne, negatywne konsekwencje.

Jako ostatnie należy wymienić zagrożenia miejscowe, które są efektem czynników, czy to naturalnych, czy też antropogenicznych i powodują zagrożenie dla osób oraz mienia i mogą stanowić przyczynek dla przeprowadzenia ewakuacji. Są one efektem m.in.: silnych wiatrów, przyboru wód, opadów śniegu, ale też zagrożeń związanych z komunikacją, działaniem czynników chemicznych, ekologicznych, czy radiologicznych²⁹⁸. Zagrożenia miejscowe można podzielić na: pożary, klęski żywiołowe oraz inne, do których zalicza się zdarzenia, które wynikają z rozwoju cywilizacyjnego oraz naturalnych praw przyrody i nie można ich zaliczyć do dwóch bardziej szczegółowych kategorii. Są to choćby różnego typu wypadki w ruchu drogowym lub związane z infrastrukturą techniczną, a walka z nimi należy do Państwowej Straży

²⁹⁴ J. Kaczmarek, *Przestępstwo wzięcia i przetrzymywania zakładnika: aspekty prawne i kryminologiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 43-50.

²⁹⁵ J. Pomiankiewicz, *Stres i wypalenie zawodowe funkcjonariuszy Służby Więziennej – uwarunkowania, przejawy, konsekwencje – zarys problemu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 67-68/2010, s. 52.

²⁹⁶ J. Byrne, D. Hummer, *Victims and Offenders, Myths and Realities of Prison Violence: A Review of the Evidence*, „Victims and Offenders” nr 2/2007, s. 77-79.

²⁹⁷ S. Fazem, T. Ramesh, K. Hawton, *Suicide in prisons: an international study of prevalence and contributory factors*, „The Lancet. Psychiatry” nr 4/2017, s. 946-950.

²⁹⁸ M. Pietruczuk i inni, *Analiza przestrzenna i czasowa zagrożeń miejscowych w gminie Łęczna w latach 1993-2010*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin” nr 1/2013, s. 91-92.

Pożarnej oraz innych służb²⁹⁹. Kategoria ta będzie szerzej omawiana poniżej, zaś tabela 8 prezentuje poszerzoną klasyfikację zdarzeń nadzwyczajnych w Służbie Więziennej.

Kategoria	Zdarzenia nadzwyczajne
Kategoria A	Groźne zakłócenia bezpieczeństwa, bunt, groźne zakłócenia porządku, napaść na funkcjonariusza lub pracownika w trakcie wykonywania czynności służbowych, napaść na jednostkę organizacyjną lub konwój, nieuprawnione ujawnienie informacji niejawniej lub utracenie dokumentu, który zawiera taką informację, prowadzenie na terenie jednostki organizacyjnej SW czynności w zakresie przeszukania funkcjonariusza lub pracownika, samobójstwo osadzonego, samobójstwo funkcjonariusza lub pracownika, śmierć osadzonego lub innej osoby, utracenie dokumentu lub nośnika informacji, utrata broni palnej, znalezienie broni palnej, ucieczka osoby pozbawionej wolności, wzięcie zakładnika
Kategoria B	Bójka lub pobicie, choroba funkcjonariusza, pracownika lub osadzonego, zagrożenie zewnętrzne, ujawnienie przedmiotu niebezpiecznego lub niedozwolonego, napaść na funkcjonariusza poza służbą, samowolne oddalenie się osoby pozbawionej wolności, usiłowanie samobójstwa, zgwałcenie osadzonego, zgon osadzonego inny, niż samobójstwo, znęcanie nad osadzonym, inne zdarzenia uznane przez dyrektora za darzenie nadzwyczajne

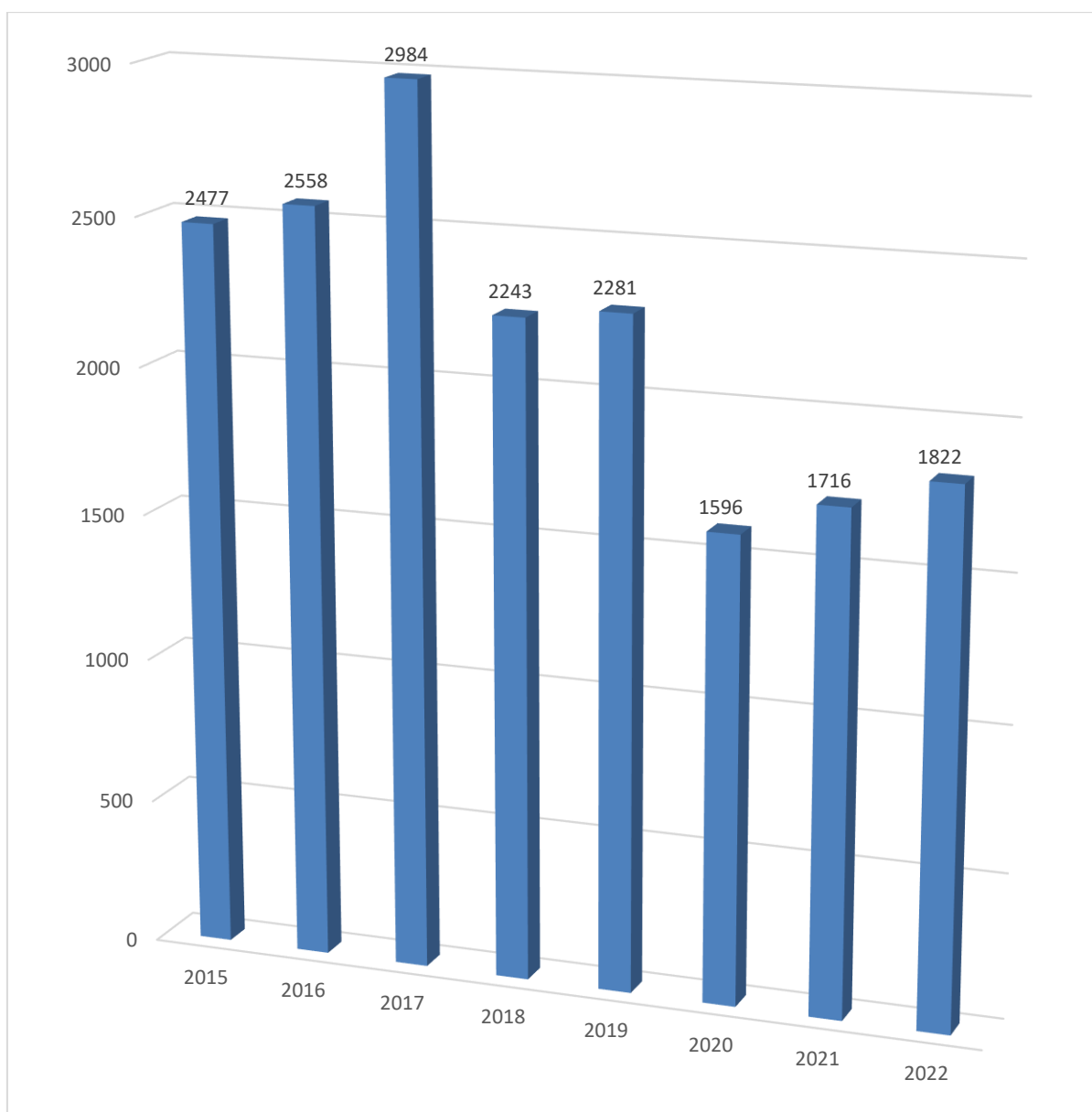
Tab. 8. Zdarzenia nadzwyczajne w klasyfikacji z zarządzenia nr 42/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej

Źródło: opracowanie własne: Zarządzenie Nr 42 /2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 13 sierpnia 2010 r. w sprawie określenia wykazu zdarzeń nadzwyczajnych, sposobu postępowania w przypadku ich wystąpienia oraz trybu działania stanowisk dowodzenia.

Wymieniona powyżej klasyfikacja nieco szerzej ujmuje poszczególne pozycje, które przedstawiono także na rysunku 27, który z kolei został opracowany w oparciu o kategorie ze sprawozdań statystycznych Służby Więziennej. Niezależnie od tego można zauważyć, że w kategorii A znajdują się zagrożenia, których skala jest szeroka i wpływają na funkcjonowanie całego zakładu karnego, natomiast w kategorii B również zamieszczono zagrożenia poważne, lecz mające bardziej jednostkowy charakter³⁰⁰. Liczba zdarzeń nadzwyczajnych w ciągu jednego roku została pokazana na wykresie 25.

²⁹⁹ J. Zboina, *Miejsce i rola ochrony przeciwpożarowej w systemie bezpieczeństwa państwa* [w:] J. Zboina, B. Wiśniewski (red.), *Ochrona przeciwpożarowa a bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2014, s. 74.

³⁰⁰Zarządzenie Nr 42 /2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 13 sierpnia 2010 r. w sprawie określenia wykazu zdarzeń nadzwyczajnych, sposobu postępowania w przypadku ich wystąpienia oraz trybu działania stanowisk dowodzenia.

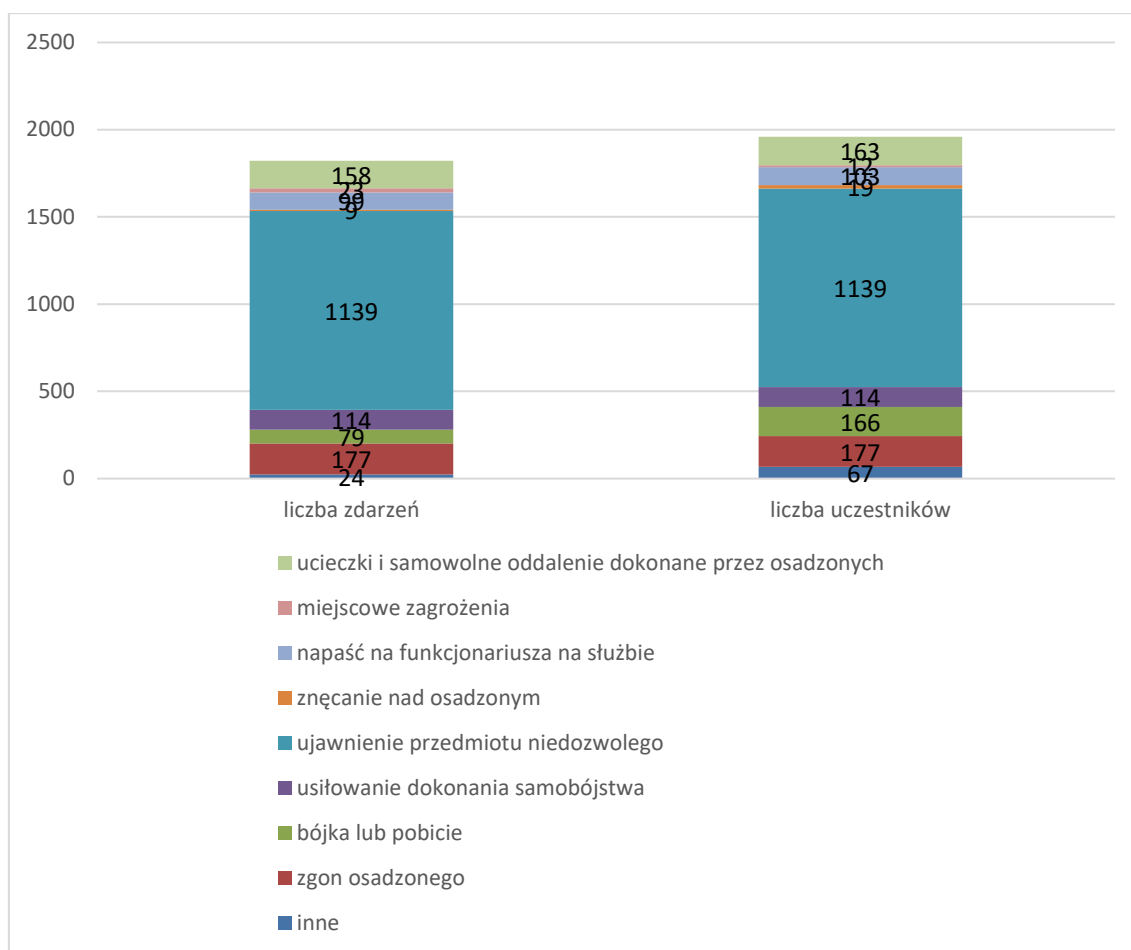

Wyk. 25. Liczba zdarzeń nadzwyczajnych w praktyce funkcjonowania Służby Więziennej w latach 2015-2022

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, [https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka\(10.09.2022\)](https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka(10.09.2022)).

W skali roku dochodzi od 1,5 do 2,9 tysiąca zdarzeń nadzwyczajnych. Najwięcej z nich zanotowano w 2017 roku i było to 2984 zdarzeń, zaś najmniej w 2020, kiedy odnotowano 1596 incydentów³⁰¹. Stopień zagrożenia, który jest ich pochodną jest bardzo zróżnicowany. Sporządzono także zestawienie najczęściej występujących problemów i widać je na wykresie 26.

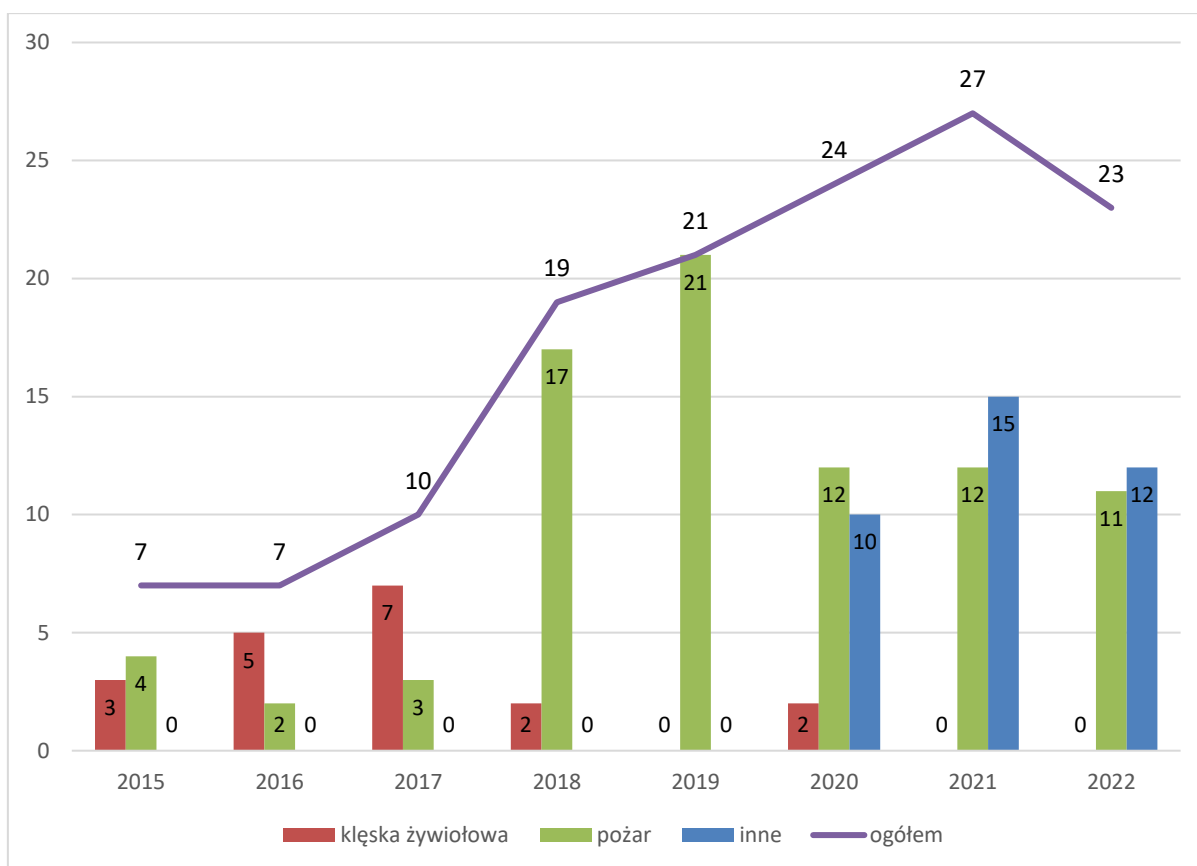
³⁰¹Służba Więzienna, [https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka\(23.02.2021\)](https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka(23.02.2021))

Wyk. 26. Struktura zdarzeń nadzwyczajnych w ramach Służby Więziennej w 2022 roku
 Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, [https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka\(10.09.2022\)](https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka(10.09.2022)).

Zdecydowanie najczęściej dochodziło do ujawnienia przedmiotu niedozwolonego (1139 razy), przy czym trzeba pamiętać, że nie chodzi tu wyłącznie o rzeczy niebezpieczne, ale także np. o telefony komórkowe. Stosunkowo często dochodzi do uciezek oraz samowolnych oddaleń, których było 158 w 2022 roku (i 112 rok wcześniej). Zazwyczaj są to ucieczki z zatrudnienia zewnętrznego (156 przypadków w 2022 roku), a ucieczki z terenu zakładów lub konwojów są sporadyczne (w sumie 2 takie zdarzeń w 2022 roku). Relatywnie wiele było także napaści na funkcjonariusza na służbie (99), a także bójek lub pobic (166). Ponadto w 2022 roku doszło do 114 prób dokonania samobójstwa i 15 samobójstw skutecznych. W jednostkach penitencjarnych zmarło 177 osób, przy czym praktycznie w całości są to zgony z przyczyn naturalnych³⁰². Wykres 27 koncentruje się natomiast na zagrożeniach miejscowych.

³⁰² Tamże.

Wyk. 27. Liczba miejscowych zagrożeń w Służbie Więziennej w latach 2015-2022 jako okoliczności będących podstawą dla przeprowadzenia działań ewakuacyjnych z jednostek penitencjarnych

Źródło: opracowanie własne: Służba Więzienna, [https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka\(10.09.2022\)](https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka(10.09.2022)).

Z punktu widzenia analizy kwestii ewakuacji kluczowe znaczenie mają rzecz jasna zagrożenia miejscowe, gdyż to one są zazwyczaj przesłanką do przeprowadzenia działań ewakuacyjnych. Te, jak już zauważono wcześniej, dzielą się na pożary, klęski żywiołowe oraz inne zagrożenia³⁰³. W badanym okresie dochodziło do różnej liczby takich zdarzeń, przy czym wahały się one od 7 w latach 2015-2016 do 23 w 2022 roku. W latach 2015-2017 były to zarówno klęski żywiołowe jak i pożary, natomiast w okresie 2018-2020 dominowały, lub też występowały pożary (zarazem nie było innych zagrożeń miejscowych w całym rozpatrywanym tutaj okresie). W 2019 roku pożarów było aż 21, zaś rok wcześniej 17³⁰⁴. W latach wcześniejszych były to pojedyncze incydenty, co wskazuje na to, że najpewniej zmienił się sposób ich klasyfikowania. Pożar z reguły wymaga podjęcia działań ewakuacyjnych, podobnie jak i klęska żywiołowa i jest wyzwaniem

³⁰³J. Zboina, dz. cyt., s. 94.

³⁰⁴Służba Więzienna, [https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka\(23.02.2021\)](https://sw.gov.pl/dzial/Statystyka(23.02.2021))

dla Służby Więziennej. W latach od 2020 do 2022 liczba pożarów oraz zagrożenia skategoryzowane jako inne utrzymywały się na zbliżonym poziomie 12 zdarzeń.

Jeśli zatem dochodzi w zakładzie karnym do wystąpienia zagrożenia miejscowego, to z dużym prawdopodobieństwem będzie trzeba zrealizować ewakuację. Ta jest działaniem, które zmierza do zapewnienia bezpieczeństwa osobom, które ze względu na stan otoczenia muszą je opuścić i udać się do lokalizacji, w której zagrożenie nie występuje w tej skali lub w ogóle³⁰⁵. Procedura ewakuacyjna składa się z szeregu elementów charakterystycznych. Po pierwsze jest to ruch, przemieszczanie się osób między punktami. Ważna jest tego ruchu przymusowość, w tym sensie, że człowiek jest obligowany – czy to przez przedstawiciela władz, czy też własne instynkty związane z przetrwaniem – do tego, aby nie pozostawać w dotychczasowym miejscu. Aby ewakuacja zaistniała musi dojść do mniej lub bardziej nagłej zmiany stanu środowiska otaczającego jednostkę i jest to zmiana in minus, gdyż wymaga ona podjęcia specjalnych, nierutynowych akcji. Omawiane zjawisko jest procesem o charakterze społecznym, co zresztą wpływa na jej praktykę, a także ma wyraźny wymiar społeczny³⁰⁶. Te kwestie są również bardzo istotne, jeśli chodzi o ewakuację z obiektów Służby Więziennej, gdzie w grę wchodzi osoby, które przebywają w zamknięciu, cechują się niejednokrotnie wysokim stopniem wykolejenia, co może sprawić, że w działaniach ewakuacyjnych wystąpią zdarzenia, które są niekorzystne, czy wręcz zagrażają całemu procesowi. Na pewno więc można uznać, że ewakuacja zakładów karnych jest zadaniem specyficznym, innym niż w przypadku wielu jednostek; niemniej z drugiej strony działania ewakuacyjne zawsze mają charakter subiektywny i co za tym idzie, musi to odnosić się również do podmiotów penitencjarnych.

Ewakuacja, do której miałyby dojść w momencie zagrożenia miejscowego, jest realizowana wedle modelowego schematu, który był opisywany w poprzednim rozdziale pracy. Po ogłoszeniu alarmu zawiadomione zostają stosowne służby i niezwłocznie wszystkie osoby opuszczają obiekt i udają się do miejsc zbiórki do ewakuacji. W przypadku zakładu karnego optymalne jest opuszczenie terenu budynku, lecz jednocześnie pozostanie w obrębie jednostki, tak aby zminimalizować ryzyko ucieczki osadzonych. Niemniej na przykład w sytuacji, gdyby ewakuacja była wywołana przez zagrożenie ze strony np. powodzi, to wówczas jest realizowana do pierwszego bezpiecznego miejsca. Gdy jest na to czas, to relokacją zajmą się wyspecjalizowane

³⁰⁵ M. Lindel, dz. cyt., s. 55.

³⁰⁶ G. Hofinger, R. Zinke, L. Kunzer, dz. cyt., s. 603-604.

jednostki logistyczne Służby Więziennej (omówiono je w następnym rozdziale pracy). Jeśli nie, to strażnicy opuszczają teren zakładu i eskortują kolumnę osadzonych do miejsca bezpiecznego. Można także wyobrazić sobie sytuację, w której ewakuacja odbywa się spontanicznie i jest trudna do zabezpieczenia i wówczas należy zminimalizować ryzyko oddalenia się osadzonych od grupy i ucieczki³⁰⁷. Na pewno każda ewakuacja w sytuacji zagrożenia miejscowego jest nieco inna i jej realizacja jest pochodną zmiennych sytuacyjnych.

Przy tym nie tylko zagrożenie miejscowe jest przesłanką do ewakuacji w warunkach funkcjonowania Służby Więziennej. W praktyce to ono najczęściej ma miejsce, natomiast warto przeanalizować jeszcze dodatkowe sytuacje. Do ewakuacji dojdzie również w sytuacji, gdyby rozpoczął się bunt w więzieniu. Wówczas jednostkę penitencjarną winni opuścić jej pracownicy, tak aby nie zostali zaatakowani przez osadzonych. W tej sytuacji dochodzi do zabezpieczenia więzienia z zewnątrz tak, aby więźniowie nie mogli go opuścić i dało się wynegocjować zakończenie buntu oraz okupacji³⁰⁸. Ponadto może dojść do zapotrzebowania na zrealizowanie ewakuacji drugiego lub trzeciego stopnia; ta pierwsza jest prowadzona w związku z wystąpieniem zagrożeń wielkoobszarowych niemilitarnych, zaś trzecia wiąże się z ewakuowaniem osób w związku z działaniami militarnymi³⁰⁹. Oba te warianty, jakkolwiek mało prawdopodobne, mogą wystąpić i wymagać od administracji więziennej podjęcia działań. Przy tym jednostki penitencjarne winny przede wszystkim być gotowe na ewakuację pierwszego stopnia, gdyż jej prawdopodobieństwo jest zdecydowanie największe i faktycznie jest ona realizowana m.in. w związku z pożarami.

Warto jeszcze wrócić do zarządzenia Dyrektora Generalnego SW w sprawie określenia wykazu zdarzeń nadzwyczajnych, sposobu postępowania w przypadku ich wystąpienia oraz trybu działania stanowisk dowodzenia. Określono w nim, że zadaniem dyrektora zakładu karnego jest zorganizowanie i utrzymywanie w gotowości służby dowodzenia. Ta wykonuje różnorodne zadania, w tym realizuje procedury w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej. To ona melduje bezpośrednim przełożonym o wystąpieniu zdarzeń nadzwyczajnych, do których doszło na terenie jednostki organizacyjnej. Służba dyżurna przekazuje także informacje medialne

³⁰⁷ I. Robbins, *Lessons from Hurricane Katrina: Prison Emergency Preparedness as a Constitutional Imperative*, "University of Michigan Journal of Law Reform", nr 42/2008, s. 7 i następne.

³⁰⁸ J. Travis, *Resolution of Prison Riots*, "National Institute of Justice Research in Brief" nr 10/1995, s. 14-15.

³⁰⁹P. Głogowska, P. Zdrojewska, H. Wagner, dz. cyt., s. 68.

o zdarzeniach nadzwyczajnych związanych ogólnie ze Służbą Więzienną i realizuje zadania stałego dyżuru. Ponadto analogiczne struktury do służby z zakładu karnego znajdują się w jednostkach okręgowych oraz w centrali Służby Więziennej³¹⁰. W ten sposób możliwe jest uzyskanie optymalnego przepływu informacji.

W sytuacji, kiedy dochodzi do wystąpienia zdarzenia nadzwyczajnego to funkcjonariusz, który pełni służbę informuje o zdarzeniu z użyciem specjalnej usługi w formie SMS. Wiadomość trafia do: Dyrektora Generalnego SW i jego zastępców, dyrektorów Biur: Ochrony i Spraw Obronnych oraz Penitencjarnego CZSW oraz ich zastępców, a także do kierownika Zespołu Komunikacji Społecznej i Wewnętrznej oraz rzecznika prasowego oraz kierownika Zespołu Służby Medycyny Pracy i BHP. Ponadto wiadomość otrzymują: funkcjonariusz pełniący służbę na stanowisku dowodzenia Dyrektora Generalnego SW oraz dyrektor okręgowy SW i inne osoby. To inicjuje procedurę radzenia sobie z danym zdarzeniem nadzwyczajnym. W celu ustalenia okoliczności oraz przyczyn powstania i przebiegu wydarzenia nadzwyczajnego dyrektor właściwy ze względu na miejsce wystąpienia zdarzenia może prowadzić czynności wyjaśniające³¹¹. Zatem zarządzanie zwraca uwagę na szereg informacji, które w sposób istotny wpływają na skuteczność jednostek SW w zwalczaniu zagrożeń związanych ze zdarzeniami nadzwyczajnymi, których poziom jest zróżnicowany w zależności od typu sytuacji.

6.2. Rola logistyki Służby Więziennej w procesach wywołanych działaniem sił natury, cywilizacyjnych lub destrukcyjnych

Ostatnia część analizy teoretycznej odnosi się do wybranych zagadnień logistyki w Służbie Więziennej. Jest to zagadnienie istotne, które nie wiąże się bynajmniej wyłącznie z działaniami transportowymi. Co pokaże analiza teoretyczna, utożsamianie ze sobą tych dwóch terminów jest nie tyle uproszczeniem, co błędem. Działania logistyczne są istotne z perspektywy każdej organizacji i wpływają istotnie na jej efektywność oraz konkurencyjność³¹². Analogicznie jest w przypadku instytucji penitencjarnych, które potrzebują sprawnych działań logistycznych, aby móc w sposób

³¹⁰Zarządzenie Nr 42 /2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 13 sierpnia 2010 r.w sprawie określenia wykazu zdarzeń nadzwyczajnych, sposobu postępowania w przypadku ich wystąpienia oraz trybu działania stanowisk dowodzenia.

³¹¹ Tamże.

³¹² B. Fugate, J. Mentzer, T. Stank, *Logistics performance: efficiency, effectiveness, and differentiation*, "Journal of Business Logistics" nr 1/2010, s. 43-44.

efektywny realizować elementarne funkcje³¹³. Rozdział niniejszy koncentruje się na wybranych zagadnieniach dotyczących kwestii logistyki w Służbie Więziennej. Jest to zagadnienie szerokie, niemniej warto zwrócić uwagę na jego podstawowe aspekty tak, aby zrozumieć strukturę systemu logistycznego SW i przede wszystkim wskazać na podstawowe procesy logistyczne, które są realizowane.

Logistyka jest terminem, który został wypromowany już w XX wieku w odniesieniu do sfery cywilnej. Niemniej była znana wcześniej i wiązano ją z wojskowością i to zarówno tą antyczną (łacińskie *logisticus* rozumiane jako rzecz racjonalna, zrozumiała) jak i nowożytną, przede wszystkim francuską wieku XIX (*logistique*, co oznacza osobę, która myśli logicznie). Transfer logistyki ze sfery militarnej do cywilnej wiąże się przede wszystkim z poszukiwaniem nowych narzędzi dla konkurencyjności przedsiębiorstw³¹⁴. Ważnym elementem była globalizacja, która wydłużając łańcuchy dostaw, przyczyniła się istotnie do zapotrzebowania na logistykę. Innymi słowy chodzi o to, że miejsca produkcji poszczególnych komponentów i dobra gotowego oraz ich konsumpcji były oddalone od siebie coraz znacznie. Stąd też nowoczesna, globalna gospodarka jest możliwa wyłącznie dzięki współczesnym rozwiązaniom w sferze logistyki³¹⁵. W mniejszym stopniu ma to znaczenie dla logistyki Służby Więziennej, lecz myślenie w kategoriach logistycznych jest obecne w każdym sektorze, nie tylko komercyjnym, ale i publicznym, a przyczyny, dla których tak właśnie jest, wynikają ze wzrostu znaczenia logistyki w czasach nowoczesnej gospodarki poddanej globalizacji.

Liczba definicji logistyki jest bardzo duża i biorąc pod uwagę tematykę pracy, nie ma potrzeby dokonywania ich szerokiej systematyzacji. Najprościej rzecz ujmując logistyka to zarządzanie łańcuchem dostaw w taki sposób, który pozwoli na szybkie i oszczędne przemieszczenie ładunku na danej trasie. Jest to proces sterowania przepływami dóbr od producenta surowca, przez wszelkie kolejne fazy produkcji i handlu, aż do końcowego odbiorcy, tak aby towar poddany wymianie znalazł się we właściwej ilości, w odpowiednim miejscu i czasie, przy założeniu adekwatnego poziomu kosztowego. Przy tym jest to proces nie tylko fizycznego przepływu towarów, ale także transferów o charakterze informacyjnym, czy też finansowym. Jest to do tego działanie,

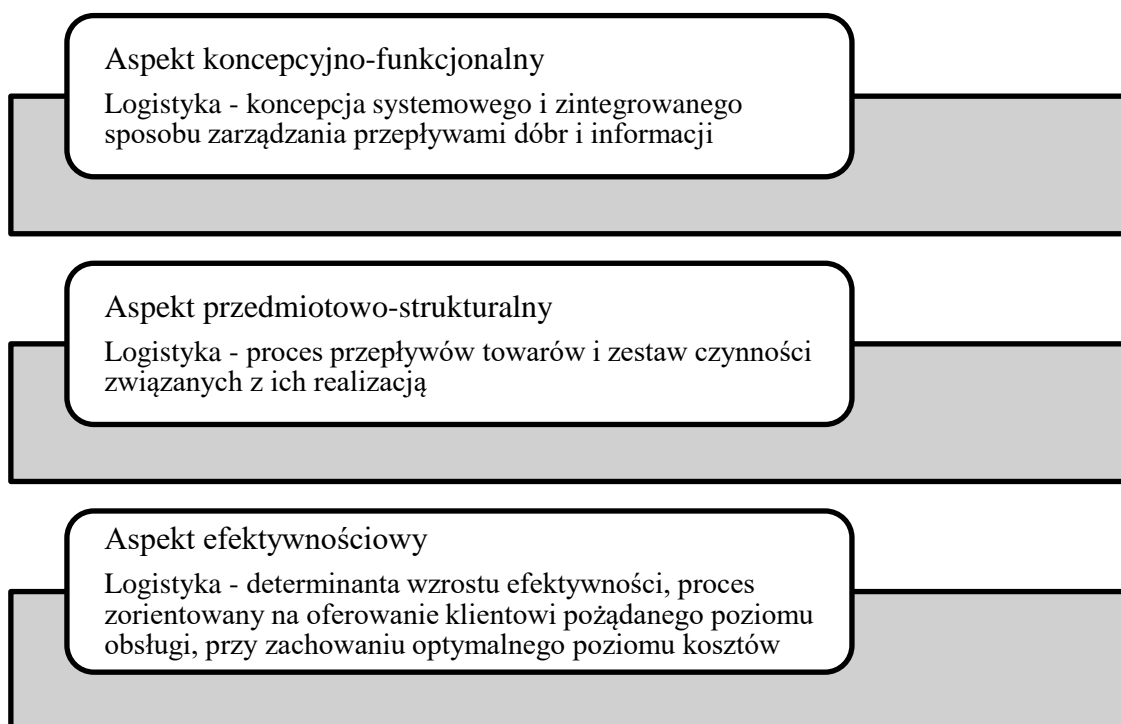
³¹³ E. Obioha, *Challenges and reforms in the Nigerian prison system*, "Journal of Social Sciences" nr 2/2011, s. 102.

³¹⁴ E. Gołomska, *Logistyka w gospodarce światowej*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 9-10.

³¹⁵ B. Borodavko, B. Illes, A. Banayi, *The relations of globalisation to logistics*, "Advanced Logistics Systems" nr 2/2013, s. 107-108.

które można rozpatrywać nie tylko na poziomie wykonawczym, taktycznym, ale także strategicznego zarządzania przepływami w ramach organizacji, które zakłada wysoki poziom obsługi klienta. Zatem jest to suma działań, które dają możliwość kształtowania, sterowania i kontrolowania procesów przepływu fizycznego i magazynowania w ramach określonej sieci, tak aby przestrzeń i czas mogły być wykorzystane w sposób efektywny³¹⁶. To ostatnie podejście jest uniwersalne i zdaje się bardzo dobrze pasować do prowadzonych tu rozważań.

Logistyka jest nie tylko działalnością praktyczną, ale również o charakterze teoretycznym, gdyż istnieje interdyscyplinarna nauka, która zajmuje się przepływami, które są rozumiane wedle formuły przyjętej w poprzednim akapicie³¹⁷. Zatem logistyka to: „przepływ materiałów, informacji i pieniędzy pomiędzy konsumentami oraz dostawcami”³¹⁸. Na logistykę można spoglądać w trzech podstawowych perspektywach. Pierwsza wskazuje na aspekt koncepcyjny i funkcjonalny i w jego ramach logistyka to sposób na systemowy i zintegrowany przepływ dóbr i informacji.

Rys. 35. Podstawowe perspektywy pojęcia logistyki

Źródło: opracowanie własne: B. Słowiński, *Wprowadzenie do logistyki*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2008, s. 19.

³¹⁶ K. Ficoń, *Logistyka techniczna: infrastruktura logistyczna*, BEL Studio, Warszawa 2018, s. 11-12.

³¹⁷ M. Brzeziński, *Podstawy logistyki jako dyscypliny naukowej*, „Logistyka” nr 5/2008, s. 76.

³¹⁸ E. Frazelle, *Supply chain strategy*, McGraw Hill Professional, New York 2001, s. 5.

W aspekcie przedmiotowo-strukturalnym jest to proces przepływu towarów oraz kompleks czynności, które wiążą się z ich realizacją. Pozostaje jeszcze perspektywa efektywnościowa, gdzie logistyka to determinanta wzrostu efektywności i jest zorientowana na oferowanie klientom pożądanego poziomu obsługi przy zachowaniu racjonalnego poziomu kosztów³¹⁹. Wszystkie rzeczony aspekty zostały zaprezentowane na rysunku 35.

Do najważniejszych funkcji logistyki należy: właściwe lokalizowanie magazynów, wybór adekwatnego środka transportu, dokonanie decyzji związanych z zaopatrzeniem, wybór dostawców i inne, które pozwalają na optymalizację działań przedsiębiorstwa³²⁰. Można poszerzyć zakres funkcji logistyki i po pierwsze należy zwrócić uwagę, że jest to działanie, które pozwala na skrócenie i przyspieszenie procesów dystrybucyjnych. Po drugie logistyka służy koordynacji przepływu surowców, a także materiałów i informacji. W ramach logistyki należy też zwrócić uwagę na optymalizację kosztów przepływów w zakresie procesów, które powinny być możliwie jak najbardziej efektywne. Logistyka oferuje właściwy produkt oraz prawidłowy poziom obsługi, a także kształtuje optymalne wyniki finansowe. Jest sposobem zapewnienia sprawnych i racjonalnych przepływów, które pasują do potrzeb organizacji. Koordynuje także cele podmiotu w związku ze stawianymi wymogami³²¹. Podstawowe funkcje logistyki ukazuje rysunek 36.

³¹⁹ B. Słowiński, *Wprowadzenie do logistyki*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2008, s. 19.

³²⁰ R. Kasilingam, *Logistics and transportation: design and planning*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1998, s. 20.

³²¹ B. Słowiński, dz. cyt., s. 46.

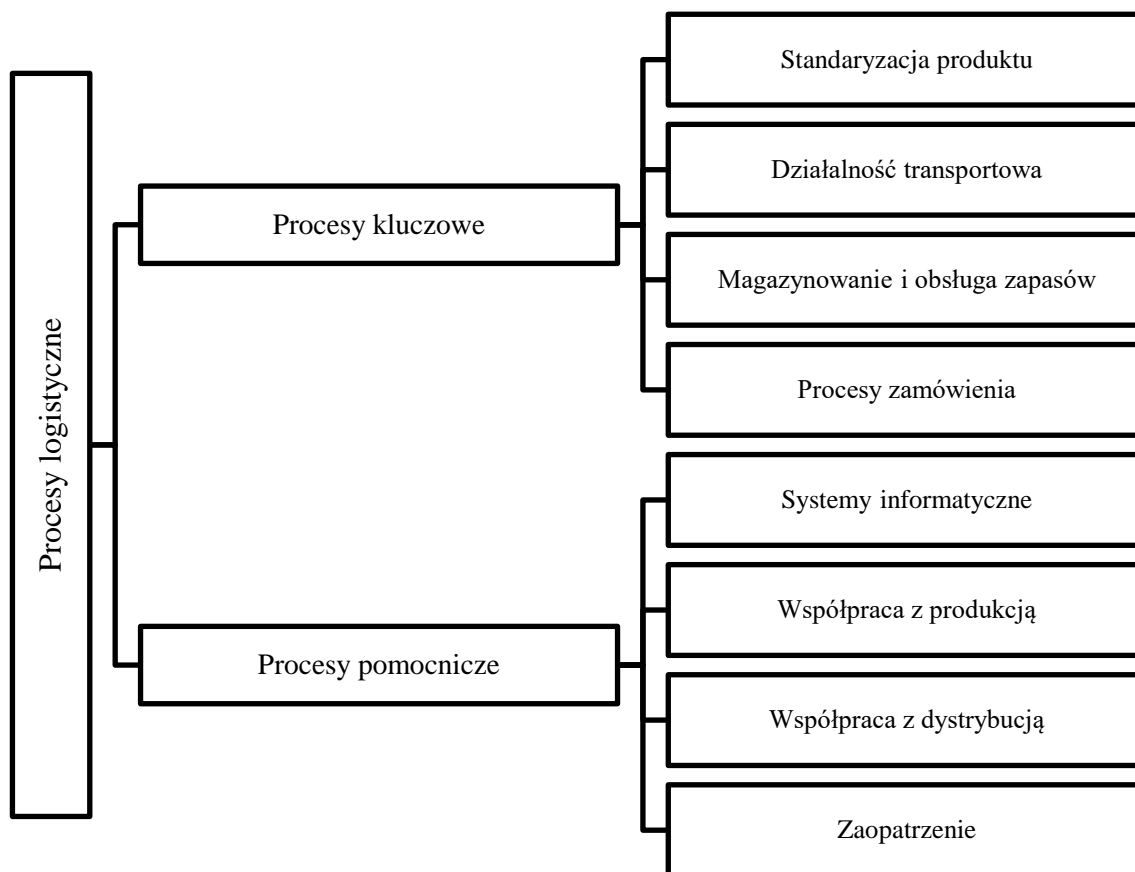
Rys. 36. Podstawowe funkcje logistyki

Źródło: opracowanie własne: B. Słowiński, *Wprowadzenie do logistyki*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2008, s. 46.

Kategorią dodatkową, na którą trzeba zwrócić uwagę są procesy logistyczne, które są różnego typu aktywnościami, które natomiast pozwalają na realizację celów logistyki³²². Istnieje wiele klasyfikacji procesów logistycznych, które wskazują na zakres działań w ramach rozpatrywanego tu procesu. Jedną z często cytowanych klasyfikacji proponuje E. Gołębska, która dzieli procesy logistyczne na kluczowe oraz pomocnicze³²³. Ich szczegółowe rozpisanie znajduje się na rysunku 37.

³²² A. Świerczek, *Koncepcja zarządzania procesami logistycznymi w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach” nr 1/2006, s. 116-117.

³²³ E. Gołębska, *Istota logistyki, podstawowe pojęcia* [w:] E. Gołębska (red.), *Kompendium wiedzy o logistyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 22.

Rys. 37. Klasyfikacja procesów logistycznych według E. Gołemskiej

Źródło: opracowanie własne: E. Gołemska, *Istota logistyki, podstawowe pojęcia* [w:] E. Gołemska (red.), *Kompendium wiedzy o logistyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 22.

Do podstawowych procesów logistycznych zalicza się w tej klasyfikacji: standaryzację produktów i usług, działalność transportową, magazynowanie i obsługę zapasów oraz procesy zamówienia. Natomiast za procesy pomocnicze autorka uznała: systemy informatyczne, współpracę z produkcją, kooperację z dystrybucją oraz zagadnienia dotyczące zaopatrzenia. Wszystkie te procesy występują razem i są powiązane ze sobą na wielu poziomach³²⁴. Inna klasyfikacja, która wskazuje na treść zadań mówi o procesach: transportowych, kształtowania zapasów, gospodarki magazynowej, opakowań, realizacji zamówień oraz obsługi nabywców. Z perspektywy kryterium funkcjonalnego mówi się o sferach: zaopatrzenia, produkcji, dystrybucji, zwrotów, a także logistyki: materiałowej, marketingowej, dostawców, odbiorców oraz w sferze handlu³²⁵. Klasyfikacje te nie do końca odpowiadają specyfice procesów logistycznych w jednostkach Służby Więziennej, przy czym mogą stanowić punkt wyjścia dla rozważań.

³²⁴ Tamże, s. 22.

³²⁵ K. Wawrzyniak, *Wprowadzenie. Istota, rodzaje i funkcje logistyki* [w:] R. Kozłowski, A. Sikorski (red.), *Podstawowe zagadnienia współczesnej logistyki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 16.

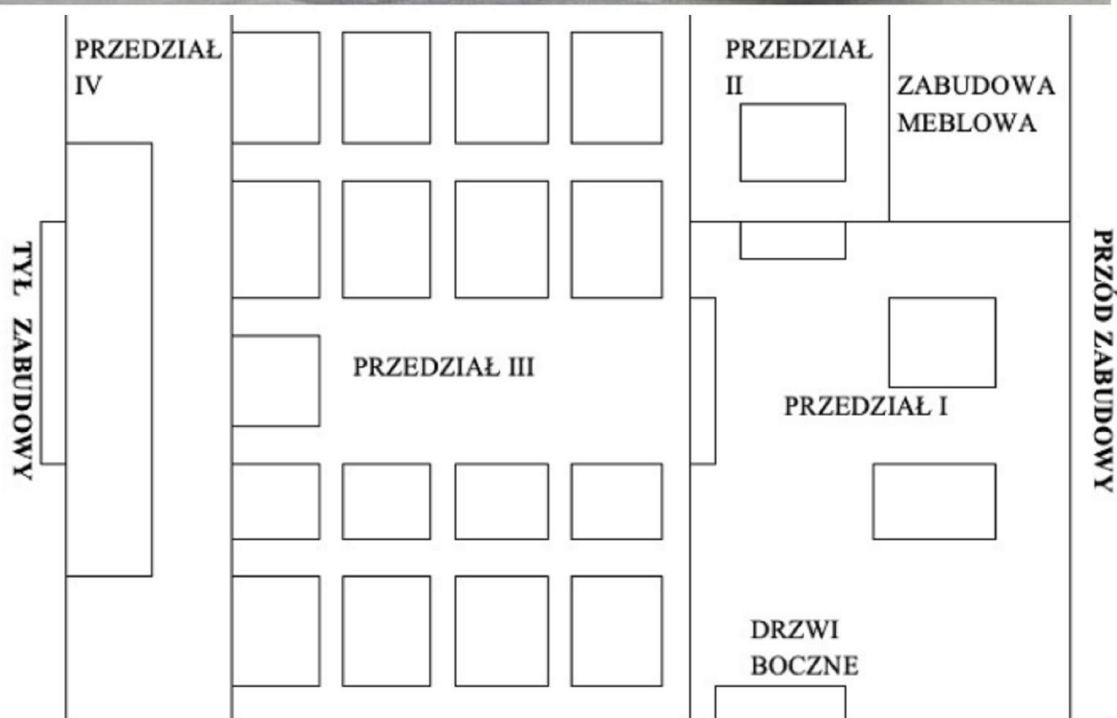
Uznać trzeba, że dla Służby Więziennej dwa kluczowe procesy to: transport oraz zaopatrzenie. Dodatkowo warto poruszyć zagadnienia magazynowania oraz logistyki zwrotnej, które również mają znaczenie dla organizacji systemu logistycznego w SW.

Pierwszym procesem, na który zwrócono tu uwagę jest transport. Zgodnie z definicją chodzi o zestaw działań, które mają na celu dokonać relokowania w przestrzeni danego przedmiotu lub osoby z wykorzystaniem środka transportu, który wymaga określonego rodzaju infrastruktury technicznej. Ponadto transport jest działem gospodarki narodowej, a potocznie mówi się o nim jako o partii ładunku do przemieszczenia³²⁶. Możliwe jest wyróżnienie wielu funkcji transportu, przy czym najważniejsze jest to, że przyczynia się on do wymiany dóbr i usług. Jest to także narzędzie realizowania celów społecznych, a na poziomie ogólnym ma on wpływ zarówno na rozwój ekonomiczny jak i przestrzenny³²⁷. Transport można podzielić na szereg różnych kategorii, przy czym zazwyczaj wyróżnia się transport: lądowy, w tym samochodowy, kolejowy i przesyłowy, wodny – morski i śródlądowy oraz powietrzny – przede wszystkim lotniczy³²⁸. Transport jest ważnym procesem realizowanym przez podmioty SW. Na rysunku 38 zaprezentowany został pojazd, który jest wykorzystywany w praktyce funkcjonowania Służby Więziennej.

³²⁶ T. Szanciło, *Odpowiedzialność kontraktowa przewoźnika przy przewozie drogowym przesyłek towarowych*, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1.

³²⁷ I. Urbanyi-Popiołek, *Podstawy organizacji i ekonomiki transportu – wybrane zagadnienia* [w:] I. Urbanyi-Popiołek (red.), *Ekonomiczne i organizacyjne aspekty transportu*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013, s. 10.

³²⁸ I. Wiśniewska, D. Puchacz, J. Krom, *Polski rynek transportu*, „Zeszyty Naukowe. Logistyka i Transport” nr 1/2009, s. 1077.

Rys. 38. Pojazd wykorzystywany w przewozie więźniów wraz z prezentacją przykładowego rozkładu samochodu typu „więźniarka”

Źródło: opracowanie własne: M. Odlanicka-Poczobutt, J. Semrau, *Analysis of interferences in the transport of prisoners with the application of Ishikawa diagram*, “Organization and Management. Scientific Papers of Silesian University of Technology” nr 139/2019, s. 436 oraz NSZZ Funkcjonariuszy i Pracowników Więziennictwa, <https://nszzfipw.org.pl/pojazdy-na-wymiar-dla-sluzby-wieziennej.html> (dostęp: 23.03.2022).

Podstawowym zadaniem odnośnie do transportu realizowanego przez Służbę Więzienną jest realizowanie procesów przewozowych więźniów. Tytułem wstępu należy zauważyć, że proces transportowy składa się z czynności wykonawczych – przewozowych, ale także z działań organizacyjnych i obsługowych, np. związanych z dokumentacją oraz

kontaktem z podmiotami zewnętrznymi³²⁹. W przypadku Służby Więziennej kluczowe znaczenie ma relokowanie osób pomiędzy jednostkami SW lub między aresztami śledczymi lub zakładami karnymi oraz na przykład sądami, w których toczy się rozprawa, na którą dojeżdża oskarżony lub osadzony (gdy chociażby jest wzywany jako świadek). Są to różnego typu przewozy, które są realizowane w sposób regularny (statystykom poświęcono miejsce w dalszej części rozdziału) i pozwalają m.in. przenieść skazanego między zakładami karnymi. Wykorzystywane dla tego celu są specjalne pojazdy, tzw. więźniarki³³⁰. Ich zabudowa może być zróżnicowana, przy czym zazwyczaj składa się z szeregu przedziałów, w których znajdują się miejsca zarówno dla osób pozostających pod opieką Służby Więziennej, jak i funkcjonariuszy, którzy przewóz dozoriają³³¹. Przy tym SW do swej dyspozycji ma różnego typu pojazdy o rozmaitych konfiguracjach.

Kluczowe znaczenie ma to, aby więźniowie byli przewiezieni w sposób, który uniemożliwi im ucieczkę z transportu i sprawi, że bezpieczni są również funkcjonariusze oraz współwięźniowie przewożeni między jednostkami penitencjarnymi. To wymaga odpowiedniej organizacji, w tym np. wykorzystanie środków przymusu, takich jak kajdanki w toku transportu³³². Należy zauważyć, że procedury odnoszące się do przewozów więźniów zostały opisane w zarządzeniu Dyrektora Generalnego SW z 2015 roku (wraz z nowelizacjami). Zarządzenie to ustala czynności, które są związane z transportowaniem skazanych, a w szczególności mowa jest o przyczynach i sposobach przewozu. Zgodnie z definicją transportem jest „konwój przewożący osadzonego lub grupę osadzonych pomiędzy jednostkami penitencjarnymi połączony ze skreśleniem z ewidencji jednej jednostki i ujęciem w ewidencji drugiej jednostki”³³³. Zatem jest to definicja, która obowiązuje w jednostkach SW i jako taka będzie miała kluczowe znaczenie dla niniejszych rozważań.

Zarządzenie wskazuje, że prowadzenie działań transportowych może wiązać się z takimi aspektami jak: zdrowie skazanego, względy bezpieczeństwa, czynności

³²⁹ D. Starkowski, *Analiza procesu transportowego na przykładzie wybranego przedsiębiorstwa transportowo – spedycyjnego podczas przewozu truskawek. część druga – teoretyczne zasady planowania operacji przewozowej*, „Autobusy” nr 6/2017, s. 1546.

³³⁰ M. Odlanicka-Poczobutt, J. Semrau, *Analysis of interferences in the transport of prisoners with the application of Ishikawa diagram*, “Organization and Management. Scientific Papers of Silesian University of Technology” nr 139/2019, s. 436.

³³¹ NSZZ Funkcjonariuszy i Pracowników Więziennictwa, <https://nszzfipw.org.pl/pojazdy-na-wymiar-dla-sluzby-wieziennej.html> (dostęp: 23.03.2022)

³³² J. Christiaensini, *The prisoner transportation problem*, “European Journal of Operational Research” nr 1/2020, s. 1059-1064.

³³³ Zarządzenie nr 29/2015 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 1 lipca 2015 r. w sprawie transportowania skazanych, ze zmianami.

procesowe, system terapeutyczny odbywania kary, nauka, zatrudnienie, a także pozostałe przyczyny. Zatem motywacje stojące za przewozem są bardzo zróżnicowane. Konieczne jest takie organizowanie procesów transportowych, które pozwolą na relokację możliwie dużej grupy osób w ramach danej trasy. Nie wszyscy skazani mogą być przewożeni i wskazuje się na przykład na zakaz przewozu osób, którym udzielane są świadczenia zdrowotne, gdy przerwanie procedury jest groźne dla zdrowia tych osób, lub gdy wobec osób wykonywane są czynności procesowe³³⁴. Zatem zarządzenie wskazuje na podstawowe informacje odnoszące się do przewozów.

Transportowanie skazanych odbywa się zawsze pojazdami konwojowymi w sposób bezpośredni lub pośredni. Przewóz bezpośredni odbywa się między dwoma punktami w przestrzeni, zaś pośredni łączy się z koniecznością np. zmiany pojazdu przez osadzonego. Transport posiada określoną trasę przejazdu i wyznaczony jest dla jej celu pojazd, jednakże trasa może być zmodyfikowana w celu racjonalnego wykorzystania pojazdów lub kwestii związanych z czasem pracy kierowcy. Warto zauważyć, że zgodnie z paragrafem 12 zarządzenia dyrektor zarządza transport skazanych, który jest związany z nadzwyczajnymi wypadkami, które zagrażają bezpieczeństwu jednostki penitencjarnej. Motywacją do takiego przewozu może być także klęska żywiołowa. W tej sytuacji to dyrektor ustala jednostkę, do której skazani mają być przetransportowani. Gdyby natomiast chodziło o transport z przyczyn procesowych, to wówczas są one inicjowane przez sąd lub przez prokuraturę. W celu przygotowania transportu kierownik lub inny funkcjonariusz współdziała z głównym księgowym oraz innymi osobami, o których będzie mowa poniżej. Głównemu księgowemu przekazuje się wydruk dyspozycji transportowej. Mogą znajdować się w nim uwagi i zalecenia w sprawie postępowania, gdy np. skazani wymagają w czasie transportu ochrony lub zachodzi niebezpieczeństwo napadu na konwój, czy ucieczki³³⁵. Obowiązki funkcjonariuszy w związku z transportem zostały pokazane w tabeli 9.

Kwestie transportowe są ponadto przedmiotem zainteresowania również innego zarządzenia Dyrektora Generalnego SW i mowa tu o zarządzeniu w sprawie gospodarowania środkami transportu jednostek organizacyjnych Służby Więziennej.

³³⁴ Tamże.

³³⁵ Tamże.

Podmiot	Obowiązki
Funkcjonariusz działu ewidencji	Sprawdza tożsamość skazanych, kompletuje doręczoną przez właściwe służby dokumentację osadzonego oraz przekazuje dokumentację transportową wraz z pakietem leków do dowódcy konwoju
Funkcjonariusz działu finansowego	Przekazuje za pokwitowaniem do działu ewidencji pakiet z depozytami wartościowymi i dokumentację
Funkcjonariusz działu kwatermistrzowskiego	Przekazuje do działu ewidencji pakiet z depozytem zastrzeżonym, asygnatę zaopatrzenia żywnościowego oraz atestat dotyczący środków higieny osobistej
Funkcjonariusz działu służby zdrowia	Przekazuje za pokwitowaniem do działu ewidencji książeczkę zdrowia osadzonego i pakiet leków przeznaczonych na czas transportu i pierwsze 3 doby po przetransportowaniu osoby
Funkcjonariusz działu ochrony w tym dowódca konwoju.	Przejmują osadzonego wraz z dokumentacją i realizują przewóz do określonego punktu, gdzie przekazują osadzonego funkcjonariuszom odpowiedzialnym za pobyt aresztowanego lub pozbawionego wolności; w toku przewozu realizują działania zabezpieczające

Tab. 9. Obowiązki poszczególnych grup funkcjonariuszy w związku z transportem tymczasowo aresztowanych i osób pozbawionych wolności

Źródło: opracowanie własne: Zarządzenie nr 29/2015 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 1 lipca 2015 r. w sprawie transportowania skazanych, ze zmianami.

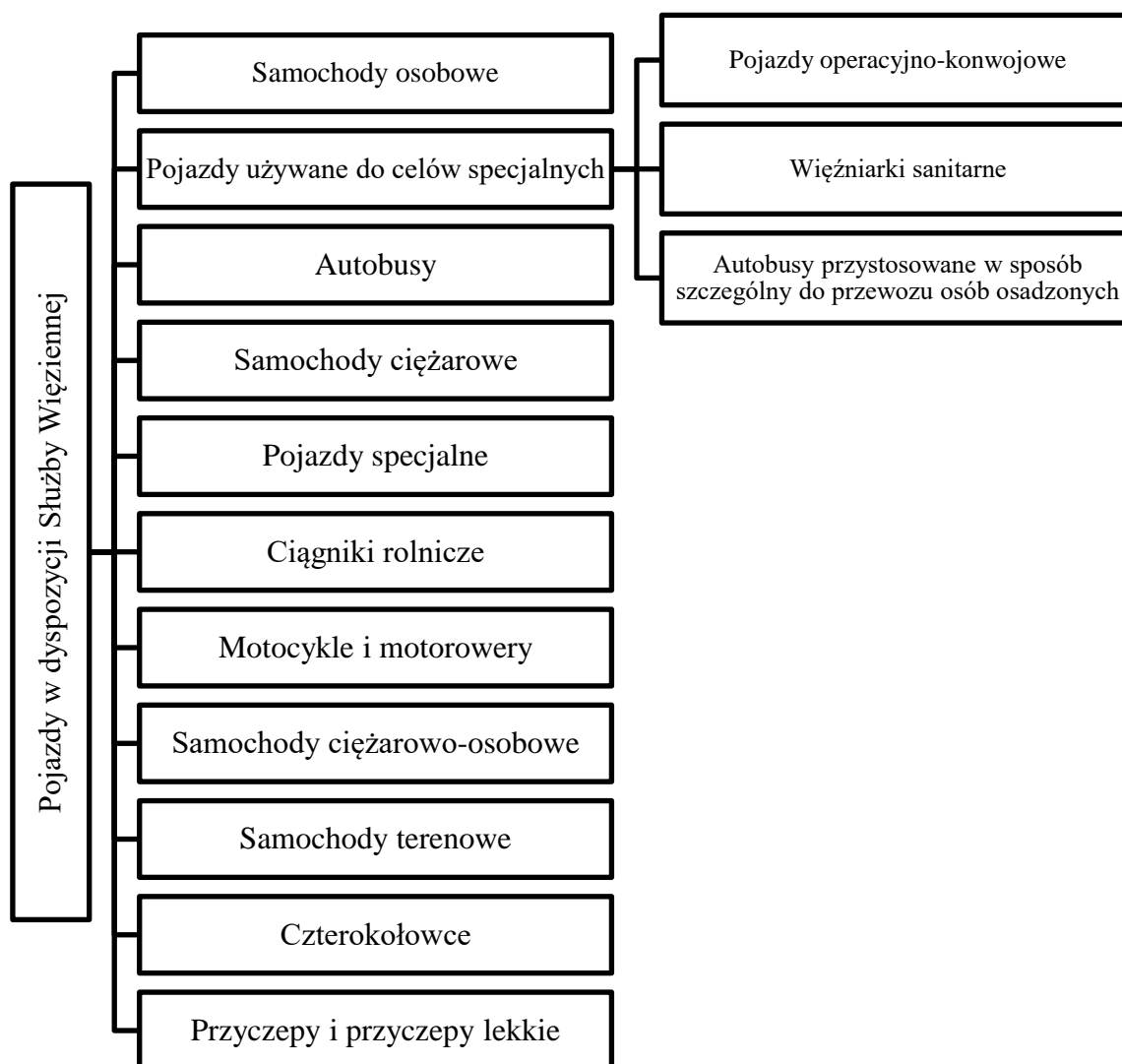
Przed wszystkim należy zauważyć, że SW wykorzystuje różnego typu pojazdy, w tym: osobowe, autobusy, samochody ciężarowe, pojazdy specjalne i przede wszystkim samochody używane do celów specjalnych, w której to kategorii należy wyróżnić samochody: operacyjno-konwojowe, więźniarki sanitarne oraz autobusy przystosowane w sposób szczególny dla celu przewozu osób osadzonych w zakładach karnych oraz w aresztach śledczych³³⁶. Pojazdy zostały zaprezentowane na rysunku 39.

Procesem dodatkowym dla logistyki Służby Więziennej jest bez wątpienia zaopatrzenie. Chodzi o proces, w ramach którego dany podmiot otrzymuje produkty, które są mu niezbędne dla celów funkcjonowania³³⁷. Funkcjonowanie jednostki penitencjarnej wymaga dostarczenia szeregu produktów, takich jak chociażby jedzenie, czy ubrania, a także inne zapasy, które podlegają składowaniu i udostępnianiu osadzonym w toku ich pobytu w placówce³³⁸.

³³⁶ Zarządzenie Nr 34/2017 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 12 maja 2017 r. w sprawie gospodarowania środkami transportu jednostek organizacyjnych Służby Więziennej.

³³⁷ J. Dyczkowska, *Logistyka zaopatrzenia i produkcji – wpływ na logistykę dystrybucji*, „Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej” nr 84/2012, s. 20.

³³⁸ J. Austin, G. Coventry, *Emerging issues on privatized prisons*, Bureau of Justice Assistance, Waszyngton 2001, s. 16.

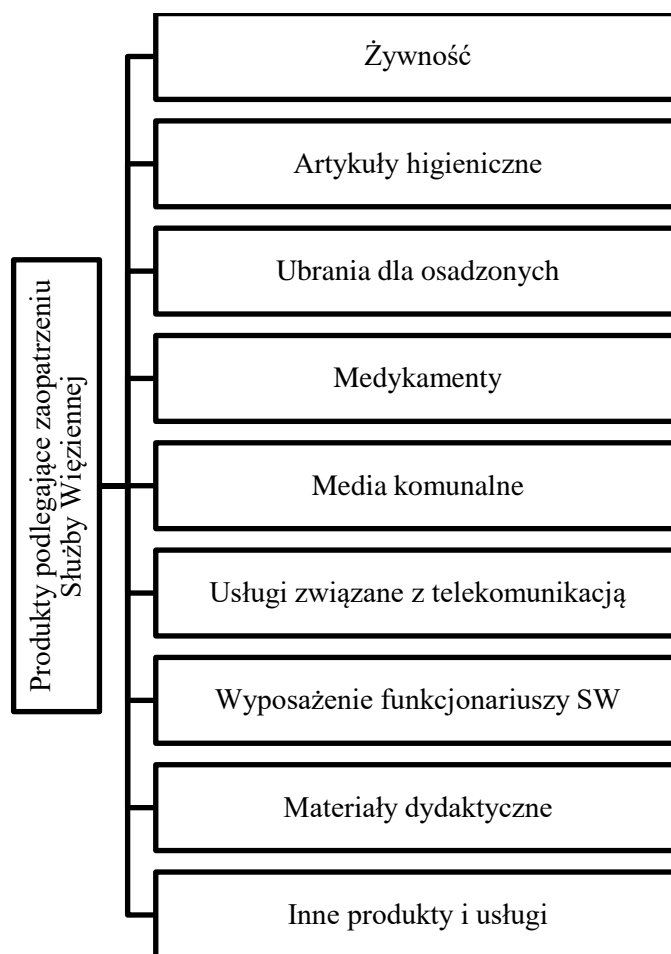

Rys. 39. Pojazdy w dyspozycji Służby Więziennej

Źródło: opracowanie własne: Zarządzenie Nr 34/2017 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 12 maja 2017 r. w sprawie gospodarowania środkami transportu jednostek organizacyjnych Służby Więziennej.

Przykładowo zaopatrzenie w żywność jest ponadto regulowane przez stosowne zarządzenie Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, gdzie analizuje się m.in. zasady prowadzenia gospodarki żywnościowej celem realizacji wyżywienia osadzonych³³⁹. Zestaw przykładowych produktów i usług, których zaopatrzenie jest realizowane na rzecz jednostek SW pokazuje rysunek 40.

³³⁹ Zarządzenie nr 22/19 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie gospodarki żywnościowej w jednostkach Służby Więziennej.

Rys. 40. Przykładowe produkty i usługi, których zaopatrzenie jest realizowane na zlecenie Służby Więziennej
Źródło: opracowanie własne.

Analizując struktury organizacyjne oraz system zarządzania Służbą Więzienną można dojść do konkluzji, że na tle innych służb będących policją administracyjną, ta jednostka cechuje się pewnymi odrębnościami. Przede wszystkim, pomimo istniejącej struktury hierarchicznego podporządkowania poszczególnych jednostek organizacyjnych Służby Więziennej wyższym przełożonym, kierownicy jednostek podstawowych, tj. dyrektorzy zakładów karnych i aresztów śledczych mają znaczną autonomię zarówno w zakresie spraw osobowych (kadrowych), co w szczególności przejawia się w kompetencji do ustalania liczby stanowisk w podległej jednostce i samodzielnego naboru kadry (w ramach przyznaných limitów etatowych), jak i w sprawach finansowych.³⁴⁰Zaopatrywanie w różnorakie towary oraz usługi, które są niezbędne dla właściwego wykonywania zadań penitencjarnych przez zakłady karne i areszty śledcze należy bezpośrednio do dyrektorów jednostek podstawowych.

³⁴⁰ W. Śledzik, *System logistyczny Służby Więziennej*, „Systemy Logistyczne Wojsk” nr 38/2012, s. 9.

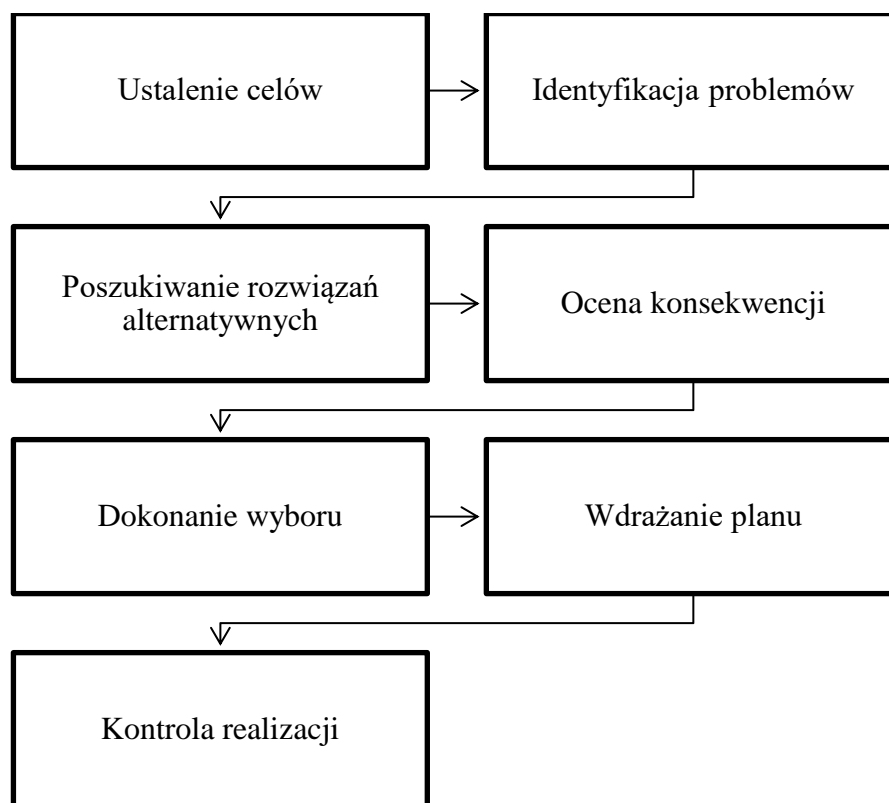
Zakres tych obowiązków jest niezwykle szeroki, zarówno pod względem przedmiotowym, jak i podmiotowym. Po drugie, stan organizacji Służby Więziennej ma wpływ na podsystemy materiałowe i usługowe, funkcjonujące także w ramach tej organizacji. W tym wypadku Centralny Zarząd Służby Więziennej oraz Okręgowe Inspektoraty pełnią funkcje nadzorcze, charakterystyczne dla hierarchicznego podporządkowania, a mające na celu kontrolę realizacji przez zakłady karne i areszty śledcze szeroko rozumianych zadań kwatermistrzowskich. Wspomniane zadania dotyczą zarówno personelu, jak i osób osadzonych w jednostkach penitencjarnych. Przede wszystkim jednak system logistyczny nakierowany jest na zapewnienie odpowiednich warunków do wykonywania kary pozbawienia wolności przez skazanych, począwszy od wyżywienia, właściwych warunków socjalno-bytowych w zakresie zakwaterowania, potrzeb kulturalno-oświatowych czy też sanitarnych.³⁴¹

Logistyka w Służbie Więziennej, w sytuacjach nadzwyczajnych jakimi są klęski żywiołowe, wojna czy atak terrorystyczny, ma szczególne znaczenie w opanowaniu sytuacji, a następnie przeprowadzeniu działań ewakuacyjnych. Najistotniejszym z czynników jest planowanie. Winno ono zawierać ustalenie celów oraz ich rodzaju, czas i miejsce ich osiągnięcia, a także dobór sposobów ich realizacji. Jednostka penitencyjna, a właściwie dowodzący nią, może skutecznie uporać się z sytuacją kryzysową, a tym samym skutecznie funkcjonować pod warunkiem, że zaplanuje i odpowiednio zastosuje mechanizmy składające się na optymalny plan zarządzania jednostką w przypadku wystąpienia wspomnianych sytuacji.

Przygotowanie Służby Więziennej do działania obejmuje zatem planowanie jej funkcjonowania w każdej sytuacji, w tym w sytuacjach kryzysowych. Nie jest możliwe prawidłowe funkcjonowanie tej organizacji, jeżeli nie są przewidziane żadne akty regulujące sposób zachowania się jej pracowników i władz w przypadkach nadzwyczajnych, losowych. Nasuwa się tutaj teza, że plan działania w sytuacji nadzwyczajnej jest *sine qua non* funkcjonowania Służby Więziennej. Należy zauważyć, że logistyka jest bardzo ważną sferą zarządzania kryzysowego³⁴². Na proces planowania składają się następujące etapy, zaprezentowane na rysunku 41.

³⁴¹ Tamże, s. 10.

³⁴² D. Malundżak, T. Olejarz, *Logistyka w zarządzaniu kryzysowym*, „Przegląd Nauk o Obronności” nr 4/2017, s. 137-138.

Rys. 41. Etapy planowania logistycznego w działaniach Służby Więziennej
Źródło: opracowanie własne: B. Wiśniewski, *Organizacja przygotowań obronnych administracji publicznej*, Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji, Warszawa 2009, s. 82.

Wyraźnie widać, że schemat działania składa się z siedmiu poszczególnych faz. Pierwszą jest ustalenie celów, po czym ma miejsce identyfikacja problemów oraz poszukiwanie rozwiązań alternatywnych. Następnie konieczne jest dokonanie oceny konsekwencji, po czym można już dokonać wyboru. Na tym etapie kończy się aktywność koncepcyjna i ma miejsce wdrażanie i realizacja planu, po czym następuje jej kontrola³⁴³. W ten sposób możliwe jest wykonanie całego cyklu planowania logistycznego oraz realizowania działań należących do badanej sfery. Uporządkowane działania logistyczne są zawsze bardzo ważne, a w momencie, kiedy ma miejsce sytuacja kryzysowa, to automatyzmy i standardy przyczyniają się w bardzo dużym stopniu do uzyskania pożądanych efektów, w tym w zakresie zabezpieczenia osób, które mogą być poszkodowane, w tym również osadzonych.

W zależności od charakteru planu oraz organizacji, do której użytku jest przeznaczony mamy różne rodzaje dokumentów. Jeżeli chodzi o Służbę Więzienną, to kluczowe będzie podmiotowe kryterium planu. Ta jednostka jest obiektem zagrożenia,

³⁴³B. Wiśniewski, *Organizacja przygotowań obronnych administracji publicznej*, Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji, Warszawa 2009, s. 82.

na jej pracownikach spoczywa obowiązek wyeliminowania, zneutralizowania lub zmniejszenia jego skutków. Jednym z ważniejszych dokumentów każdego planu jest harmonogram jego realizacji. Tworzony jest przy pomocy struktury zadaniowej z oszacowaniem czasów trwania poszczególnych zadań. Następnym krokiem jest określenie związków przyczynowo-skutkowych między poszczególnymi zadaniami. Zastosować można w tym temacie metodę MPM (Metra Potential Method) opracowaną w 1958 roku³⁴⁴. Dysponując informacjami na temat czasu trwania poszczególnych zadań i powiązań przyczynowo-skutkowych między nimi, można niemal automatycznie skonstruować harmonogram projektu w postaci wykresu Gantta czy harmonogramu sieciowego CPM lub PERT. Różnica między dwoma ostatnimi harmonogramami polega na sposobie oznaczania czasu trwania poszczególnych zadań. Pierwszy z nich stosujemy w przypadku deterministycznego określenia tego czasu, drugi natomiast w przypadku określenia go w sposób stochastyczny.

Harmonogramy sieciowe są bardzo przydatne do szacowania i optymalizacji czasu trwania przedsięwzięcia, z kolei harmonogramy Gantta są bardzo czytelne. W niezwykle prosty sposób można przy ich pomocy przedstawić obciążenie poszczególnych osób i zespołów oraz wykorzystanie deficytowego w przedsięwzięciu sprzętu i materiałów, co pomaga w sposób bardziej racjonalny zaplanować jego realizację³⁴⁵. Podczas planowania ważnym elementem jest budżet. W przypadku reagowania w sytuacjach kryzysowych budżet winien odgrywać mniejszą rolę, gdyż wtedy priorytety są zupełnie inne. Niemniej jednak, pod pojęciem budżetu nie należy rozumieć jedynie środków finansowych, ale przede wszystkim zasoby ludzkie możliwe do wykorzystania oraz unikalne zasoby techniczne. Właściwe bilansowanie czasu, zasobów ludzkich i technicznych oraz efektywne ich wykorzystanie, szczególnie w sytuacjach nadzwyczajnych (kryzysowych) jest niezmiernie istotne. Elementami związanymi z planowaniem logistycznym są zatem: zakres przedsięwzięcia, precyzujący cel oraz możliwości jego osiągnięcia zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak i wewnętrznym, harmonogram przedsięwzięcia, budżet (zbilansowane wykorzystanie sił i środków) oraz macierz odpowiedzialności liniowej (LRC) przedstawiająca system kierowania przedsięwzięciem.

³⁴⁴ Tamże, s. 86-87.

³⁴⁵ J. Prońko, R. Wiśniewski, T. Wojtuszek, *Kryzys i zarządzanie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji, Bielsko-Biała 2006, s. 344.

Dokumentem wiodącym jest natomiast struktura zadaniowa przedsięwzięcia, stanowiąca podstawę opracowania harmonogramów, budżetu i macierzy odpowiedzialności liniowej. Ważne jest, aby przy opracowywaniu planu reagowania kryzysowego przestrzegać pewnych zasad. Po pierwsze organizacja działań reagowania kryzysowego powinna w maksymalnym stopniu pokrywać się z organizacją codziennej działalności dużej społeczności. Chodzi o to, by w czasie kryzysu ludzie i organizacje wykonywali te same zadania albo bardzo podobne, jak wykonywane są na co dzień. Wtedy zadania te będą realizowane w odpowiedni sposób. Po drugie sytuacje nadzwyczajne powinny być gaszone na najniższym i najbliższym zdarzenia poziomie zarządzania. W razie takiej potrzeby plany powinny przewidywać uzupełnienie lokalnej reakcji przez wyższy poziom zarządzania kryzysowego. Wreszcie po trzecie istotną kwestią jest pomoc wolontariatu i organizacji pozarządowych. Partnerstwo w zarządzaniu kryzysowym jest ważne na wszystkich szczeblach zarządzania kryzysowego i we wszystkich jego fazach³⁴⁶. Dzięki takiej organizacji procesów logistycznych, możliwe jest prowadzenie efektywnej w ramach wszystkich wskazanych uprzednio procesów wpływających wprost na efektywność logistyczną Służby Więziennej, która jest poszukiwana przez osoby zarządzające tą służbą.

Dysponując zsynchronizowanym planem, niezbędna jest także konsekwencja w tworzeniu struktur organizacyjnych zapewniających bezpieczeństwo, także w sytuacjach szczególnie niebezpiecznych, niespodziewanych, jakimi są wojna, atak terrorystyczny czy klęska żywiołowa. Należy pamiętać, iż tworzenie mechanizmów koordynacji to nie tylko budowanie przekazywania informacji, podstaw prawnych współpracy albo zapewnienie logistycznych podstaw zaistnienia takich mechanizmów. To także budowanie odpowiedniego nastawienia wśród służb biorących udział w systemie przeciwdziałania skutkom katastrofy, uaktywnianie ich do współpracy przybierającej formę, która pozwala na zaistnienie realnego efektu synergii, sprawiającego, że całość systemu to więcej niż jego część³⁴⁷. Generalnie, działania związane z realizacją unieszkodliwiania efektów działań kryzysowych muszą przebiegać zgodnie z planem. Formalności te powinny być opracowane w strukturze zadaniowej, należy je tak realizować aby osiągnąć zamierzony efekt. Muszą być przy tym spełnione takie warunki jak: gwarancja osiągnięcia zamierzonych celów oraz zakaz wykraczania poza zakres przyjętych we wcześniejszej

³⁴⁶ A. Sosnowski, Z. Zamiar, *Wybrane aspekty zarządzania bezpieczeństwem państwa*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2001, s. 138.

³⁴⁷ K. Liedel, P. Piasecka, *Bezpieczeństwo Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej EURO 2012*, Difin, Warszawa 2011, s. 158

fazie ograniczeń brzegowych. Ponadto każde zadanie powinno być realizowane przez jednego wykonawcę, zaś zasoby – a zatem głównie czas, kadry, itp. – powinny być łatwe do oszacowania dla każdego z wyszczególnionych zadań.

6.3. Wnioski

Reasumując rozważania przeprowadzone w rozdziale szóstym, należy zauważyć, że:

1. W razie zagrożenia zewnętrznego, które może nastąpić w jednostce penitencjarnej (w zależności od rodzaju tego zagrożenia) istotnym jest natychmiastowe ustalenie planu operacyjnego. Bardzo ważne jest wydzielenie jednego pomieszczenia na główne stanowisko kierownicze, wyposażone w niezbędne urządzenia techniczne, sanitarne, sprzęt biurowy oraz urządzenia łączności radiowej i przewodowej, zapewniające niezakłóconą pracę organu. Na potrzeby osoby lub osób zajmujących stanowisko kierownicze, konieczne jest zaopatrzenie medyczne, zaopatrzenie w żywność, w obsługę pojazdów i urządzeń technicznych oraz zaopatrywanie w paliwa i materiały eksploatacyjne. W celu ochrony obiektu, niezbędny jest całodobowy system obronno-ochronny (biuro przepustek, posterunki stałe i ruchome). Regulaminy i instrukcje pracy na stanowisku kierowania, plan świadczeń osobistych i rzeczowych do wykonania w razie ogłoszenia stanu nadzwyczajnego muszą być uzgodnione koordynatorem-wojewodą na danym terenie.
2. W zależności od określonego rodzaju zagrożenia po ogłoszeniu sygnału do ewakuacji osób, kierujący akcją ratowniczą postępuje zgodnie z wytycznymi dyrektora jednostki i instrukcji. O skutecznym zarządzaniu ewakuacją, zwłaszcza w jednostce penitencjarnej, nie może być mowy bez zachowania odpowiedniego poziomu rozpoznania nastrojów wśród osób pozbawionych wolności, a także nie lekceważeniu atmosfery panującej wśród załogi oraz codziennej, zawodowej czynności. Na polecenie kierującego akcją ewakuacji, pracownicy jednostki powinni postępować zgodnie z otrzymanymi wytycznymi. W trakcie wychodzenia z obiektu należy zachować ciszę i opanowanie stosując się do poleceń przełożonych i kierujących akcją. Wzajemna pomoc osobom mniej odpornym psychicznie uchroni przed wybuchem paniki. Nie należy zagrażać, utrudniać przejścia, zatrzymywać się. Funkcjonariusze Służby Więziennej przewidując skutki zagrożenia (np. dym, zmrok, trudności w oddychaniu i inne), powinni udać się

drogą ewakuacyjną do wyznaczonego przed obiektem miejsca, skąd na polecenie przełożonych przechodzą do miejsca ewakuacji.

3. Zdarzenia, które wymagają prowadzenia ewakuacji w Służbie Więziennej, występują relatywnie rzadko - w stosunku choćby do ucieczek, napaści na funkcjonariusza, czy usiłowania samobójstwa. Oczywiście nie oznacza to, że są one mniej istotne, a wręcz przeciwnie – mogą prowadzić do zaistnienia bardzo szerokiego zakresu szkód. Przykładowo pożar, czy też powódź mogą sprawić, że nie tylko funkcjonowanie zakładu karnego nie będzie możliwe, ale wręcz dojdzie do sytuacji, w której zdrowie i życie funkcjonariuszy oraz osadzonych będzie zagrożone. Trzeba jednoznacznie podkreślić, że więźniowie odbywają karę przymusowego pozbawienia wolności, to obowiązkiem jednostek penitencjarnych jest zapewnienie im bezpieczeństwa. Oznacza to nie tylko podejmowanie działań w trybie zwykłych, codziennych czynności, ale także zdolność do reagowania na poważne i nietypowe sytuacje. Ewakuacja jest niezbędna tylko w wybranych przypadkach, a ważnym jej elementem są działania logistyczne.
4. W podsumowaniu rozważań tego rozdziału należy zauważyć, że logistyka jest kluczowym procesem w działalności Służby Więziennej i ma wpływ na działania w ramach zarządzania kryzysowego. Przede wszystkim wyraźne są działania transportowe realizowane przez SW, które wiążą się z przewozami osadzonych, czy to do sądów, czy między jednostkami penitencjarnymi, ale także w związku z wykonywaniem pracy zawodowej.
5. Istnieją również inne ważne sfery, w tym szczególne znaczenie wydaje się mieć zaopatrzenie, które wiąże się z m.in. z dostarczaniem osadzonym pożywienia, odzienia, czy też leków. Służba Więzienna zajmuje się zarządzaniem dużymi jednostkami, które ze względu na swój totalny charakter muszą wyposażać oskarżonego w wiele produktów, w tym również zapewnić mu przemieszczanie się w zakresie, który jest określony prawem.

Następny rozdział w badaniach empirycznych łączy wszystkie kwestie zawarte w tych i poprzednich częściach pracy i prezentuje uzyskane wyniki badań, wynikające z przeprowadzonej ankiety oraz wywiadów eksperckich.

VII. KONCEPCJA ORAZ KIERUNKI I PŁASZCZYZNY DOSKONALENIA BEZPIECZEŃSTWA SYSTEMU EWAKUACJI OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI W PRZYPADKU ZAGROŻEŃ NATURALNYCH I SPOŁECZNYCH

Celem niniejszego rozdziału jest zaprezentowanie wyników badań służących rozwiązaniu artykułowanych niżej problemów szczegółowych oraz zaproponowanie koncepcji usprawnienia w obowiązującym systemie prawnym ewakuacji osób pozbawionych wolności:

- w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych, które z czynników determinują skuteczność ewakuacji osób pozbawionych wolności?
- w jakim zakresie system więziennictwa i funkcjonariusze jednostki penitencjarnej przygotowują się do ewakuacji osób pozbawionych wolności?
- jakie specyficzne cechy posiada system ewakuacji osób pozbawionych wolności?

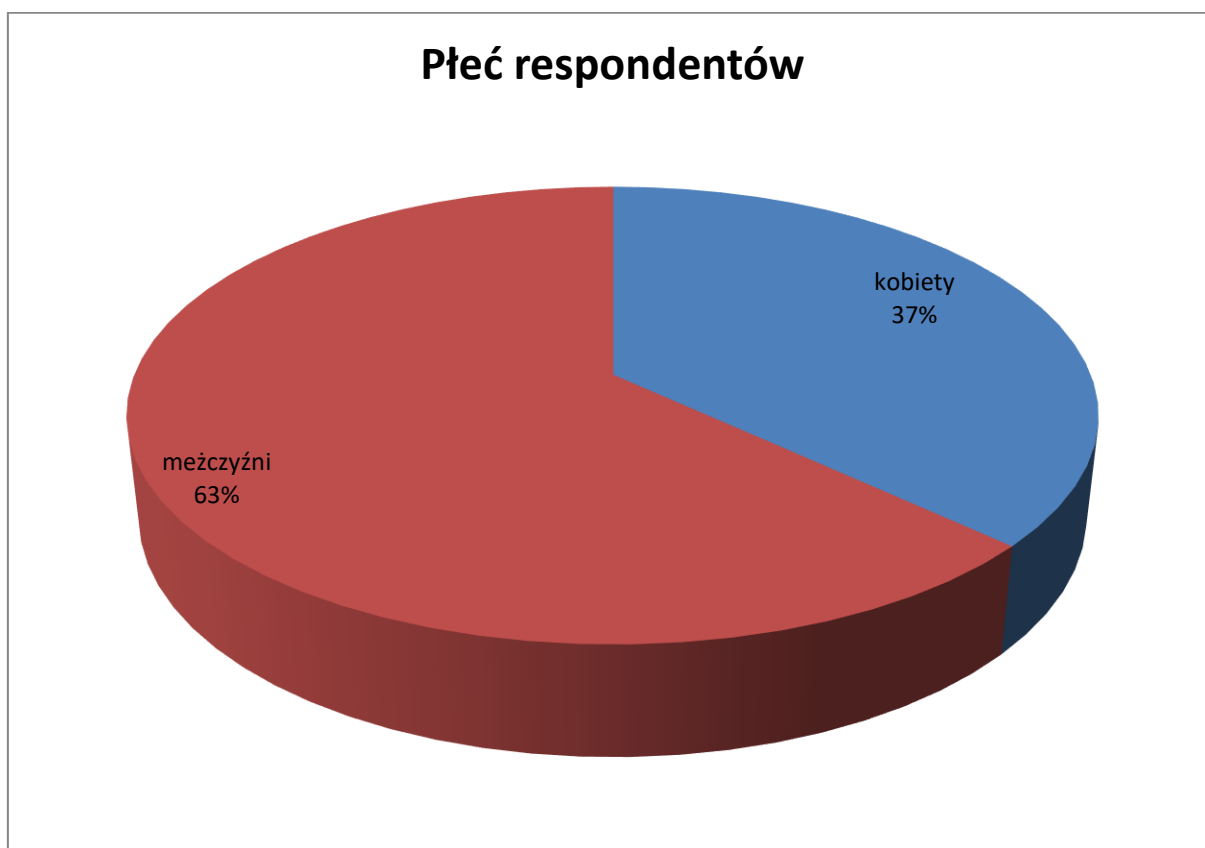
7.1. Charakterystyka respondentów

Biorąc pod uwagę charakter przeprowadzonych dociekań zdeterminowanych celem badań i głównym problemem badawczym pracy, konieczne stało się przedstawienie osób biorących udział w ankiecie będących funkcjonariuszami Służby Więziennej. Podstawowe warunki, jakie musi spełniać funkcjonariusz SW określają zapisy zawarte w ustawie o Służbie Więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 roku. Wśród tych warunków wyróżnia się: posiadanie obywatelstwa polskiego, uregulowany stosunek do służby wojskowej, korzystanie z pełni praw publicznych, niekaralność, rękojmię zachowania tajemnicy stosowanie do wymogów określonych w przepisach o ochronie informacji niejawnych, rękojmię prawidłowego wykonywania powierzonych zadań, posiadanie co najmniej średniego wykształcenia, odpowiednia zdolność fizyczna i psychiczna do pełnienia służby³⁴⁸. Ankieta wykonana na potrzeby dysertacji skierowana była do funkcjonariuszy Służby Więziennej, realizujących obowiązki służbowe w codziennym toku służby zarówno w tzw. pierwszej linii jak również do osób zajmujących stanowiska biurowe. Przygotowanych zostało 450 ankiet. W pierwszej grupie 150 ankiet znalazły się trzy jednostki podstawowe okręgu warszawskiego tj.: Areszt Śledczy w Warszawie – Białołęce, Areszt Śledczy w Warszawie Grochowie oraz Areszt Śledczy w Warszawie Służewcu (50 ankiet na każdą z wymienionych jednostek). Drugą grupą reprezentowali uczestnicy

³⁴⁸Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r., Dz. U. 2010 Nr 79 poz. 523, ze zmianami.

szkolenia zawodowego na pierwszy stopień oficerski realizowanego w Centralnym Ośrodku Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu (udostępniono 300 ankiet). Respondenci różnicowani byli pod względem stażu służby, wieku, zajmowanego stanowiska, płci jak również wykształceniem. Zróżnicowanie cech osób biorących udział w badaniu pozwoliły ukazać rzeczywisty obraz problemu głównego a także, wiedzę jaką legitymowali się funkcjonariusze w przedmiotowym obszarze.

Łącznie ankietę charakteryzującą respondentów wypełniło 336 osób, dobranych metodą losową (co stanowi 74,66% rozdanych ankiet). Wśród respondentów było 124 kobiety oraz 212 mężczyzn co stanowi odpowiednio 36,9 % oraz 63,1 %. Nie jest zaskoczeniem przeważająca ilość mężczyzn bowiem w dalszym ciągu Służba Więzienna postrzegana jest jako „męski zawód”. Podział respondentów przedstawia wykres 28.

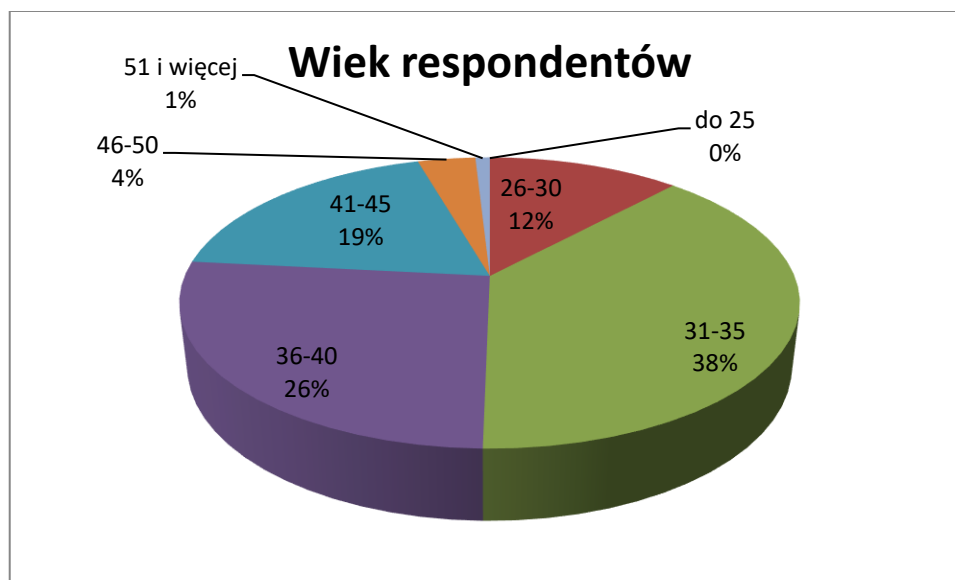

Wykres 28. Podział respondentów ze względu na płeć

Źródło: opracowanie własne.

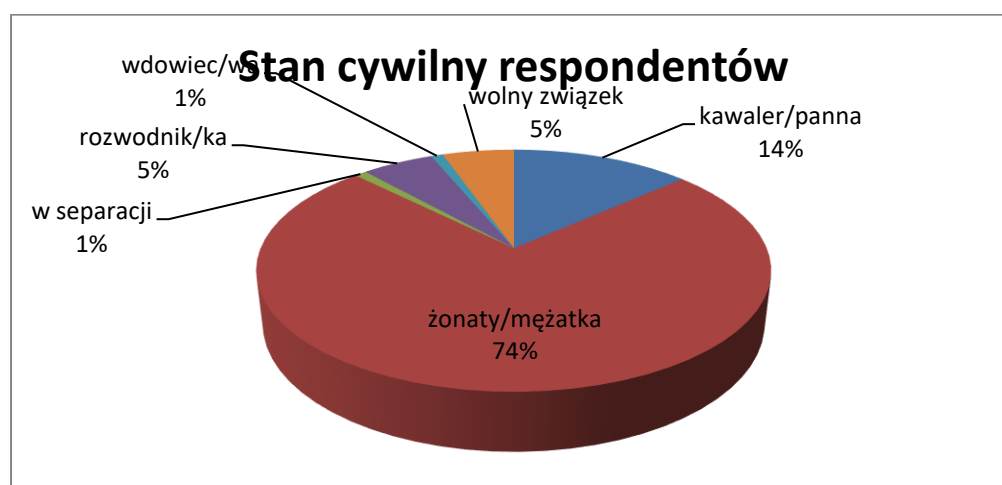
Kolejne pytanie dotyczyło wieku ankietowanych. Analiza uzyskanych wyników badań wskazuje, że wśród respondentów nie występują osoby w wieku do 25 roku życia, 40 osób jest w przedziale wiekowym 26-60 (12%), 128 osób w przedziale wiekowym

31-35 (38%), 88 osób w przedziale wiekowym 36-40 (26%), 63 osoby w przedziale wiekowym 41-45 (19%), 12 osób w przedziale wiekowym 46-50 (4%) oraz 3 osoby w przedziale wiekowym powyżej 50 roku życia (1%), dwie osoby nie podały wieku. Podział respondentów przedstawia wykres 29.

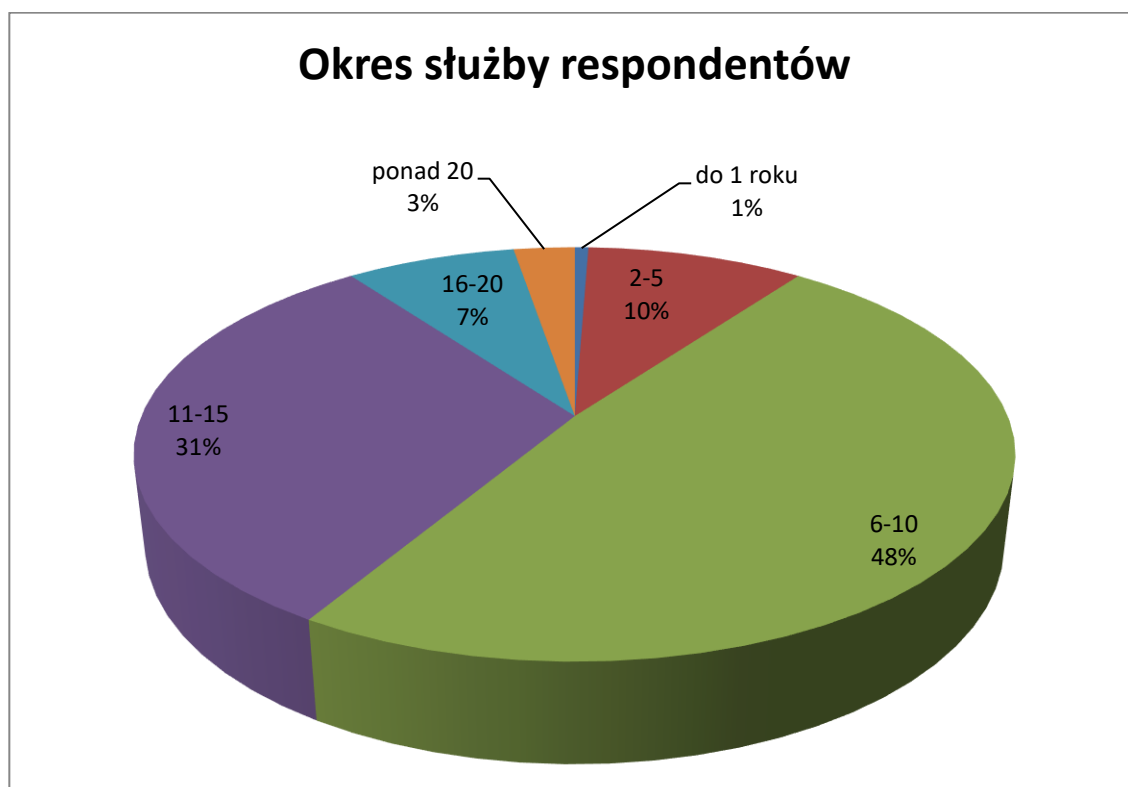
Wykres 29. Podział respondentów ze względu na wiek
Źródło: opracowanie własne.

Następne pytanie ukazuje stan cywilny odpowiadających. Analiza uzyskanych wyników badań wskazuje, że ankietowani deklarują odpowiednio: kawaler/panna – 45 osób (14%), żonaty/mężatka – 248 osób (74%), w separacji – 3 osoby (1%), rozwodnik/rozwódka – 18 osób (5%), wdowiec/wdowa – 3 osoby (1%), wolny związek – 18 osób (5%), jedna osoba nie podała stanu cywilnego. Podział respondentów przedstawia wykres 30.

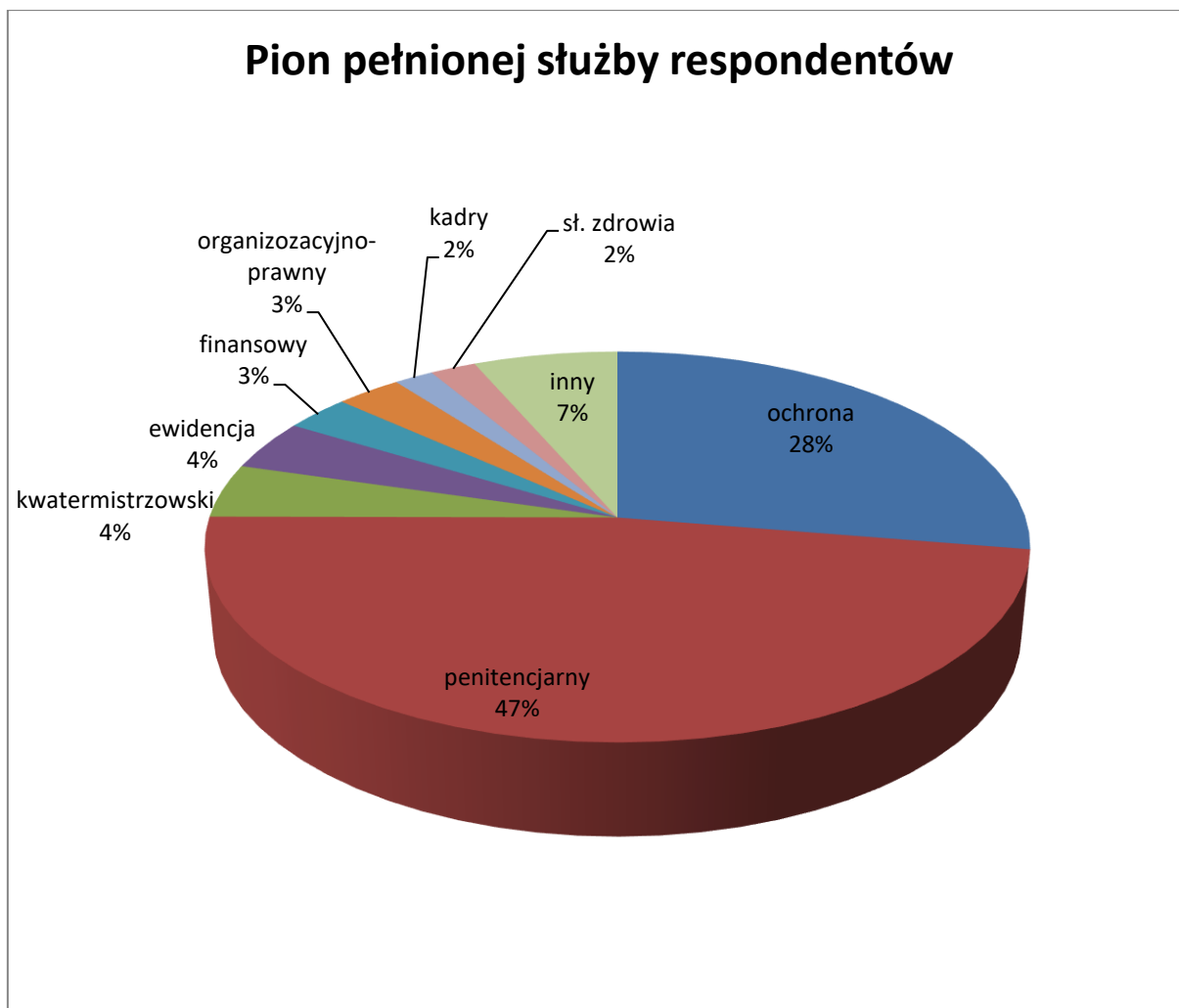
Wykres 30. Podział respondentów ze względu na stan cywilny
Źródło: opracowanie własne.

Badane osoby zapytano o okres pełnionej służby. Dwie osoby zadeklarowało okres służby do 1 roku (1%), 32 osoby zadeklarowało okres służby w przedziale 2-5 lat (10%), 163 osoby zadeklarowało okres służby w przedziale 6-10 lat (48%), 105 osób zadeklarowało okres służby w przedziale 11-15 lat (31%), 25 osób zadeklarowało okres służby w przedziale 16-20 lat (7%), 9 osób zadeklarowało okres służby powyżej 20 lat (3%). Podział respondentów przedstawia wykres 31.

Wykres 31. Podział respondentów ze względu na okres pełnionej służby
Źródło: opracowanie własne.

Większość respondentów pełni służbę w dziale penitencjarnym - 160 osób (47%), następnie klasyfikuje się dział ochrony - 93 osoby (28%), kwatermistrzowski - 15 osób (4%), ewidencji - 14 osób (4%), finansowy - 10 osób (3%), organizacyjno- prawny - 10 osób (3%), kadry - 6 osób (2%) oraz służba zdrowia 7 osób (2%). Jako inny pion służby zadeklarowało 22 osoby odpowiednio: 1 osoba - magazyn, 8 osób - informatyka, 4 osoby - zatrudnienie, 1 osoba - bezpieczeństwo i higiena pracy, 4 osoby - samodzielne stanowisko, 4 osoby - terapeutyczny. Podział respondentów przedstawia wykres 32.

Wykres 32. Podział respondentów ze względu na okres pełnionej służby

Źródło: opracowanie własne.

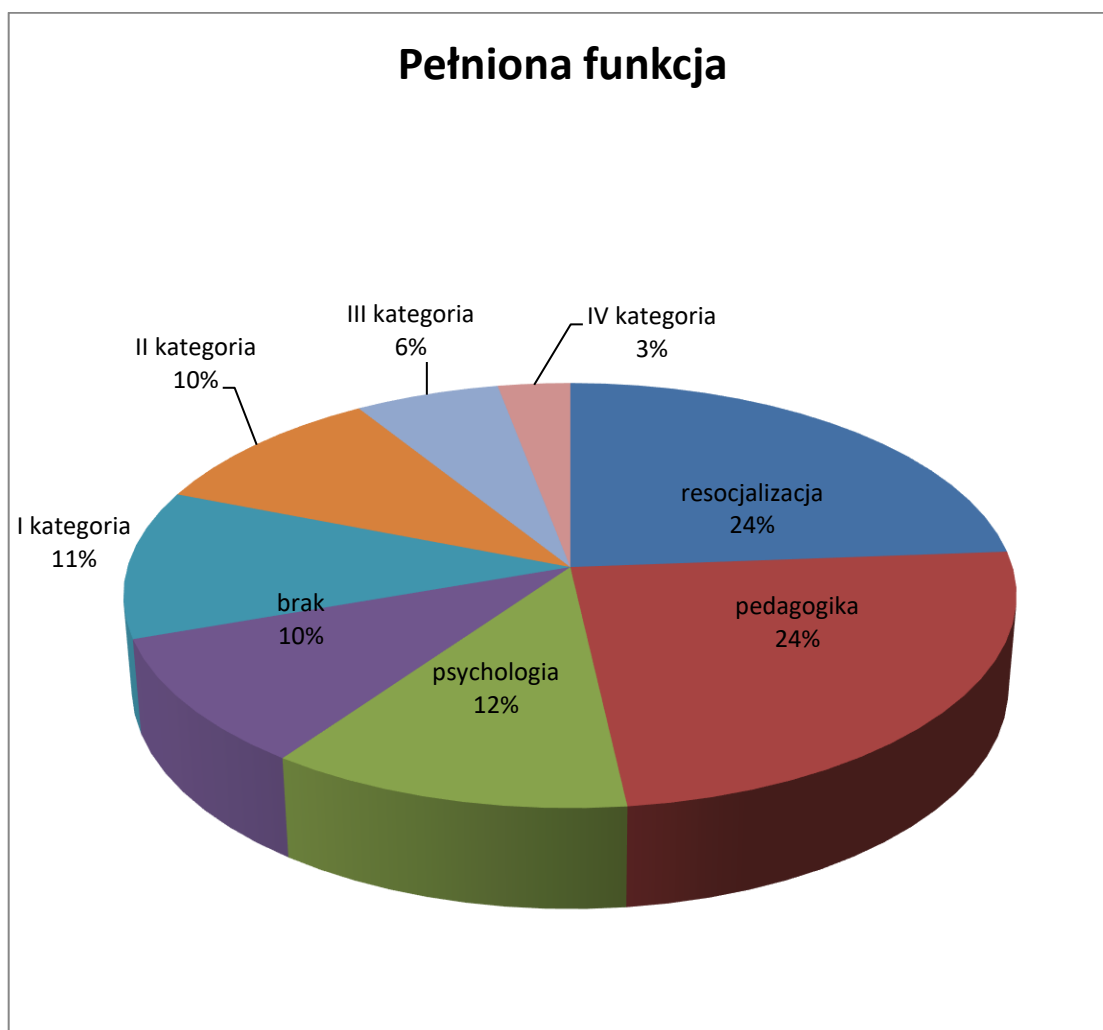
Respondentom postawiono pytanie o rodzaj oraz typ jednostki organizacyjnej, w której pełnią służbę. W aresztach śledczych pełni służbę 174 osoby (46%), w zakładach karnych typu zamkniętego pełni służbę 120 osób (32%), w zakładach karnych typu półotwartego pełni służbę 67 osób (18%), w zakładach karnych typu otwartego pełni służbę 10 osób (2%), w innych pełni służbę 1 osoba (2%), 11 osób pełni służbę w rodzaju lub typie jednostki organizacyjnej o dwóch kategoriach, 11 osób pełni służbę w rodzaju lub typie jednostki organizacyjnej o trzech kategoriach, 3 osoby pełnią służbę w rodzaju lub typie jednostki organizacyjnej o czterech kategoriach, 1 osoba pełni służbę w areszcie śledczym z oddziałem zewnętrznym, 2 osoby pełnią służbę w Okręgowym Inspektoracie Służby Więziennej, 1 osoba pełni służbę w oddziale zewnętrznym, 1 osoba pełni służbę w zakładzie karnym typu zamkniętego z oddziałem aresztu śledczego. Podział respondentów przedstawia wykres 33.

Wykres 33. Podział respondentów ze względu na rodzaj i typ jednostki organizacyjnej
Źródło: opracowanie własne.

Ostatnie pytanie dotyczyło wykształcenia oraz pełnionej funkcji wykonywanej w jednostce podstawowej: 82 osoby zadeklarowały funkcję pedagogiczną (24%), 80 osób funkcję resocjalizacyjną (24%), 39 osób funkcję psychologiczną (12%), 33 osoby nie udzieliło odpowiedzi (10%), 38 osób zostało zakwalifikowanych do „I kategorii” czyli takie, które uzyskały wynik 11% w ogólnej liczbie ankietowanych tj.: zarządzanie oraz finanse i rachunkowość; 34 osoby zostały zakwalifikowane do „II kategorii” czyli takie, które uzyskały wynik 10% w ogólnej liczbie ankietowanych tj.: informatyka, pielęgniarstwo, ekonomia, kursy, wykształcenie wyższe; 20 osób zostało zakwalifikowanych do „III kategorii” czyli takie, które uzyskały wynik 6% w ogólnej liczbie ankietowanych tj.: prawo, mechanik samochodowy, socjolog, wykształcenie średnie, elektronika i telekomunikacja, elektroenergetyka, bezpieczeństwo (narodowe, wewnętrzne), administracja, bezpieczeństwo i higiena pracy; 10 osób zostało zakwalifikowanych do „IV kategorii” czyli takie, które uzyskały wynik 3% w ogólnej liczbie ankietowanych tj.: oligofrenopedagog (Pedagogika osób z niepełnosprawnością intelektualną), gospodarka przestrzenna, specjalność ogólnobudowlana, inżynieria środowiska oraz towaroznawstwo celne, agroturystyka, politologia, biolog, andragogika (zajmuje się procesami kształcenia, wychowania, samokształcenia i samowychowania ludzi dorosłych), fryzjer. Zatem według deklaracji 201 osób (60%) jest związana z działem

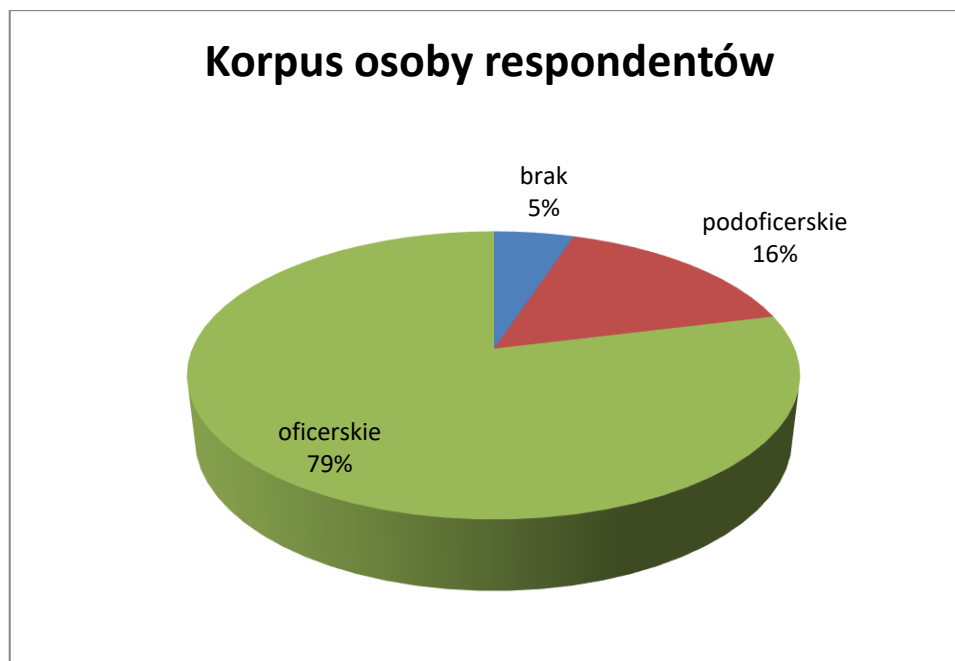
penitencjarnym, 33 osoby (10%) nie udzieliło odpowiedzi, 102 osoby (30%) jest związana z inną funkcją. Podział respondentów przedstawia wykres 34.

Wykres 34. Podział respondentów ze względu na pełnioną funkcję w jednostce organizacyjnej.

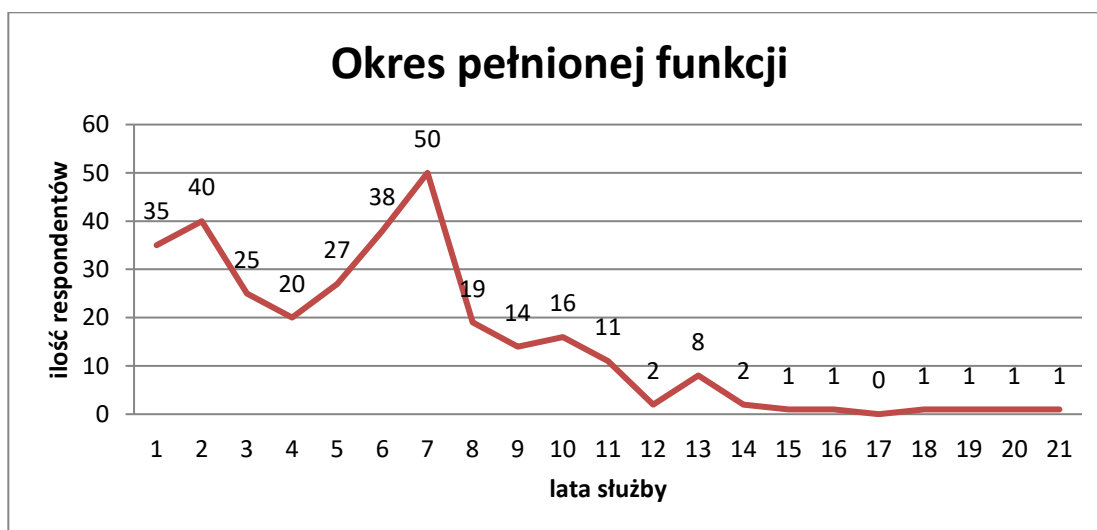
Źródło: opracowanie własne.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że większość ankietowanych piastuje stanowiska w korpusie osobowym oficerskim 256 osób (79%), 54 osoby piastuje stanowiska w korpusie osobowym podoficerskim (16%), 17 osób nie udzieli odpowiedzi na to pytanie (5%). Podział respondentów przedstawia wykres 35.

Wykres 35. Podział respondentów ze względu na zajmowany korpus osobowy.
Źródło: opracowanie własne.

W przypadku pytania dotyczącego okresu pełnionej funkcji wynika, że większość respondentów pełni obecną funkcję stosunkowo krótko. Mało jest funkcjonariuszy, którzy pełnią służbę na obecnym stanowisku ponad 12 lat. Największa liczba przypada na 7 lat służby co odpowiada liczbie 50 funkcjonariuszy. Podział respondentów przedstawia wykres 36.

Wykres 36. Podział respondentów ze względu na okres pełnionej funkcji w jednostce organizacyjnej.
Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując dotychczasowy stan badań podkreślić należy, że wiodącym celem w Służbie Więziennej jest pełnienie służby przez odpowiednich i kompetentnych

funkcjonariuszy. Jest to niezbędne do prawidłowego funkcjonowania każdej organizacji i dotyczy też Służby Więziennej, w której mogą pełnić służbę osoby według ściśle ustalonych zasad z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawa.

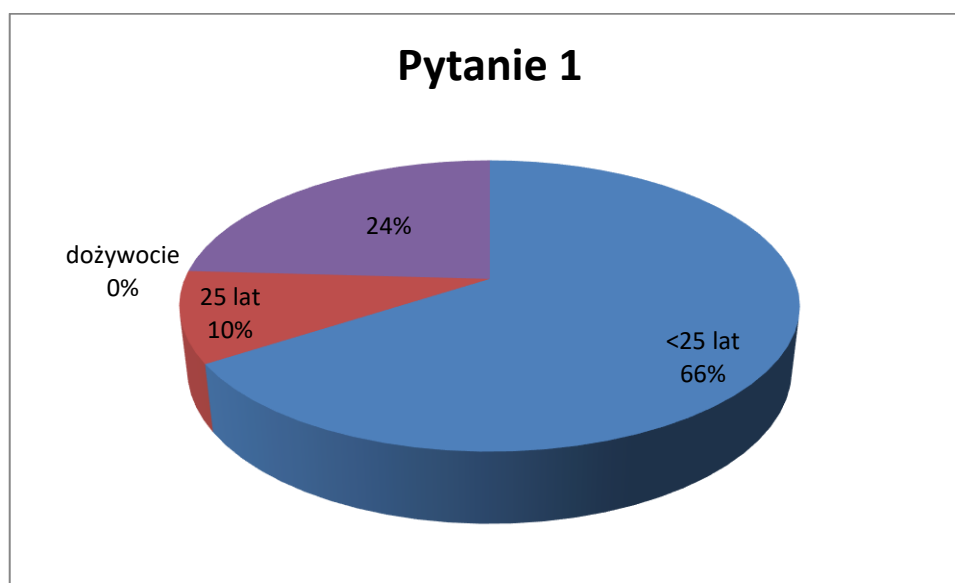
7.2. Przebieg badań ankietowych

Badania podzielone zostały na trzy fazy: badań wstępnych, badań właściwych oraz końcowa. W fazie badań wstępnych zastosowanie miały głównie metody teoretyczne. Analizie zostały poddane dokumenty, akty prawne oraz literatura przedmiotu, jak również zasoby archiwum Centralnego Zarządu Służby Więziennej, dotyczące problematyki ewakuacji osób pozbawionych wolności. Wynikiem zakończenia analizy fazy wstępnej było sformułowanie hipotezy roboczej, której ostateczna forma wynikała z zastosowania syntezy badań teoretycznych. W drugiej fazie, którą stanowiły badania właściwe, zostały wykorzystane badania teoretyczne oraz badania doświadczalne. W pierwszych z nich dominowały analiza, synteza, porównanie oraz uogólnienie. Analiza obejmowała pozycję książkowe jak również artykuły, materiały z konferencji oraz źródła internetowe. Zgłębienie powyższych pozycji umożliwiło sprecyzowanie rzeczywistego i aktualnego stanu zagadnienia. Synteza wyłoniła wnioski, które stanowiły podstawę wektora zmian w procesie poprawy sprawności i doboru procedur rzutujących na efektywny proces ewakuacji więźniów. Porównanie jednoznacznie wskazało dysonans oraz analogie pomiędzy faktami a istniejącymi potrzebami. Uogólnienie natomiast konsoliduje w ramach fazy teoretycznej wszystkie powyższe aspekty co pozwala na sformułowanie koncepcji skuteczniejszego działania systemu ewakuacji w Służbie Więziennej. W fazie badań właściwych zastosowanie miały powszechnie uznawane i wykorzystywane empiryczne metody badawcze. Zrealizowane zostały w formie badań ankietowych oraz wywiadów eksperckich wśród funkcjonariuszy formacji z podziałem m.in. na: charakter jednostki organizacyjnej (w całym kraju), stanowiska służbowe, stopnie, staż w służbie, etc. Wywiady eksperckie wykazały szczególną wartość badawczą ze względu na bogate merytorycznie wypowiedzi z zakresu ewakuacji. Badania ankietowe wskazały szerszy problem widziany przez funkcjonariuszy na co dzień pełniących służbę na tzw. pierwszej linii. Wyniki badań uwypukliły bieżącą sytuację oraz aktualną świadomość funkcjonariuszy w sferze ewakuacji osób pozbawionych wolności. Wieloaspektowość cech respondentów umożliwiło pozyskanie wyników, które przyczyniły się do rozwiązania głównego problemu badawczego. Opracowanie wyników badań ponadto określiło poziom wiedzy ankietowanych z zakresu aktualnie obowiązujących procedur i zasad ewakuacji

w Służbie Więziennej oraz zweryfikowało przyjętą hipotezę badawczą. Autor po przestudiowaniu wielu pozycji wydawniczych nie stwierdził występowania prac naukowych skorelowanych z problemem ewakuacji osób pozbawionych wolności. Według autora zaproponowane w procesie badawczym metody umożliwiły osiągnięcie wiarygodnych wyników oraz zapewnienie prawidłowo przyjętej hipotezy badawczej jak również celu badań. Treść niniejszej dysertacji przedstawia wyniki badań oraz prezentuje kierunki rozwoju systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności z jednostek organizacyjnych Służby Więziennej.

Pierwszym pytaniem w części zasadniczej ankiety, jakie skierowano do respondentów było: „W których grupach wiekowych osadzonych Pani/Pana zdaniem występuje największe zagrożenie z powodu niebezpiecznych zachowań?”. Spośród 336 funkcjonariuszy, którzy wypełnili ankietę 235 osób (65,8%) odpowiedziało: kara orzeczona poniżej 25 lat pozbawienia wolności, 86 osób (24,1%) wskazało: dożywotnie pozbawienie wolności, 36 osób (10,1%) odpowiedziało: 25 lat pozbawienia wolności.

Autor ankiety umożliwił podanie dowolnej ilości odpowiedzi, analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 313 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 4 osoby 2 odpowiedzi, 12 osób 3 odpowiedzi, natomiast 7 osób nie podało żadnej odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 37.

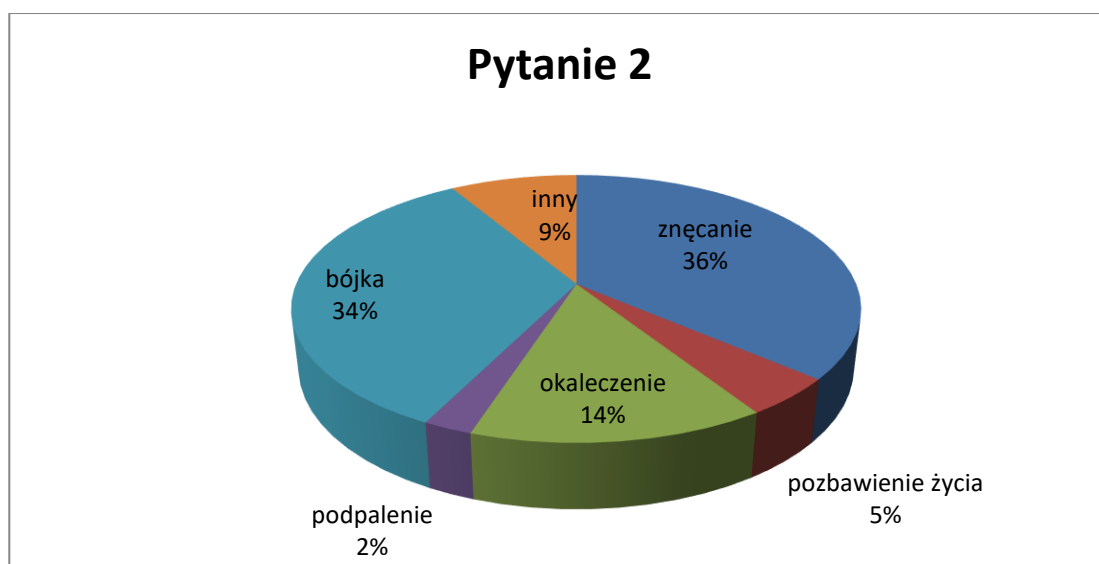

Wykres 37. Podział respondentów ze względu na pytanie: *W których grupach wiekowych osadzonych Pani/Pana zdaniem występuje największe zagrożenie z powodu niebezpiecznych zachowań?*

Źródło: opracowanie własne.

Drugie pytanie dotyczyło: „W czym przejawiają się niebezpieczne zachowania osób pozbawionych wolności?” Z spośród ankietowanych 291 osób (36,2%) odpowiedziało: znęcanie się nad współwięźniem (fizyczne, psychiczne), 273 osoby (34,0%) odpowiedziały: bójka pomiędzy osadzonymi, 114 osób (14,2%) odpowiedziało: okaleczenie innego osadzonego, 37 osób (4,6%) odpowiedziało: pozbawienie życia innego osadzonego, 19 osób (2,4%) odpowiedziało: podpalenie celi mieszkalnej lub innego pomieszczenia więziennego, w kategorii inne w ilości 69 osób (8,6%) znalazły się takie odpowiedzi jak: autoagresja w tym samookaleczenie (32), atak na funkcjonariusza lub inną osobę personelu więziennego (20), próby samobójcze (2), samobójstwo (3), środki odurzające, psychotropowe lub psychoaktywne (9), niszczenie sprzętu oraz wyposażenia w celi mieszkalnej, agresja (2), agresja kierowana wobec funkcjonariusza lub inną osobę personelu więziennego (2), poniżenie, wykorzystywanie fizyczne oraz seksualne, zmuszenia do wnoszenia środków odurzających, psychotropowych lub psychoaktywnych, konflikty, wymuszenia, kradzieże,

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 59 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 149 osób 2 odpowiedzi, 124 osoby 3 odpowiedzi, 1 osoba 5 odpowiedzi natomiast 3 osoby nie podały żadnej odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 38.

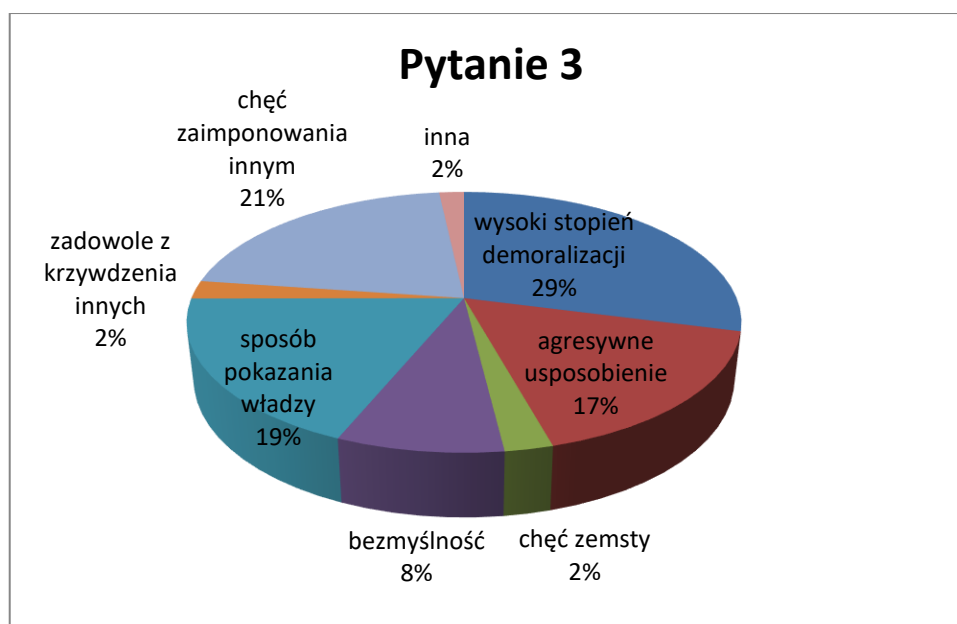
Wykres 38. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *W czym przejawiają się niebezpieczne zachowania osób pozbawionych wolności?*

Źródło: opracowanie własne.

Trzecie pytanie dotyczyło: „Jakie Pani/Pana zdaniem są przyczyny niebezpiecznych zachowań osób pozbawionych wolności?” Z spośród ankietowanych

269 osób (29,6%) odpowiedziało: wysoki stopień demoralizacji, 195 osób (21,4%) odpowiedziało: chęć zaimponowania innym, 173 osoby (19,0%) odpowiedziało: sposób na pokazanie swojej władzy/siły, 154 osoby (16,9%) odpowiedziało: agresywne usposobienie, 76 osób (8,4%) odpowiedziało: bezmyślność, 22 osoby (2,4%) odpowiedziały: chęć zemsty, 21 osób (2,3%) odpowiedziało: zadowolenie z krzywdzenia innych, w kategorii inne w ilości 16 osób (1,8%) znalazły się takie odpowiedzi jak: zaburzenia osobowości, bezmyślność, deprivacja potrzeb, manipulacja, wymuszanie od administracji decyzji na swoją korzyść, osoba dożywotnio pozbawiona wolności nie ma nic do stracenia, uzależnienie, zbyt duża ilość swobód i uprawnień dla osadzonych, brak dyscypliny, wpływ środków odurzających, zaburzenia osobowości i wynikające z niej deficyty poznawcze i emocjonalne, słaba internalizacja norm społecznych, konieczność odreagowania, wyuczony sposób postępowania, mała konsekwencja po stronie SW po złym zachowaniu, uzależnienia.

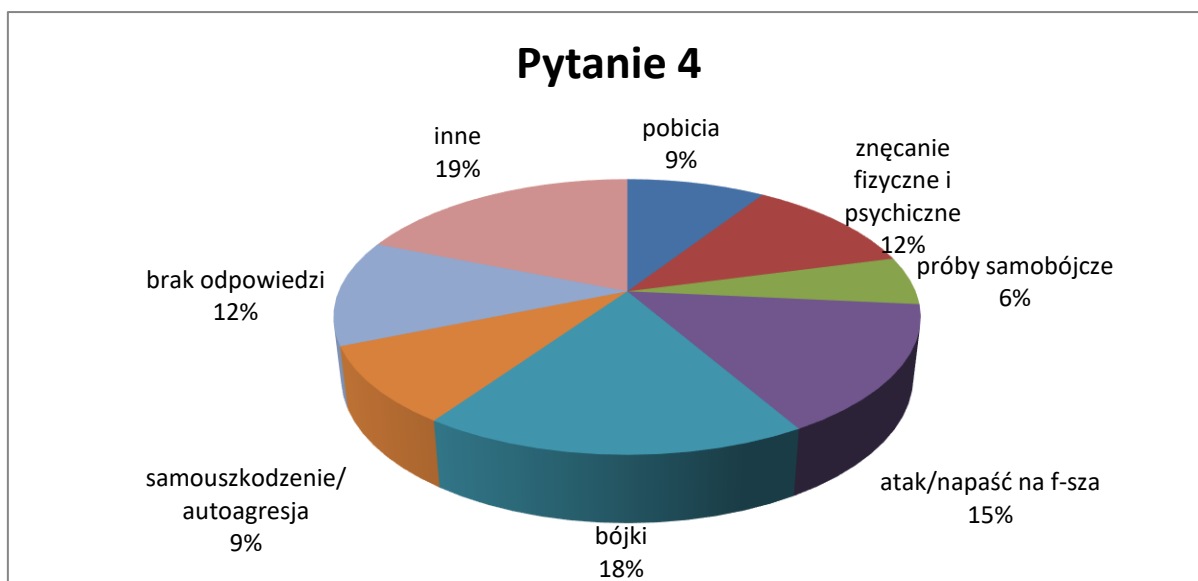
Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 25 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 69 osób 2 odpowiedzi, 228 osób 3 odpowiedzi, 8 osób 4 odpowiedzi, 2 osoby 5 odpowiedzi, 3 osoby 7 odpowiedzi, 1 osoba nie wskazała odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 39.

Wykres 39. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jakie Pani/Pana zdaniem są przyczyny niebezpiecznych zachowań osób pozbawionych wolności?*

Źródło: opracowanie własne.

Czwarte pytanie w formie otwartej dotyczyło: „Jakie szczególnie niebezpieczne zachowania osadzonych wystąpiły w czasie pełnienia przez Panią/Pana funkcji w jednostce penitencjarnej?” Z pośród ankietowanych 98 osób (17,9%) odpowiedziało: bójki, 83 osoby (15,2%) odpowiedziały: napaść na funkcjonariusza, 68 osób (12,4%) nie udzieliło odpowiedzi, 64 osoby (11,7%) odpowiedziały: znęcanie fizyczne oraz psychiczne, po 50 osób (9,1%) odpowiedziało odpowiednio: pobicia oraz samouszkodzenie (autoagresja), 31 osób (5,7%) odpowiedziało: próby samobójcze, w kategorii inne znalazły się takie odpowiedzi jak: 24 osoby (4,4%) samobójstwa, 17 osób (3,1%) agresywne usposobienie, 15 osób (2,7%) gwałt na współwięźniu, 9 osób (1,6%) zażywanie narkotyków/dopalaczy/przedawkowanie leków, 8 osób (1,5%) zbiorowe wystąpienie/bunt, 6 osób (1,1%) zabarykadowanie w celi/miejscu pracy, po 5 osób (0,9%) odpowiednio groźby oraz podpalenie celi, po 2 osoby (0,4%) odpowiednio nawoływanie do buntu, próba ucieczki, zabójstwo, po 1 osobie (0,2%) odpowiednio: wymuszenia, ucieczka, obrażanie, usiłowanie zabójstwa funkcjonariusza na służbie, wzięcie zakładnika, kradzież. Podział respondentów przedstawia wykres 40.

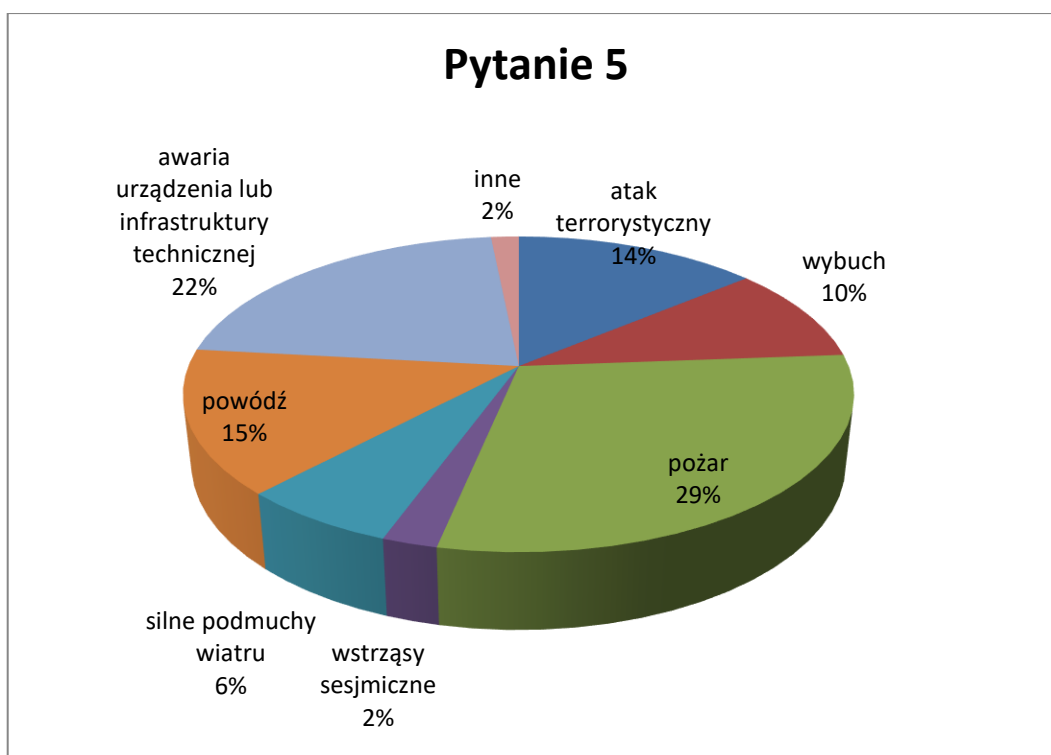

Wykres 40. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jakie szczególnie niebezpieczne zachowania osadzonych wystąpiły w czasie pełnienia przez Panią/Pana funkcji w jednostce penitencjarnej?*

Źródło: opracowanie własne.

Piąte pytanie dotyczyło: „Jakie zagrożenia zewnętrzne Pani/Pana zdaniem mogą zdezorganizować funkcjonowanie jednostki penitencjarnej?” Z pośród ankietowanych 260 osób (29,5%) odpowiedziało: pożar, 191 osoby (21,7%) odpowiedziały: awaria urządzenia lub infrastruktury technicznej, 130 osób (14,7%) odpowiedziało: powódź,

123 osoby (13,9%) odpowiedziały: atak terrorystyczny, 87 osób (9,9%) odpowiedziało: wybuch, 57 osób (6,5%) odpowiedziało: silne podmuchy wiatru, w kategorii inne w ilości 14 osób (1,6%) znalazły się takie odpowiedzi jak: zbyt mała ilość funkcjonariuszy (2), bunt lub zbiorowe wystąpienie osadzonych (4), osadzonym jest dobrze w więzieniu i będą przybywać do jednostek, najście tłumu np.: pseudokibiców; zakłócenie porządku przez osoby odwiedzające, głupota przełożonych, strajk w Służbie Więziennej, zaostrenie kar i środków skutkujące odebraniem osadzonym przywilejów lub ulg, napad na konwój, zgromadzenia/wiece pod jednostką, wydarzenia medialne dotyczące osób pozbawionych wolności.

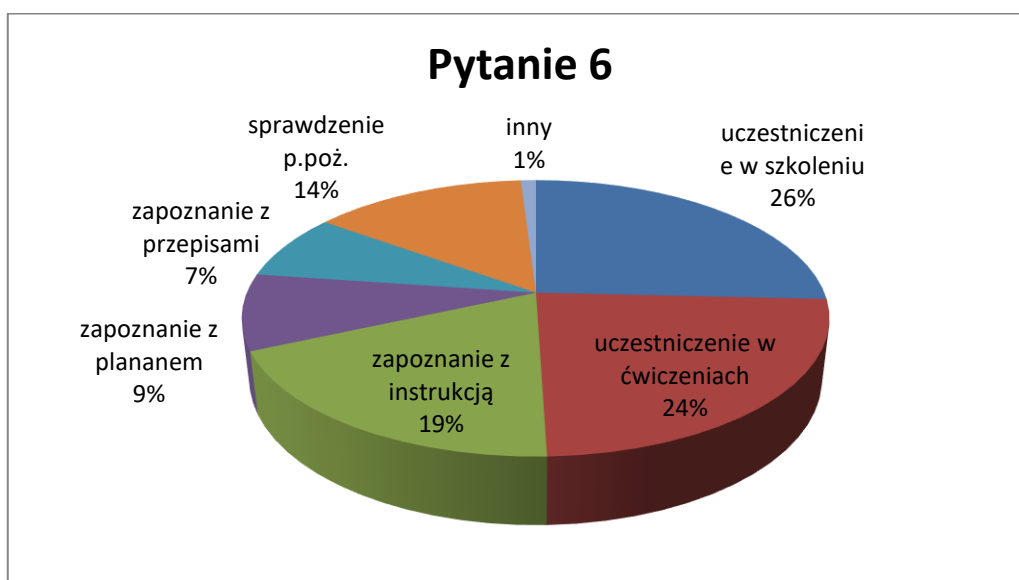

Wykres 41. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jakie zagrożenia zewnętrzne Pani/Pana zdaniem mogą dezorganizować funkcjonowanie jednostki penitencjarnej?*
Źródło: opracowanie własne.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 40 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 85 osób 2 odpowiedzi, 195 osób 3 odpowiedzi, 5 osób 4 odpowiedzi, 1 osoba 5 odpowiedzi, 1 osoba 6 odpowiedzi, 6 osób 7 odpowiedzi, 3 osoby nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 41.

Szóste pytanie dotyczyło: W jaki sposób funkcjonariusze/pracownicy jednostki penitencjarnej przygotowani są do ewakuacji osób pozbawionych wolności? Z pośród

ankietowanych 220 osób (25,8%) odpowiedziało: uczestniczenie w szkoleniu, 203 osoby (23,8%) odpowiedziały: uczestniczenie w ćwiczeniach, 161 osoby(18,9%) odpowiedziały: zapoznanie z instrukcją, 120 osób (14,1%) odpowiedziało: sprawdzenie p.poż., 76 osób (8,9%) odpowiedziało: zapoznanie z planem ochrony, 66 osób (7,7%) odpowiedziało: zapoznanie z przepisami, w kategorii inne w ilości 6 osób (0,7%) znalazły się takie odpowiedzi jak: żadne z powyższych; brak jakichkolwiek działań, pomimo szkoleń nie przygotowują do ewakuacji ludzi z jednostek. Nie jest to dostateczne tłumaczenie (jest to najważniejsza sprawa o której tak naprawdę nikt nie myśli; nic nie robią; szczerze to uważam, że większość nie jest w ogóle przygotowana na taką sytuację; uczestnicząc w szkoleniach z PSP, ewakuacja osadzonych co dwa lata, znajomość instrukcji p.poż jednostki.

Wykres 42. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *W jaki sposób funkcjonariusze/pracownicy jednostki penitencjarnej przygotowani są do ewakuacji osób pozbawionych wolności?*

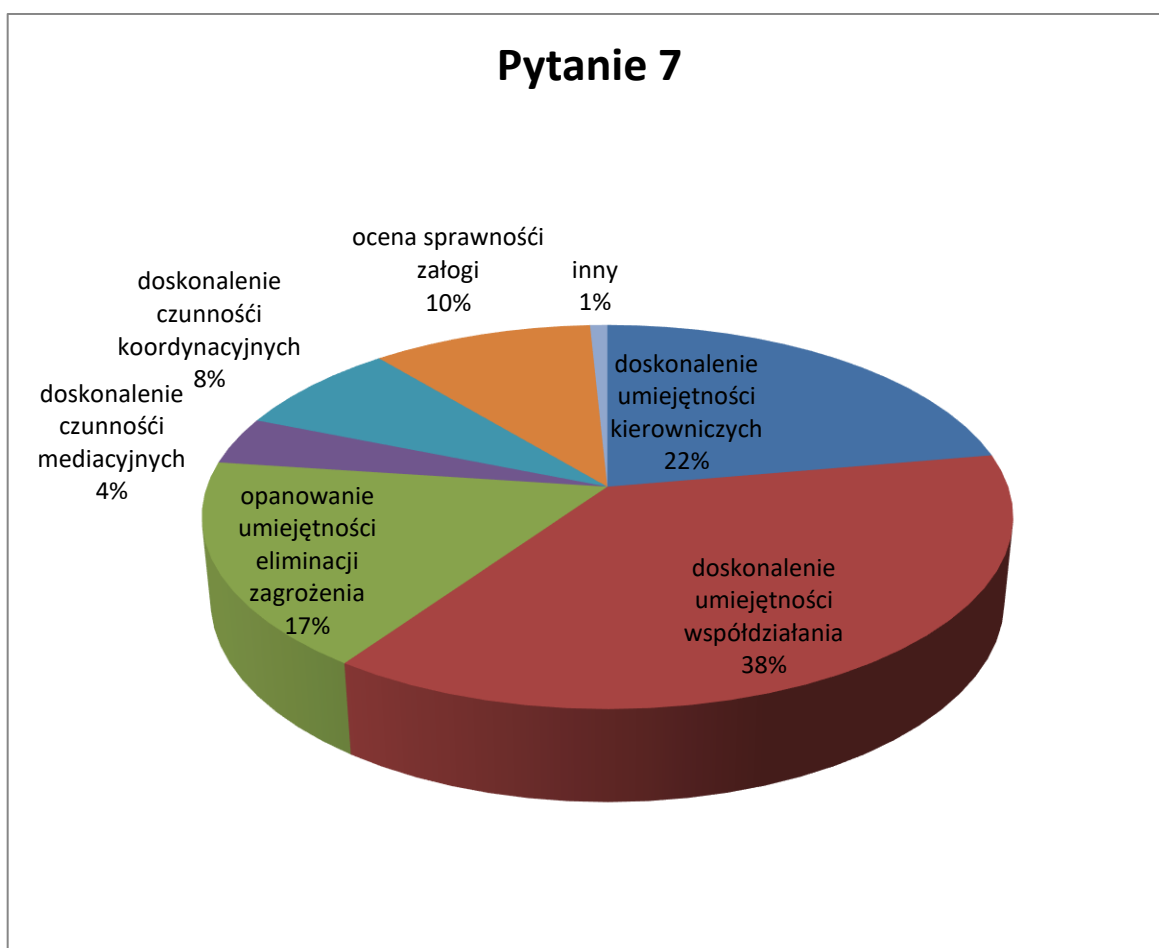
Źródło: opracowanie własne.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 50 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 79 osób 2 odpowiedzi, 189 osób 3 odpowiedzi, 5 osób 4 odpowiedzi, 3 osoby 5 odpowiedzi, 6 osób 6 odpowiedzi, 4 osoby nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 42.

Siódme pytanie dotyczyło: „Jaki jest cel przeprowadzanych szkoleń w zakresie ewakuacji?”. Z pośród ankietowanych 234 osoby (37,4%) odpowiedziały: doskonalenie umiejętności współdziałania, 139 osób (22,2%) odpowiedziało: doskonalenie umiejętności

kierowniczych, 109 osób (17,4%) odpowiedziało: opanowanie umiejętności eliminacji zagrożenia, 64 osoby (10,2%) odpowiedziały: ocena sprawności załogi, 49 osób (7,8%) odpowiedziało: doskonalenie czynności koordynacyjnych, 25 osób (4,0%) odpowiedziało: doskonalenie czynności mediacyjnych, w kategorii inne w ilości 5 osób (0,8%) znalazły się takie odpowiedzi jak: wszystkie powyższe (2); na szkoleniach mówi się kto kieruje akcją i tyle, funkcjonariusze nie wiedzą jak i gdzie przeprowadzić ewakuację, a tak naprawdę jak by się coś wydarzyło wtedy nie wiedzą co robić; nie ma ćwiczeń, brak szkoleń; "odhaczenie" w planie szkolenia.

Autor ankiety umożliwił podanie dowolnej ilości odpowiedzi, analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 191 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 43 osoby 2 odpowiedzi, 73 osoby 3 odpowiedzi, 8 osób 4 odpowiedzi, 4 osoby 5 odpowiedzi, 12 osób 6 odpowiedzi, 5 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 43.

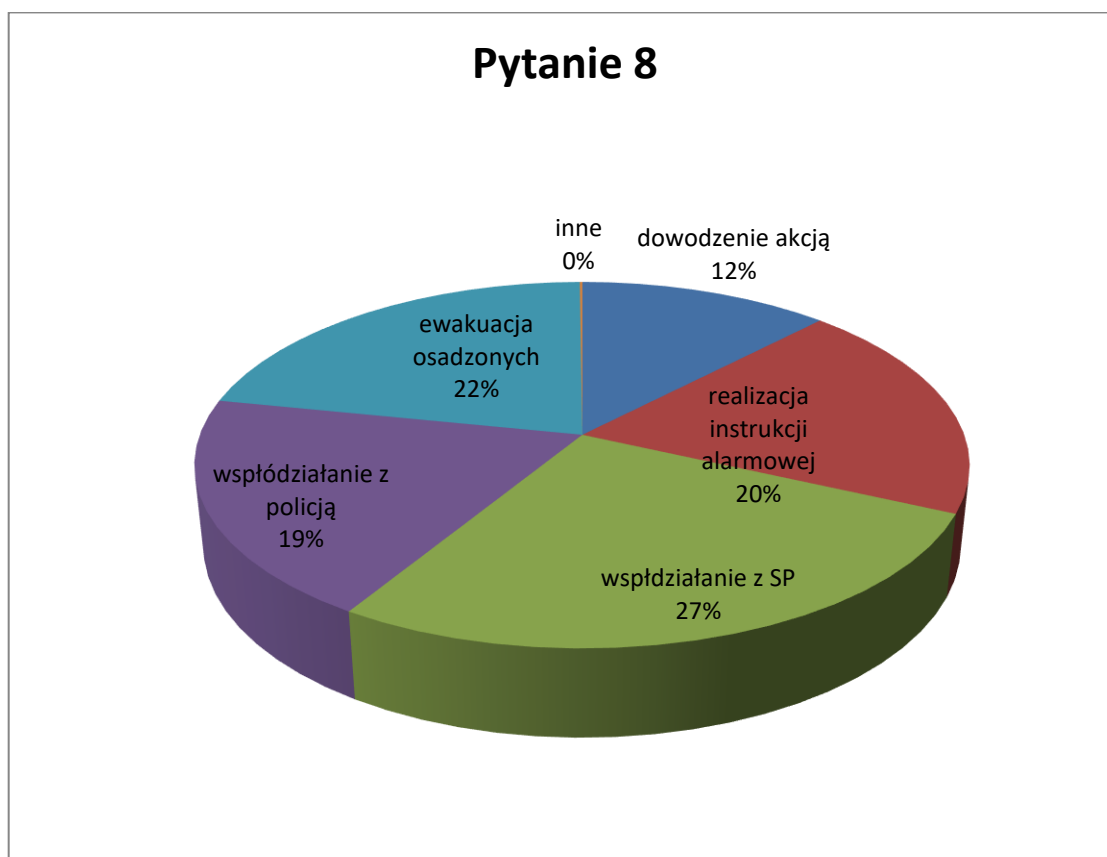

Wykres 43. Podział respondentów ze względu na pytanie: *Jaki jest cel przeprowadzanych szkoleń w zakresie ewakuacji?*

Źródło: opracowanie własne.

Ósme pytanie dotyczyło: „Które zagadnienia zawierają szkolenia dla funkcjonariuszy oraz pracowników?” Z pośród ankietowanych 220 osób (27,0%) odpowiedziało: współdziałanie ze Strażą Pożarną, 177 osób (21,7%) odpowiedziało: ewakuacja osadzonych, 159 osób (19,5%) odpowiedziało: realizacja instrukcji alarmowej, 158 osób (19,4%) odpowiedziało: współdziałanie z policją, 100 osób (12,3%) odpowiedziało: dowodzenie akcją, w kategorii inne w ilości 1 osoba (0,1%) znalazła się taka odpowiedzi jak: nie wiem, nie pamiętam takiego szkolenia.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 60 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 70 osób 2 odpowiedzi, 184 osoby 3 odpowiedzi, 13 osób 4 odpowiedzi, 2 osoby 5 odpowiedzi, 7 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 44.

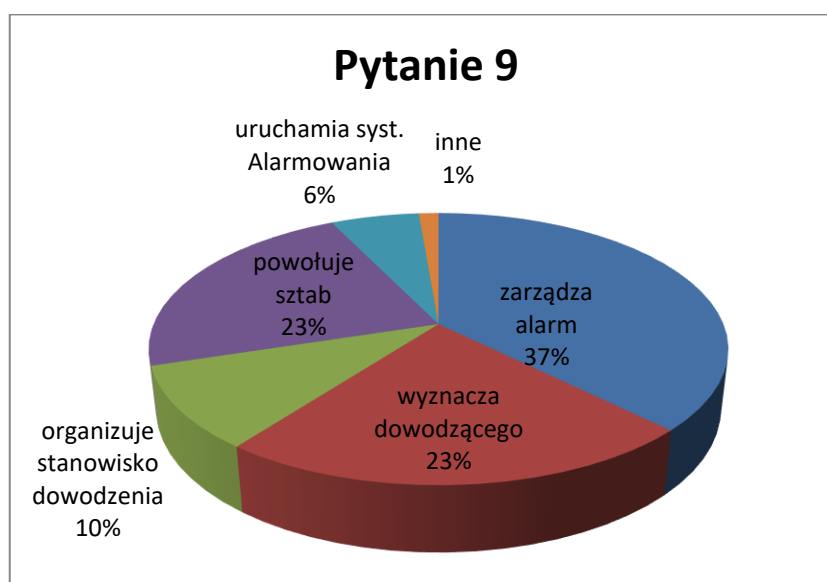
Wykres 44. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Które zagadnienia zawierają szkolenia dla funkcjonariuszy oraz pracowników?*

Źródło: opracowanie własne.

Dziewiąte pytanie dotyczyło: „Jakie zadania wykonuje Dyrektor jednostki penitencjarnej?” Z pośród ankietowanych 286 osób (37,9%) odpowiedziało: zarządza

alarm, 175 osób (23,2%) odpowiedziało: wyznacza dowodzącego, 173 osoby (22,9%) odpowiedziało: powołuje sztab, 75 osób (9,9%) odpowiedziało: organizuje stanowisko dowodzenia, 45 osób (6,0%) odpowiedziało: uruchamia systemu alarmowania, w kategorii inne w ilości 10 osób (1,3%) znalazły się takie odpowiedzi jak: dowodzi działaniami ochronnymi; wykonuje wszystkie powyższe; ogłasza alarm oraz kieruje akcją; a skąd ja mam wiedzieć jakie kompetencje ma dyrektor; kieruje po przebyciu działaniami ochronnymi; wydaje polecenia; dowodzi akcją; nadzoruje (2);

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 75 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 92 osoby 2 odpowiedzi, 156 osób 3 odpowiedzi, 3 osoby 4 odpowiedzi, 3 osoby 5 odpowiedzi, 7 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 45.

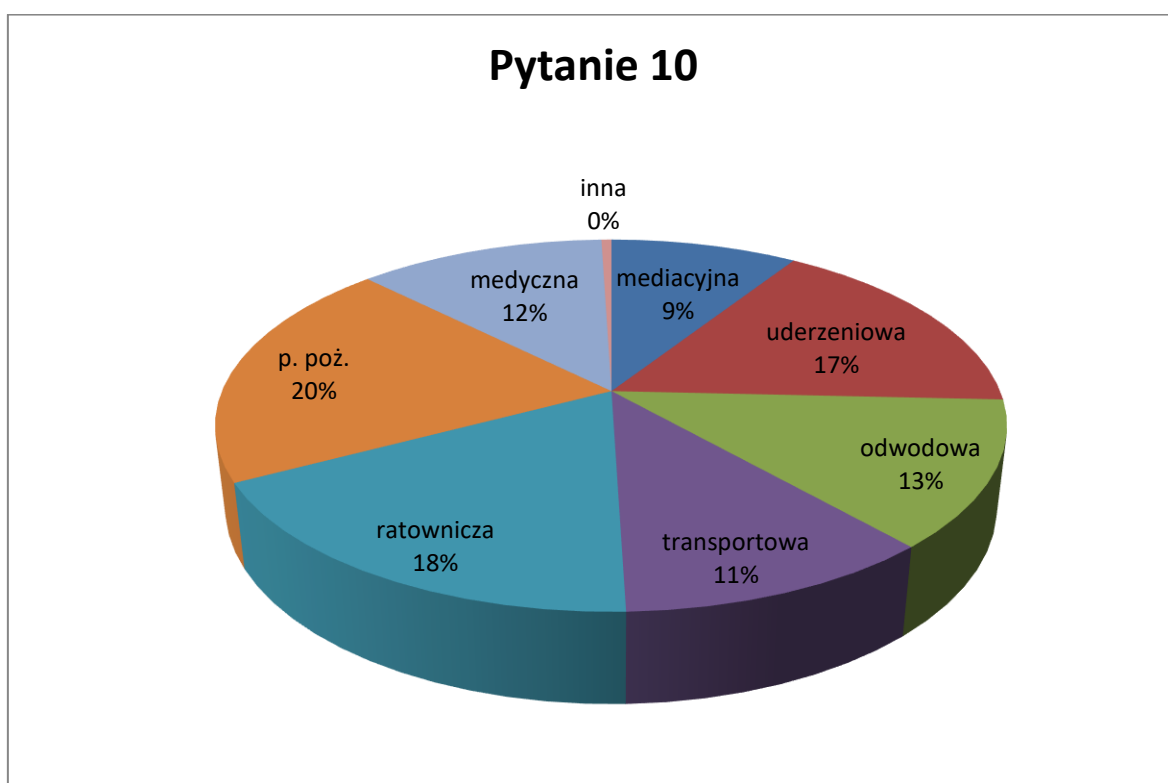

Wykres 45. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jakie zadania wykonuje Dyrektor jednostki penitencjarnej?*
Źródło: opracowanie własne.

Dziesiąte pytanie dotyczyło: „Jakie grupy służą likwidacji zagrożenia?” Z pośród ankietowanych 248 osób (20,3%) odpowiedziało: przeciwpożarowa, 218 osób (17,8%) odpowiedziało: ratownicza, 204 osoby (16,7%) odpowiedziały: uderzeniowa, 156 osób (12,8%) odpowiedziało: odwodowa, 148 osób (12,1%) odpowiedziało: medyczna, 136 osób (11,1%) odpowiedziało: transportowa, 112 osób (9,2%) odpowiedziało: medycyjna, w kategorii inne w ilości 6 osób (0,5%) znalazły się takie odpowiedzi

jak: nie wiem, jakiego zagrożenia; wszystkie; techniczna; negocjacyjna; szturmowa (GISW),

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 5 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 23 osoby podały wyłącznie 1 odpowiedź, 31 osób 2 odpowiedzi, 91 osób 3 odpowiedzi, 57 osób 4 odpowiedzi, 106 osób 5 odpowiedzi, 13 osób 6 odpowiedzi, 4 osoby 7 odpowiedzi, 11 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 46.

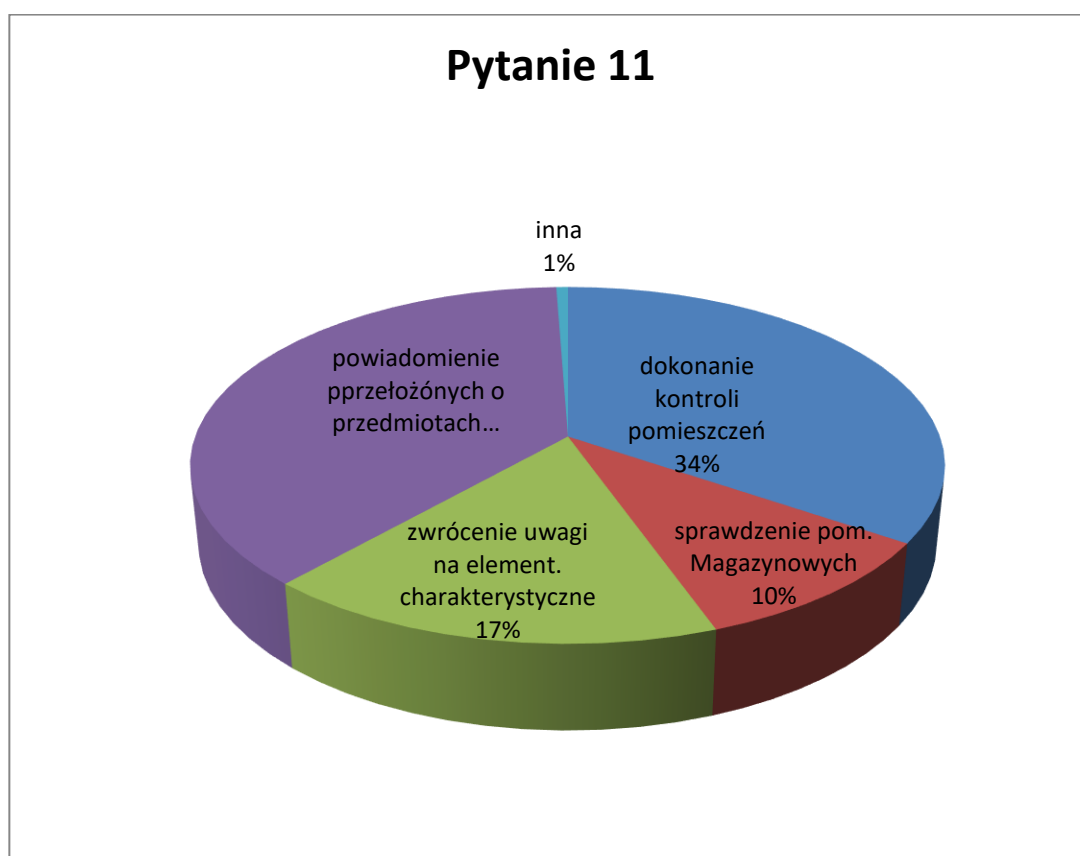

Wykres 46. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jakie grupy służą likwidacji zagrożenia?*
Źródło: opracowanie własne.

Jedenaste pytanie dotyczyło: „Jakie zasady postępowania obowiązują każdego funkcjonariusza/pracownika jednostki penitencjarnej stosownie do stanowiska?” Z pośród ankietowanych 259 osób (38,0%) odpowiedziało: powiadomienie przełożonych o podejrzanych przedmiotach, 236 osób (34,7%) odpowiedziało: dokonanie kontroli pomieszczeń służbowych, 117 osób (17,2%) odpowiedziało: zwrócenie uwagi na toalety, kosze, instalacje wentylacyjne, itp., 69 osób (10,1%) odpowiedziało: sprawdzenie pomieszczeń magazynowych, w kategorii inne w ilości 4 osoby (0,6%) znalazły się takie odpowiedzi jak: dokonywanie kontroli wszystkich pomieszczeń; obserwacja zachowania

osadzonych; przestrzeganie przepisów bhp i ppoż., prawdomówność, powiadomienie przełożonych o wszystkich nieprawidłowościach; zależy od stanowiska; kontrola stanowisk przed i po pracy pod kątem ppoż.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 95 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 112 osób 2 odpowiedzi, 118 osób 3 odpowiedzi, 2 osoby 4 odpowiedzi, 9 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 47.

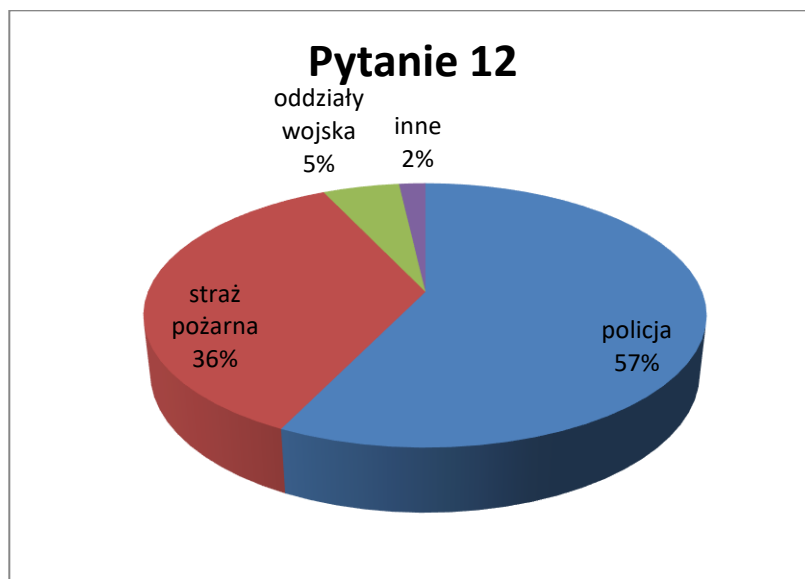
Wykres 47. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jakie zasady postępowania obowiązują każdego funkcjonariusza/pracownika jednostki penitencjarnej stosownie do stanowiska?*

Źródło: opracowanie własne.

Dwunaste pytanie dotyczyło: „Z jakimi organami współpracuje Służba Więzienna w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej albo konwoju?” Zśród ankietowanych 318 osób (58,2%) odpowiedziało: policja, 199 osób (36,4%) odpowiedziało: straż pożarna, 29 osób (5,3%) odpowiedziało: oddziały i pododdziały sił zbrojnych RP, w kategorii inne w ilości 10 osób (1,8%) znalazły się takie odpowiedzi jak: GISW; Straż Graniczna; Pogotowie Ratunkowe (3); Ratownictwo

Medyczne; straż miejska; żandarmeria wojskowa; centrum zarządzania kryzysowego (3), jednostki wsparcia Służby Więziennej.

Autor ankiety umożliwił podanie dowolnej ilości odpowiedzi, analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 143 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 161 osób 2 odpowiedzi, 27 osoby 3 odpowiedzi, 5 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 48.

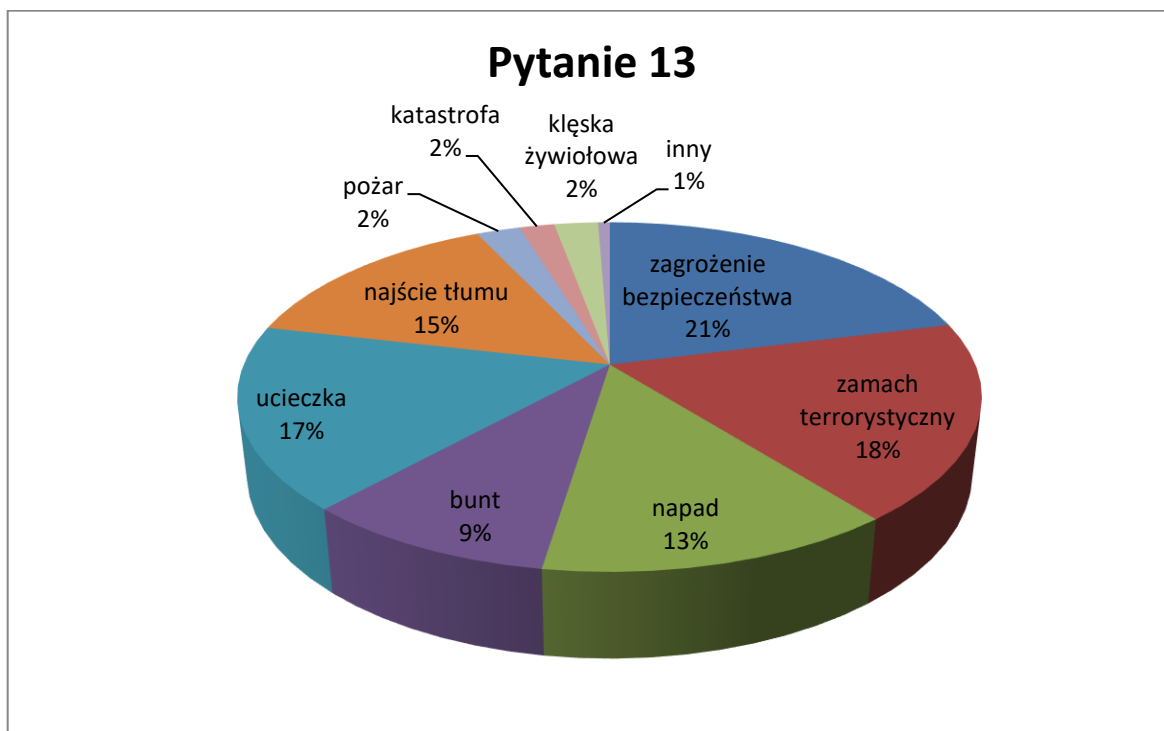
Wykres 48. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Z jakimi organami współpracuje Służba Więzienna w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej albo konwoju?*

Źródło: opracowanie własne.

Trzynaste pytanie dotyczyło: „W jakich przypadkach można wezwać siły Policji?” Z pośród ankietowanych 278 osób (21,2%) odpowiedziało: w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej lub konwoju, 241 osób (18,4%) odpowiedziało: przygotowanie usiłowanie lub dokonanie zamachu terrorystycznego, 223 osoby (17,0%) odpowiedziały: ucieczka osoby/osób pozbawionych wolności, 190 osób (14,5 %) odpowiedziało: najście tłumu, 173 osoby (13,2%) odpowiedziały: napad, 123 osoby (9,4%) odpowiedziały: bunt, po 30 osób (2,3%) odpowiedziało ex aequo: pożar oraz klęska żywiołowa, 24 osoby (1,8%) odpowiedziały: katastrofa, w kategorii inne w ilości 8 osób (0,6%) znalazły się takie odpowiedzi jak: samo oddalenie osadzonego z miejsca zatrudnienia; istnieje podejrzenie, że osoby ubiegająca się o wejście na teren jednostki penitencjarnej posiadają substancje odurzające lub jest pod wpływem alkoholu; sytuacja zakładnicza np.: kiedy osadzony weźmie zakładnika (3); użycie

zakładnika przez osadzonego/negocjacje; niedozwolone kontakty; w zasadzie wszystkie powyższe.

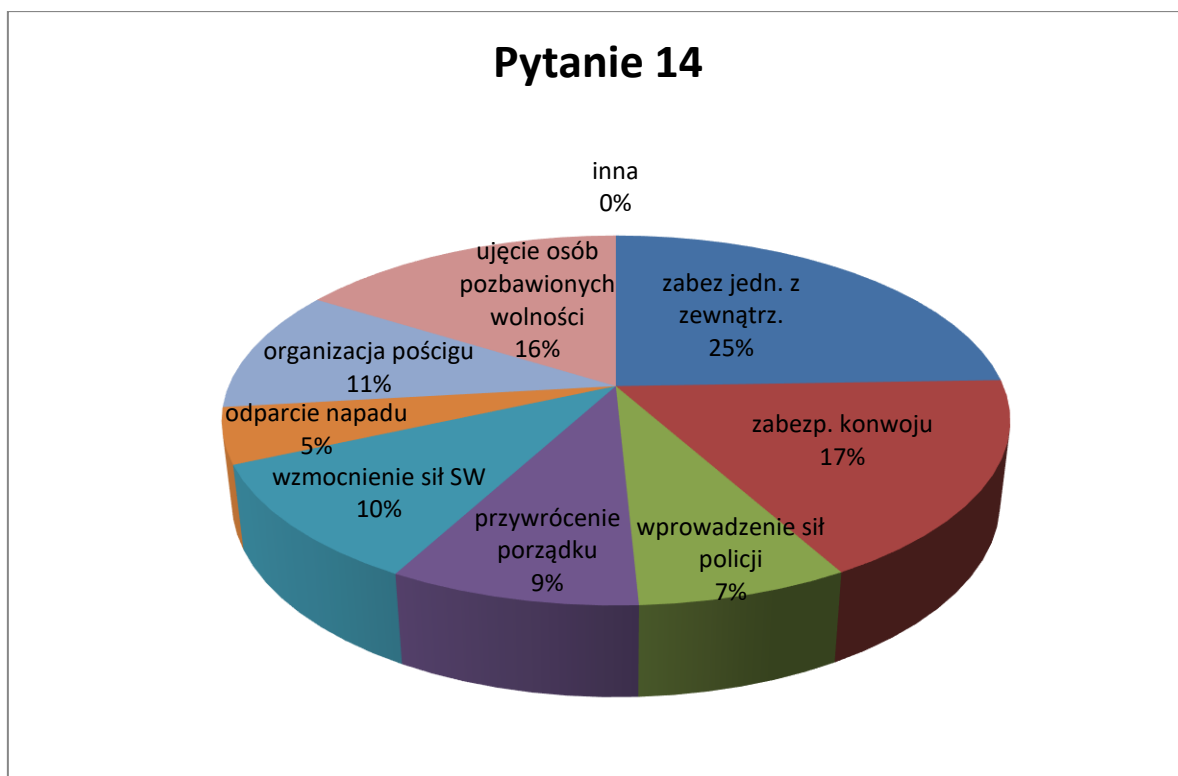
Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 5 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 21 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 35 osób 2 odpowiedzi, 66 osób 3 odpowiedzi, 62 osoby 4 odpowiedzi, 126 osób 5 odpowiedzi, 11 osób 6 odpowiedzi, 1 osoba 7 odpowiedzi, 8 osób 9 odpowiedzi, 6 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 49.

Wykres 49. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *W jakich przypadkach można wezwać siły Policji?*
Źródło: opracowanie własne.

Czternaste pytanie dotyczyło: „Na czym według Pani/Pana zdaniem polega współdziałanie Policji ze Służbą Więzienną?” Z pośród ankietowanych 237 osób (24,5%) odpowiedziało: zabezpieczenie jednostki penitencjarnej od zewnątrz, 169 osób (17,4%) odpowiedziało: zabezpieczenie konwoju, 156 osób (16,1%) odpowiedziało: ujęcie osób pozbawionych wolności, 104 osoby (10,7%) odpowiedziały: organizacja pościgu, 101 osób (10,4%) odpowiedziało: wzmocnienie sił Służby Więziennej, 84 osoby (8,7%) odpowiedziały: przywrócenie porządku na terenie jednostki lub jej bezpośrednim sąsiedztwie, 71 osób (7,3%) odpowiedziało: wprowadzenie sił policji na teren jednostki, 47 osób (4,9%) odpowiedziało: odparcie napadu, w kategorii inne w ilości 1 osoby (0,1%) znalazła się taka odpowiedź jak: wszystkie powyższe odpowiedzi.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 24 osoby podały wyłącznie 1 odpowiedź, 48 osób 2 odpowiedzi, 221 osób 3 odpowiedzi, 21 osób 4 odpowiedzi, 5 osób 5 odpowiedzi, 5 osób 6 odpowiedzi, 1 osoba 7 odpowiedzi, 5 osób 9 odpowiedzi, 6 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 50.

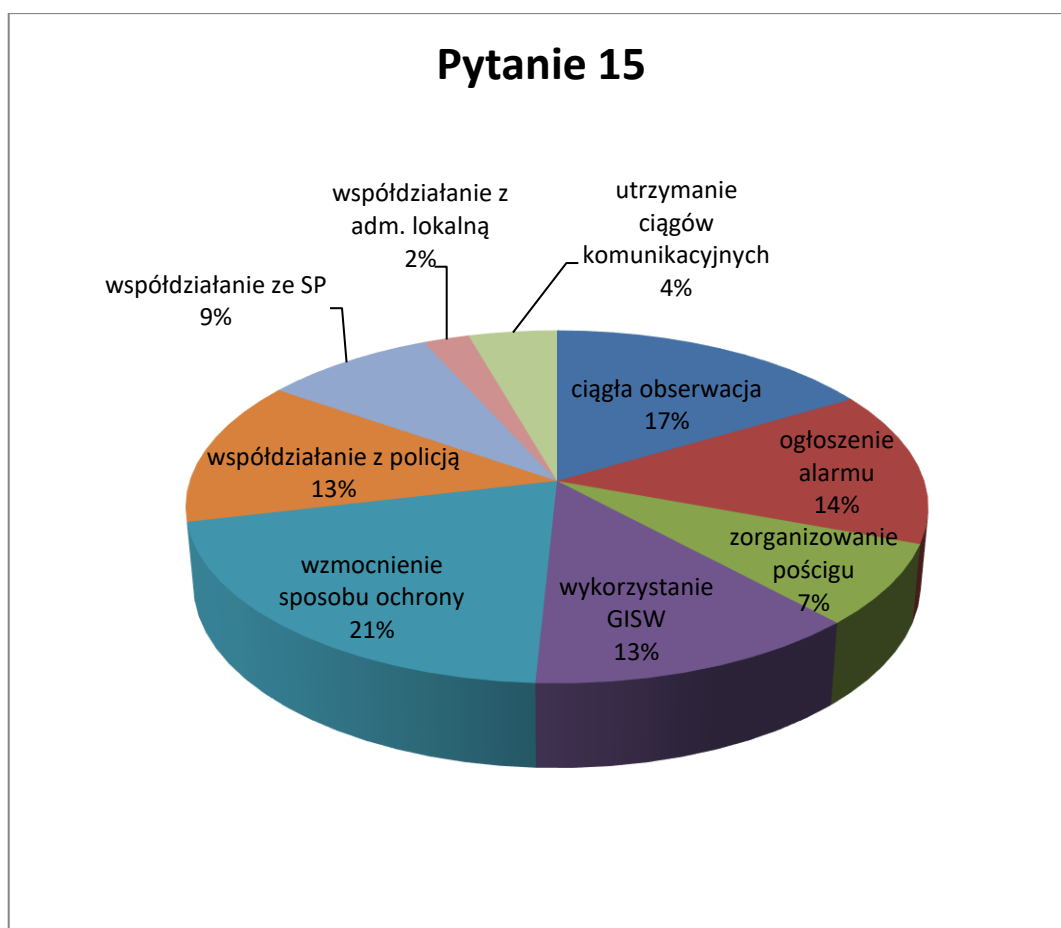

Wykres 50. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Na czym według Pani/Pana zdaniem polega współdziałanie Policji ze Służbą Więzienną?*

Źródło: opracowanie własne.

Piętnaste pytanie dotyczyło: „Na czym polega szczególna ochrona obiektu jednostki penitencjarnej?” Z pośród ankietowanych 231 osób (20,5%) odpowiedziało: wzmocnienie sposobu ochrony, 186 osób (16,5%) odpowiedziało: ciągła obserwacja terenu wokół obiektu, 159 osób (14,1%) odpowiedziało: ogłoszenie alarmu, 150 osób (13,3%) odpowiedziało: utrzymanie współdziałania z policją, 143 osoby (12,7%) odpowiedziały: wykorzystanie grup interwencyjnych, 97 osób (8,6%) odpowiedziało: utrzymanie współdziałania ze strażą pożarną, 84 osoby (7,5%) odpowiedziały: zorganizowanie pościgu, 50 osób (4,4%) odpowiedziało: utrzymanie przejezdności dróg, zwłaszcza ewakuacyjnych oraz wejść i wyjść, 26 osób (2,3%) odpowiedziało: utrzymanie współdziałania z administracją lokalną, w kategorii inne nikt nie udzielił odpowiedzi.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 5 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 32 osoby podały wyłącznie 1 odpowiedź, 63 osoby 2 odpowiedzi, 71 osób 3 odpowiedzi, 58 osób 4 odpowiedzi, 91 osób 5 odpowiedzi, 6 osób 6 odpowiedzi, 2 osoby 7 odpowiedzi, 2 osoby 9 odpowiedzi, 11 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 51.

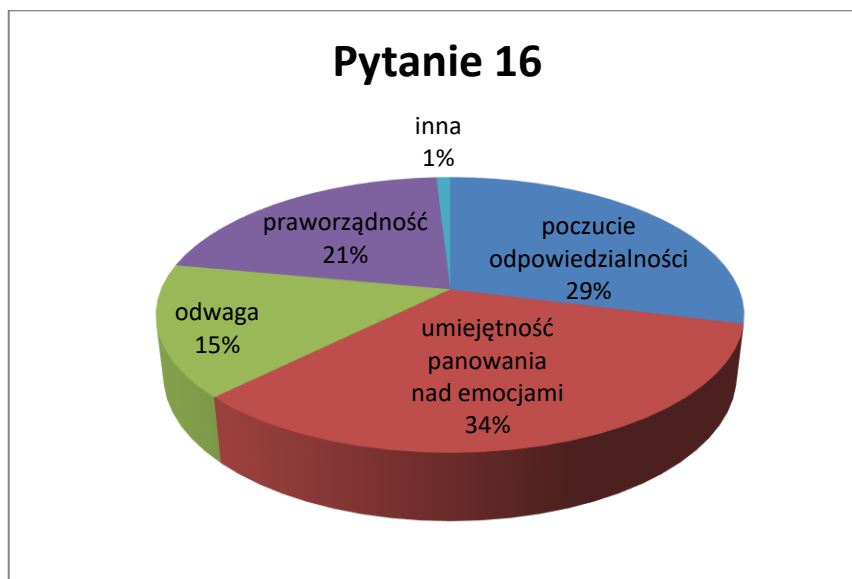
Wykres 51. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Na czym polega szczególna ochrona obiektu jednostki penitencjarnej?*

Źródło: opracowanie własne.

Szesnaste pytanie dotyczyło: „Jakimi cechami osobowości powinien wyróżniać się funkcjonariusz Służby Więziennej?” Z pośród ankietowanych 293 osoby (33,9%) odpowiedziały: umiejętność panowania nad emocjami, 253 osoby (29,2%) odpowiedziały: poczucie odpowiedzialności, 184 osoby (21,3%) odpowiedziały: praworządność, 135 osób (15,6%) odpowiedziało: odwaga, w kategorii inne w ilości 8 osób (0,9%) znalazły się takie odpowiedzi jak: być filantropem; dyspozycyjność; profesjonalizm; znajomość przepisów (2); elastyczność; opanowanie (2); rozważa; kompetencje poprzez wyszkolenie;

determinacja; służbę zaczynać od oddziału i posterunków uzbrojonych w celu nabycia doświadczenia; wszystkie powyższe.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 31 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 78 osób 2 odpowiedzi, 198 osób 3 odpowiedzi, 21 osób 4 odpowiedzi, 8 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 52.

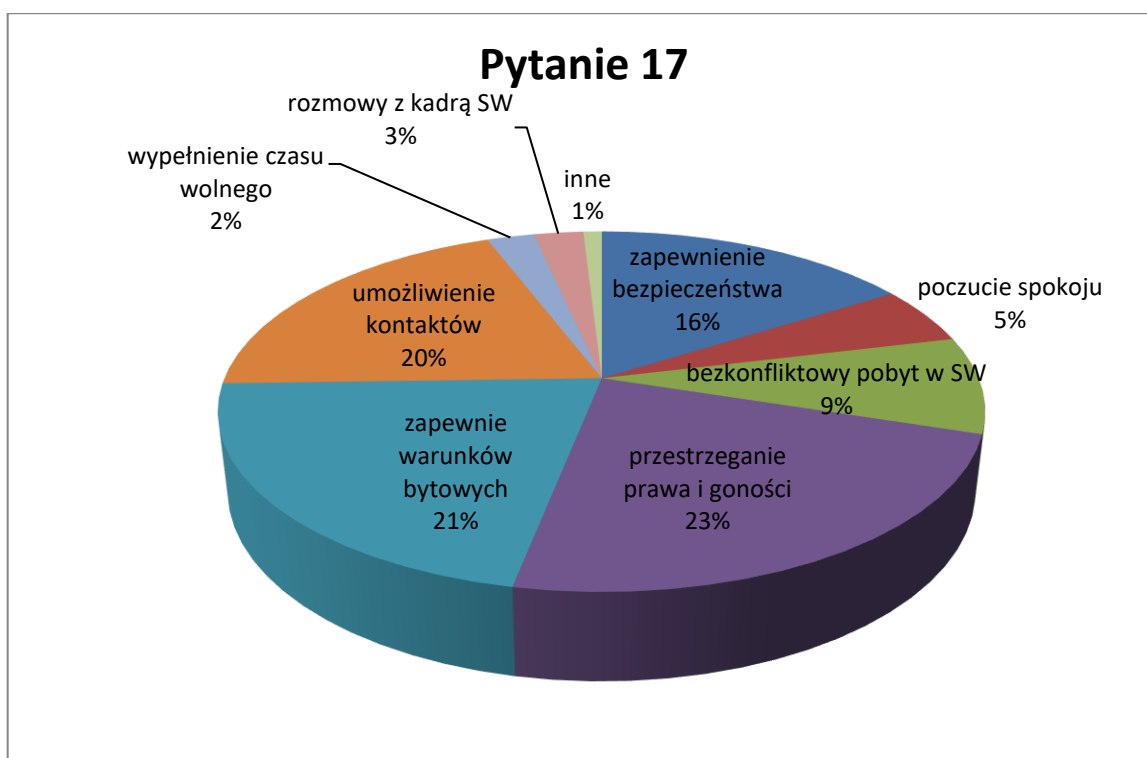
Wykres 52. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jakimi cechami osobowości powinien wyróżniać się funkcjonariusz Służby Więziennej?*

Źródło: opracowanie własne.

Siedemnaste pytanie dotyczyło: „Jakie według Pani/Pana są oczekiwania skazanych przebywających w jednostkach penitencjarnych?” Z pośród ankietowanych 224 osób (23,4%) odpowiedziało: przestrzeganie ich praw poszanowanie godności, 207 osób (21,6%) odpowiedziało: zapewnienie humanitarnych warunków bytowych opieki zdrowotnej i religijnej, 190 osób (19,9%) odpowiedziało: umożliwienie kontaktu z osobami bliskimi, 155 osób (16,2%) odpowiedziało: zapewnienie bezpieczeństwa, 84 osób (8,8%) odpowiedziało: bezkonfliktowy pobyt podczas odbywania kary, 50 osoby (5,2%) odpowiedziało: poczucie spokoju, 24 osoby (2,5%) odpowiedziało: umożliwienie rozmów z psychologiem - terapeutą, 23 osoby (2,4%) odpowiedziało: pomoc w wypełnieniu czasu wolnego, w kategorii inne w ilości 9 osób (0,9%) znalazły się takie odpowiedzi jak: zorganizowanie czasu wolnego; pomoc we wcześniejszym wyjściu; osadzeni są roszczeniowi – na co jest przyzwolenie władz jednostki penitencjarnej;

wszystkie odpowiedzi są prawidłowe; oczekiwania przez osadzonych, że kara nie będzie dotkliwa i będą mieli możliwość robienia tego samego co na wolności; uzyskanie odszkodowania od Służby Więziennej (2); pisanie skarg w celu uzyskania lepszych warunków bytowych, otrzymywania wszystkich rzeczy na które ma ochotę; wszystkie powyższe.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 18 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 41 osób 2 odpowiedzi, 250 osób 3 odpowiedzi, 9 osób 4 odpowiedzi, 4 osoby 5 odpowiedzi, 1 osoba 6 odpowiedzi, 3 osoby 7 odpowiedzi, 3 osoby 8 odpowiedzi, 7 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 53.

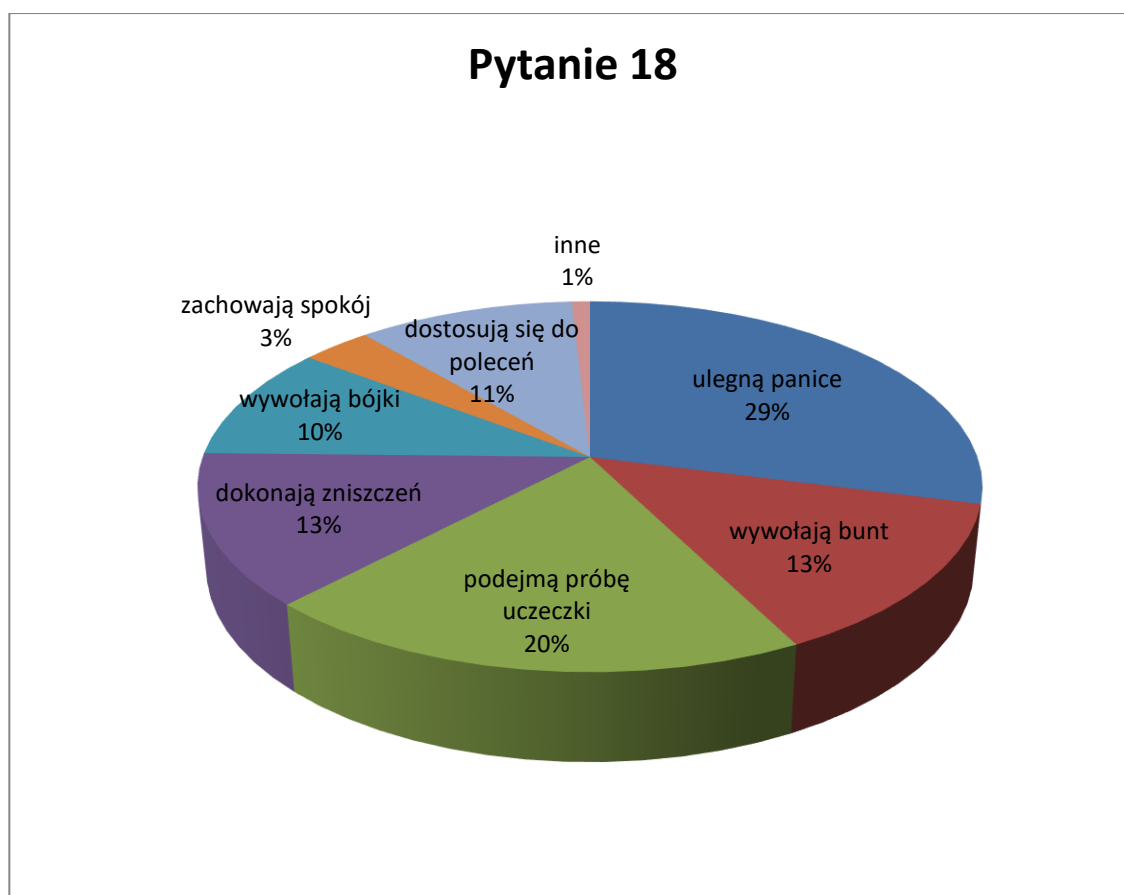

Wykres 53. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jak według Pani/Pana są oczekiwania skazanych przebywających w jednostkach penitencjarnych?*
Źródło: opracowanie własne.

Osiemnaste pytanie dotyczyło: „Jak Pani/Pana zdaniem mogą zachowywać się osoby osadzone w sytuacji kryzysowej?” Z pośród ankietowanych 233 osoby (29,3%) odpowiedziały: ulegną panice, 158 osób (19,8%) odpowiedziało: podejmą próbę ucieczki, 108 osób (13,6%) odpowiedziało: wywołają bunt przeciwko funkcjonariuszom, 106 osób (13,3%) odpowiedziało: dokonają zniszczenia celi, 84 osoby (10,6%) odpowiedziały:

dostosują się do poleceń funkcjonariuszy, 80 osób (10,1%) odpowiedziało: wywołają bójki, 27 osób (3,4%) odpowiedziało: zachowają spokój, w kategorii inne w ilości 7 osób (0,9%) znalazły się takie odpowiedzi jak: autoagresja (4); w sytuacji kryzysowej wszystko się może wydarzyć; każde z wymienionych zachowań jest możliwe (2), próba samobójcza.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 53 osoby podały wyłącznie 1 odpowiedź, 107 osób 2 odpowiedzi, 155 osób 3 odpowiedzi, 7 osób 4 odpowiedzi, 3 osoby 5 odpowiedzi, 3 osoby 7 odpowiedzi, 8 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 54.

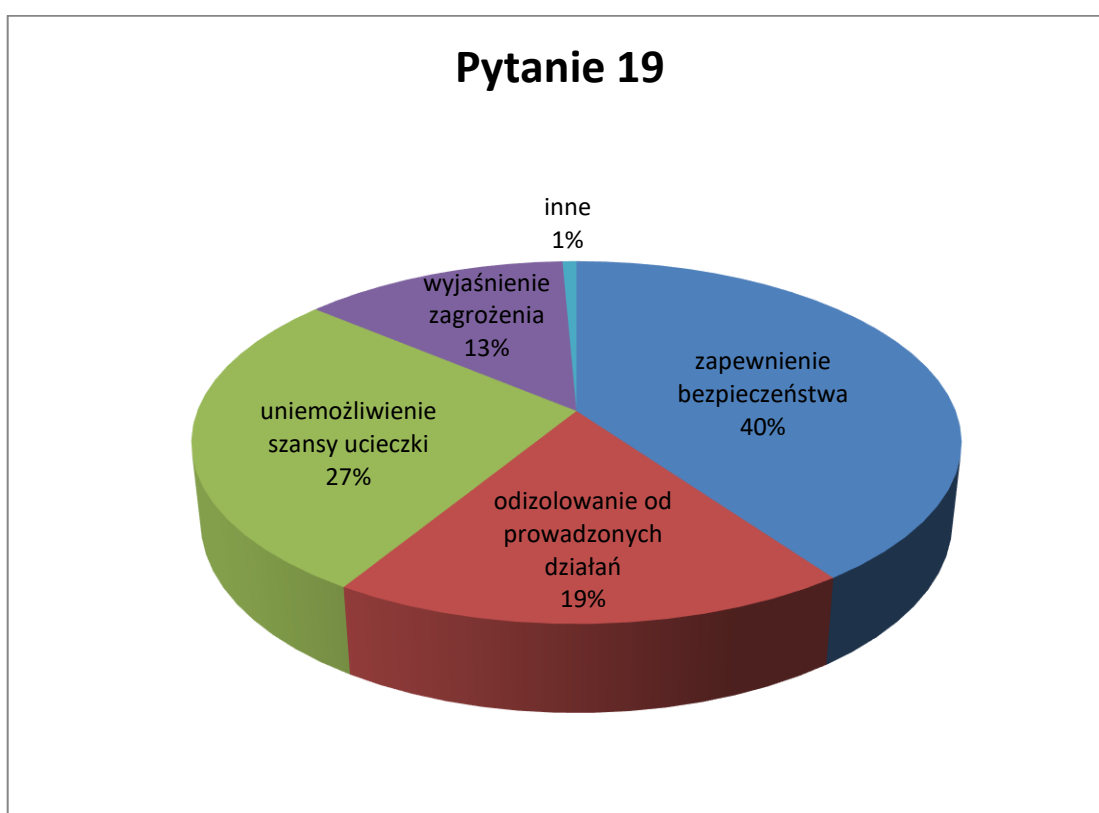

Wykres 54. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jak Pani/Pana zdaniem mogą zachowywać się osoby osadzone w sytuacji kryzysowej?*
Źródło: opracowanie własne.

Dziewiętnaste pytanie dotyczyło: „Jak powinno traktować się osoby pozbawione wolności w sytuacji zagrożenia?” Z spośród ankietowanych 289 osób (40,4%) odpowiedziało: zapewnienie bezpieczeństwa, 197 osób (27,6%) odpowiedziało: uniemożliwienie szansy ucieczki z jednostki penitencjarnej, 134 osób (18,7%) odpowiedziało: odizolowanie od prowadzonych działań, 95 osób (13,3%) odpowiedziało:

wyjaśnienie wprowadzonych zagrożeń na terenie jednostki organizacyjnej, w kategorii inne w ilości 5 osób (0,7%) znalazły się takie odpowiedzi jak: dążyć do uspokojenia osadzonych (2), wszystkie odpowiedzi mogą być poprawne; wykazać cierpliwość oraz spokój.

Autor ankiety prosił o udzielenie od 1 do 3 odpowiedzi, natomiast analiza uzyskanych odpowiedzi wykazała, że 76 osób podało wyłącznie 1 odpowiedź, 119 osób 2 odpowiedzi, 131 osób 3 odpowiedzi, 2 osoby 4 odpowiedzi, 8 osób nie wskazało odpowiedzi. Podział respondentów przedstawia wykres 55.

Wykres 55. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jak powinno traktować się osoby pozbawione wolności w sytuacji zagrożenia?*

Źródło: opracowanie własne.

Dwudzieste pytanie pozostawiało możliwość ankietowanym swobodnego wyrażenia opinii. Spośród respondentów 45 (13,4%) osób zdecydowało się na podzielenie się własnymi spostrzeżeniami znalazły się takie odpowiedzi jak: ankieta jest niezrozumiała (2); należy dopracować niektóre pytania; większość pytań nie jest wyczerpująca pod względem merytorycznym; pytania są zbyt ogólne; odnoszę wrażenie że to test wiedzy a nie ankieta (2); kiepskie pytania, źle skonstruowane pytanie nr 1 arkusz budzi

wątpliwości jako ankieta jest to raczej forma testu lub sprawdzenie wiedzy odpowiadających zła konstrukcja pytań; wypełnienie trzech ankiet zakończone na pytaniu odpowiednio 5, 7 oraz 13. bez uwag 33 odpowiedzi, jedna ankieta pokreślona.

7.3. Wnioski z przeprowadzonych badań ankietowych

Ocena wyników przeprowadzonych ankiet pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

Przewidywana populacja ankietowanych wynosiła 450 osób, z czego 150 ankiet skierowanych zostało do trzech podstawowych jednostek organizacyjnych Służby Więziennej w okręgu warszawskim, natomiast 300 ankiet do Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu. Poprawnie wypełnionych wróciło 336 ankiet. Należy zwrócić uwagę na fakt, że podczas odbywanego szkolenia zawodowego na pierwszy stopień oficerski realizowanego w COSSW słuchaczom został udostępniony czas podczas zajęć na wypełnienie ankiety. Inaczej przedstawiała się sytuacja w przypadku ankiet rozpropagowanych w podstawowych jednostkach SW, kiedy to funkcjonariusze mogli wypełnić ankiety podczas wykonywania obowiązków służbowych. Dlatego też liczba zwróconych ankiet z jednostek podstawowych była znacznie mniejsza (ok 50). Można taki stan rzeczy wytłumaczyć brakiem czasu, obawą przed zapewnieniem anonimowości ankiety oraz ogólną niechęcią do wzięcia udziału w badaniu. Skupiono się zatem na charakterystyce osób, które wzięły udział w badaniu. Służba Więzienna postrzegana jest jako „zawód” bardzo ciężki, niebezpieczny dlatego też przeważająca liczba funkcjonariuszy to mężczyźni (63%). W większości przypadków obsadzają stanowiska ochronne oraz kwatermistrzowskie. Kobiety natomiast w znacznej mierze zajmują stanowiska w działach m.in.: penitencjarnym, ewidencji, kadr czy finansowym. Powyższy wskaźnik jest niemiernodajny. Należy w tym miejscu zaznaczyć fakt, że przeważająca liczba ankietowanych to funkcjonariusze ze szkolenia na pierwszy stopień oficerski. Zatem osoby, które muszą spełnić określone kryteria, żeby na przedmiotowy kurs zostać zakwalifikowanym. Podstawowe kryteria to:

- wykształcenie wyższe,
- piastowanie stanowiska oficerskiego,
- odpowiedni staż na zajmowanych stanowisku,
- zaliczenie egzaminu wstępnego,
- pozytywne opiniowanie służbowe.

Powyższe przekłada się bezpośrednio na uzyskane proporcje udziału kobiet do mężczyzn. Otóż wszystkie stanowiska w dziale penitencjarnym to stanowiska oficerskie a jak już wcześniej wspomniano w dziale penitencjarnym jest przeważająca liczba kobiet (wychowawców oraz psychologów). W dziale ochrony gdzie najwięcej jest mężczyzn stanowisk oficerskich jest relatywnie bardzo mało zatem mało jest osób, które mogą wziąć udział w kursie oficerskim. Podobnie przedstawia się sytuacja w dziale kwatermistrzowskim. Powyższe przekłada się na pozostałe wyniki metryczki ankiety gdzie przeciętny wiek respondentów to zakres od 30 do 45 lat, stan cywilny żonaty/mężatka, okres służby 6– 15 lat, pion pełnionej służby: penitencjarny 47%, ochrona 28%, korpus osobowy: oficerski 79%, podoficerski 16%. Wykonanie badania w COSSW w Kaliszu przedstawiło bardzo szerokie spektrum zróżnicowania pod względem doświadczenia oraz warunków służby respondentów, bowiem na szkolenie oficerskie przyjechali funkcjonariusze z całej Polski. Powyższe tłumaczy również bardzo duże zróżnicowanie odpowiedzi dotyczące rodzajów i typów jednostek organizacyjnych.

1. Bogata baza danych, jaka powstała w wyniku opracowania tak wielu ankiet, pozwoliła na wykreowanie poglądu co do funkcjonowania Służby Więziennej oraz samego problemu związanego z problemem ewakuacji. Pozostawienie przy każdym pytaniu możliwości swobodnego wypowiedzenia poglądów wygenerowało zwrot w postaci sfery problemów z jakimi zmierzają się funkcjonariusze w codziennej służbie.
2. Wyniki przeprowadzonych ankiet jednoznacznie wskazują, że Służba Więzienna jest jedną z najgorzej postrzeganych aparatów policji w państwie polskim, a jednocześnie najbardziej stresogenna oraz odpowiedzialna. Podczas rozmowy z funkcjonariuszami wielokrotnie autor spotkał się ze stwierdzeniem, że służba w Policji jest niebezpieczna, ale Policja łapie przestępców po czym ci trafiają do więzienia. Następnie funkcjonariusze SW „troszczą” się o nich przez kolejne 25 lat lub dłużej w przypadku dożywotniego pozbawienia wolności. Na domiar złego osoby bardzo mocno zdemoralizowane, które zostały skazane na dożywocie lub tzw. „ćwiare” (25 lat pozbawienia wolności) nie mają nic do stracenia podczas odbywania wyroku. Bardzo często są to osoby pozbawione wolności za zabójstwa, które nie liczą się z ludzkim życiem – w tym z życiem funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Każdego dnia przed wejściem na oddział mieszkalny funkcjonariusz nie wie, co go spotka i czy wróci cały i zdrowy do domu. Poza murami jednostki penitencjarnej również funkcjonariusze muszą

trzymać się na baczności (...). Obnaża to bardzo wiele trudnych aspektów, które można zbadać pochylając się nad funkcjonowaniem Służby Więziennej.

3. Badania dowiodły, że w opinii badanych skuteczne i prawidłowe wykonywanie obowiązków przez funkcjonariuszy wymaga posiadania odpowiednich umiejętności i możliwości. Jednakże sami funkcjonariusze nie są czynnikiem wystarczającym. Do efektywnego działania, zwłaszcza w warunkach ewakuacji osób osadzonych, w osiągnięciu założonych celów istotne znaczenie ma ściśle przestrzeganie procedur ewakuacji oraz właściwe kierowanie zespołem funkcjonariuszy.

W tym miejscu należy przywołać zdanie L. Krzyżanowskiego, według którego kierowanie jest oddziaływaniem decyzyjno-informacyjnym aparatu władzy na komórki organizacyjne funkcjonujące w organizacji przy pomocy przekazywania informacji. Możliwość takiego oddziaływania wynika z formalnych, materialnych i intelektualnych uprawnień kierowników danej organizacji³⁴⁹.

7.4. Sondaż badawczy w postaci wywiadu eksperckiego

Sondaż badawczy w postaci wywiadu eksperckiego został przeprowadzony w pierwszym półroczu 2023 roku. Arkusz wywiadu, w przeciwieństwie do kwestionariusza ankiet składa się z pytań otwartych, które wynikły z konieczności nakreślenia poszczególnych problemów związanych z systemem ewakuacji osób pozbawionych wolności. Eksperti, będący czynnymi funkcjonariuszami Służby Więziennej mieli możliwość swobodnej wypowiedzi, nie byli ograniczani w żaden sposób w wyrażaniu własnych opinii. Proces tworzenia scenariusza wywiadu przebiegał w oparciu o przyjęte wstępne założenia teoretyczne i analizy wyników uzyskanych w badaniach ankietowych. Narzędzie badawcze, jakim był arkusz wywiadu, zawierał osiem pytań sprecyzowanych w taki sposób, żeby uzyskać opinie badanych ekspertów na temat systemu zapewnienia bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności. Przygotowano osiem następujących pytań:

1. Jak ocenia Pani/Pan obecnie funkcjonujący system ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?

³⁴⁹ A. Czermiński, M. Grzybowski, K. Ficoń, *Podstawy organizacji i zarządzania*. Wydawnictwo Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu w Gdyni, Gdynia 1999, s. 36.

2. Jakie dostrzega Pani/Pan największe zalety w obecnie funkcjonującym systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
3. Jakie dostrzega Pani/Pan największe wady w obecnie funkcjonującym systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
4. Czy uważa Pani/Pan, że obecny system szkolenia kadry Służby Więziennej jest wystarczający do bezpiecznego i sprawnego przeprowadzenia ewakuacji osób pozbawienia wolności w przypadku wystąpienia zagrożenia?
5. Czy w Pani/Pana opinii aktualnie prowadzone są prace nad poprawieniem sprawności funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
6. Jakie według Pani/Pana istnieją bariery sprawniejszego funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
7. Jakie według Pani/Pana należałoby wprowadzić zmiany systemowe/legislacyjne w celu poprawy systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
8. Jakie widzi Pani/Pan kierunki rozwoju dla systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?

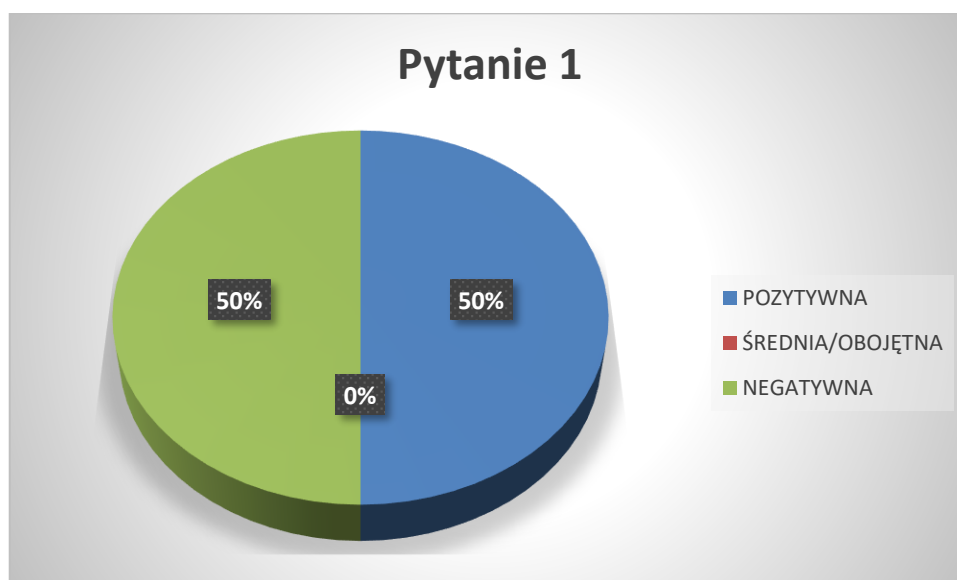
Wywiad skierowano do 10 osób pracujących na predystynowanych i kierowniczych stanowiskach w Służbie Więziennej i posiadających staż pracy od 10 do 30 lat oraz będących uczestnikami nadzoru nad bezpieczeństwem osób osadzonych.

Eksperci to czynni funkcjonariusze Służby Więziennej zajmujący się kwestiami działania operacyjnego jak i planowania oraz nadzoru nad funkcjonowaniem jednostek penitencjarnych:

Ekspert nr 1	Specjalista ds. ochrony OISW
Ekspert nr 2	Starszy Inspektor ds. ochronnych OISW
Ekspert nr 3	Inspektor OISW
Ekspert nr 4	Dyrektor jednostki podstawowej
Ekspert nr 5	Z-ca Dyrektora jednostki podstawowej
Ekspert nr 6	Inspektor Działu Ochrony jednostki penitencjarnej
Ekspert nr 7	Młodszy Inspektor Działu Ochrony jednostki penitencjarnej

- Ekspert nr 8 Kierownik Działu Ochrony jednostki penitencjarnej
Ekspert nr 9 Z-ca Kierownika Działu Ochrony jednostki penitencjarnej
Ekspert nr 10 Z-ca Kierownika Działu Kwatermistrzowskiego jednostki penitencjarnej

Pytanie pierwsze: „Jak ocenia Pani/Pan obecnie funkcjonujący system ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?” - eksperci ocenili porównywalnie. Ankietowani uważają, że system funkcjonuje prawidłowo ze względu na fakt, że jest: zaplanowany, regularnie ćwiczony, poprawny oraz stabilny (50%). W opozycji do wymienionych stwierdzeń pozostali ankietowani wymienili: taki system nie istnieje, działa doraźnie, źle, słabo (50%) (wykres 56).

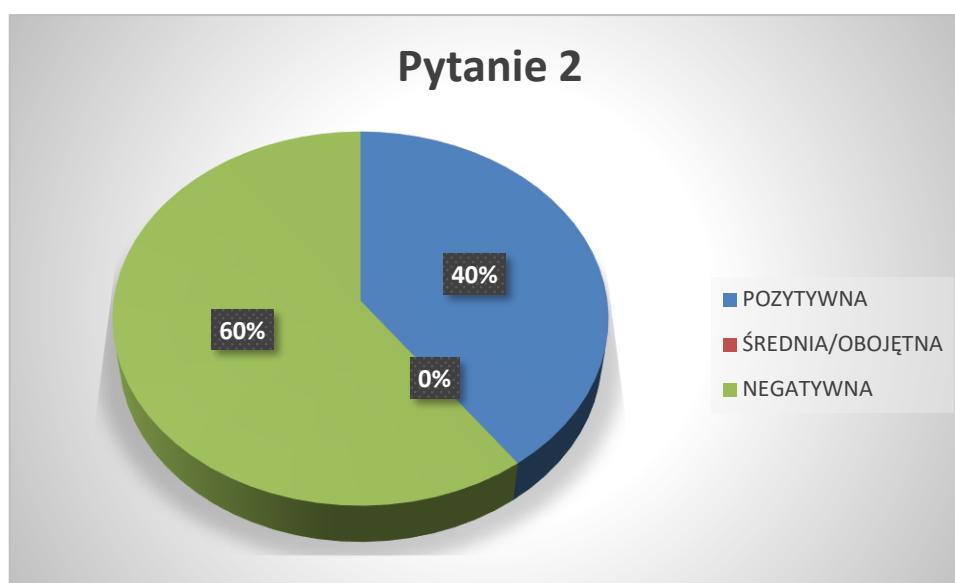
Wykres 56. Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: *Jak ocenia Pani/Pan obecnie funkcjonujący system ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?*

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie drugie: „Jakie dostrzega Pani/Pan największe zalety w obecnie funkcjonującym systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?”. Uzyskano odpowiedzi w pozytywnym wydźwięku: największą zaletą jest stały nadzór przez funkcjonariuszy SW, znajomość dróg ewakuacyjnych oraz miejsc rozlokowania w przypadku konieczności ewakuacji, przeszkolenie funkcjonariuszy dzięki prowadzonym cyklicznie szkoleniom (40%), oraz odpowiedzi o negatywnym wydźwięku: dorażność działań ewakuacyjnych, brak

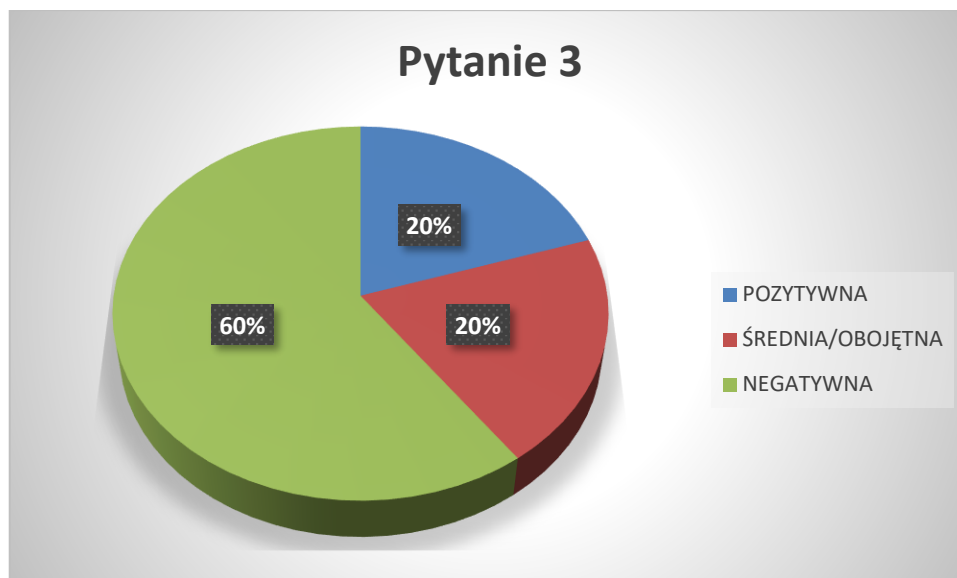
znajomości reguł ewakuacyjnych, brak zalet gdyż takiego systemu nie ma (60%) (wykres 57).

Pytanie trzecie: „Jakie dostrzega Pani/Pan największe wady w obecnie funkcjonujących systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?”. Większość odpowiedzi wyrażona była w sposób negatywny (60%): ograniczona liczba funkcjonariuszy w porze nocnej, brak procedur w stosunku do osób niepełnosprawnych oraz obcokrajowców, stosowane zabezpieczenia oraz architektura budynków, wąskie korytarze oraz przejścia, odstępstwa od przepisów p.poz., brak wyznaczonych jednostek do których należy zastępczo skierować ewakuowane osoby pozbawione wolności, brak: rozpisanego systemu ewakuacji, taboru samochodowego, planu ewakuacji, niezbędnych środków technicznych. Dwie odpowiedzi zostały udzielone jako pozytywne w postaci: nie dostrzegam wad (20%). Pozostałych dwóch ekspertów wypowiedziała się w sposób neutralny co stanowi 20% odpowiedzi (wykres 58).

Wykres 57. Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: *Jakie dostrzega Pani/Pan największe zalety w obecnie funkcjonującym systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?*

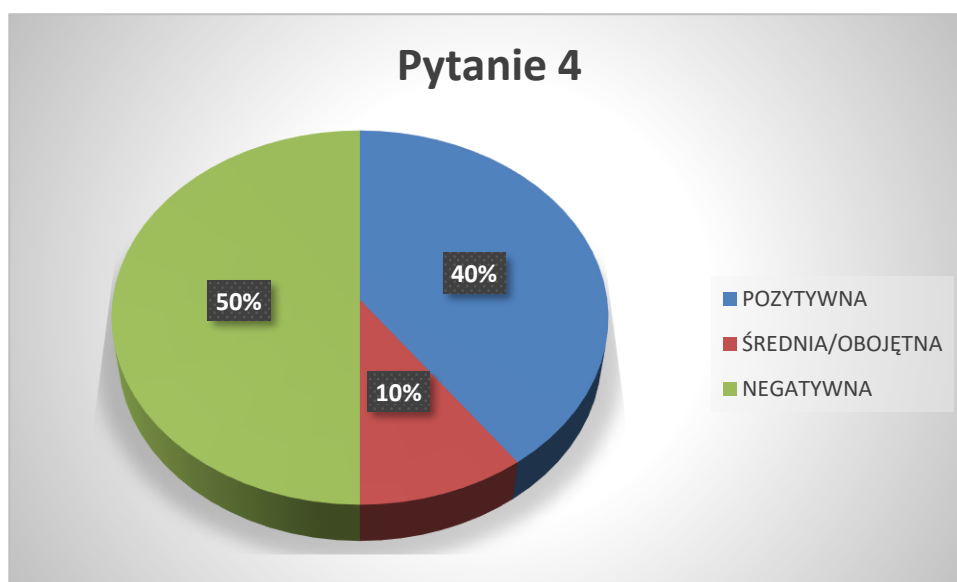
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 58. Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: *Jakie dostrzega Pani/Pan największe wady w obecnie funkcjonujących systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?*

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie czwarte: „Czy uważa Pani/Pan, że obecny system szkolenia kadry Służby Więziennej jest wystarczający do bezpiecznego i sprawnego przeprowadzenia ewakuacji osób pozbawienia wolności w przypadku wystąpienia zagrożenia?”.

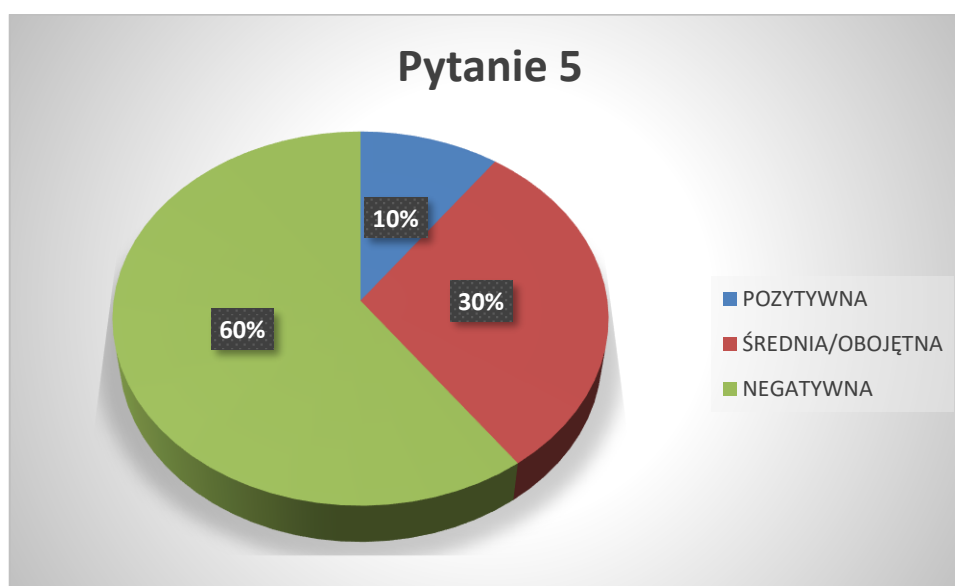

Wykres 59. Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: *Czy uważa Pani/Pan, że obecny system szkolenia kadry Służby Więziennej jest wystarczający do bezpiecznego i sprawnego przeprowadzenia ewakuacji osób pozbawienia wolności w przypadku wystąpienia zagrożenia?*

Źródło: opracowanie własne.

Respondenci w 50% przypadków wypowiedzieli w sposób negatywny. Zwracają uwagę na potrzebę przeprowadzania cyklicznych szkoleń teoretycznych oraz praktycznych na właściwym poziomie, brak szkoleń w zakresie ewakuacji osadzonych, system nie jest wystarczający lub którego nie ma. Cztery osoby wypowiedziały się w sposób pozytywny na postawione pytanie (40%) oraz jeden ekspert wypowiedział się w sposób neutralny (10%)(wykres 59).

Pytanie piąte: „Czy w Pani/Pana opinii aktualnie prowadzone są prace nad poprawieniem sprawności funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?”. W przypadku powyższego pytania eksperci w znacznej większości wypowiedzieli się, że przedmiotowe prace nie są prowadzone (60%). Eksperti wypowiadający się w sposób neutralny (30%) oraz jedna osoba wypowiedziała się w sposób negatywny (10%) (wykres 60).

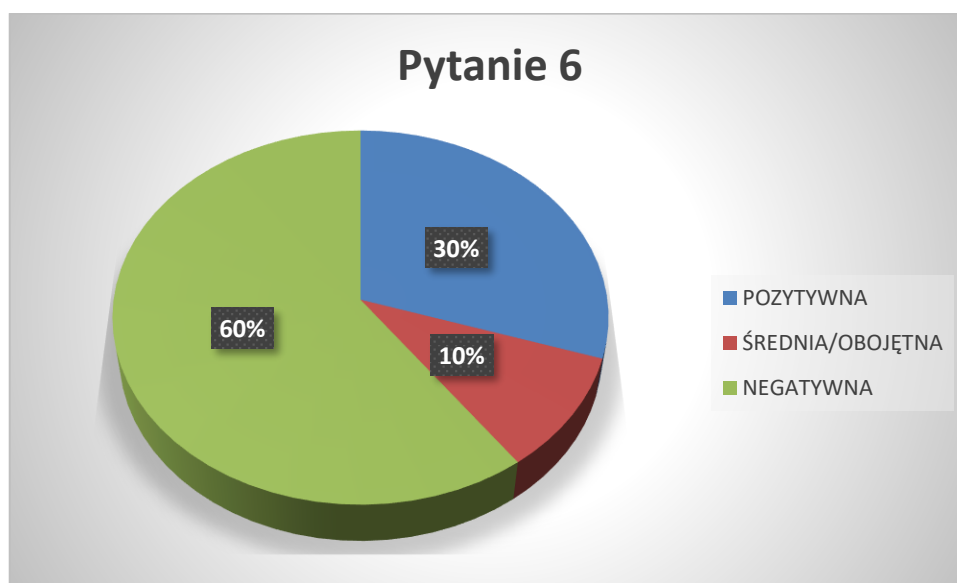
Wykres 60. Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: *Czy w Pani/Pana opinii aktualnie prowadzone są prace nad poprawieniem sprawności funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?*

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie szóste: „Jakie według Pani/Pana istnieją bariery sprawniejszego funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?”. Respondenci wskazali jako barierę (60%): brak jednolitych obowiązujących procedur, brak przepisów i planów, brak środków finansowych i kadry, brak wyznaczonych miejsc zakwaterowania, brak pojazdów.

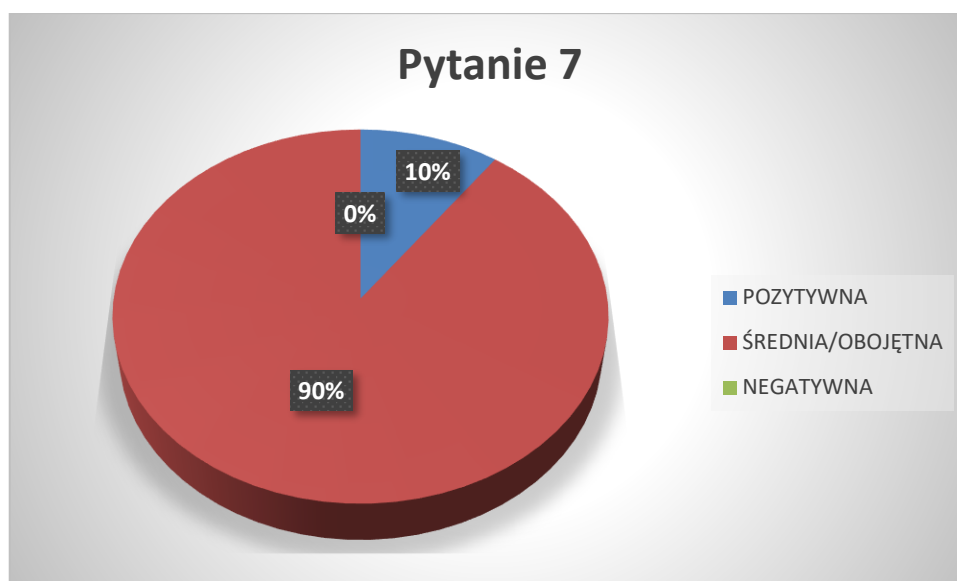
Trzy osoby udzieliły odpowiedzi, że nie ma barier (30%) oraz jeden ekspert wypowiedział się pozytywnie na postawione pytanie (10%) (wykres 61).

Pytanie siódme: „Jakie według Pani/Pana należałoby wprowadzić zmiany systemowe/legislacyjne w celu poprawy systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?” Znaczna większość ekspertów (90%) zasugerowała konkretne rozwiązania poczynając od zmian legislacyjnych w k.k.w., wprowadzenie rozporządzenia w zakresie wyznaczenia miejsc ewakuacji, opracowanie jednolitych procedur na stopniu centralnym, zwiększenie funduszy na rzecz systemu ewakuacji, stworzyć: plany ewakuacji dla każdej jednostki, porozumienie z innymi służbami, powołać osoby odpowiedzialne za system ewakuacji, wprowadzić cykliczne szkolenia. Jeden ekspert wypowiedział się na postawione pytanie pozytywnie (10%) (wykres 62).

Wykres 61. Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: *Jakie według Pani/Pana istnieją bariery sprawniejszego funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?*

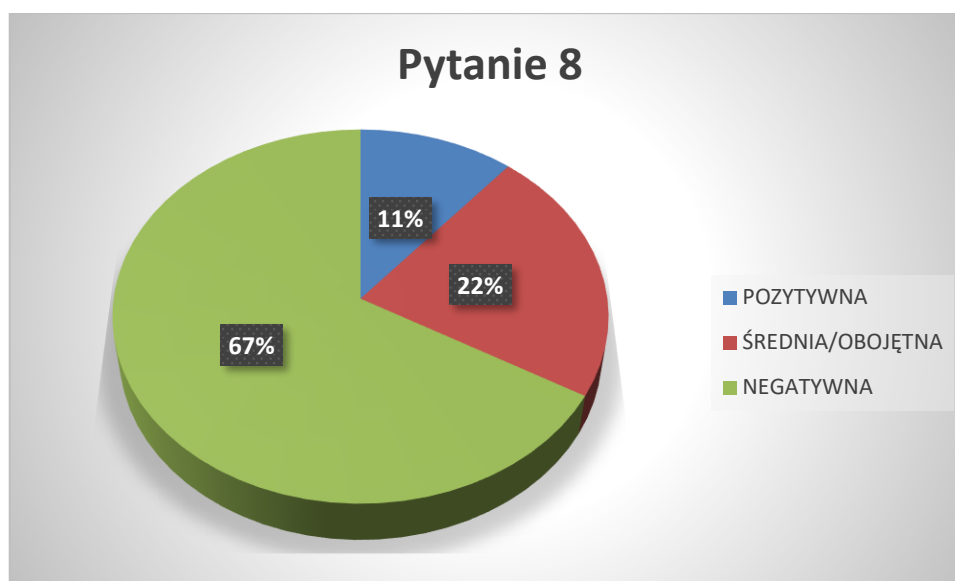
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 62. Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: *Jakie według Pani/Pana należałoby wprowadzić zmiany systemowe/legislacyjne w celu poprawy systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?*

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie ósme: „Jakie widzi Pani/Pan kierunki rozwoju dla systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?”. Eksperci wskazali, że przede wszystkim rozwój w sferze systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności powinien nastąpić w obszarze legislacji, prowadzeniu poprawnej współpracy z jednostkami Państwowej Straży Pożarnej oraz organami administracji samorządowej i publicznej. Następnie wskazano na brak rozwoju w systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności oraz, że w pierwszej kolejności należy stworzyć nowoczesny i bezpieczny system ewakuacji. Eksperci wskazali również na stosowanie doraźnych działań bez precyzyjnie określonych procedur postępowania w przypadku zagrożenia (67%). Natomiast 11% ekspertów wypowiedziało się w sposób pozytywny oraz 22% udzieliło odpowiedzi w sposób neutralny (wykres 63).

Wykres 63. Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: *Jakie widzi Pani/Pan kierunki rozwoju dla systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce*

Źródło: opracowanie własne.

7.5. Wnioski z przeprowadzonych wywiadów eksperckich

W podsumowaniu tej części badań należy zaznaczyć, że przeprowadzeniu każdego bez wyjątku wywiadu eksperckiego napotymano na bardzo duże trudności w jego realizacji. Funkcjonariusze bardzo niechętnie dzielili się swoimi doświadczeniami i wiedzą na temat poszczególnych zagadnień. Zastrzegali przede wszystkim anonimowość. Wynika to z charakteru pełnionej służby i wykonywanych obowiązków.

Z przeprowadzonej analizy wywiadów eksperckich można je zrekapitulować w postaci następujących refleksji:

1. Eksperti nie stoją na wspólnym stanowisku w kwestii ogólnorozumianej bezpiecznej ewakuacji osób pozbawionych wolności. Wywiady w znacznej mierze wskazują na negatywne podejście do obowiązujących procedur oraz norm. Wiele wypowiedzi w stanowczy sposób wskazuje, że system ewakuacji w podstawowych jednostkach penitencjarnych nie funkcjonuje, lub nie funkcjonuje w sposób prawidłowy.
2. Nieliczne arkusze wywiadów eksperckich (20%) wykazują nastawienie bardzo pozytywne w kwestii poruszanych zagadnień. Wspomniane nastawienie jest w znacznej mierze w opozycji do większości wypowiedzi. Przedstawiony stan rzeczy może być podyktowany obawami osób opiniujących przed restrykcjami ze strony przełożonych pomimo anonimowości.

3. Nasuwające się wnioski wskazują, że bezpieczeństwo osób pozbawionych wolności w przypadku wystąpienia zagrożenia nie jest zapewnione na odpowiednim poziomie.
4. Zmiany powinny następować systematycznie poczynając od ustanowienia odpowiednich norm prawnych na poziomie centralnym. Następnie powinny polegać na wprowadzeniu jednolitych procedur postępowania dla wszystkich jednostek organizacyjnych Służby Więziennej w kraju.
5. Ponadto działania polegałyby na wdrożeniu cyklu szkoleń teoretycznych oraz praktycznych w odniesieniu do macierzystej jednostki szkolonych, z uwzględnieniem architektury budynków, jak również ukształtowania terenu.
6. Przedstawiona tematyka dotyczy bardzo rozległego obszaru wiedzy oraz działania ze strony władz Służby Więziennej. Niewątpliwie zbudowanie na nowo efektywnego oraz bezpiecznego systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w skali całego kraju wymaga dużych nakładów finansowych, personalnych jak i organizacyjnych. Niemniej jednak zauważenie samego problemu stanowi początek drogi ku lepszemu zapewnieniu bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych.

7.6. Wnioski wynikające z analizy SWOT przeprowadzonej w celu doskonalenia strategii ewakuacji osób pozbawionych wolności

Analiza SWOT stanowi technikę wykorzystywaną do identyfikacji mocnych oraz słabych stron, szans i zagrożeń w celu opracowania strategii dla rozpatrywanego problemu. Może być wykorzystywana zarówno przez instytucje oraz organizacje, jak również do zastosowań zawodowych i prywatnych. Jest pomocnym narzędziem do identyfikacji, które pomaga w planowaniu strategicznym i wyprzedzeniu trendów w obszarach wymagających poprawy. Odgrywa ważną rolę w planowaniu rozwoju organizacji. Pomaga usprawnić procesy i zaplanować rozwój, analizuje kluczowe obszary uwzględniając czynniki wewnętrzne jak i zewnętrzne wpływające na opracowanie lepszych metod rozwoju.

Mocne strony (inicjatywy wewnętrzne)

W ramach utrzymania gotowości systemu ewakuacji więźniów w obszarze podstawowych jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, organizowane są cykliczne szkolenia oraz ćwiczenia ewakuacyjne. Ma to na celu wskazanie ewentualnych potrzeb w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa więźniów podczas procesu ewakuacji jak również,

potrzeb materiałowych oraz logistycznych. Dużym atutem jest stały dwudziestocztero godzinny nadzór nad więźniami przez funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz personel więzienny. Dodatkowo są możliwości wykorzystania szeroko rozumianej elektroniki w celu zapewnienia bezpieczeństwa oraz wsparcia człowieka w jego codziennych obowiązkach służbowych. Niebagatelnym znaczeniem są podpisane porozumienia z policją oraz państwową strażą pożarną, które zobowiązane są udzielić pomocy w przypadku zdarzeń nadzwyczajnych. W wielu jednostkach penitencjarnych zapewniona jest opieka medyczna oraz ambulatoryjna.

Takie rozwiązanie znacząco zwiększa szanse udzielenia pomocy medycznej osobom poszkodowanym w wyniku zdarzenia. Szkolenia, pokazy oraz ćwiczenia prowadzone są na terenie z użyciem infrastruktury jednostki. Zastosowanie takiego rozwiązania wprowadza realizm wykonywanych czynności. Powyższe szkolenia nie są prowadzone z użyciem więźniów. Za osoby pozbawione wolności występują najczęściej funkcjonariusze Służby Więziennej. Na zakończenie ćwiczeń przeprowadzane jest spotkanie organizacyjne celem omówienia wszystkich aspektów.

Słabe strony (inicjatywy wewnętrzne)

Badania wykazały, że system ewakuacji więźniów nie funkcjonuje prawidłowo w stosunku chociażby do innych instytucji gospodarki narodowej. W opinii wielu taki system w ogóle nie funkcjonuje. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest powszechny problem związany z brakami kadrowymi. Powyższe permanentnie zmusza władze więzienne do ograniczonego nadzorowania więźniów zwłaszcza w porze nocnej. Wspieranie się systemami elektronicznymi oraz informatycznymi nie do końca pozwala rozwiązać problem, bowiem nie w każdej sferze jest możliwość zastąpienia człowieka.

Zakładowa opieka medyczna jest dostępna w godzinach pracy administracji zakładu karnego lub aresztu śledczego. Po godzinach służbowych wewnętrzna służba zdrowia nie funkcjonuje. Próba zasygnalizowania problemu oraz próba wprowadzenia jakichkolwiek zmian spotykana jest ze strony władz oraz personelu więziennego z dużym oporem. Wręcz paraliżująca się niechęć do zmian w tym skostniałym aparacie, jak również wszelkiego rodzaju szkolenia. Brak jest także w perspektywie, wykonanie ćwiczeń ewakuacyjnych więźniów, zarówno z cel jak i pawilonów mieszkalnych ze względu na uzasadnione ryzyko niedozwolonych kontaktów zwłaszcza osób tymczasowo aresztowanych. Na domiar złego wyprowadzenie więźniów w ramach ćwiczeń ewakuacyjnych mogłoby doprowadzić do takich zdarzeń jak: próby ucieczki, bunt, ataki

na funkcjonariuszy oraz współwięźniów, wzięcie zakładnika itd. W większości przypadków jednostki podstawowe nie są wyposażone w system ostrzega przed pożarem. Zamki więzienne, przejścia oraz śluzy stanowią znaczne utrudnienie w przypadku nagłego zagrożenia. Ponadto brak jest możliwości samoewakuacji więźniów przez otwory okienne oraz drzwiowe, które z racji pełnionej funkcji są zabezpieczone oraz zakratowane. W przypadku zaistnienia zagrożenia bezwładność personelu, zwłaszcza w porze nocnej, jest bardzo duża. Na chwilę obecną Służba Więzienna nie posiada systemów ewakuacji oddziałów, pawilonów zakwaterowania jak również całych jednostek penitencjarnych. Również sami więźniowie nie przechodzą szkolenia oraz nie są uświadamiani o procedurach ewakuacji w przypadku wystąpienia zagrożenia. W ośrodkach szkolenia, kursach czy instruktażach nie są poruszane aspekty dotyczące ewakuacji osób pozbawionych wolności.

Szansy (inicjatywy zewnętrzne)

Dostrzeganą szansą na zajęcie się identyfikacją problemu ewakuacji więźniów jest poruszenie zagadnienia na szczeblu ministerialnym. Wprowadzenie odgórnych aktów prawnych wymusiłoby zmiany, co bezpośrednio przełożyłoby się na bezpieczeństwo personelu więziennego oraz samych więźniów. Powyższe można wspomóc szeroko rozumianą burzą mózgow specjalistów na poziomie centralnym z uwzględnieniem potrzeb i zgłaszanych problemów na poziomie podstawowych jednostek penitencjarnych. Ponadto owocna może okazać się współpraca z jednostkami penitencjarnymi innych krajów o wysokim stopniu bezpieczeństwa ewakuacyjnego.

Analizując przedstawione kroki zasadne wydaje się być utworzenie na poziomie centralnym Służby Więziennej komórki organizacyjnej odpowiedzialnej za wdrażanie oraz kontrolowanie systemu ewakuacji w całym kraju. Analiza kluczowych obszarów systemu ewakuacji więźniów z podziałem na ewakuację w ramach Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej, jednostek penitencjarnych oraz wewnątrz jednostki podstawowej daje szanse skoordynowanych oraz dających pewność wyższej skuteczności ewakuacji więźniów w przypadku zagrożenia.

Na koniec pozostaje kwestia pozyskania funduszy, które pomogłyby osiągnąć przedstawiony cel. Poza budżetem Państwa finansowanie możliwe jest ze środków Unii Europejskiej. Zakończony proces z powodzeniem może zostać zaimplementowany w struktury instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe.

Zagrożenia (inicjatywy zewnętrzne)

Wspomniane w inicjatywach zewnętrznych w postaci szans - pozyskanie środków na stworzenie systemu ewakuacji więźniów oraz zastosowanie szeroko rozumianej elektroniki i technologii informatycznych w opinii wielu wydaje się być nieuzasadnione. Aspektem przemawiającym za taki stan rzeczy jest twierdzenie, że więźniowie zniszczą wszystko co znajduje się na wyposażeniu celi. Jest to niestety prawda nawet jeżeli cela mieszkalna zostanie wyposażona w detektory zapewniające bezpieczeństwo to więźniowie w niedługim czasie zniszczą przedmiotowe urządzenia.

Dlatego na szczególną uwagę zasługuje fakt konieczności użycia niestandardowych rozwiązań dostosowanych do wymagań i specyfiki Służby Więziennej. W opinii wielu nikłe są również szanse na pozyskanie środków finansowych na realizację celu. Obecnie Służba Więzienna boryka się z niedofinansowaniem więc próba zapotrzebowania znacznych środków finansowych na system ewakuacji może potraktowana być jako bezzasadna. Z racji uwięzienia, osoby pozbawionych wolności stają się łatwym celem na wszelkiego rodzaju zagrożenia zarówno naturalne jak i społeczne. Prozaicznym przykładem może być atak powszechnie dostępnych statków bezzałogowych, które mogą przenosić zarówno broń biologiczną, chemiczną jak również skutecznie przeprowadzać ataki terrorystyczne lub inicjować pożar.

Macierz SWOT:

<p>mocne strony (wewnętrzne)</p> <ol style="list-style-type: none">1. cykliczne szkolenia oraz ćwiczenia ewakuacyjne, które niestety nie mające nic wspólnego z rzeczywistością,2. stały nadzór 24h nad więźniami3. wykorzystanie systemów elektronicznych,4. zawiązane porozumienia z policją oraz państwową strażą pożarną,5. często zapewniona na miejscu opieka ambulatoryjna6. większa szansa uratowania życia ludzkiego w wyniku zdarzenia7. szkolenia z użyciem żywego organizmu8. szkolenia oraz uświadamianie więźniów9. burza mózgów w ramach JO	<p>słabe strony (wewnętrzne)</p> <ol style="list-style-type: none">1. system nie funkcjonuje prawidłowo, w stosunku do gospodarki narodowej system ewakuacji praktycznie nie funkcjonuje,2. ze względu na braki kadrowe, które znacznie ograniczają permanentny nadzór na więźniami.3. elektronika nie zastąpi człowieka,4. po godzinach służbowych brak wewnętrznej opieki medycznej5. skostniałe podejście władz6. niechęć do zmian7. dodatkowe niezbędne szkolenia spotkają się z niechęcią ze strony personelu więziennego.8. brak perspektywy wykonania ćwiczeń ewakuacji więźniów z cel lub pawilonów mieszkalnych ze względu na ryzyko niedozwolonych kontaktów zwłaszcza TA9. ryzyko ucieczki, buntu, ataków, wzięcia
--	---

	<p>zakładnika, bójek itp.</p> <p>10. nieprzystosowane w dostatecznym stopniu drogi ewakuacyjne oraz zamki, przejścia, śluzy</p> <p>11. brak możliwości ewakuacji przez otwory okienne oraz drzwiowe.</p> <p>12. zbyt duża bezwładność reakcji personelu więziennego na powstałe ryzyko</p> <p>13. brak planów ewakuacji całych oddziałów, pawilonów jak również jednostki penitencjarnej.</p> <p>14. brak szkoleń</p> <p>15. brak możliwości przeprowadzenia samoewakuacji przez więźniów</p> <p>8. szkolenia oraz uświadamianie więźniów</p>
<p>szanse (zewnętrzne)</p> <p>1. zajęcie się identyfikacją problemu na szczeblu ministerialnym</p> <p>2. pozyskanie funduszy na dostosowanie infrastruktury sprzyjającej bezpiecznej ewakuacji – systemu sygnalizacji, monitoring, systemy torowania dróg ewakuacyjnych w tym z Unii Europejskiej</p> <p>3. współpraca z jednostkami penitencjarnymi innych krajów o wysokim stopniu bezpieczeństwa ewakuacyjnego</p> <p>4. wprowadzenie ogólnych ustaleń w postaci aktów prawnych wykonawczych</p> <p>5. stworzenie centralnego ogólnopolskiego systemu ewakuacji więźniów z podziałem na ewakuację w ramach OISW, całych jednostek penitencjarnych oraz w ramach jednostki podstawowej</p> <p>6. utworzenie na poziomie centralnym SW komórki/dział odpowiedzialnej za wdrażanie oraz kontrolowanie systemu ewakuacji w całym kraju.</p> <p>7. burza mózgów specjalistów na poziomie centralnym z uwzględnieniem potrzeb i zgłaszanych problemów na poziomie podstawowej jednostki penitencjarnej</p> <p>8. analiza kluczowych obszarów, które wpłyną na bezpieczeństwo państwa</p>	<p>zagrożenia (zewnętrzne)</p> <p>1. uszkodzenia przez więźniów</p> <p>2. słabe szanse pozyskania środków finansowych na realizację celu,</p> <p>3. duże ryzyko zewnętrzne zwłaszcza z możliwością użycia statków bezzałogowych (np. drony terroryzm, wybuch, pożar, zakażenia itp.)</p> <p>4. duża odpowiedzialność w razie nie spełnienia prawnych uwarunkowań dotyczących ewakuacji,</p>

Tab. 10. Macierz SWOT

Źródło: opracowanie własne

Z przedstawionego materiału widać, że wiele jest głosów przemawiających za poprawą systemu ewakuacji więźniów, jednak znacznie więcej jest wypowiedzi

zapewniających, że obecnie funkcjonujący system pracuje bez zarzutu. Nasuwa się pytanie: kto weźmie odpowiedzialność za ludzi, którzy nie zostaną na czas ostrzeżeń oraz skutecznie wyprowadzeni z rejonu zagrożenia...?

7.7. Koncepcja doskonalenia ewakuacji osób pozbawionych wolności

Ewakuacja osób pozbawionych wolności jest jednym z najtrudniejszych zadań postawionych Służbie Więziennej. Głównym priorytetem ewakuacji w jednostkach penitencjarnych jest zapewnienie bezpieczeństwa zarówno personelowi jak również osadzonemu. Wszystkie działania podjęte w ramach ewakuacji muszą uwzględniać minimalizację ryzyka dla osób uczestniczących w procesie.

W pierwszym etapie proces ten wymaga precyzyjnego planowania, strategii oraz koordynacji, aby zapewnić bezpieczeństwo zarówno dla osób pozbawionych wolności, personelu więziennego, jak również społeczeństwa. Konieczne jest opracowanie klarownego planu dotyczącego procedur w ramach podstawowej jednostki organizacyjnej. W planie należy uwzględnić m.in. kwestie komunikacji, punkty zbiorcze, środki transportu niezbędne do przeprowadzenia ewakuacji oraz zabezpieczenie ewidencji więźniów.

Przeprowadzone badania w obszarach kolejnych etapów procesu wskazały, że przed przeprowadzeniem ewakuacji osób pozbawionych wolności należy dokładnie ocenić zagrożenia, które wymagają zastosowania takiego działania. Nieodpowiednia ocena podejmowanych działań może prowadzić w konsekwencji do jeszcze większego zagrożenia dla osób zaangażowanych w ewakuację. Dlatego w ramach przygotowań przystąpienia do ewakuacji, funkcjonariusze oraz personel cywilny muszą być odpowiednio przeszkolone i przygotowane do każdej sytuacji zagrożenia.

Przede wszystkim personel musi znać dokładnie opracowane procedury ewakuacyjne oraz aktualne kwestie dotyczące uwarunkowań zachowawczych w czasie sytuacji niebezpiecznych. W przypadku podjętych działań ewakuacyjnych niezbędna jest współpraca z odpowiednimi służbami, takimi jak: policja, straż pożarna, służby medyczne czy wojsko. Przedmiotowa współpraca jest kluczowa w celu skoordynowania działań i zapewnienia maksymalnego bezpieczeństwa dla wszystkich osób biorących udział w procesie ewakuacji.

Wyniki badań akcentują bardzo wyraźnie, iż w trakcie ewakuacji należy zapewnić odpowiednią komunikację z personelem więziennym, więźniami i innymi zaangażowanymi służbami. Otwarta i klarowna łączność jest niezbędna dla skutecznego

zarządzania ewakuacją osób pozbawionych wolności i minimalizacji potencjalnych dodatkowych niebezpieczeństw.

Następnym elementem, na który należy zwrócić szczególną uwagę Służby Więziennej jest problem, że - w zależności od skali ewakuacji, konieczne może okazać się użycie różnego rodzaju środków transportu do przemieszczenia osadzonych z miejsca zagrożenia, tyczy się to również osób poszkodowanych. Należy przy tym uwzględnić dostępność środków transportu oraz zaplanować odpowiednią liczbę pojazdów, jak również zabezpieczyć odpowiednią liczbę funkcjonariuszy dla zapewnienia obsady konwoju.

Po zakończeniu procesu ewakuacji, niezbędne jest przeprowadzenie weryfikacji oraz oceny procedur. W oparciu o zgromadzone dane od osób bezpośrednio zaangażowanych, możliwe jest udoskonalenie planów ewakuacyjnych i procedur w celu zwiększenia ich skuteczności w przyszłości. Proces ten powinien przebiegać w atmosferze zapewnienia maksymalnego poziomu bezpieczeństwa., W obecnie obowiązującym stanie prawnym, mówiąc o usprawnieniu systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności, proponowana koncepcja opiera się na szeregu działań, wśród których należy traktować za priorytetowe:

1. Analiza zagrożeń w procesie ewakuacji osób pozbawionych wolności:
 - analiza możliwych zagrożeń podczas ewakuacji, takich jak ucieczka więźniów, przemoc, ataki z zewnątrz, itp.
 - identyfikacja czynników ryzyka, które mogą utrudnić proces ewakuacji.
2. Świadomość potrzeby zmiany i optymalizacji:
 - przedstawienie obecnego stanu procesu ewakuacji osadzonych i zidentyfikowanie jego ograniczeń, takich jak brak wystarczającego przygotowania, brak sprzętu, nieefektywna komunikacja, itp.
 - uwzględnienie korzyści wynikających z optymalizacji ewakuacji, takich jak skrócenie czasu trwania, minimalizowanie ryzyka i zapewnienie większego bezpieczeństwa.
3. Kluczowe elementy koncepcji ewakuacji osób pozbawionych wolności:
 - przygotowanie strategii ewakuacji, uwzględnienie różnych scenariuszy i zidentyfikowanie potencjalnych zagrożeń.

- zwiększenie zasobów i sprzętu używanego podczas ewakuacji, takich jak lepsze oznakowanie dróg, nowoczesne systemy monitoringu, czy mobilne jednostki medyczne.
 - zapewnienie stałej komunikacji pomiędzy osobami prowadzącymi ewakuację a sztabem dowodzenia, poprzez zastosowanie nowoczesnych technologii,
 - specjalistyczne szkolenie personelu więziennego, aby wytrenować automatyzm działania podczas ewakuacji oraz zaimplementować wiedzę na temat bezpiecznego postępowania w sytuacjach kryzysowych.
4. Integracja zewnętrznych służb:
- zawężenie współpracy z lokalnymi służbami ratowniczymi, aby zapewnić pomoc w przypadku sytuacji niebezpiecznych podczas ewakuacji.
 - współpraca z innymi organami ścigania w zakresie wymiany doświadczeń i najlepszych praktyk w dziedzinie ogólnorozumianej ewakuacji.
5. Testowanie i doskonalenie:
- przeprowadzanie regularnych ćwiczeń i symulacji ewakuacji, aby zweryfikować efektywność przyjętej koncepcji i wprowadzić ewentualne usprawnienia.
 - monitorowanie wyników i analiza postępu w celu ciągłego doskonalenia procesu ewakuacji.

Warto pamiętać, że powyższe założenia są jedynie ogólnymi wskazówkami i powinny być dostosowane do konkretnych warunków i sytuacji związanej ze specyfiką funkcjonowania Służby Więziennej. W przypadku ewakuacji w ramach autonomicznej jednostki penitencjarnej, zawsze należy uwzględnić specyficzne czynniki związane z danym obiektem oraz ściśle współpracować z odpowiednimi służbami.

Poniżej wyartykułowano kilka sposobów, które mogą przyczynić się do usprawnienia ewakuacji więźniów:

1. Opracowanie i przeprowadzenie regularnych symulacji ewakuacji: organizowanie rzeczywistych ćwiczeń z udziałem personelu więziennego oraz osób pozbawionych wolności pomoże zidentyfikować słabe punkty w planach ewakuacyjnych i określić obszary wymagające poprawy.

2. Aktualizacja planów ewakuacyjnych: regularne przeglądy i aktualizacje planów ewakuacyjnych są niezbędne, aby uwzględnić zmieniające się warunki, takie jak nowe budynki, infrastruktura lub procedury bezpieczeństwa.
3. Uświadamianie więźniów na temat procedur ewakuacyjnych: prace edukacyjne powinny obejmować informowanie więźniów o właściwych procedurach i środkach bezpieczeństwa podczas ewakuacji. Pomoże to zachować spokój i przestrzegać wytycznych w przypadku nagłych sytuacji.
4. Większa liczba dróg ewakuacyjnych: zapewnienie większej liczby dróg ewakuacyjnych zwiększy sprawność i bezpieczeństwo ewakuacji.
5. Inwestycje w systemy alarmowania i monitorowania: stosowanie zaawansowanych systemów monitorowania i alarmowania pomoże szybko wykryć sytuacje zagrożenia oraz uruchomienie procesu ewakuacji w najkrótszym możliwym czasie.
6. Rola personelu nadzorującego: personel więzienny powinien być odpowiednio przeszkolony i świadomy swoich obowiązków w przypadku podjęcia decyzji o ewakuacji. Muszą być zdatni do skutecznego zarządzania i koordynacji.
7. Współpraca z lokalnymi służbami ratowniczymi: współpraca z lokalnymi służbami ratowniczymi jest kluczowa podczas ewakuacji więźniów. Wcześniejsze planowanie i koordynacja między instytucjami pozwolą na szybką reakcję w przypadku sytuacji zagrożenia.
8. Regularne przeglądy bezpieczeństwa: regularne przeglądy i oceny sytuacji bezpieczeństwa w podstawowych jednostkach penitencjarnych, pomogą zidentyfikować potencjalne zagrożenia i podjąć odpowiednie kroki zapobiegawcze w celu minimalizacji ryzyka.

Powyższe działania są w stanie przyczynić się do usprawnienia ewakuacji osób pozbawionych wolności oraz zwiększenia bezpieczeństwa w przypadku sytuacji kryzysowych. Oprócz tego ważne jest, aby cały personel więzienny zaangażowany w proces ewakuacji był regularnie szkolony a co najważniejsze świadomy swoich obowiązków. System ewakuacji jest niezwykle ważnym i odpowiedzialnym obszarem działalności Służby Więziennej. Dążąc do optymalizacji procesu, można znacząco wpłynąć na zarówno bezpieczeństwo więźniów, personelu więziennego jak i społeczeństwa. Koncepcja ewakuacji, oparta na wyżej opisanych elementach, ma na celu poprawić efektywność i skuteczność systemu ewakuacji, aby zapewnić najwyższy możliwy poziom bezpieczeństwa dla wszystkich zaangażowanych stron.

7.8. Ocena implementalności opracowanej koncepcji oraz kierunki i płaszczyzny doskonalenia bezpieczeństwa systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych

Doskonalenie systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności jest tematem istotnym ponieważ wprowadzone modernizacje mają nie tylko realny wpływ na jakość i szybkość przeprowadzonych operacji ewakuacyjnych, ale przede wszystkim na bezpieczeństwo tak funkcjonariuszy jak i samych osadzonych. Operacje tego typu są procesem złożonym i wieloaspektowym. Dlatego też wprowadzone zmiany powinny mieć charakter długofalowy i składać się z poszczególnych etapów, do których należy się odpowiednio przygotować pod względem organizacyjnym, materiałowym, fizycznym i psychologicznym.

Poprawę jakości procesu ewakuacji osób pozbawionych wolności powinno przeprowadzić się na każdym poziomie strukturalnym i organizacyjnym. Głównym czynnikiem definiującym zmiany w systemie ewakuacji jest zbudowanie spójnego systemu współpracy w organizacji, jaką jest Służba Więzienna. Zasadnicze znaczenie dla działań ewakuacyjnych ma prowadzenie jasnych i nowoczesnych przepisów, które pozwolą uczestnikom procesu wymianę informacji. Jednakże błędem byłoby zastąpienie dotychczasowych rozwiązań nowymi procesami i instrukcjami. Proponowane usprawnienia procesu ewakuacji należy wprowadzić w oparciu o szereg wymienionych niżej zaleceń:

- a) Powołanie zespołów składających się z przedstawicieli Służby Więziennej kolejnych szczebli w hierarchii służbowej, pracowników, PSP, Służby Zdrowia w celu skatalogowania występujących ograniczeń i sformalizowania procesów badawczych dla poruszonego zakresu badań.
- b) Powołanie zespołu, którego zadaniem będzie monitorowanie rozwiązań tego typu w innych krajach oraz przepisów i kierunków rozwoju w celu ich bieżącej aktualizacji i przekazaniu propozycji nowel w aktualnym systemie ewakuacji.
- c) Prowadzenia odpowiedniej polityki kadrowej, polegającej na przygotowaniu szczególnych wytycznych dla naboru funkcjonariuszy Służby Więziennej, rekrutacji osób o dużym doświadczeniu i wysokich kompetencjach.
- d) Prowadzenie szkoleń dla nowych funkcjonariuszy.
- e) Prowadzenie pracy uświadamiającej wśród osadzonych skutkującej większą ich dyscypliną w warunkach ewakuacji.

- f) Nawiązanie ścisłej współpracy między Służbą Więzienną, Policją, Strażą Pożarną, instytucjami Służby Zdrowia przeciwdziałającej zakłóceniom w ewakuacji osób pozbawionych wolności i przygotowaniu jasnych reguł współpracy między tymi podmiotami.
- g) Wprowadzenie międzyresortowych kontroli jakości procedur ewakuacyjnych, określenie sposobu postępowania w przypadku wykrycia nieprawidłowości w systemie ewakuacji.
- h) Uwzględnienie kryterium bezpieczeństwa jako nadrzędnego kryterium oceny systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności, dotyczącego zarówno funkcjonariuszy, osadzonych, społeczeństwa i środowiska.

Określenie kierunku zmian należy do jednego z determinantów stojących przed Centralnym Zarządem Służby Więziennej. Proponowane zmiany dotyczą wielu części organizacji, jaką jest Służba Więzienna bezpośrednio lub pośrednio objętych zmianą. Istotną też wydawałoby się będzie pogłębiona dyskusja z funkcjonariuszami i urzędnikami biorącymi udział lub nadzorującymi proces ewakuacji osób pozbawionych wolności, aby koncepcja była postrzegana, jako skuteczna. Bez wątplenia fundamentalną podstawą zmian w systemie ewakuacji jest świadomość ich konieczności u wszystkich uczestników dyskusji, bowiem w przeciwnym przypadku staną się oni świadomymi lub nieświadomymi jej przeciwnikami.

ZAKOŃCZENIE

Podstawowym zadaniem państwa jest zapewnienie obywatelom warunków ochrony przed realnymi oraz potencjalnymi zagrożeniami. Nieuniknione permanentne zmiany w środowisku szeroko rozumianego bezpieczeństwa powodują, że społeczeństwo zderza się z nieznanymi dotychczas stanami poczucia ryzyka. Dodatkowymi, nieodzownymi w dzisiejszych czasach a obecnie często bagatelizowanymi są zagrożenia związane z zaawansowanymi technologiami, które generują niebezpieczeństwo w postaci zakłócenia pracy lub ingerencji cyberprzestępców w systemy teleinformatyczne czy bezpieczeństwa. Jak podkreślono w dysertacji, jest wiele czynników generujących potencjalne zagrożenia. Prezentowane w pracy okoliczności wymusiły zrewidowanie zagadnień związanych z ewakuacją osób pozbawionych wolności. Różnorodność zagrożeń oraz ich stopień skomplikowania powodują, że do zapobiegania zagrożeniom zaangażować należy nowe środki, siły a także instytucje. Kluczowe znaczenie ma zatem koordynacja i sprawne działania wyżej wymienionych w realizacji procesu ewakuacji.

Jedną z cech charakterystycznych dla administracji państwowej, co również dotyczy Służby Więziennej, jest działanie w interesie publicznym w granicach prawa. Stąd też w przedłożonej pracy nieodzownym elementem jest odniesienie do obecnie obowiązujących aktów prawnych oraz przepisów normujących działalność w SW.

Służba Więzienna jest organem powołanym do zapewnienia jednego z podstawowych potrzeb człowieka – bezpieczeństwa, zarówno zwykłym obywatelom jak i przestępcom. Jak wszystkie instytucje w kraju, także Służba Więzienna jest zobowiązana do realizacji zadań związanych z ochroną ludności poprzez ewakuację. Współczesna Służba Więzienna powinna być przede wszystkim skuteczna w działaniu. Osiągnąć to można przez regularne doskonalenie metod pracy tak, aby nadążyć za ciągle zmieniającą się rzeczywistością.

W pracy określono, jakie występują problemy w Służbie Więziennej w kontekście ewakuacji, a w szczególności wskazano zagadnienia związane z problemem przygotowania SW do prowadzenia działań w warunkach zagrożeń oraz określenia realnych możliwości przeprowadzenia sprawnej oraz bezpiecznej ewakuacji osób pozbawionych wolności i załogi (funkcjonariuszy oraz pracowników cywilnych).

Prezentowane w przedłożonej dysertacji rezultaty przeprowadzonych rozważań i badań przedstawiają naukowo uzasadnione propozycje wprowadzenia zmian w systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych. Zamiarem autora było, aby opisany materiał badawczy wnosił nowe treści do organizacji

i funkcjonowania badanego systemu, który – jak wykazały badania opinii funkcjonariuszy w nim uczestniczących – ma wiele luk i niedoskonałości. Przyjęta procedura badawcza, analiza literatury przedmiotu i otrzymane wyniki badań pozwoliły na rozwiązanie wyartykułowanych w pierwszym rozdziale zadań badawczych:

- a. zidentyfikowano uwarunkowania prawne i podstawy organizacyjne regulujące działalność Służby Więziennej w Polsce,
- b. zidentyfikowano strukturę organizacyjną i warunki bezpieczeństwa funkcjonowania Służby Więziennej,
- c. scharakteryzowano kategorię osób pozbawionych wolności,
- d. przedstawiono istotę ewakuacji jako determinantę zapewnienia bezpieczeństwa osadzonych w warunkach zagrożeń wywołanych siłami natury lub społecznymi,
- e. przedstawiono typowe zdarzenia nadzwyczajne i związane z nimi działania ewakuacyjne oraz dysonanse zidentyfikowane pomiędzy stanem rzeczywistym a obowiązującymi procedurami,
- f. oceniono stan bezpieczeństwa systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności,
- g. wykazano kierunki doskonalenia bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności,
- h. zaproponowano proceduralne zmiany w rozwiązanych obszarze badań.

Przeprowadzone badania dotyczyły teorii oraz praktyki i realizacji zapewnienia bezpieczeństwa ewakuacji osób pozbawionych wolności w przypadku zagrożeń naturalnych i społecznych. Wynikająca z nich koncepcja doskonalenia przedmiotowego systemu wraz z wytycznymi oraz kierunkami zalecanych zmian organizacyjno – proceduralnych uwzględnia przede wszystkim warunek zapewnienia bezpieczeństwa procesu ewakuacji.

Osiągnięcie założonego celu badań wymagało podzielenia procesu badawczego na trzy etapy.

Celem etapu pierwszego, który miał charakter teoretyczny, była identyfikacja, na podstawie aktów prawnych i literatury przedmiotu, zagadnień związanych z problematyką funkcjonowania systemu.

Etap drugi procesu badawczego obejmował przeprowadzenie badań właściwych oraz naukowe opracowanie zebranych materiałów. Sformułowane na podstawie przeprowadzonych badań wnioski stanowiły podstawę do podjęcia weryfikacji postawionej hipotezy oraz jej naukowego uzasadnienia w kolejnej części pracy.

W etapie trzecim zgromadzono, uporządkowano i przedstawiono wyniki przeprowadzonych badań, które potwierdziły konieczność i potrzeby dokonania zmian organizacyjno – proceduralnych w badanym systemie oraz wykazały obszary systemu, które wymagają poprawy.

Cel główny rozprawy obejmujący identyfikację i ocenę systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności oraz zaproponowanie uzasadnionych rozwiązań doskonalenia funkcjonowania systemu, został osiągnięty. Wynikające z rozważań i badań rozwiązania polegają na:

- przeprowadzeniu nowelizacji przepisów prawnych i prowadzeniu ich systemowej aktualizacji,
- podnoszeniu wiedzy i kompetencji funkcjonariuszy Służby Więziennej,
- delegowaniu wysoko wykwalifikowanych funkcjonariuszy do przygotowania planów ewakuacji,
- poprawieniu komunikacji i zacieśnianie współpracy między funkcjonariuszami odpowiedzialnymi za funkcjonowanie systemu ewakuacji,
- gromadzeniu i wykorzystaniu informacji zwrotnych związanych z funkcjonowaniem systemu,
- powołanie zespołu składającego się z doświadczonych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych więziennictwa - w celu wypracowania optymalnych rozwiązań ewakuacji, w tym korzystanie z doświadczeń w tym zakresie Służby Więziennej innych państw.
- prowadzenie prac uświadamiających rolę systemu ewakuacji wśród osadzonych,

Proponowane zmiany dotyczą organizacji i nowych rozwiązań w systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności.

Wyniki prowadzonych w trzech etapach badań potwierdziły trafność postawionej na wstępie pracy hipotezy, która dała podstawę do twierdzenia, że wypracowanie i wdrażanie do praktyki w jednostkach penitencjarnych jednolitych standardów związanych z ewakuacją osób pozbawionych wolności przyczyni się do wyeliminowania wciąż występujących nieprawidłowości i luk organizacyjnych w systemie ewakuacji. Wyniki dowiodły, że powinno to odbywać się w korelacji z przepisami prawa, koordynacji pionów w Służbie Więziennej, lepszym wyszkoleniem i implementacją rozwiązań stosowanych przez struktury Służby Więziennej innych państw. W dysertacji skoncentrowano się na rozwiązaniu problemów szczegółowych.

W wyniku rozwiązywania pierwszego problemu szczegółowego w brzmieniu: *W jakim zakresie obejmujące przepisy warunkują bezpieczeństwo ewakuacji osób pozbawionych wolności* – stwierdzono, że w obliczu wyników badań wśród funkcjonariuszy SW obecny system ewakuacji jest generalnie niedostosowany do potrzeb zapewnienia bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności i funkcjonariuszy SW. Zarządzanie systemem ewakuacji powinno być realizowane na podstawie standardów i procedur ze względu na konkretne zadania, a więc planowanie procesu, organizowanie, przeprowadzenie, monitorowanie oraz doskonalenie systemu.

Analiza drugiego problemu szczegółowego wyartykułowanego w pytaniu: *Jakie współzależności w strukturze Służby Więziennej zachodzą między bezpieczeństwem ewakuacji osób pozbawionych wolności a jej jakością?* – pozwoliła ustalić, że elementami bezpośrednio determinującymi te współzależności są struktura organizacyjna, wyposażenie w środki techniczne oraz stopień współpracy między funkcjonariuszami i osobami pozbawionymi wolności. Bieżąca weryfikacja tych trzech elementów jest gwarancją jakości i bezpieczeństwa procesów ewakuacyjnych.

W kontekście trzeciego problemu zawartego w pytaniu: *Jakie cechy charakterystyczne posiadają osoby pozbawione wolności*, na podstawie wniosków podsumowujących rozdział czwarty stwierdzić należy, że kara pozbawienia wolności jest tylko jedną z kar, które występują w systemie prawnym i społecznym. Jest to kara najbardziej surowa, ponieważ w największym stopniu wpływa na życie osadzonego. Pozbawienie wolności oznacza zmniejszenie – w oparciu o legalną decyzję organów państwa – skali przyrodzonego prawa. Cechą charakterystyczną osób pozbawionych wolności jest pozbawienie możliwości wyboru miejsca do życia i stylu codziennej egzystencji oraz uniemożliwienie przemieszczania się między różnymi lokalizacjami.

Na podstawie analizy czwartego problemu, odpowiadającego na pytaniu: *Czym charakteryzuje się bezpieczeństwo osadzonych w warunkach zagrożeń naturalnych i społecznych*, które w literaturze określane są też jako wywołane działaniem sił natury, cywilizacyjnych i destrukcyjnych – realizowanej poprzez badanie ankietowe oraz wywiady z ekspertami stwierdzono, że bezpieczeństwo ewakuacji ma charakter społeczny, wpływający psychologicznie oraz socjologicznie na ewakuowanych. To przekłada się bezpośrednio na powstanie bariery procesu ewakuacji oraz na jej skuteczność. W rozdziale piątym wskazano na typowe zagrożenia, które mogą wystąpić w Służbie Więziennej ze szczególnym uwzględnieniem tych, które mogą stać się przyczyną do przeprowadzenia ewakuacji z obiektów Służby Więziennej.

W rozdziale piątym przedstawiono również modele działań w przypadku zagrożenia, jakie mogą zaistnieć w podstawowej jednostce Służby Więziennej.

Analiza badanego problemu, zawartego w pytaniu: *Jakie cechy wyróżniają zdarzenia nadzwyczajne i działania ewakuacyjne odnoszące się do osób pozbawionych wolności*, pozwoliła ustalić, że w zależności od określonego rodzaju zagrożenia po ogłoszeniu sygnału do ewakuacji osób, kierujący akcją musi postępować zgodnie z wytycznymi wewnętrznymi przełożonych i instrukcji ewakuacyjnej. Należy tu podkreślić rolę dyscypliny i współpracy funkcjonariuszy z osadzonymi oraz znaczenia logistyki w działalności i kondycji Służby Więziennej, a także jej wpływ na działanie w ramach zarządzania w kryzysie.

Na pytanie: *Jakie rozwiązania charakteryzują bezpieczeństwo systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności oraz jakie działania należy podjąć aby w maksymalnym stopniu poprawić poziom bezpieczeństwa ewakuacji tych osób*, na podstawie wniosków z przeprowadzonych szeroko zakrojonych badań można stwierdzić, że nie wszystkie elementy systemu działają bez zarzutu. Wyniki badań wskazują konieczność zwiększenia wymiany informacji w Służbie Więziennej, nakładów na funkcjonowanie organizacji oraz ogólną poprawę w zakresie struktury i organizacji systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności.

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie wniosków natury ogólnej. Podczas realizacji procesu badawczego ustalono, że podstawową przeszkodą we właściwie prowadzonej akcji ewakuacyjnej jest brak jednolitych procedur. Świadczy to o konieczności budowy spójnego zintegrowanego systemu, który będzie w stanie w optymalny sposób kierować działaniami w sytuacjach zagrożenia i racjonalnie dysponować dostępnymi środkami technicznymi a także zasobami ludzkimi. Efektywne wykorzystanie potencjału jakim dysponuje Służba Więzienna będzie możliwe po wprowadzeniu wielu istotnych zmian systemowych. Wdrożenie utylitarnego systemu ewakuacji pozwoli na ujednoczenie procedur postępowania we wszystkich jednostkach Służby Więziennej, a także usprawni współpracę w tym zakresie z innymi podmiotami oraz instytucjami. Przeprowadzone badania potwierdzają, że w odczuciu funkcjonariuszy brak jest procedur oraz systemów ewakuacji w macierzystych jednostkach Służby Więziennej. Ponadto funkcjonariusze pełniący służbę na najniższym szczeblu hierarchii więziennej nie posiadają wiedzy, w jaki sposób zachować się w przypadku zagrożenia. Nie trzeba nikomu przedkładać, że w sytuacjach kryzysowych to właśnie szybka reakcja

ze strony funkcjonariuszy z „pierwszej linii” decydować będzie o sukcesie lub porażce w ratowaniu życia ludzkiego.

Autor wyraża nadzieję, że wnioski z przeprowadzonych badań przyczynią się do szerszego spojrzenia na problem ewakuacji w instytucji Służby Więziennej. Intencją autora było zwrócenie uwagi na fakt, że problem ewakuacji osób pozbawionych wolności jest poważny i bardzo często pomijany w codziennym funkcjonowaniu Służby Więziennej. Należy pamiętać oraz - co najważniejsze – mieć pełną świadomość, że ewakuacja osób z zamkniętych pomieszczeń przebiega zupełnie inaczej niż w środowisku cywilnym. W przypadku realnego dynamicznego zagrożenia - wiele osób pozostających za murami więziennymi może stracić życie.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania zwarte

1. **Albert A.**, *Najnowsza historia Polski.1943-1993*, Tom II., Wydawnictwo Puls, Londyn 1994.
2. **Apanowicz J.**, *Metodologia nauk, TNOiK, „Dom Organizatora”*, Toruń 2003.
3. **Apanowicz J.**, *Metodologia ogólna*, Bernardinum, Gdynia 2022.
4. **Austin J., Coventry G.**, *Emerging issues on privatized prisons*, Bureau of Justice Assistance, Waszyngton 2001.
5. **Baj D.,Bober D.**, *Kary i środki karne na gruncie kodeksu karnego i kodeksu wykroczeń*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2012.
6. **Baniak S.**, *Prawo karne skarbowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
7. **Bartecki H., Kapkowski C.**, *Wstęp do prawoznawstwa: wybrane informacje dla słuchaczy szkolenia podstawowego*, Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2013.
8. **Barwicka-Tylek I.**, *Portrety wolności: studium z historii idei i postmodernizmu stosowanego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
9. **Bear R.**, *Oblicze zła. Prawda o wojnie z terroryzmem we wspomnieniach oficera CIA*, Wydawnictwo Magnum, Warszawa 2002.
10. **Bogdanienko J.**, *Zarys koncepcji, metod i problemów zarządzania*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2002.
11. **Borek-Buchajczuk R.** i inni, *Służba Więzienna: komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.
12. **Brzeziński M.**, *Kategoria bezpieczeństwa, [w:] Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia.* Red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.
13. **Chmielewska H.**, *Psychologiczne aspekty izolacji, [w:] Zagadnienia penitencjarne. Skrypt dla słuchaczy szkoły podoficerskiej SW*, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Kalisz 2004.
14. **Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H.**, *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2016.
15. **Cieślarczyk M.**, (red.), *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, AON, Warszawa 2003.

16. **Connors E.**, *Planning And Managing Security for Major Special Events: Guidelines for Law Enforcement*, U.S. Department of Justice, Waszyngton 2007.
17. **Czermiński A., Grzybowski M., Ficoń K.** *Podstawy organizacji i zarządzania*. Wydawnictwo Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu w Gdyni, Gdynia 1999, s. 36.
18. **Duniewska Z.** i inni, *Prawo administracyjne: pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.
19. **Dziubek I.T.**, *Edukacja obronna w Polsce*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2013.
20. **Ficoń K.**, *Inżynieria zarządzania kryzysowego. Podejście systemowe*, BEL Studio, Warszawa 2007.
21. **Ficoń K.**, *Logistyka techniczna: infrastruktura logistyczna*, BEL Studio, Warszawa 2018.
22. **Frazelle E.**, *Supply chain strategy*, McGraw Hill Professional, New York 2001.
23. **Gajdus D., Gronowska B.**, *Europejskie standardy traktowania więźniów – rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej*, Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 1998.
24. **Garnett J.**, *Introduction, [w:] Theories of Peace and Security. A Reader in Contemporary Strategies Thought*, ed. by John Garnett, London 1970.
25. **Geller E.S.**, *The psychology of safety*, Chilton Book Company, Radnor, Pennsylvania 1996.
26. **Guba E.G., Lincoln Y.S.**, *Competing paradigms in qualitative research, [w:] Handbook of qualitative research*, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Thousand Oaks 1994.
27. **Golembaska E.**, *Logistyka w gospodarce światowej*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.
28. **Gryffin R. W.**, *Podstawy Zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
29. **Grzegorzczak A.**, *Poszukiwanie i selekcja*, Wydawnictwo Instytut Promocji, Warszawa 2000.
30. **Hale A.R., Glendon A.I.** *Individual Behaviors in the Control of Danger*, Elsevier, Amsterdam 1987.

31. **Hołda J., Hołda Z.**, *Prawo karne wykonawcze*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2006, wyd. III.
32. **Holys B., Ambroziak W., Stępień P.** (red.), *Więziennictwo. Nowe wyzwania*, Wydawnictwo Centralny Zarząd Służby Więziennej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Polskie Towarzystwo penitencjarne, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Warszawa - Poznań – Kalisz 2001.
33. **Hyde-Price A.**, *Beware the Jabberwock!: Security Studies in the Twenty-First Century*, [w:] *Europe's New Security Challenges*, red. H. Gärtner, A. Hyde-Price, E. Reiter, Lynne Rienner Publishers Boulder – London 2001.
34. **Jamka B.**, *Dobór zewnętrznych i wewnętrznych pracowników. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2001.
35. **Jaworska A.** (red.), *Kryminologia i kara kryminalna. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza „IMPULS”, Kraków 2008.
36. **Kaczmarek B. Sikorski C.**, *Podstawy zarządzania. Zachowanie organizacyjne*, Wydawnictwo Absolwent, Łódź 1999.
37. **Kaczmarek J.**, *Przestępstwo wzięcia i przetrzymywania zakładnika: aspekty prawne i kryminologiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
38. **Kamiński A.**, *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Wrocław 1974.
39. **Kasilingam R.**, *Logistics and transportation: design and planning*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1998.
40. **Kielbowski M.**, *Związanie sądu administracyjnego wyrokiem interpretacyjnym Trybunału Konstytucyjnego*, C.H. Beck, Warszawa 2017.
41. **Kołodziejczyk A., Marciniak M., Adamkiewicz J.**, *Poradnik metodyczny dla dyplomantów kierunków bezpieczeństwo narodowe i obronność państwa*, WAT, Warszawa 2023.
42. **Kozielecki J.**, *Rozwiązywanie problemów*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1969.
43. **Kulig K.**, *Teoria pracowniczej odpowiedzialności porządkowej*, C.H. Beck, Warszawa 2017.
44. **Kurzępa E.**, *Stany nadzwyczajne w polskim porządku prawnym*, Poltext, Warszawa 2017.
45. **Lelental S.**, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.

46. **Lelental S.**, *Wykład prawa karnego wykonawczego z elementami polityki kryminalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996.
47. **Leśniakiewicz W.** i inni, *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, Obrona Cywilna Kraju, Warszawa 2008.
48. **Liedel K., Piasecka P.**, *Bezpieczeństwo Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej EURO 2012*, Difin, Warszawa 2011.
49. **Łobocki M.**, *Metody badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1982.
50. **Machel H.**, *Więzenie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Wydawnictwo Arche, Gdańsk 2003.
51. **Maculan A., Ronco D., Vianello F.**, *Prisons in Europe: overview and trends.*, European Prison Observatory, Rzym 2013.
52. **Majewski T.**, *Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002.
53. **Malec N.**, *Rola Służby Więziennej w zapewnianiu bezpieczeństwa i porządku w jednostkach penitencjarnych w Polsce*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2018.
54. **Masłow A.**, *Motywacja i osobowość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
55. **Matuszczyk J.**, *Ciernista droga przez Śląsk*, Wydawnictwo GŚD, Chorzów 1998.
56. **Melezini M., Sakowicz A., Kazmiruk K.**, *Prawo karne w diagramach*, Temida 2, Białystok 2009.
57. **Melezini M.**, *Środki karne jako instrument polityki kryminalnej*, Temida 2, Białystok 2013.
58. **Mikuła B., Pietruszka-Ortyl A., Potocki A.** (red.), *Podstawy zarządzania przedsiębiorstwami w gospodarce opartej na wiedzy*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007.
59. **Misiuk A.**, *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawnego – ustrojowego*, Wydawnictwo WAiP, Warszawa 2008.
60. **Misiuk A.**, *Administracja porządku publicznego*, Łośgraf, Warszawa 2011.
61. **Morawski Z.**, *Prawne determinanty pozycji, roli i statusu warstw dyspozycyjnych społeczeństwa Polski na przykładzie trzech organizacji formalnych*, UW, Wrocław 2005.

62. **Nowak S.**, *Metodologia badań ogólnych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1985.
63. **Nowak S.**, *Metodologia badań socjologicznych. Zagadnienia ogólne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1970.
64. **Nowak S.**, *Studia z metodologii nauk społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1965.
65. **Osilkowicz Ł., Szczerba K.**, *Zasady bezpiecznej ewakuacji obiektów*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2012.
66. **Otwinowski W.**, *Podstawy zarządzania kryzysowego i systemu obronnego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Usług, Poznań 2015.
67. **Penc J.**, *Kreatywne kierowanie. Organizacja i kierownik jutra. Rozwiązywanie problemów kadrowych. Zachowania w organizacji. Trudne sytuacje w kierowaniu*, Wydawnictwo Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 2000.
68. **Pieprzny S.**, *Policja: organizacja i funkcjonowanie*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
69. **Pilch T.**, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2002.
70. **Pływaczewski W., Kedzierska G.**, (red.), *Leksykon Policyjny*, Wydawnictwo WSPol, Szczytno 2001.
71. **Poklek R.**, *Instytucjonalne i psychospołeczne aspekty więzienia*, Wydawnictwo Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Kalisz 2010.
72. **Poklek R.**, *Motywacja do pracy i doskonalenia zawodowego personelu więziennego*, Wydawnictwo Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Kalisz 2012.
73. **Politowicz K.**, *Grzywna akcesoryjna w polskim systemie prawnym*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
74. **Poniatowski P.**, *Przestępstwa związane z odzyskaniem wolności przez osobę prawnie jej pozbawioną (art. 242 i 243 k.k.)*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2019.
75. **Porowski M., Rzepliński A.**, *Więzenie w systemie instytucjonalno-prawnym państwa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989.
76. **Potocki A.** (red.), *Komunikacja w procesach zarządzania wiedzą*, Wydawnictwo Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2011.
77. **Prokop K.**, *Modele stanu nadzwyczajnego*, Temida2, Białystok 2012.

78. **Prokop K.**, *Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Temida 2, Białystok 2005.
79. **Prońko J., Wiśniewski R., Wojtuszek T.**, *Kryzys i zarządzanie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji, Bielsko-Biała 2006.
80. **Przeclawski T.**, *Służba Więzienna w Polsce. Administracja i podstawy działania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.
81. **Przeworski K.**, *Ewakuacja jako sposób ochrony ludności*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002.
82. **Rinne T., Tillander K., Gronberg P.**, *Data collection and analysis of evacuation situations*, VTT Tiedotteita, Vuorimiehenti 2010.
83. **Roszkowski W.**, *Historia Polski 1914-2015*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020.
84. **Schwartz J., Barry C.**, *A Guide to Preparing for and Responding to Jail Emergencies: Self-Audit, Resource Materials, Case Studies*, U.S. Department of Justice National Institute of Corrections, Waszyngton 2009.
85. **Sikorski C.**, *Kultura organizacyjna*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
86. **Słowiński B.**, *Wprowadzenie do logistyki*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2008.
87. **Smith D.**, *Crisis Management – Practice in Search of a Paradigm*, [w:] *Crisis Management. System and structures for prevention and recovery*, red. D. Smith, D. Elliot, London – New York, 2006.
88. **Sosnowski A., Zamiar Z.**, *Wybrane aspekty zarządzania bezpieczeństwem państwa*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2001.
89. **Stach R.**, *Sumienie i mózg: o wewnętrznym regulatorze zachowań moralnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
90. **Stahl M. i inni**, *Prawo administracyjne: pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
91. **Stańdo-Kawecka B.**, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2000.
92. **Sudoł S.**, *Nauki o zarządzaniu. Węzłowe problemy i kontrowersje*. Dom Organizatora, Toruń 2007.
93. **Szambelański J.**, *Uwarunkowania zarządzania kadrami w okresie transformacji systemu społeczno – gospodarczego*, Wydawnictwo uczelniane AE, Kraków 1995.

94. **Szanciło T.**, *Odpowiedzialność kontraktowa przewoźnika przy przewozie drogowym przesyłek towarowych*, C.H. Beck, Warszawa 2013.
95. **Sztompka P.**, *Porządkowanie materiałów badawczych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1973.
96. **Sztumski J.**, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2005.
97. **Szymanowski T., Migdał J.**, *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
98. **Szymanowski T.**, *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego*, wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
99. **Szymonik A.**, *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa*, Wyd. Difin, Warszawa 2011.
100. **Śledzik W.**, *Prawo penitencjarne*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2006.
101. **Tobis A.**, *Prawo penitencjarne i polityka penitencjarna*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1978.
102. **Tyrała P.**, *Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko – bezpieczeństwo – obronność*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003.
103. **Utrat-Milecki J.**, *Polityczność przestępstwa*, IPSiR UW, Warszawa 1997.
104. **Walichnowski T.**, *U źródeł walk z podziemiem reakcyjnym w Polsce*, Książka i Wiedza, Warszawa 1975.
105. **Warmiński A.**, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce*, Wyd. Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2013.
106. **Wasilewski P.**, *Wolność prasowej wypowiedzi satyrycznej: studium cywilistyczne na tle porównawczym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
107. **Wiłun K.**, *Ochrona osób i mienia: organizacja i przygotowanie*, Wydawnictwo STO, Warszawa 2015.
108. **Władek Z.** *Organizacja i zarządzanie w administracji publicznej*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2013.
109. **Wolejszo J., Jakubczak R.**, (red.), *Obronność. Teoria i praktyka*, Wyd. Bellona, Warszawa 2013.
110. **Wójka W.**, *Zagrożenia bezpieczeństwa narodowego RP w XXI wieku – współczesne pojęcie, źródła, zakres i klasyfikacja*, Akademia Obrony Narodowej Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2016.

111. **Zagórski Z.**, *Spółeczeństwo transformacyjne. Klasy i warstwy Polski postkomunistycznej*, UW, Wrocław 1997.
112. **Ziarko J., Walas-Trębacz J.**, *Podstawy zarządzania kryzysowego. Część 1: zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego – Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010.
113. **Zieleniewski J.**, *Organizacja zespołów ludzkich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1976.

Akty normatywne

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej** z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483, ze zmianami.
2. **Konwencja** o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. 1993 nr 61 poz. 284.
3. **Konwencja** w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r., Dz. U. 1989 nr 63 poz. 378.
4. **Ustawa** z dnia 26 lipca 1939 r. o organizacji więziennictwa, Dz. U. 1939 nr 68 poz. 457, ze zmianami.
5. **Ustawa** z dnia 10 grudnia 1959 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 1959 nr 69 poz. 436 (tekst ogłoszony), uchylona.
6. **Ustawa** z dnia 10 grudnia 1959 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 1959 nr 69 poz. 436, ze zmianami (tekst finalny), uchylona.
7. **Ustawa** z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93, ze zmianami.
8. **Ustawa** z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, Dz. U. 1971 Nr 12 poz. 114, ze zmianami.
9. **Ustawa** z dnia 12 czerwca 1975 r. zmieniająca ustawę o Służbie Więziennej, Dz. U. 1875 nr 20, poz. 107, uchylona.
10. **Ustawa** z dnia 22 listopada 1983 r. o zmianie ustawy o Służbie Więziennej, Dz. U. 1983 nr 63, poz. 289, uchylona.
11. **Ustawa** z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95, ze zmianami.
12. **Ustawa** z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, Dz. U. 1991 nr 81 poz. 351, ze zmianami.

13. **Ustawa** z dnia 18 października 1991 r. o zmianie ustawy o Służbie Więziennej, Dz. U. 1991 nr 105, poz. 453, uchylona.
14. **Ustawa** z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin, Dz. U. 1994 nr 53 poz. 214, ze zmianami.
15. **Ustawa** z dnia 26 kwietnia 1996 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 1996 nr 61 poz. 283, ze zmianami, uchylona.
16. **Ustawa** z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 nr 90 poz. 557, ze zmianami.
17. **Ustawa** z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553, ze zmianami.
18. **Ustawa** z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555, ze zmianami.
19. **Ustawa** z dnia 7 maja 1999 r. o odpowiedzialności majątkowej funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Celno-Skarbowej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego. Dz. U. 1999 nr 53 poz. 548, ze zmianami.
20. **Ustawa** z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych, Dz. U. 2000 nr 62 poz. 718, ze zmianami.
21. **Ustawa** z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. 2002 nr 62 poz. 558, ze zmianami.
22. **Ustawa** z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym, Dz. U. 2002 nr 113 poz. 985, ze zmianami.
23. **Ustawa** z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 2002 nr 156 poz. 1301, ze zmianami.
24. **Ustawa** z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 2010 nr 79 poz. 523, ze zmianami.

25. **Ustawa** z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, Dz. U. 2013 poz. 628, ze zmianami.
26. **Ustawa** z dnia 15 grudnia 2016 r. o ustanowieniu "Programu modernizacji Służby Więziennej w latach 2017-2020", Dz. U. 2016, poz. 2176, ze zmianami.
27. **Dekret** w sprawie tymczasowych przepisów więziennych, Dz. Pr. P.P. nr 15, poz. 202, uchylony.
28. **Dekret** z dnia 20 lipca 1954 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. 1954 nr 34 poz. 144, uchylony.
29. **Rozporządzenie** Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa, Dz. U. 1928 nr 29 poz. 272, uchylone.
30. **Rozporządzenie** Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 sierpnia 1932 r. o Straży Więziennej, Dz. U. 1932 nr 74 poz. 667, uchylone.
31. **Rozporządzenie** Rady Ministrów z dnia 3 kwietnia 2020 r. w sprawie wielokrotności kwoty bazowej, stanowiącej przeciętne uposażenie funkcjonariuszy Służby Więziennej, Dz. U. 2020 poz. 623.
32. **Wyrok** Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 marca 2013 r., sygn.. akt 11/12.
33. **Wyrok** Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 9 stycznia 2013 r. III SA/Wr 504/12 Przesłanki wydania zarządzenia wójta o ewakuacji z obszarów bezpośrednio zagrożonych.
34. **Rozporządzenie** Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931 r. w sprawie regulaminu więziennego, Dz. U. 1931 nr 71 poz. 577, uchylone.
35. **Rozporządzenie** Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 lutego 2011 r. w sprawie współdziałania Służby Więziennej z Policją w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej Służby Więziennej lub konwoju, Dz. U. 2011 nr 31 poz. 154.
36. **Rozporządzenie** Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. U. 2016 poz. 2231.
37. **Rozporządzenie** Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 listopada 2018 r. w sprawie stanowisk służbowych oraz stopni funkcjonariuszy Służby Więziennej, Dz. U. 2018 poz. 2235.
38. **Rozporządzenie** Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, Dz. U. 1997 nr 129 poz. 844, ze zmianami.

- 39. Rozporządzenie** Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 24 lutego 2011 r. w sprawie warunków wynagradzania za pracę i przyznawania innych świadczeń związanych z pracą dla pracowników zatrudnionych w niektórych jednostkach organizacyjnych resortu sprawiedliwości, Dz. U. 2008 nr 73 poz. 434, ze zmianami.
- 40. Rozporządzenie** Ministra Zdrowia z dnia 17 kwietnia 2007 r. w sprawie pobierania i przechowywania próbek żywności przez zakłady żywienia zbiorowego typu zamkniętego, Dz. U. 2007 nr 80 poz. 545.
- 41. Rozporządzenie** Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów, Dz. U. 2010 nr 109 poz. 719, ze zmianami.
- 42. Rozporządzenie** Ministra Spraw Wewnętrznych oraz Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 października 2012 r. w sprawie warunków przewozu osób pojazdami Policji, Straży Granicznej, Służby Więziennej oraz jednostek ochrony przeciwpożarowej, Dz. U. 2012 poz. 1139.
- 43. Zarządzenie** Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 lipca 2015 r. w sprawie nadania statutu Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej, Dz. Urz. MS 2015 poz. 174, ze zmianami.
- 44. Zarządzenie** Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 stycznia 2018 r. w sprawie utworzenia w Giżycku Oddziału Zewnętrznego Aresztu Śledczego w Suwałkach, Dz. Urz. MS z dnia 17 stycznia 2018 r. poz. 73.
- 45. Zarządzenie** Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 sierpnia 2018 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych Służby Więziennej oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej, Dz. Urz. MS 2018, poz. 303.
- 46. Zarządzenie** Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 2018 r. w sprawie powołania Zespołu przygotowawczego do zbadania przyczyny, celu, potrzeby i warunków połączenia przywieziennych przedsiębiorstw państwowych, Dz. Urz. MS z dnia 8 stycznia 2019 r. poz. 1.
- 47. Zarządzenie** Nr 42 /2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 13 sierpnia 2010 r. w sprawie określenia wykazu zdarzeń nadzwyczajnych, sposobu postępowania w przypadku ich wystąpienia oraz trybu działania stanowisk dowodzenia.

48. **Zarządzenie** nr 21/2012 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 23 marca 2012 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej.
49. **Zarządzenie** nr 29/2015 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 1 lipca 2015 r. w sprawie transportowania skazanych, ze zmianami.
50. **Zarządzenie** Nr 34/2017 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 12 maja 2017 r. w sprawie gospodarowania środkami transportu jednostek organizacyjnych Służby Więziennej.
51. **Zarządzenie** nr 22/19 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie gospodarki żywnościowej w jednostkach Służby Więziennej.
52. **Zarządzenie** Nr 64/19 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 10 grudnia 2019 r. zmieniające zarządzenie w sprawie określenia przeznaczenia zakładów karnych.
53. **Regulamin** Nr 1/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 18 października 2010 r. w sprawie zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej.

Artykuły i rozdziały w książkach

1. **Abdelgawad H., Abdulhai B.**, *Emergency evacuation planning as a network design problem: a critical review*, "Transportation Letters: International Journal of Transportation Research" nr 1/2009.
2. **Ambroziak W.**, *Resocjalizacja osadzonych w codzienności działania*, [w:], Ambroziak W., Stępnik P. (red.), *Służba Więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Centralny Zarząd Służby Więziennej, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Poznań – Warszawa – Kalisz 2004.
3. **Amundrud O., Aven T., Flage R.**, *How the definition of security risk can be made compatible with safety definitions*, "Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part O: Journal of Risk and Reliability" nr 1/2017.
4. **Balzacq T.**, *The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context*, "European Journal of International Relations" 2005, nr 11(2).
5. **Barański M., Maciak T.**, *Model ewakuacji wykorzystujący automaty komórkowe*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2017.

6. **Basiński A., Basińska B.**, *Sytuacje traumatyczne w pracy funkcjonariuszy Służby Więziennej* [w:] Truszczyński O., i inni (red.), *Służba żołnierzy i funkcjonariuszy służb państwowych wykonujących zadania w warunkach ekstremalnych*, Ministerstwo Obrony Narodowej i Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej w Wojsku, Warszawa 2004.
7. **Baziak P.**, *Wstępna ocena efektywności traktowania penitencjarnego recydywistów w systemie regresywnym*, [w:] Hołys B., Ambroziak W., Stępień P. (red.), *więziennictwo. Nowe wyzwania*, Wydawnictwo Centralny Zarząd Służby Więziennej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Polskie Towarzystwo Penitencjarne, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Warszawa – Poznań – Kalisz 2001.
8. **Bogunia L.**, *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności z uwzględnieniem różnicowania zakładów karnych*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” nr 23/2008.
9. **Boin A., Rattray W.**, *Understanding prison riots: towards a threshold theory*, „Punishment & Society” nr 1/2004.
10. **Borodavko B., Illes B., Banayi A.**, *The relations of globalisation to logistics*, „Advanced Logistics Systems” nr 2/2013.
11. **Brodie B.**, *Strategy as a science*, „World Politics” 1949, t. 1, nr 4.
12. **Brzeziński M.**, *Miejsce zarządzania kryzysowego w systemie bezpieczeństwa narodowego. Uwagi prawno-organizacyjne*, „Studia Politologiczne” nr 34/2019.
13. **Brzeziński M.**, *Podstawy logistyki jako dyscypliny naukowej*, „Logistyka” nr 5/2008.
14. **Buczyńska A.**, *Zakład karny jako jednostka penitencjarna*, „Zeszyty Naukowe WSPIA” nr 57/2012.
15. **Byrne J., Hummer D.**, *Victims and Offenders, Myths and Realities of Prison Violence: A Review of the Evidence*, „Victims and Offenders” nr 2/2007.
16. **Cesarz M.**, *Porządek prawny Unii Europejskiej* [w:] Pacześniak A., Klimowicz M., (red.), *Procesy integracyjne i dezintegracyjne w Europie: podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.
17. **Choi S., Do M.**, *Effect of Evacuation Information and Evacuation Behaviors on High-Rise Apartment Residents*, „KSCE Journal of Civil Engineering” nr 23/2019.
18. **Choluj Ł.**, *Bezpieczna ewakuacja a założenia scenariusza pożarowego*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2012.

19. **Christiaensiinni J.**, *The prisoner transportation problem*, "European Journal of Operational Research" nr 1/2020.
20. **Ciekanowski Z.**, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2010.
21. **Collins A.**, *States-induced Security Dilemma: Maintaining the Tragedy*, "Cooperation and Conflict" 2004, t. 39, nr 1.
22. **Creswell J.D., Creswell J.W., Hanson W.E., Plano Clark V.**, *Mixed Methods Research Design in Counseling Psychology*, "Journal of Counseling Psychology" 2005, nr 52 (2).
23. **Culp F.**, *Frequency and Characteristics of Prison Escapes in the United States: An Analysis of National Data*, "The Prison Journal" nr 85/2005.
24. **Czapiński W.**, *Bezpieczeństwo, spokój i porządek publiczny w naszym prawie administracyjnym*, „Gazeta Administracji Policji Państwowej” 1929, nr 9.
25. **Czarkowski J.J.**, *Ontologiczne i epistemologiczne uwagi o penitencjarystyce i jej autonomizacji*, „International Journal of Legal Studies”, 2018, nr 1 (3).
26. **Dawidziuk E., Mazur M.**, *Prawa więźniów w najnowszych wyrokach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przeciwko Polsce*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” nr 9/2018.
27. **Dyczkowska J.**, *Logistyka zaopatrzenia i produkcji – wpływ na logistykę dystrybucji*, „Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej” nr 84/2012.
28. **Dyrdól M.**, *Relacje rodzice – dziecko i ich prawne konteksty*, „Wychowanie w Rodzinie” nr 2/2014.
29. **Fazem S., Ramesh T., Hawton K.**, *Suicide in prisons: an international study of prevalence and contributory factors*, "The Lancet. Psychiatry" nr 4/2017.
30. **Fugate B., Mentzer J., Stank T.**, *Logistics performance: efficiency, effectiveness, and differentiation*, "Journal of Business Logistics" nr 1/2010.
31. **Głogowska P., Zdrojewska P., Wagner H.**, *Ewakuacja i jej aspekty w ujęciu teoretycznym*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” nr 1/2016.
32. **Golemska E.**, *Istota logistyki, podstawowe pojęcia* [w:] Golemska E., (red.), *Kompendium wiedzy o logistyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
33. **Górecki O.**, *Granice wolności jednostki – problemy metodologiczne i klasyfikacja pojęcia*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie”, nr 10/2016.
34. **Górska J.**, *Tymczasowe aresztowanie i okres jego trwania – analiza orzecznictwa ETPC w sprawach polskich*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” nr 4/2017.

35. **Habzda-Siwiek E.**, *Wybrane problemy realizacji systemu terapeutycznego wykonywania kary pozbawienia wolności w polskim systemie penitencjarnym* [w:] Stańdo-Kawecka B., Krajewski K., (red.), *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
36. **Haftendorn H.**, *The security Puzzle: Theory – Building and Discipline – Building in International Security*, “International Studies Quarterly” 1991, nr 35.
37. **Herz J.H.**, *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*, “World Politics” 1950, t. 2, nr 2.
38. **Hofinger G., Zinke R., Kunzer L.**, *Human factors in evacuation simulation, planning, and guidance*, “Transportation Research Procedia” nr 2/2014.
39. **Jagusiak B.**, *Zagrożenie bezpieczeństwa państwa-geneza i charakter uwarunkowań*, Jagusiak Bogusław (red.), 2015, ul. gen. S. Kaliskiego 19, 00-908 Warszawa, Wojskowa Akademia Techniczna, 306 s., ISBN 9788379380978.
40. **Jagusiak B.**, *Współczesne wyzwania bezpieczeństwa Polski*, Jagusiak Bogusław (red.), 2015, ul. gen. S. Kaliskiego 19 00-908 Warszawa, Wojskowa Akademia Techniczna, 327 s., ISBN 9788379380985.
41. **Jagusiak B.**, *Systemy bezpieczeństwa w teorii i praktyce*, Jagusiak Bogusław (red.), 2018, Warszawa, Redakcja Wydawnictw WAT, 340 s., ISBN 9788379382101.
42. **Jagusiak B.**, *System logistyczny jako składowa potencjału obronnego*, Brzeziński Marian Henryk (red.): *System logistyczny potencjału obronnego RP w XXI wieku*, 2021, Wydawnictwo Adam Marszałek, 481 s., ISBN 978-83-8180-524-7.
43. **Jagusiak B., Stochaj J.**, *Wyzwania z zakresu zagwarantowania bezpieczeństwa ludności cywilnej*, Jagusiak Bogusław (red.): *Systemy bezpieczeństwa w teorii i praktyce*, 2018, Warszawa, Redakcja Wydawnictw WAT, 340 s., ISBN 9788379382101.
44. **Jagusiak B., Kaczmarek W.**, *Zarządzanie bezpieczeństwem infrastruktury krytycznej*, International Journal of Legal Studies, ISSN 2543-7097, e-ISSN 2544-9478, nr 1/2023.
45. **Janowska Z.**, *Dysfunkcje w sferze doboru kadry kierowniczej*, [w:] Wiśniewski Z., Pochtowski A. (red.), *Zarządzanie zasobami ludzkimi w warunkach nowej gospodarki*, Wydawnictwo Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.
46. **Jouini M, Rabai L., Aissa A.**, *Classification of security threats in information systems*, “Procedia Computer Science” nr 32/2014.

47. **Juchacz W., Zgoliński I.**, *Aktualny model kary pozbawienia wolności i jego perspektywy*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych. Miscellanea” nr 4/2014.
48. **Kaczmarek A.**, *Etyczne i sprawnościowe kryteria przydatności zawodowej funkcjonariuszy Służby Więziennej* [w:] Hołyst B., Ambroziak W., Stępnia P. (red), *Więziennictwo. Nowe wyzwania, UAM, CZSW, PTP, COSSW, Warszawa – Poznań – Kalisz 2001.*
49. **Kalaman M.**, *Służba Więzienna w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa* [w:] Misiuk A., Kalaman M., (red.), *Kierunki zmian organizacyjno-technicznych w Służbie Więziennej*, Difin, Warszawa 2016.
50. **Kalaman M.**, *Zawodowa partycypacja funkcjonariuszy-kobiet w strukturze organizacyjnej Służby Więziennej*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” nr 4/2016.
51. **Keller K., Kopczyk J.**, *Oddziały penitencjarne. Białostocki przykład wdrażania nowej struktury*, [w:] Ambroziak W., Stępnia P. (red.), *Służba Więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Centralny Zarząd Służby Więziennej, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Poznań – Warszawa – Kalisz 2004.
52. **Kieżun W.**, *Marnotrawstwo kapitału społecznego i intelektualnego w sprawowaniu władzy publicznej i samorządowej* [w:] Janowska Z., Cewińska J., Wojtaszczyk K. (red.), *Dysfunkcje zarządzania zasobami ludzkimi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
53. **Kluz M.**, *Znaczenie kary w procesie wychowania i kształtowania osobowości dziecka w rodzinie i szkole*, „Studia Gdańskie” nr 28/2011.
54. **Kolmann P.**, *Z problematyki ochrony ludności. Istota ewakuacji w ujęciu powszechnym*, „De Securitate et Defensione” nr 6/2020.
55. **Kołodziejczyk A., Fuchs G.**, *Intuicja. Czynniki bezpieczeństwa w jednostce penitencjarnej*, Wydawnictwo Naukowe FNCE, 2022, 297 s., ISBN 978-83-66800-80-9.
56. **Kołodziejczyk A., Fuchs G.**, *Intuicja w Służbie Więziennej. Wnioski z badań w jednostkach penitencjarnych*, *The Prison System Review*, 2023, vol. 119, nr 2, s.147-174. DOI:10.52694/thpsr.119.7.
57. **Kołodziejczyk A., Zalewski J.**, *Sociology of Security as an Opportunity for Social Security* [w:], Soliman Khalid S. (red.): *Proceedings of the 35th International Business Information Management Association Conference (IBIMA) 1-2 April 2020 Seville, Spain: education excellence and innovation management:*

- a 2025 vision to sustain economic development during global challenges, Proceedings of the International Business Information Management Association Conference., 2020, Seville, International Business Information Management Association, 18869 s., ISBN 978-0-9998551-4-0
- 58. Kompala D.**, *Istota zagrożeń*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” nr 3/2014.
- 59. Kopińska V.**, *Pojęcie wolności i jego teoretyczne konotacje*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” nr 1/2012.
- 60. Kośmider T.**, *Security and freedom – Historical perspective and current perceptions*, “Strategic Impact” 2016, nr 60 (3).
- 61. Kowalczyk K.**, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa* [w:] Grzegorzczak A., (red.), *Współczesne aspekty relacji i komunikacji*, Wyższa Szkoła Promocji, Mediów i Show Businessu, Warszawa 2019.
- 62. Królikowska J.**, *Co socjologowie mówią o karze i punitywności?* [w:] Utrat-Milecki J., (red.), *Kara w nauce i kulturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.
- 63. Krzeczek M., Molis K.**, *Kilka słów o karze – ujęcie ogólne*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” nr 1/2017.
- 64. Kuć M.**, *Rola służb penitencjarnych w polityce kryminalnej*, [W:] Świtka J., Kuć M., Niewiadomska I. (red.), *Autorytet i godność służb penitencjarnych a skuteczność metod resocjalizacji*, KUL, Lublin 2004.
- 65. Kuzara G.**, *Zagrożenie i bezpieczeństwo oraz ich współzależność*, „Security, Economy & Law” nr 3/2018.
- 66. Lenart-Kłóś K.**, *Podmioty i uwarunkowania resocjalizacji na przykładzie Aresztu Śledczego w Lublinie*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne” nr 4/2013.
- 67. Lewandowski M.**, *Zadania Służby Więziennej na rzecz bezpieczeństwa państwa – kierunki zmian*, „Wiedza Obronna” nr 1-2/2019.
- 68. Lindell M.**, *Evacuation planning, analysis, and management* [w:] Badiru A., Racz L., (red.), *Handbook of Emergency Response A Human Factors and Systems Engineering Approach*, CRC Press, Boca Raton 2013.
- 69. Lisiecki M.**, *Bezpieczeństwo publiczne w ujęciu systemowym* [w:] Widawski J., Czapska J., *Bezpieczny obywatel – bezpieczne państwo*, KUL, Lublin 1998.
- 70. Łupińska A.**, *Ochrona odbiurokratyzowana*, „Forum Penitencjarne” nr 10/2010.
- 71. Machowicz K.**, *Stany nadzwyczajne jako przesłanki legalnej ingerencji w prawa człowieka w Polsce*, „Zeszyty Naukowe SGSP” nr 38/2009.

- 72. Majcherczyk A.,** *Wybrane programy resocjalizacyjne – perspektywa teoretyczna i praktyczna* [w:] *Przegląd Więziennictwa Polskiego* nr 70, Warszawa 2011,
- 73. Maleszyk R.,** *Więziennictwo polskie na tle dziejów państwa w latach 1918-1956,* „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 62-63/2009.
- 74. Malundźak D., Olejarz T.,** *Logistyka w zarządzaniu kryzysowym,* „Przegląd Nauk o Obronności” nr 4/2017.
- 75. Masłowska-Szczerba M.,** *Ewakuacja – pojęcie, zasady i podstawy prawne,* „Ostry Dyżur” nr 2/2015.
- 76. Mihaela C.,** *Current security threats in the national and international context,* “Accounting and Management Information Systems” nr 1/2020.
- 77. Monist-Czerwińska M.,** *Kształtowanie umiejętności prospołecznych w zakładach karnych,* [w:] Kalina R.M., Łapiński P., Poklek R., Jędrzejak K. (red.), *Ustawiczna edukacja obronna dla bezpieczeństwa wewnętrznego i narodowego,* Wydawnictwo Centralny Ośrodek szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu, Kalisz 2009.
- 78. Morales Jr. E.,** *Global Climate Change as a Threat to U.S. National Security,* “Journal of Strategic Security” nr 3/2015.
- 79. Muszynowski A.,** *Aktualność idei resocjalizacji w zakładach karnych,* [w:] Ambroziak W., Stępnik P. (red.), *Służba Więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej,* Wydawnictwo Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Centralny Zarząd Służby Więziennej, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Poznań – Warszawa – Kalisz 2004.
- 80. Niczyporuk-Chudecka I.,** *Instytucje stanów nadzwyczajnych jako gwarancja bezpieczeństwa państwa w sytuacji szczególnego zagrożenia – aspekt konstytucyjny* [w:] Sówka K., Jarnicki D., (red.), *Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2018.*
- 81. Nowak P.,** *Sankcja karna w prawie administracyjnym oraz charakter prawny administracyjnych kar pieniężnych,* „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” nr 1/2012.
- 82. Obioha E.,** *Challenges and reforms in the Nigerian prison system,* “Journal of Social Sciences” nr 2/2011.
- 83. Odlanicka-Poczobutt M., Semrau J.,** *Analysis of interferences in the transport of prisoners with the application of Ishikawa diagram,* “Organization and Management. Scientific Papers of Silesian University of Technology” nr 139/2019.

- 84. Olsen O.E., Kruke B.I., Hovden J.,** *Societal Safety: Concept, Borders and Dilemmas*, "Journal of Contingencies and Crisis Management" 2007, t. 15, nr 2.
- 85. Orłowska I., Cisek M.,** *Praktyczne aspekty ewakuacji ludzi ze szpitali*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” nr 1/2016.
- 86. Pawlak Z.,** *Problem wolności we współczesnej kulturze: refleksje filozoficzne*, „Studia Włocławskie” nr 1/1998.
- 87. Petrikowski M.,** *Teoretyczne podstawy resocjalizacji przez pracę w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności*, Przegląd Więziennictwa Polskiego, 2004.
- 88. Pidgeon N.,** *Safety culture: a key theoretical issues*, "Work&Stress" 1998, t. 12, nr 3.
- 89. Pietruczuk M. i inni,** *Analiza przestrzenna i czasowa zagrożeń miejscowych w gminie Łęczna w latach 1993-2010*, „Annales Universtitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin” nr 1/2013.
- 90. Poklek R.,** *Śłużba Więzienna w systemie bezpieczeństwa państwa*, „Securitologia” nr 1/2013.
- 91. Pomiankiewicz J.,** *Stres i wypalenie zawodowe funkcjonariuszy Służby Więziennej – uwarunkowania, przejawy, konsekwencje – zarys problemu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 67-68/2010.
- 92. Porowski M.,** *Śłużba społeczna – zakres pojęcia*. [w:] *O etyce służb społecznych* (red) W. Kaczyńska, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW, Warszawa 1998.
- 93. Powalko O.,** *System więziennictwa w Polsce a bezpieczeństwo wewnętrzne*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” nr 2/2017.
- 94. Przesławski T.,** *Struktura organizacyjna więziennictwa polskiego – między centralą a jednostką podstawową*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 92/2016.
- 95. Rasmusser J.,** *Risk management in a dynamic society: a modelling problem*, "Safety Science" 1997, t. 27, nr 2-3.
- 96. Rejman G.,** *Z rozważań o karze* [w:] Utrat-Milecki J., (red.), *Kara w nauce i kulturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.
- 97. Robbins I.,** *Lessons from Hurricane Katrina: Prison Emergency Preparedness a Constitutional Imperative*, "University of Michigan Journal of Law Reform, nr 42/2008.

- 98. Rostami-Tabar B., Ziel F.,** *Anticipating special events in Emergency Department forecasting*, "International Journal of Forecasting" nr 2/2020.
- 99. Rzucidło J., Węgrzyn J.,** *Stany nadzwyczajne w sytuacji szczególnego zagrożenia państwa w cyberprzestrzeni*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 5/2015.
- 100. Sawicka K.,** *terapia w resocjalizacji*, [w:] Urban B., Stanik J.M. (red.), *Resocjalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- 101. Schaufeli W.B., Peeters M.C.,** *Job stress and burnout among correctional officers: A literature review*, "International Journal of Stress Management" 2000, nr 7.
- 102. Sirko S.,** *Procesy personalne w organizacji hierarchicznej – teoria i praktyka*, [w:] Sirko S., Piotrowska-Trybull M., *Procesy personalne w organizacjach publicznych*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2012.
- 103. Śledzik W.,** *System logistyczny Służby Więziennej*, „Systemy Logistyczne Wojsk” nr 38/2012.
- 104. Soboń M.,** *Kara ograniczenia wolności i problemy związane z wykonywaniem obowiązku nieodpłatnej kontrolowanej pracy*, „Studia Prawnoustrojowe” nr 10/2009.
- 105. Stachowicz A.,** *Poczucie ochrony prawnej funkcjonariuszy Służby Więziennej w sytuacjach użycia przez nich środków przymusu bezpośredniego. Raport z badań*, „The Prison Systems Review” nr 105/2019.
- 106. Stańdo-Kawecka B.,** *Cele wykonywania kary pozbawienia wolności w krajach europejskich*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” nr 1/2007.
- 107. Starkowski D.,** *Analiza procesu transportowego na przykładzie wybranego przedsiębiorstwa transportowo – spedycyjnego podczas przewozu truskawek. część druga – teoretyczne zasady planowania operacji przewozowej*, „Autobusy” nr 6/2017.
- 108. Świerczek A.,** *Koncepcja zarządzania procesami logistycznymi w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach” nr 1/2006.
- 109. Swół R.,** *Struktura organizacyjna we współczesnej organizacji*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” nr 3/2012.
- 110. Szafran J.,** *Kary fizyczne jako przejaw przemocy wobec dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” nr 4/2017.

- 111. Szczepaniak P.,** *Wybrane problemy personelu więziennego w Polsce – wzorce a rzeczywistość*, [w:] Ambroziak W., Stępnia P., *Służba Więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Centralny Zarząd Służby Więziennej, Centralny ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Poznań – Warszawa- Kalisz 2004.
- 112. Szczygiel G.,** *Cele wykonywania kary pozbawienia wolności – kilka refleksji*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” nr 43/2017.
- 113. Szewc A.,** *O pojęciu „jednostka organizacyjna” w polskim prawie samorządu terytorialnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” nr 3/2005.
- 114. Szwarc K., Zaskórski P.,** *Modelowanie procesów zapewniania bezpieczeństwa i ciągłości działania organizacji administracji publicznej*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” nr 12/2017.
- 115. Szymorek-Sidoruk M.,** *Wpływ utworzenia zakładu karnego na poczucie bezpieczeństwa okolicznych mieszkańców na przykładzie Zabłocia w powiecie bialskim*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” nr 15/2017.
- 116. Travis J.,** *Resolution of Prison Riots*, “National Institute of Justice Research in Brief” nr 10/1995.
- 117. Ufel W.,** *Pojęcie wolności w ponowoczesnych modelach demokracji radykalnej*, „Ogrody Nauk i Sztuk” nr 2/2012.
- 118. Urbanyi-Popiołek I.,** *Podstawy organizacji i ekonomiki transportu – wybrane zagadnienia* [w:] Urbanyi-Popiołek I., (red.), *Ekonomiczne i organizacyjne aspekty transportu*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013.
- 119. Vachiradath C.,** *The Efficacy of Technology in Preventing the Escape of Inmates in Prison*, “Journal of Applied Security Research” nr 4/2013.
- 120. Warszewski P., Zaskórski P.,** *Model zarządzania procesowego w doskonaleniu systemów logistycznych*, “Gospodarka Materiałowa & Logistyka” nr 5/2015.
- 121. Wawrzyniak K.,** *Wprowadzenie. Istota, rodzaje i funkcje logistyki* [w:] Kozłowski R., Sikorski A., (red.), *Podstawowe zagadnienia współczesnej logistyki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- 122. Wiśniewska I., Puchacz D., Krom J.,** *Polski rynek transportu*, „Zeszyty Naukowe. Logistyka i Transport” nr 1/2009.
- 123. Wojciechowski P.,** *Z problematyki odpowiedzialności administracyjnej i karnej w prawie żywnościowym*, „Przegląd Prawa Rolnego” nr 1/2011.

124. **Wojtasik K., Grochowski M., Horak V.,** *System and Human Safety: Critical Infrastructure and Anti-Terrorist Attachment*, "CzOTO" nr 1/2019.
125. **Wojtczak A., Zmudzińska K.,** *Analiza historyczno-porównawcza, systematyka kar i środków karnych na podstawie kodeksu karnego z 1932 roku, kodeksu karnego z 1969 roku oraz aktualnie obowiązującego kodeksu karnego z 1997 roku*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” nr 4/2016.
126. **Wrońska I.,** *Skutek krajowy prawa międzynarodowego w polskim porządku prawnym na przykładzie stosowania instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka* [w:] Kraśnicka I., Hryniewicka-Filipowicz W., (red.), *Umiejdzynarodowienie krajowego obrotu prawnego, tom 2*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2017.
127. **Zakrzewska – Bielawska A.,** [w:] A. Zakrzewska – Bielawska (red.), *Podstawy zarządzania. Teoria i ćwiczenia*. Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
128. **Zaskórski P.,** *Znaczenie geokulturowych zmian dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego*, Redakcja Wydawnictw WAT, Warszawa 2019, ISBN 9788379382668
129. **Zaskórski P., Michalski W.,** *Modele symulacyjne w doskonaleniu procesów logistycznych w systemach zarządzania kryzysowego*, *Gospodarka Materiałowa & Logistyka*, nr 55/2019.
130. **Zaskórski P., Ogórek M.,** *Logistyczna ciągłość działania w aspekcie sprawności informacyjnej*, *Systemy Logistyczne Wojsk*, nr 55/2021.
131. **Zaskórski P., Tomaszewski Ł.,** *Strategia zarządzania logistyką w aspekcie bezpieczeństwa systemowego*, *Systemy Logistyczne Wojsk*, Wydawnictwo Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa 2013.
132. **Zboina J.,** *Miejsce i rola ochrony przeciwpożarowej w systemie bezpieczeństwa państwa* [w:] Zboina J., Wiśniewski B., (red.), *Ochrona przeciwpożarowa a bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2014.
133. **Żywucka-Kozłowska E.,** *Zadania Służby Więziennej a aktualna polityka kryminalna*, [w:] Ambroziak W., Machel H., Stępniać P. (red.), *Misja Służby Więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych*. *Praca zbiorowa*, UAM, UG, Pedagogium WSPR i CZSW, Poznań – Gdańsk – Warszawa 2008.

Wydawnictwa encyklopedyczne i słowniki

1. **Bańko M.** (red.) *Wielki słownik wyrazów obcych*. Wydawnictwo Oficyna Ekonomiczna Dom Wydawniczy ABC, Kraków 2005.
2. **Bańkowski A.**, *Etymologiczny słownik języka polskiego: A-K*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
3. **Kopaliński W.**, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Oficyna Wydawnictwa RYTM, Warszawa 2007.
4. **Mały słownik** języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
5. **Praktyczny słownik** współczesnej polszczyzny, red. H. Zgólkowa, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 2000.
6. **Słownik** języka polskiego, PWN, Warszawa 2011.
7. **Słownik** terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.
8. **Słownik** współczesnego języka polskiego, Wyd. Readers's Digest, Warszawa 2001.
9. **Słownik** wyrazów bliskoznacznych PWN, Wyd. PWN, Warszawa 2007.
10. **Słownik** wyrazów obcych PWN, Wyd. PWN, Warszawa 2007
11. **Tokarski J.** (red.), *Sownik wyrazów obcych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1980.

Strony internetowe

1. <http://orka.sejm.gov.pl>
2. <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu>
3. <https://bip.ms.gov.pl/pl/>
4. <https://bip.sw.gov.pl/>
5. <https://edu.cossw.pl/>
6. <https://isap.sejm.gov.pl/>
7. <https://nszsfipw.org.pl/>
8. <https://pg.edu.pl/>
9. <https://prawo.uni.wroc.pl>
10. <https://sjp.pwn.pl>
11. <https://sjp.pwn.pl/>
12. <https://www.infosecurity24.pl/>
13. <https://www.naukowiec.org>
14. <https://www.sw.gov.pl/>

15. <https://zyciekalisza.pl>
16. <https://zyciekalisza.pl/>
17. <https://igbmazovia.pl>

Inne

1. **Bulenda T.** i inni, *Modernizowanie więziennictwa. V Kongres Penitencjarny*, Centralny Zarząd Służby Więziennej, Warszawa 2015.
2. **Bulenda T., Musidlowski R.**, *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003.
3. **Dawidziuk E., Mazur M.**, *Prawa więźniów w najnowszych wyrokach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przeciwko Polsce*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” nr 9/2018.
4. **Kohn A.**, *Wychowanie bez kar i nagród*, Wydawnictwo Mind, Podkowa Leśna 2013.
5. **Poklek R.**, *Metody symulacyjne w kształceniu funkcjonariuszy Służby Więziennej na przykładzie kursu oddziałowych działu ochrony* [w:] Stawicki R., (red.), *Dydaktyka zawodowa: dylematy i wyzwania*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2015.
6. **Rekomendacja** Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (Przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów)
7. **Stańdo-Kawecka B.**, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Zakamycze, Kraków 2000.
8. **Szymanowski T.**, i inni, *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, Wydawnictwo Centralnego Zarządu Służby Więziennej, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011.
9. **Wiśniewski B.**, *Organizacja przygotowań obronnych administracji publicznej*, Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji, Warszawa 2009.

WYKAZ POJEĆ I SKRÓTÓW

SW	Służba Więzienna	
CZSW	Centralny Zarząd Służby Więziennej	
OISW	Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej	
MSWiA	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	
zagrożenie	zjawisko wywołane działaniem sił natury bądź człowieka, które powoduje, że poczucie bezpieczeństwa maleje lub zupełnie zanika	
pozbawienie wolności	polega na pozbawieniu danej osoby wolności fizycznej w znaczeniu ruchowym, lokomocyjnym. Są to wszelkie działania powodujące, że nie może się ona przemieszczać i zmienić dotychczasowej lokalizacji zgodnie z własną wolą.	
skazany	osoba fizyczna, którą sąd w postępowaniu karnym, prawomocnym wyrokiem lub nakazem karnym, uznał winną popełnienia przestępstwa i wymierzył karę lub środek karny. Sprawca czynu karalnego posiada status skazanego od chwili uprawomocnienia się orzeczenia, przez całe postępowanie wykonawcze aż do zatarcia skazania.	
więzień	jest osobą pozbawioną wolności wbrew woli, realizowane przez uwięzienie lub niewolę. Termin odnosi się zwykle do osób odsiadujących karę w więzieniu. Termin używany w mowie potocznej.	
osadzony	określenie więźnia przebywającego w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, obejmujące zarówno skazanych, jak i tymczasowo aresztowanych, a także ukaranych.	
zagrożenie naturalne	np. klęska żywiołowa, powódź, pożar, susza, osunięcie: skał, ziemi, śniegu	
zagrożenie związane z działalnością człowieka:		
	zagrożenia cywilizacyjne	np. choroby
	zagrożenia destrukcyjne	np. terroryzm, przestępczość,
	zagrożenia gospodarcze	np. zanieczyszczenie środowiska, wadliwe konstrukcje
zagrożenia bezpieczeństwa	możliwość wystąpienia zdarzenia powstającego losowo lub wywołanego celowo, które może wyrzucić negatywny wpływ na warunki bytowania lub destrukcję środowiska	
ryzyko	czynnik ten występuje równoległe do zagrożenia, nie można ich jednak ze sobą utożsamiać	
ZZA	Zakładowy Zespół Antykryzysowy	
ZK	Zakład Karny – jednostka penitencjarna, w której osoby skazane wyrokiem sądu odbywają kare pozbawienia wolności.	
AŚ	Areszt Śledczy –środek zapobiegawczy w stosunku do osób podejrzanych lub oskarżonych stosowany w celu zabezpieczeniu prawidłowego toku postępowania karnego.	
OZ	Oddział Zewnętrzny – przeznaczony dla skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego typu półotwartego lub otwartego. W stosunku do osób pozbawionych wolności realizowane są oddziaływania resocjalizacyjne poprzez m.in. pracę, kursy zawodowe, programy readaptacji społecznej.	
ZK typu zamkniętego	Typy zakładów karnych różniamy ze względu na m.in.: zastosowane zabezpieczenia techniczno – ochronne, dozwolone przemieszczanie się	
ZK typu	skazanych po terenie jednostki organizacyjnej, uprawnienia skazanych, warunki	

półotwartego	pracy etc. Szczegółowo opisano poszczególne typy zakładów karnych w rozdziale 3.2.
ZK typu otwartego	
Jednostka organizacyjna o 2 lub 3 kategoriach	jednostka organizacyjna SW, w której realizowane są zadania o innym charakterze np. Zakład karny typu zamkniętego z wydzielonymi oddziałami AŚ, OZ, ZK typu półotwartego, ZK typu otwartego lub różnych konfiguracji powyższych w zależności od potrzeb.
COSSW	Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej
OSSW	Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej
ODKSW	Ośrodek Doskonalenia Kadr Służby Więziennej
RMS	Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości
ZDGSW	Zarządzenie Dyrektora Generalnego Służby Więziennej
GISW	Grupa Interwencyjna Służby Więziennej
GKP	Główny Komitet Przeciwpowodziowy
PSP	Państwowa Straż Pożarna
WKP	Wojewódzki Komitet Przeciwpowodziowy
SZRP	Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej
CZK	Centrum Zarządzania Kryzysowego
KKP	Kodeks Karny Wykonawczy
osadzony	Osoba pozbawiona wolności
ETOCz	Europejski Trybunał Praw Człowieka z siedzibą w Strasburgu
MPM	(Metra Potential Method) narzędzie do zarządzania projektami, służy do opisywania, organizowania i planowania zadań, które stanowią rozwój projektu
CPM lub PERT.	(Critical Path Method, Program Evaluation and Review Technique) - probabilistyczne metody planowania i kontroli projektu. Używane są do określenia szacunkowej niepewności wokół działań projektu przez zastosowanie średniej ważonej terminu optymistycznego i pesymistycznego
LRC	macierz odpowiedzialności liniowej – przedstawia system kierowania przedsięwzięciem

SPIS RYSUNKÓW

Rys. 1	Etapy procesu badawczego.	20
Rys. 2	Przebieg procesu badawczego.	21
Rys. 3	Historia aktów prawnych regulujących funkcjonowanie Służby Więziennej oraz jednostek poprzedzających jej powstanie.	32
Rys. 4	Struktura aktualnie obowiązujących aktów prawnych regulujących działalność Służby Więziennej.	38
Rys. 5	Elementy składowe ustawy o Służbie Więziennej z 2010 roku.	41
Rys. 6	Rodzaje rozporządzeń, zarządzeń i regulaminów, które wpływają na funkcjonowanie Służby Więziennej.	46
Rys. 7	Ustawowe organy Służby Więziennej.	55
Rys. 8	Jednostki organizacyjne Służby Więziennej.	56
Rys. 9	Struktura organizacyjna Centralnego Zarządu Służby Więziennej.	58
Rys. 10	Mapa penitencjarna Polski z zaznaczeniem Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej.	59
Rys. 11	Struktura organizacyjna jednostek kształcenia Służby Więziennej.	60
Rys. 12	Rodzaje zakładów karnych według ustawy – kodeks karny wykonawczy.	64
Rys. 13	Czynniki wpływające na przyporządkowanie skazanego do danego typu zakładu karnego.	70
Rys. 14	Typowa struktura organizacyjna zakładu karnego (na przykładzie zakładu karnego w Dębicy)	74
Rys. 15	Ustawowe zadania Służby Więziennej.	76
Rys. 16	Zakres uprawnień Służby Więziennej.	79
Rys. 17	Kara pozbawienia wolności w systemie kar przewidzianych prawem polskim.	96
Rys. 18	Klasyfikacje ewakuacji.	120
Rys. 19	Jednostki biorące udział w typowym procesie ewakuacji.	123
Rys. 20	Osoby wyłączone z obowiązku ewakuacji.	124
Rys. 21	Składowe wymaganego czasu bezpiecznej ewakuacji.	125
Rys. 22	Zasady obowiązujące w toku ewakuacji.	127
Rys. 23	Szeroka taksonomia współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego.	131
Rys. 24	Zagrożenia ludności, mienia i środowiska jako podstawa do przeprowadzenia ewakuacji.	132
Rys. 25	Zagrożenia, które są podstawą do określenia poszczególnych stopni ewakuacji.	134
Rys. 26	Przesłanki ewakuacji w świetle ustawy o samorządzie gminnym.	135
Rys. 27	Stany nadzwyczajne w polskim porządku prawnym jako podstawa do realizowania działań ewakuacji.	137
Rys. 28	Zasady stanów nadzwyczajnych w polskim systemie prawnym.	139
Rys. 29	Typowe zagrożenia, które mogą wystąpić w Służbie Więziennej ze szczególnym uwzględnieniem tych, które mogą stać się przyczyną do przeprowadzenia ewakuacji.	147
Rys. 30	Ogólny zarys planu ewakuacji z obiektów Służby Więziennej w przypadku ewakuacji I i II stopnia.	148
Rys. 31	Typowe elementy instrukcji na wypadek wystąpienia zagrożenia pożarowego lub innego miejscowego.	150
Rys. 32	Elementy związane z ewakuacją jednostek Służby Więziennej.	153
Rys. 33	Symulowany proces działań Służby Więziennej w obliczu zagrożenia.	154
Rys. 34	Zdarzenia nadzwyczajne w praktyce funkcjonowania Służby Więziennej.	161

Rys.	35	Podstawowe perspektywy pojęcia logistyki.	172
Rys.	36	Podstawowe funkcje logistyki.	174
Rys.	37	Klasyfikacja procesów logistycznych według E. Gołembskiej.	176
Rys.	38	Pojazd wykorzystywany w przewozie więźniów wraz z prezentacją przykładowego rozkładu samochodu typu „więźniarka”.	178
Rys.	39	Pojazdy w dyspozycji Służby Więziennej.	181
Rys.	40	Przykładowe produkty i usługi, których zaopatrzenie jest realizowane na zlecenie Służby Więziennej.	183
Rys.	41	Etapy planowania logistycznego w działaniach Służby Więziennej.	184

SPIS TABEL

Tab.	1	Kluczowe akty prawne rangi ustawowej regulujące działalność Służby Więziennej poza ustawą o Służbie Więziennej z 2010 roku.	42
Tab.	2	Wykaz aresztów śledczych i zakładów karnych z podziałem na poszczególne Okręgowe Inspektoraty Służby Więziennej.	72-73
Tab.	3	Rozpisanie zadań systemowych Służby Więziennej oraz zadań pojedynczych jednostek penitencjarnych.	77
Tab.	4	Rozróżnienie kluczowych kwestii związanych z trzema stopniami ewakuacji.	122
Tab.	5	Ważne aspekty związane z kwestią ewakuacji osób i mienia.	127
Tab.	6	Typologie zagrożeń bezpieczeństwa.	130
Tab.	7	Zestawienie cech poszczególnych stanów nadzwyczajnych.	145
Tab.	8	Zdarzenia nadzwyczajne w klasyfikacji z zarządzenia nr 42/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej.	164
Tab.	9	Obowiązki poszczególnych grup funkcjonariuszy w związku z transportem tymczasowo aresztowanych i osób pozbawionych wolności.	181
Tab.	10	Macierz SWOT	232

WYKAZ WYKRESÓW

Wyk.	1	Liczba jednostek podstawowych Służby Więziennej w latach 2015-2022	63
Wyk.	2	Liczba jednostek podległych poszczególnym Okręgowym Inspektoratom SW.	71
Wyk.	3	Ogólne dane o zaludnieniu aresztów śledczych i zakładów karnych prowadzonych przez Służbę Więzienną w latach 2015-2019.	80
Wyk.	4	Struktura osób odbywających karę pozbawienia wolności skazanych i ukaranych według grup klasyfikacyjnych w latach 2015-2022	81
Wyk.	5	Struktura osób odbywających karę pozbawienia wolności skazanych i ukaranych z podziałem na typ zakładu karnego w latach 2015-2022	82
Wyk.	6	Struktura osób odbywających karę pozbawienia wolności skazanych i ukaranych z podziałem na system wykonywania kary w latach 2015-2022	83
Wyk.	7	Liczba osób korzystających z nauczania organizowanego przez Służbę Więzienną w latach 2015-2022	84
Wyk.	8	Liczba działań leczniczych realizowanych w jednostkach	85

		penitencjarnych w latach 2015-2022 (dane w tysiącach)	
Wyk.	9	Liczba udzielonych przepustek i zezwoleń na czasowe opuszczenie jednostki penitencjarnej w latach 2015-2022	86
Wyk.	10	Dochody i wydatki w ramach budżetu więziennictwa w latach 2015-2022	87
Wyk.	11	Struktura wydatków więziennictwa w latach 2015-2022	88
Wyk.	12	Średnioroczna liczba tymczasowo aresztowanych, skazanych i ukaranych w Polsce w latach 2015-2022	96
Wyk.	13	Liczba osadzonych kobiet i młodocianych jako odsetek wszystkich osadzonych w Polsce w latach 2015-2022	97
Wyk.	14	Struktura wiekowa osób odbywających karę pozbawienia wolności w 2022 roku	98
Wyk.	15	Skazani odbywający karę z podziałem na rodzaj popełnionego przestępstwa w 2022 roku	99
Wyk.	16	Średni wymiar kary i mediana wykonywanych orzeczeń o pozbawieniu wolności w latach 2015-2022	100
Wyk.	17	Skazani prawomocnym orzeczeniem z podziałem na wymiar kary osadzeni w 2022 roku	101
Wyk.	18	Skazani według powrotności do zakładu karnego w 2022 roku	102
Wyk.	19	Liczba osób odbywająca karę pozbawienia wolności w krajach Unii Europejskiej w 2021 roku	103
Wyk.	20	Liczba osób odbywająca karę pozbawienia wolności w wybranych krajach świata według World Prison Brief	104
Wyk.	21	Liczba osadzonych zatrudnionych w latach 2015-2022	112
Wyk.	22	Wskaźnik zatrudnienia i bezrobocia skazanych i ukaranych przebywających w zakładach karnych w latach 2015-2022	113
Wyk.	23	Struktura osadzonych zatrudnionych w latach 2015-2022 ze względu na miejsce wykonywania pracy	115
Wyk.	24	Średnia płaca osadzonych zatrudnionych oraz ich liczba z rozróżnieniem na odpłatność zatrudnienia w latach 2015-2022	116
Wyk.	25	Liczba zdarzeń nadzwyczajne w praktyce funkcjonowania Służby Więziennej w latach 2015-2022	165
Wyk.	26	Struktura zdarzeń nadzwyczajnych w ramach Służby Więziennej w 2022 roku	166
Wyk.	27	Liczba miejscowych zagrożeń w Służbie Więziennej w latach 2015-2022 jako okoliczności będących podstawą dla przeprowadzenia działań ewakuacyjnych z jednostek penitencjarnych	167
Wyk.	28	Podział respondentów ze względu na płeć.	190
Wyk.	29	Podział respondentów ze względu na wiek.	191
Wyk.	30	Podział respondentów ze względu na stan cywilny.	191
Wyk.	31	Podział respondentów ze względu na okres pełnionej służby.	192
Wyk.	32	Podział respondentów ze względu na okres pełnionej służby.	193
Wyk.	33	Podział respondentów ze względu na rodzaj i typ jednostki organizacyjnej.	194
Wyk.	34	Podział respondentów ze względu na pełnioną funkcję w jednostce organizacyjnej.	195
Wyk.	35	Podział respondentów ze względu na zajmowany korpus osobowy.	196
Wyk.	36	Podział respondentów ze względu na okres pełnionej funkcji w jednostce organizacyjnej.	196

Wyk.	37	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>W których grupach wiekowych osadzonych Pani/Pana zdaniem występuje największe zagrożenie z powodu niebezpiecznych zachowań?</i>	198
Wyk.	38	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>W czym przejawiają się niebezpieczne zachowania osób pozbawionych wolności?</i>	199
Wyk.	39	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie Pani/Pana zdaniem są przyczyny niebezpiecznych zachowań osób pozbawionych wolności?</i>	200
Wyk.	40	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie szczególnie niebezpieczne zachowania osadzonych wystąpiły w czasie pełnienia przez Panią/Pana funkcji w jednostce penitencjarnej?</i>	201
Wyk.	41	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie zagrożenia zewnętrzne Pani/Pana zdaniem mogą zdezorganizować funkcjonowanie jednostki penitencjarnej?</i>	202
Wyk.	42	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>W jaki sposób funkcjonariusze/pracownicy jednostki penitencjarnej przygotowani są do ewakuacji osób pozbawionych wolności?</i>	203
Wyk.	43	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jaki jest cel przeprowadzanych szkoleń w zakresie ewakuacji?</i>	204
Wyk.	44	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Które zagadnienia zawierają szkolenia dla funkcjonariuszy oraz pracowników?</i>	205
Wyk.	45	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie zadania wykonuje Dyrektor jednostki penitencjarnej?</i>	206
Wyk.	46	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie grupy służą likwidacji zagrożenia?</i>	207
Wyk.	47	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie zasady postępowania obowiązują każdego funkcjonariusza/pracownika jednostki penitencjarnej stosownie do stanowiska?</i>	208
Wyk.	48	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Z jakimi organami współpracuje Szłużba Więzienna w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej albo konwoju?</i>	209
Wyk.	49	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>W jakich przypadkach można wezwać siły Policji?</i>	210
Wyk.	50	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Na czym według Pani/Pana zdaniem polega współdziałanie Policji ze Szłużbą Więzienną?</i>	211
Wyk.	51	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Na czym polega szczególna ochrona obiektu jednostki penitencjarnej?</i>	212
Wyk.	52	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakimi cechami osobowości powinien wyróżniać się funkcjonariusz Szłużby Więziennej?</i>	213
Wyk.	53	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie według Pani/Pana są oczekiwania skazanych przebywających w jednostkach penitencjarnych?</i>	214
Wyk.	54	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jak Pani/Pana zdaniem mogą zachowywać się osoby osadzone w sytuacji kryzysowej?</i>	215
Wyk.	55	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jak powinno traktować się osoby pozbawione wolności w sytuacji zagrożenia?</i>	216
Wyk.	56	Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: <i>Jak ocenia Pani/Pan</i>	221

	<i>obecnie funkcjonujący system ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?</i>	
Wyk. 57	Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie dostrzega Pani/Pan największe zalety w obecnie funkcjonującym systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?</i>	222
Wyk. 58	Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie dostrzega Pani/Pan największe wady w obecnie funkcjonującym systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?</i>	223
Wyk. 59	Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: <i>Czy uważa Pani/Pan, że obecny system szkolenia kadry Służby Więziennej jest wystarczający do bezpiecznego i sprawnego przeprowadzenia ewakuacji osób pozbawienia wolności w przypadku wystąpienia zagrożenia?</i>	223
Wyk. 60	Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: <i>Czy w Pani/Pana opinii aktualnie prowadzone są prace nad poprawieniem sprawności funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?</i>	224
Wyk. 61	Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie według Pani/Pana istnieją bariery sprawniejszego funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?</i>	225
Wyk. 62	Podział ekspertów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie według Pani/Pana należałoby wprowadzić zmiany systemowe/legislacyjne w celu poprawy systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?</i>	226
Wyk. 63	Podział respondentów ze względu na zadane pytanie: <i>Jakie widzi Pani/Pan kierunki rozwoju dla systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?</i>	227

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1.

Szanowna Państwo

Zwracam się z uprzejmą prośbą do Państwa o wypełnienie kwestionariusza ankiety badawczej. Kwestionariusz został przygotowany w celu uzyskania wyników badań do pisanej pracy naukowej w obszarze dotyczącym problemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w sytuacji zagrożenia. Przedmiotowa ankieta jest bardzo ważnym filarem prowadzonych badań a jej celem jest poznanie wiedzy oraz opinii funkcjonariuszy Służby Więziennej na szerokokorozumiany problem ewakuacji osób pozbawionych wolności w sytuacjach zagrożenia.

W wyniku przeprowadzonych badań autor zidentyfikuje istotne kwestie, związane z ewakuacją osadzonych w sytuacji zagrożenia w obrębie więziennych murów jak i z terenu jednostki organizacyjnej SW. Konsekwencją natomiast realizowanych badań jest rozwiązanie problemu badawczego postawionego w formie pytania: czy obecnie funkcjonujący system ewakuacji jest dostosowany do potrzeb zapewnienia bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności oraz funkcjonariuszy i personelu Służby Więziennej?

W związku z powyższym autor zwraca się z uprzejmą prośbą o aktywny udział w badaniach poprzez wypełnienie ankiety. Autor wyraża nadzieję, że przedstawione rzetelne odpowiedzi przyczynią się w znacznym stopniu na poprawę bezpieczeństwa osób przebywających wewnątrz murów więziennych. Wyniki badań posłużą wyłącznie do napisania pracy naukowej, a udział w badaniu ma charakter anonimowy.

Serdecznie dziękuję za wkład oraz poświęcony czas na wypełnienie kwestionariusza ankiety.

Janusz Pietruszka

Proszę o wpisanie „X” przy wybranej odpowiedzi lub sformułowanie odpowiedzi własnej (tekst proszę wypełnić drukowanymi literami):

I Metryka:

1. Płeć:

- Kobieta
- Mężczyzna

2. Wiek:

- Do 25 lat,
- 26 – 30 lat,
- 31 – 35 lat,
- 36 – 40 lat,

- 41 – 45 lat,
- 46 – 50 lat,
- 51 lat i więcej.

3. Stan cywilny:

- kawaler / panna
- żonaty / mężatka
- w separacji
- rozwodnik / rozwódka
- wdowiec / wdowa
- wolny związek

4. Okres pracy/służby w jednostce penitencjarnej:

- do 1 roku
- 2-5 lat
- 6-10 lat
- 11-15 lat
- 16-20 lat
- Powyżej 20 lat

5. Pion służby:

- ochrony
- penitencjarny
- kwatermistrzowski
- ewidencji
- finansowy
- organizacyjno – prawny
- kadr
- służby zdrowia
- inny jaki?:.....

6. Typ jednostki:

- areszt śledczy
- zakład karny typu zamkniętego
- zakład karny typu półotwartego
- zakład karny typu otwartego

inny, jaki?.....

7. Pełniona funkcja:

.....
.....

8. Okres pełnionej funkcji:

.....
.....

9. Specjalizacja w wykształceniu:

.....
.....

II Pytania:

10. W których grupach wiekowych osadzonych Pani/Pana zdaniem występuje największe zagrożenie z powodu niebezpiecznych zachowań?

- kara orzeczona poniżej 25 lat pozbawienia wolności,
- 25 lat pozbawienia wolności,
- dożywotnie pozbawienie wolności.

11. W czym przejawiają się niebezpieczne zachowania osób pozbawionych wolności? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- znęcaniem się nad współwięźniami (fizyczne, psychiczne)
- pozbawienie życia innego osadzonego,
- okaleczenie innego osadzonego,
- podpalenie celi mieszkalnej,
- bójka,
- inny przejaw niebezpiecznego zachowania, jaki
.....

12. Jakie Pani/Pana zdaniem są przyczyny niebezpiecznych zachowań osób pozbawionych wolności? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- wysoki stopień demoralizacji,
- agresywne uosobienie,

- chęć zemsty,
- bezmyślność,
- sposób na pokazanie swojej władzy/siły,
- zadowolenie z krzywdzenia innych,
- chęć zaimponowania innym,
- inna przyczyna, jaka

.....

13. Jakie szczególnie niebezpieczne zachowania osadzonych wystąpiły w czasie pełnienia przez Panią/Pana funkcji w jednostce penitencjarnej?

.....
.....

.....
.....

14. Jakie zagrożenia zewnętrzne Pani/Pana zdaniem mogą dezorganizować funkcjonowanie jednostki penitencjarnej? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- atak terrorystyczny,
- wybuch wojny/konflikt zbrojny,
- pożar,
- wstrząsy sejsmiczne,
- silne podmuchy wiatru (huragan/trąba powietrzna, itp.),
- powódź,
- awaria urządzenia lub infrastruktury technicznej,
- inne zagrożenia, jakie

.....

15. W jaki sposób funkcjonariusze/pracownicy jednostki penitencjarnej przygotowani są do ewakuacji osób pozbawionych wolność? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- uczestniczą w szkoleniu,
- uczestniczą w ćwiczeniach praktycznych z udziałem pozorantów lub osób pozbawionych wolności,
- zapoznają się z instrukcją postępowania w przypadku zagrożenia,
- zapoznają się z planem ochrony jednostki penitencjarnej,
- zapoznają się z aktualnie obowiązującymi przepisami,

- sprawdzają stan sprzętu/wyposażenia przeciwpożarowego oraz dróg ewakuacyjnych,
- inny sposób, jaki
.....

16. Jaki jest cel przeprowadzanych szkoleń w zakresie ewakuacji?

- doskonalenie umiejętności kierowania jednostką organizacyjną w sytuacji zewnętrznego oraz wewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa
- doskonalenie umiejętności współdziałania z jednostkami Policji, Straży Pożarnej, Pogotowia Ratunkowego, Grupy Interwencyjnej Służby Więziennej w zakresie planowania oraz koordynowania akcji ratunkowej na terenie jednostki penitencjarnej,
- opanowanie umiejętności wykonywania działań związanych z eliminacją zagrożenia na terenie jednostki penitencjarnej,
- doskonalenie czynności mediacyjnych,
- doskonalenie czynności koordynacyjnych,
- ocena sprawności całej załogi w działaniach w sytuacji zagrożenia,
- inny cel, jaki
.....

17. Które zagadnienia zawierają szkolenia dla funkcjonariuszy oraz pracowników? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- dowodzenie akcją w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa jednostki,
- realizacja praktycznych instrukcji alarmowej,
- współdziałanie z Państwową Strażą Pożarną,
- współdziałanie z Policją,
- ewakuacja osadzonych z miejsca zagrożenia,
- inne zagrożenia, jakie
.....

18. Jakie zadania wykonuje Dyrektor jednostki penitencjarnej? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- zarządza alarm,
- wyznacza dowodzącego,
- organizuje stanowiska dowodzenia,
- powołuje sztab,
- uruchamia system alarmowania,
- inne zadania, jakie
.....

19. Jakie grupy służą likwidacji zagrożenia? (proszę zaznaczyć od 1 do 5 odpowiedzi):

- mediacyjna,
- uderzeniowa,
- odwodowa,
- transportowa,
- ratownicza,
- przeciwpożarowa,
- medyczna,
- inna grupa, jaka?

.....

20. Jakie zasady postępowania obowiązują każdego funkcjonariusza/pracownika jednostki penitencjarnej stosownie do stanowiska? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- dokonanie kontroli pomieszczeń służbowych,
- sprawdzenie pomieszczeń magazynowych,
- zwrócenie uwagi na toalety, kosze, instalacje wentylacyjne, itp.,
- powiadomienie przełożonych o podejrzanych przedmiotach,
- inna zasada postępowania (jaka):

.....

21. Z jakimi organami współpracuje Służb Więzienna w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej albo konwoju?

- policja,
- państwowa Straż Pożarna,
- oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych RP
- inne, jakie

.....

22. W jakich przypadkach można wezwać siły Policji? (proszę zaznaczyć od 1 do 5 odpowiedzi):

- w przypadku zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej lub konwoju,
- przygotowanie, usiłowanie lub dokonanie zamachu terrorystycznego,
- napad,
- bunt,
- ucieczka osoby / osób pozbawionych wolności,
- najście tłumu,

- pożar,
- katastrofa,
- klęska żywiołowa,
- inny powód, jaki
.....

23. Na czym według Pani/Pana zdaniem polega współdziałanie policji ze Służbą Więzienną? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- zabezpieczenie jednostki penitencjarnej od zewnątrz,
- zabezpieczenie konwoju,
- wprowadzenie sił policji na teren jednostki,
- przywrócenie porządku na terenie jednostki lub jej bezpośrednim sąsiedztwie,
- wzmocnienie sił Służby Więziennej,
- odparcie napadu,
- organizacja pościgu,
- ujęcie osób pozbawionych wolności
- inna współdziałanie, jakie
.....

24. Na czym polega szczególna ochrona obiektu jednostki penitencjarnej? (proszę zaznaczyć od 1 do 5 odpowiedzi):

- ciągła obserwacja terenu wokół obiektu,
- ogłoszenie alarmu,
- zorganizowanie pościgu,
- wykorzystanie grup interwencyjnych,
- wzmocnienie sposobu ochrony,
- utrzymanie współdziałania z policją,
- utrzymanie współdziałania ze strażą pożarną,
- utrzymanie współdziałanie z administracją lokalną,
- utrzymanie przejezdności dróg, zwłaszcza ewakuacyjnych oraz wejść i wyjść,
- inna forma,
jaka.....

25. Jakimi cechami osobowości powinien wyróżniać się funkcjonariusz Służby Więziennej uczestniczący w działaniach związanych z zagrożeniem funkcjonowania jednostki w której pełni służbę? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- poczucie odpowiedzialności,

- umiejętność panowania nad emocjami,
- odwaga,
- praworządność,
- inna, jaka

.....

26. Jakie według Pani/Pana są oczekiwania skazanych przebywających w jednostkach penitencjarnych? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- zapewnienie bezpieczeństwa,
- poczucie spokoju,
- bezkonfliktowy pobyt podczas odbywania kary,
- przestrzegania ich praw, poszanowanie godności,
- zapewnienie humanitarnych warunków bytowych, opieki zdrowotnej i religijnej,
- umożliwienie kontaktów z osobami bliskimi,
- pomoc w korzystaniu wypełnieniu czasu wolnego,
- umożliwienie rozmów z psychologiem, terapeutą itp.
- inne, jakie

.....

27. Jak Pani/Pana zdaniem mogą zachowywać się osoby osadzone w sytuacji kryzysowej? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- ulegną panice,
- wywołają bunt przeciwko funkcjonariuszom,
- podejmą próbę ucieczki,
- dokonają zniszczenia wyposażenia celi,
- wywołają bójki,
- zachowają spokój,
- dostosują się do poleceń funkcjonariuszy,
- inne zachowania, jakie

.....

28. Jak powinno traktować się osoby pozbawione wolności w sytuacji zagrożenia? (proszę zaznaczyć od 1 do 3 odpowiedzi):

- zapewnienie bezpieczeństwa,
- odizolowanie od prowadzonych działań,
- uniemożliwienie szansy ucieczki z jednostki penitencjarnej,
- wyjaśnienie wprowadzonych zagrożeń na terenie jednostki organizacyjnej,

inne zachowania, jakie

.....

29. Inne spostrzeżenia / uwagi:

Załącznik nr 2.

Arkusz wywiadu eksperckiego.

PROBLEM EWAKUCJI OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI W PRZYPADKU ZAGROŻEN ASYMETRYCZNYCH

Zwracam się z uprzejmą prośbą do Państwa o udzielenie odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu wywiadu eksperckiego. Kwestionariusz został przygotowany w celu uzyskania wyników badań do pisanej pracy naukowej w obszarze dotyczącym problemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w sytuacji zagrożenia. Przedmiotowa ankieta jest bardzo ważnym filarem prowadzonych badań a jej celem jest uzyskanie wiedzy oraz eksperckiej opinii z zakresu szerokokorozumianego problemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w sytuacjach zagrożenia.

W wyniku przeprowadzonych badań autor zidentyfikuje istotne kwestie, związane z ewakuacją osadzonych w sytuacji zagrożenia w obrębie więziennych murów jak i z terenu jednostki organizacyjnej SW. Konsekwencją natomiast realizowanych badań jest rozwiązanie problemu badawczego postawionego w formie pytania: czy obecnie funkcjonujący system ewakuacji jest dostosowany do potrzeb zapewnienia bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności oraz funkcjonariuszy i personelu Służby Więziennej?

W związku z powyższym autor zwraca się z uprzejmą prośbą o wzięcie udziału w niniejszych badaniach. Autor wyraża nadzieję, że przedstawione rzetelne odpowiedzi przyczynią się w znacznym stopniu na poprawę bezpieczeństwa osób przebywających wewnątrz murów więziennych. Wyniki badań posłużą wyłącznie do napisania pracy naukowej, a udział w badaniu ma charakter anonimowy.

Serdecznie dziękuję za wkład oraz poświęcony czas na udzielenie odpowiedzi.

Z wyrazami szacunku

ppor. mgr inż. Janusz PIETRUSZKA

1. Jak ocenia Pani/Pan obecnie funkcjonujący system ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
2. Jakie dostrzega Pani/Pan największe zalety w obecnie funkcjonujących systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?

3. Jakie dostrzega Pani/Pan największe wady w obecnie funkcjonujących systemie ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
4. Czy uważa Pani/Pan, że obecny system szkolenia kadry Służby Więziennej jest wystarczający do bezpiecznego i sprawnego przeprowadzenia ewakuacji osób pozbawienia wolności w przypadku wystąpienia zagrożenia?
5. Czy w Pani/Pana opinii aktualnie prowadzone są prace nad poprawieniem sprawności funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
6. Jakie według Pani/Pana istnieją bariery sprawniejszego funkcjonowania systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
7. Jakie według Pani/Pana należałoby wprowadzić zmiany systemowe/legislacyjne w celu poprawy systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?
8. Jakie widzi Pani/Pan kierunki rozwoju dla systemu ewakuacji osób pozbawionych wolności w podstawowych jednostkach penitencjarnych w Polsce?